

VAN YÖRESİ GELENEKSEL EL ÖRMELERİ

Hazırlayan

Fırat YARGUN

Danışman

Prof. Dr. Yusuf ÇETİN

GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

IĞDIR/2022

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VAN YÖRESİ GELENEKSEL EL ÖRMELERİ

Fırat YARGUN

GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANA BİLİM DALI

İĞDIR

2022

Her hakkı saklıdır

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Fırat YARGUN

ÖZET

VAN YÖRESİ GELENEKSEL EL ÖRMELERİ

Yargun, Fırat

Yüksek Lisans Tezi

Geleneksel Türk Sanatları Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yusuf Çetin

Ocak-2022

273 sayfa

Kültürel geçmişimize ayna tutan el sanatları aynı zamanda bir toplumun duygularını haykıran dilsiz şairlerdir. Medeniyetler beşiği Anadolu'nun zengin kültürel mozağinde harmanlanıp zenginleşen ve günümüzde en büyük değerlerimizden olan el sanatlarımız, atalarımızdan bizlere, bizlerden de geleceğe en büyük mirastır. Hepsi birbirinden kıymetli el sanatlarımız içerisinde çok önemli bir yere sahip olan geleneksel el örücülüğü, ülkemizin kırsal kesimleri başta olmak üzere hemen her yöresinde başarı ile icra edilmiştir. Anadolu kadınları el örmeciliğinde ana malzeme olan yün ve ipek gibi iplikleri kaynaklarından temin etmiş, çeşitli yöntemlerle örgüye hazır hale getirmişlerdir. Tarlasından evine geldiği yol boyunca, ev işlerinden arttırdığı vakitlerde, komşularıyla sıcak bir sohbet ortamında bile hiçbir fırsatı kaçırmadan kendi ürettiği malzemeyi çeşitli örme vasıtaları ile anlam dolu sanat eserlerine dönüştürmeyi başarmıştır. Yaptıkları örgülerle ailesinin ve kendisinin giyim kuşam ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte her biri kültürel ve etnografik değerleri olan eserler ortaya koyarak bu geleneği kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Bu eserler aynı zamanda duyguların renk ve motiflerle dile geldiği sözsüz ve eşsiz birer iletişim aracı görevi görmektedir. Günümüzde endüstriyel gelişmelerle birlikte toplumda hazır giyim alışkanlığının yer edinmesinden dolayı geleneksel el örmelere ilgiyi azaltmış, buna paralel olarak da üretimi yavaşlamıştır. Son yıllarda gerek bu alanda yapılan akademik araştırmalar gerekse yerel yönetimlerin de desteğini alan eğitim merkezlerinin çabalarıyla bu el sanatımız tekrar canlanmaya başlamış ve halkımız bu konuda bilinç kazanmıştır.

Bu çalışmada, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Van ili ve ilçelerinde üretilen geleneksel el örme işleri renk, desen ve bezeme özellikleri bakımından incelenmiş, bölge kültürü ve geleneksel Türk sanatları içerisindeki yeri ve önemi ortaya konulmuştur. Ayrıca Van yöresi geleneksel el örmelerinin gelecek nesillere aktarımı ve gelişim göstermesi açısından öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Van, Geleneksel, Örücülük, Motif

ABSTRACT

TRADITIONAL HAND-KNITTING, VAN REGION

Yargun, Fırat

Master Thesis

Department of Traditional Turkish Arts

Advisor: Prof. Dr. Yusuf ÇETİN

January-2022

273 pages

The handcrafts that have mirrored to our cultural past are also the silent poets who express the feelings of a nation. Being enriched by being passed into in the rich cultural mosaic of Anatolia, cradle of civilization, and being one of our greatest values at the present time, the handcrafts are the biggest heritage which is passed down from our ancestry to us and from us to the next generaion. A branch of hand-knitting which holds a very important place in among our handcrafts that all are very important, the traditional sock-knitting has been succesfully carried out in almost every region, especially in the rural areas of our country. Anatolian women obtained yarns such as wool and silk, which are the main materials in hand knitting, from their main sources and have endured all kinds ofstruggles from washing these materials to their natural dyeing to get them ready for knitting. They succeeded in transforming the material that they produced themselves into meaningful arts with various knitting tools without missing any opportunity, even in the chat environment. With the knitting they made, they met the dressing, ornamentation and adornment needs of his family and himself, and they produced works that each had cultural and ethnographic values. These works also serve as nonverbal and unique communication tools in which emotions are expressed with colors and motifs. However, today, due to the fact that ready-made clothing has taken place in society with industrial developments, its production has decreased in parallel with the decrease in interest in traditional hand knitting. In recent years, this handicraft has started to revive and our people have gained awareness on this subject, both with the academic researches in this field and the efforts of the training centers that have received the support of local governments.

In this study, some of the traditional hand knitting works produced in Van province and its districts, which have hosted many civilizations, were checked and evaluated in terms of color, pattern and decoration. In addition, suggestions have been tried to be presented in terms of transferring and developing the traditional hand knitting of the Van region to future generations.

Key Words: Van, Traditional, Knitting, Ornament

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Geçmişlerine sahip çıkmayan medeniyetler, gelecek için temellerini sağlam atamazlar. El emeği göz nuru olan, toplumun acılarını, sevinçlerini, beklenti ve umutlarını ayna misali yansıtan geleneksel el sanatlarımızı bütün yönleri ile tanıtmak, var olanı muhafaza etmek, tekrar canlandırmak ve gelecek nesillere aktarmak, toplumun her bireyi için asli bir görevdir. Araştırmamız Van ili ve ilçelerinde geleneksel anlamda halen devam ettirilmeye çalışılan geleneksel el örgü işlerinin, maddi manevi bütün yönleriyle araştırılıp, yöre açısından önemi, gelişimi ve sürdürülebilirliği konusunda bir nebze de olsa bu alana katkı sağlamak hedefine yönelik yapılmıştır. Bu çalışma, Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük emekleri olan, her aşamada bilgisi ve tecrübesi ile yolumu aydınlatan çok kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf ÇETİN'e sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca araştırmalarım sırasında bilgi, birikim ve desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Cavit POLAT'a, Dr. Öğr. Üyesi Münevver ÜNSAL MERCAN'a, Doç. Dr. Ela TAŞ'a, Dr. Öğr. Üyesi Zafer AÇAR'a, Van Kültür ve Turizm Müdürlüğünde görevli Davut TATLI'ya, eğitimci ve Fotoğraf sanatçısı Aytaç SELÇUK'a, SDVY kurumunda görevli Özgül YILDIRIM'a, Van B.Ş. Belediyesinde görevli Mesut GÜL'e ve tez çalışmasına konu olan geleneksel el örgü ürünlerini paylaşan, bunlarla ilgili değerli bilgilerini aktaran kıymetli Van halkına teşekkür ederim.

Fırat YARGUN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER ve KISALTMALAR	xvii
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	xviii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xx
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	4
3. MATERYAL VE METOD	7
4. VAN İLİ GENEL ÖZELLİKLERİ	8
4.1. Van İli Coğrafyası	8
4.2. Van İli Tarihçesi	9
4.3. Van İsminin Kökeni	11
4.4. Van İli El Sanatları	12
5. ÖRÜCÜLÜK	14
5.1. Örücülüğün Tanımı	14
5.2. Örücülüğün Tarihçesi	15
5.3. Örücülüğün Sınıflandırılması	16
6. VAN YÖRESİ GELENEKSEL EL ÖRMELERİ.....	19
6.1. Van Yöresi Geleneksel Kalın Örgüler.....	19
6.1.1. Kalın örgülerde kullanılan araçlar	20
6.1.1.1. Temel araçlar.....	20
6.1.1.1.1. Şiş	20
6.1.1.1.1.1. Bir ucu sivri şişler	20
6.1.1.1.1.2. İki ucu sivri şişler.....	21
6.1.1.1.2. Tığ	21
6.1.1.2. Yardımcı araçlar.....	21
6.1.1.2.1. Tokaç	22
6.1.1.2.2. Tarak.....	22

6.1.1.2.3. İğ.....	22
6.1.1.2.4. Teşi	23
6.1.1.2.5. Kirman.....	23
6.1.1.2.6. Çıkırık.....	23
6.1.1.2.7. Öreke.....	24
6.1.2. Kalın örgülerde kullanılan malzemelerin özellikleri ve elde edilmesi	24
6.1.3. Kalın örgülerde kullanılan örgü teknikleri.....	28
6.1.3.1. Şiş örücülüğü.....	28
6.1.3.1.1. Örgüyü oluşturmadaki temel işlemler	28
6.1.3.1.1.1. İlmek atma	28
6.1.3.1.1.2. Yüz örgü	29
6.1.3.1.1.3. Ters örgü	29
6.1.3.1.1.4. Örmeden ilmek alma.....	29
6.1.3.1.1.5. İlmek döndürme.....	30
6.1.3.1.1.6. İlmek uzatma.....	30
6.1.3.1.1.7. İlmek çaprazlama.....	30
6.1.3.1.1.8. İlmek kaçırma	30
6.1.3.1.2. Şiş örücülüğünü biçimlendirmede kullanılan temel işlemler	31
6.1.3.1.2.1. İlmek eksiltmeler	31
6.1.3.1.2.2. İlmek arttırmalar	31
6.1.3.1.2.3. İlmek kapatmalar	31
6.1.3.1.3. Şiş örücülüğünde süsleme ve desenlemede kullanılan temel örgüler	31
6.1.3.1.3.1. Düz örgüler	31
6.1.3.1.3.2. Desenli örgüler.....	32
6.1.3.1.3.3. Ajurlu örgüler	32
6.1.3.1.3.4. Renkli desenli örgüler	32
6.1.3.2. Tığ örücülüğü	32
6.1.3.2.1. Düz kroşe.....	33
6.1.3.2.2. Çok ilmekli kroşe (Tunus ve Balkan İşi).....	33
6.1.4. Kalın örgülerde kullanılan motifler	34
6.1.4.1. Doğum ile alakalı motifler	34

6.1.4.1.1. Eli belinde motifi.....	34
6.1.4.1.2. Koçboynuzu motifi.....	35
6.1.4.1.3. Bereket motifi.....	35
6.1.4.1.4. İnsan motifi.....	35
6.1.4.1.5. Saç bağı motifi.....	35
6.1.4.1.6. Küpe motifi.....	35
6.1.4.1.7. Bukağı motifi.....	35
6.1.4.1.8. Sandıklı motifi.....	35
6.1.4.1.9. Ying - yang motifi	36
6.1.4.1.10. Yıldız motifi	36
6.1.4.2. Yaşamı simgeleyen motifler	36
6.1.4.2.1. Beslenme ile alakalı motifler.....	36
6.1.4.2.1.1. Suyolu motifi	36
6.1.4.2.2. Korunma ile ilgili motifler	36
6.1.4.2.2.1. Pıtrak motifi	36
6.1.4.2.2.2. El, parmak ve tarak motifi	37
6.1.4.2.2.3. Muska ve nazarlık motifleri.....	37
6.1.4.2.2.4. Göz motifi.....	37
6.1.4.2.2.5. Haç motifi	37
6.1.4.2.2.6. Çengel motifi	37
6.1.4.2.3. Canı korumak için kullanılan motifler	38
6.1.4.2.3.1. Yılan motifi.....	38
6.1.4.2.3.2. Ejder motifi	38
6.1.4.2.3.3. Akrep motifi.....	38
6.1.4.2.3.4. Kurtağızı, kurt izi, canavar ayağı motifi	38
6.1.4.2.4. Ölümsüzlük ve soy ile ilgili motifler.....	39
6.1.4.2.4.1. Hayat ağacı motifi.....	39
6.1.4.2.4.2. Damga (im) motifi	39
6.1.4.3. Ölüm ile ilgili motifler	39
6.1.4.3.1. Kuş motifi.....	39
6.1.4.3.1.1. Tavus kuşu motifi	39
6.1.5. Van yöresinde kalın örgüler grubunda yer alan geleneksel el örme çeşitleri	40

6.1.5.1. Van yöresi geleneksel el örme çoraplar	40
6.1.5.1.1. Çorabın tanımı	40
6.1.5.1.2. Çorabın tarihçesi	41
6.1.5.1.3. Van yöresi çoraplarında tanımlar ve genel özellikler	42
6.1.5.1.4. Van yöresi geleneksel el örme çorap çeşitleri	45
6.1.5.1.4.1. Kullanılan malzemenin özelliğine göre çorap çeşitleri	45
6.1.5.1.4.1.1. Ak çoraplar	45
6.1.5.1.4.1.2. Kara çoraplar	45
6.1.5.1.4.1.3. Alaca çoraplar	45
6.1.5.1.4.1.4. Kınalı çoraplar	45
6.1.5.1.4.1.5. Tüylü çoraplar	46
6.1.5.1.4.1.6. Nakışlı çoraplar	46
6.1.5.1.4.2. Kullanım amaçlarına göre çoraplar	46
6.1.5.1.4.2.1. Gündelik çoraplar	46
6.1.5.1.4.2.2. Töre çorapları	46
6.1.5.1.4.2.3. Yol çorapları	46
6.1.5.1.4.2.4. Çeyiz çorapları	46
6.1.5.1.4.2.5. Gelin çorapları	46
6.1.5.1.4.2.6. Damat çorapları	47
6.1.5.1.4.2.7. Asker çorapları	47
6.1.5.1.4.2.8. Pehlivan çorapları	47
6.1.5.1.4.2.9. Oynaş çorapları	47
6.1.5.1.5. Van yöresi çorap örmelerinde kullanılan desen ve motif özellikleri	48
6.1.5.2. Van yöresi geleneksel el örme patikler	50
6.1.5.2.1. Patiğin tanımı	50
6.1.5.2.2. Patiğin bölümleri	50
6.1.5.2.3. Van yöresi patiklerinin genel özellikleri	50
6.1.5.3. Van yöresi geleneksel el örme eldivenler	51
6.1.5.3.1. Eldivenin tanımı	51
6.1.5.3.2. Eldivenin tarihçesi	51
6.1.5.3.3. Eldivenin bölümleri	52
6.1.5.3.4. Eldivenlerde kullanılan malzemeler	52

6.1.5.3.5. Eldivenin sınıflandırılması	52
6.1.5.3.6. Van yöresi eldivenlerinde genel özellikler	52
6.1.5.4. Van yöresi geleneksel el örme lifler	53
6.1.5.5. Van yöresi muhtelif kalın örgüler	54
6.2. Van Yöresi Geleneksel İnce Örgüler	54
6.2.1. Van yöresi geleneksel oyalar	55
6.2.1.1. Oyanın tanımı	55
6.2.1.2. Oyanın tarihçesi	56
6.2.1.3. Oya yapımında kullanılan araçlar	57
6.2.1.3.1. Tığ	57
6.2.1.3.2. İğne	58
6.2.1.3.3. Mekik	58
6.2.1.3.4. Firkete	58
6.2.1.4. Oyalarda kullanılan malzemeler	59
6.2.1.4.1. İpek ipliği	59
6.2.1.4.2. Pamuk iplik	60
6.2.1.4.3. Sentetik iplik	60
6.2.1.4.4. Boncuk	60
6.2.1.4.5. Halka	61
6.2.1.4.6. Pul	61
6.2.1.4.7. Kola	61
6.2.1.5. Oyalarda kullanılan motifler	62
6.2.1.6. Oyalarda kullanılan terimler ve kavramlar	63
6.2.1.6.1. Zürefa	63
6.2.1.6.2. Kök	64
6.2.1.6.3. Bıyık	64
6.2.1.6.4. Boru	64
6.2.1.6.5. Piko	64
6.2.1.6.6. Fiskil	64
6.2.1.6.7. Çirtik	64
6.2.1.6.8. İlmek	65
6.2.1.6.9. Trabzan	65

6.2.1.6.10. Zincir	65
6.2.1.6.11. Örümcek	65
6.2.1.6.12. Dolgu	65
6.2.1.7. Oyaların sınıflandırılması	65
6.2.1.8. Van yöresi geleneksel oya çeşitleri	68
6.2.1.8.1. İğne Oyası.....	68
6.2.1.8.1.1. İğne oyalarında kompozisyon	69
6.2.1.8.1.1.1. Ulamalar.....	69
6.2.1.8.1.1.2. Yemeni oyaları.....	70
6.2.1.8.1.1.3. Hotoz oyaları.....	70
6.2.1.8.1.1.4. Taç oyaları	70
6.2.1.8.1.1.5. Dal oyaları.....	70
6.2.1.8.1.1.6. Saksı oyaları.....	71
6.2.1.8.2. Tığ oyası	71
6.2.1.8.3. Mekik oyası	72
6.2.1.8.4. Firkete oyaları.....	72
6.2.2. Van yöresi geleneksel danteller	73
6.2.2.1. Dantelin tanımı.....	73
6.2.2.2. Dantelin tarihçesi	74
6.2.2.3. Dantellerde kullanılan motif ve desenler	75
6.2.2.4. Dantellerde kullanılan teknikler	75
6.2.2.5. Dantelin sınıflandırılması.....	75
6.2.2.5.1. Yapılış amacına göre danteller	75
6.2.2.5.2. Yapılış şekillerine göre danteller.....	76
6.2.2.5.2.1. El dantelleri.....	76
6.2.2.5.2.2. Makine dantelleri	76
6.2.2.5.2.3. Karma danteller.....	76
6.2.2.5.3. Kullanılan araç ve tekniğe göre danteller.....	76
6.2.2.5.3.1. İğne dantelleri	76
6.2.2.5.3.2. Tığ dantelleri.....	77
6.2.2.5.3.3. Mekik dantelleri.....	77
6.2.2.5.3.4. Bobin dantelleri.....	78

6.2.2.5.3.5. Kasnak dantelleri	78
6.2.2.6. Van yöresi geleneksel dantellerin genel özellikleri	78
6.2.3. Van yöresi geleneksel keseler	80
6.2.3.1. Kesenin tanımı	80
6.2.3.2. Kesenin tarihçesi	80
6.2.3.3. Keselerde kullanılan malzemeler	81
6.2.3.4. Keselerde form ve biçim özellikleri	81
6.2.3.5. Keselerde kullanılan motif ve renkler	82
6.2.3.6. Kesenin bölümleri	82
6.2.3.7. Keselerin sınıflandırılması	82
6.2.3.7.1. Kullanım yerlerine göre keseler	82
6.2.3.7.2. Kullanılan malzeme ve tekniğe göre keseler	83
6.2.3.7.3. Takım keseler	83
6.2.3.8. Van yöresi geleneksel keselerin genel özellikleri	84
6.2.4. Van yöresi geleneksel bağlama örgüler	85
6.2.4.1. Çarşaf bağlama	85
6.2.4.2. Van yöresi geleneksel makrome örgüler	86
6.2.4.2.1. Makromenin tanımı	86
6.2.4.2.2. Makromenin tarihçesi	86
6.2.4.2.3. Makromede kullanılan araç-gereç ve malzemeler	87
6.2.4.2.4. Makromede kullanılan düğümler	87
6.2.4.2.4.1. Sarma düğüm	87
6.2.4.2.4.2. Kare düğüm	88
6.2.4.2.5. Van yöresi geleneksel makromelerin genel özellikleri	88
6.2.5. Van yöresi geleneksel el örme kadın başlıkları (kofi)	89
7. KATALOG	91
7.1. Kalın Örgüler	91
7.1.1. Çoraplar	91
7.1.1.1. Örnek-1	91
7.1.1.2. Örnek-2	92
7.1.1.3. Örnek-3	93
7.1.1.4. Örnek-4	94

7.1.1.5. Örnek-5	95
7.1.1.6. Örnek-6	96
7.1.1.7. Örnek-7	97
7.1.1.8. Örnek-8	98
7.1.1.9. Örnek-9	99
7.1.1.10. Örnek-10	100
7.1.1.11. Örnek-11	101
7.1.1.12. Örnek-12	102
7.1.1.13. Örnek-13	103
7.1.1.14. Örnek-14	104
7.1.1.15. Örnek-15	105
7.1.1.16. Örnek-16	106
7.1.2. Patikler	107
7.1.2.1. Örnek-1	107
7.1.2.2. Örnek-2	108
7.1.2.3. Örnek-3	109
7.1.2.4. Örnek-4	110
7.1.2.5. Örnek-5	111
7.1.2.6. Örnek-6	112
7.1.2.7. Örnek-7	113
7.1.2.8. Örnek-8	114
7.1.2.9. Örnek-9	115
7.1.2.10. Örnek-10	116
7.1.3. Eldivenler	117
7.1.3.1. Örnek-1	117
7.1.3.2. Örnek-2	118
7.1.3.3. Örnek-3	119
7.1.3.4. Örnek-4	120
7.1.3.5. Örnek-5	121
7.1.4. Lifler	122
7.1.4.1. Örnek-1	122
7.1.4.2. Örnek-2	123

7.1.4.3. Örnek-3	124
7.1.4.4. Örnek-4	125
7.1.4.5. Örnek-5	126
7.1.4.6. Örnek-6	127
7.1.4.7. Örnek-7	128
7.1.5. Muhtelif kalın örgüler	129
7.1.5.1. Örnek-1	129
7.1.5.2. Örnek-2	130
7.1.5.3. Örnek-3	131
7.1.5.4. Örnek-4	132
7.1.5.5. Örnek-5	133
7.1.5.6. Örnek-6	134
7.1.5.7. Örnek-7	135
7.1.5.8. Örnek-8	136
7.1.5.9. Örnek-9	137
7.1.5.10. Örnek-10	138
7.1.5.11. Örnek-11	139
7.1.5.12. Örnek-12	140
7.2. İnce Örgüler.....	141
7.2.1. Oyalar.....	141
7.2.1.1. Örnek-1	141
7.2.1.2. Örnek-2	142
7.2.1.3. Örnek-3	143
7.2.1.4. Örnek-4	144
7.2.1.5. Örnek-5	145
7.2.1.6. Örnek-6	146
7.2.1.7. Örnek-7	147
7.2.1.8. Örnek-8	148
7.2.1.9. Örnek-9	149
7.2.1.10. Örnek-10	150
7.2.1.11. Örnek-11	151
7.2.1.12. Örnek-12	152

7.2.1.13. Örnek-13	153
7.2.1.14. Örnek-14	154
7.2.1.15. Örnek-15	155
7.2.1.16. Örnek-16	156
7.2.1.17. Örnek-17	157
7.2.1.18. Örnek-18	158
7.2.2. Danteller.....	159
7.2.2.1. Örnek-1	159
7.2.2.2. Örnek-2	160
7.2.2.3. Örnek-3	161
7.2.2.4. Örnek-4	162
7.2.2.5. Örnek-5	163
7.2.2.6. Örnek-6	164
7.2.2.7. Örnek-7	165
7.2.2.8. Örnek-8	166
7.2.2.9. Örnek-9	167
7.2.2.10. Örnek-10	168
7.2.2.11. Örnek-11	169
7.2.2.12. Örnek-12	170
7.2.2.13. Örnek-13	171
7.2.2.14. Örnek-14	172
7.2.2.15. Örnek-15	173
7.2.2.16. Örnek-16	174
7.2.2.17. Örnek-17	175
7.2.2.18. Örnek-18	176
7.2.3. Keseler	177
7.2.3.1. Örnek-1	177
7.2.3.2. Örnek-2	178
7.2.3.3. Örnek-3	179
7.2.4. Çarşaf bağlamalar	180
7.2.4.1. Örnek-1	180
7.2.4.2. Örnek-2	181

7.2.4.3. Örnek-3	182
7.2.4.4. Örnek-4	183
7.2.5. Makromeler.....	184
7.2.5.1. Örnek-1	184
7.2.5.2. Örnek-2	185
7.2.5.3. Örnek-3	186
7.2.5.4. Örnek-4	187
7.2.5.5. Örnek-5	188
7.2.5.6. Örnek-6	189
7.2.5.7. Örnek-7	190
7.2.5.8. Örnek-8	191
7.2.6. Kofiler.....	192
7.2.6.1. Örnek-1	192
7.2.6.2. Örnek-2	193
8. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA.....	194
9. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	202
9.1. Sonuç	202
9.2. Öneriler.....	207
KAYNAKÇA	210
EKLER.....	224
EK: 1 ÇİZİMLER.....	224
EK: 2 FOTOĞRAFLAR	240
ÖZGEÇMİŞ.....	273

SİMGELER ve KISALTMALAR

A.B.D.	Ana Bilim Dalı
cm.	Santimetre
Çiz.	Çizim
Dr.	Doktor
Foto.	Fotoğraf
m.	Metre
MÖ.	Milattan önce
MS.	Milattan sonra
no.	Numara
Öğr.	Öğrenim
Prof.	Profesör
Tek.	Teknoloji
“tsz.”	Tarihsiz
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
ve ark.	ve arkadaşları

ÇİZİMLER DİZİNİ

Sayfa No

Çizim 1. Van il haritası	224
Çizim 2. Çapraz doğu ilmeği	224
Çizim 3. Düz örgüde ilmek batış ve atış şekli	225
Çizim 4. Ters örgüde ilmek batış ve atış şekli	225
Çizim 5. Eli belinde motifi	225
Çizim 6. Koçboynuzu motifi	225
Çizim 7. Bereket motifi	226
Çizim 8. İnsan motifi	226
Çizim 9. Saç bağı motifi	226
Çizim 10. Küpe motifi	227
Çizim 11. Bukağı motifi	227
Çizim 12. Sandıklı motifi	227
Çizim 13. Ying-yang motifi	228
Çizim 14. Yıldız motifi	228
Çizim 15. Suyolu motifi	228
Çizim 16. Pıtrak motifi	229
Çizim 17. El, parmak ve tarak motifi	229
Çizim 18. Muska ve nazarlık motifi	229
Çizim 19. Göz motifi	230
Çizim 20. Haç motifi	230
Çizim 21. Çengel motifi	230
Çizim 22. Yılan motifi	231
Çizim 23. Ejder motifi	231
Çizim 24. Akrep motifi	231
Çizim 25. Kurtağızı, kurt izi ve canavar ayağı motifi	232
Çizim 26. Hayat ağacı motifi	232
Çizim 27. Damga (im) motifi	232
Çizim 28. Kuş motifi	233
Çizim 29. Tavus kuşu motifi	233
Çizim 30. Pazırık 2. kurgan yün çorap	233
Çizim 31. Çorabın bölümleri	234
Çizim 32. Patiğin bölümleri	234
Çizim 33. Eldivenin bölümleri	235
Çizim 34. Zürefa	235
Çizim 35. Kök(ler)	236
Çizim 36. Bıyık ve boru	236
Çizim 37. Fiskil	236
Çizim 38. Üçgen ilmek	237
Çizim 39. Dörtgen ilmek	237

Çizim 40. Trabzan	237
Çizim 41. Bir Uygur beyinin taktığı yançık (çanta)	238
Çizim 42. Altay Türklerinde bir kemer ve kemer çantaları.....	238
Çizim 43. Kesenin bölümleri.....	239

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

	Sayfa No
Foto. 1. Van Gölü	240
Foto. 2. Victoria and Albert Müzesi'nde sergilenen, 5. yüzyıla ait Mısır çorapları	240
Foto. 3. Bir ucu sivri şişler	241
Foto. 4. İki ucu sivri şişler	241
Foto. 5. Farklı kalınlıklarda tığ çeşitleri	242
Foto. 6. Tokaç	242
Foto. 7. Tarak.....	243
Foto. 8. Teşi	243
Foto. 9. Yün yıkama (tokaçlama)	244
Foto. 10. Yıkanmış yünün süzülmesi işlemi.....	244
Foto. 11. Boyanmış yün iplikler	245
Foto. 12. Beş şiş ile örgü	245
Foto. 13. Haraşo örgü örneği	246
Foto. 14. Ters örgü.....	246
Foto. 15. Mısır'da bulunan ve Yale Üniversitesi'nde sergilenen çorap örnekleri.....	247
Foto. 16. Pazırık 2. kurgan yün çorap.....	247
Foto. 17. 13. Yüzyıla ait, kufi yazı ile tezyin edilmiş çorap.....	248
Foto. 18. Varka ve Gülşah albümünden, Şam hükümdarının ve Gülşah'ın Şam'ı terk eden Varka'yı uğurlamaları sahnesi.....	248
Foto. 19. Rençber çorabı.....	249
Foto. 20. Sahak	249
Foto. 21. Çorap kalıbı	250
Foto. 22. Yüzükten geçme çorap	250
Foto. 23. Gözeme (iğne ile)	251
Foto. 24. Gözeme (şiş ile).....	251
Foto. 25. Tiliçin çorap	252
Foto. 26. Çeyizlik gelin - damat eldivenleri	252
Foto. 27. Farklı yapı ve boyutlardaki tığ çeşitleri.....	253
Foto. 28. Oya iğnesi.....	253
Foto. 29. Boncuk iğnesi	254

Foto. 30. Mekik	254
Foto. 31. Firkete çeşitleri	255
Foto. 32. Sentetik oya iplikleri	255
Foto. 33. Oya boncukları	256
Foto. 34. Yazma örnekleri	256
Foto. 35. Leçek örnekleri.....	257
Foto. 36. Namaz ve mevlit yazmaları.....	257
Foto. 37. Tığ oyalı peçete kenarı	258
Foto. 38. Tığ oyalı yatak örtüsü kenarı.....	258
Foto. 39. Dantel masa örtüsü	259
Foto. 40. Dantel havlu kenarı	259
Foto. 41. Dantel yastık kenarı.....	260
Foto. 42. Louvre Müzesi, dantel işlemeli kadın büstü.....	260
Foto. 43. 15-16. Yüzyıl dantel kıyafetli Fransız soylusu.....	261
Foto. 44. Dantel masa örtüsü (ara dantel ve kenar dantel örnekleri bir arada).....	261
Foto. 45. Takım keseler (para, saat ve mühür keseleri).....	262
Foto. 46. Çarşaf bağlama tekniği buzdolabı örtüsü	262
Foto. 47. Makrome, gazetelik yapımı	263
Foto. 48. Sentetik ve suni, çeşitli makrome ipleri	263
Foto. 49. Bitkisel makrome ipi (jüt ipi)	264
Foto. 50. Makrome, sarma düğüm.....	264
Foto. 51. Makrome, kare düğüm	265
Foto. 52. Renkli poşi ve gümüş paralar ile süslenmiş saçlı kofî örneği	265
Foto. 53. Kofî örneği	266
Foto. 54. Mutfak önlüğü ve bandana	266
Foto. 55. El bezleri.....	267
Foto. 56. Diş fırçalık.....	267
Foto. 57. Çakmaklık	268
Foto. 58. Davul fırın örtüsü	268
Foto. 59. Gaz lambası kılıfı	269
Foto. 60. Ütü kılıfı	269
Foto. 61. Teşi aletinin ucundaki çengel (nek).....	270

Foto. 62. Hakkari yöresi çorap örneği	270
Foto. 63. Hakkari yöresi eldiven örneği	271
Foto. 64. Hakkari yöresi eldiven örneği	271
Foto. 65. Bitlis yöresi çorap ve patık örnekleri	271
Foto. 66. Bitlis yöresi harik örnekleri	272

1. GİRİŞ

Başlangıcı temel ihtiyaçlar olan, örtünme vb. ihtiyaçların karşılanmasına yönelik basit el aletleri ile yapılan el sanatları, zaman içerisinde ihtiyaçların artıp çeşitlenmesi nedeniyle insanlar tarafından daha çok geliştirilmeye ve türlerinin daha da artırılmasına yönelik bir ivme kazanmıştır. Temel ihtiyaçlardan sonra, süslenmek ve yaşanılan mekanları süslemek bu duruma en büyük etken olmuştur.

Geçmişte yapılan el sanatlarının önemli özelliklerinden birisi de günlük yaşam koşulları içerisinde fonksiyonel olarak kullanılmaları ve hatta birkaç fonksiyonu bir arada barındırmalarıydı. Üretilen eşyada renk, motif, şekil gibi özelliklerin yanı sıra hammaddenin bile çeşitli özellikler taşımasına önem verilmekteydi. Aktarım yolu ile günümüze kadar ulaşabilmiş örneklerde bile bunları görmek mümkün olmaktadır (Altuntaş, 1994: 1).

İnsanoğlu içine doğduğu çevrede, anne, baba veya atalarından aktarılan her türlü bilgi, birikim ve kültürel miras gibi potansiyellerle yerini alır. Yaşadığı çevrede sahip olduğu bu potansiyelleri şekillendirip geliştirmek suretiyle kültür yaratımını gerçekleştirir. Tarihsel aşamalar, kültür yaratımı sayesinde “tarih” kavramı gerçek kimliğine kavuşur ve zaman olgusu anlamlı hale gelir (Güngör, 1995: 1-2).

Tarihin akışı içerisinde insanlar, toplumsal yaşamı benimsediği andan itibaren günümüze değin gerek göçebe veya boylar halinde yaşadıkları dönemlerde gerekse de birleşip devlet ve imparatorluklar kurdukları zamanlarda, daima bir refleks olarak yaptıkları işler ile övünme ve her zaman daha iyisini, daha güzelini yapma gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu durum günümüz dünyasında da bir gayret ve yarış içerisinde devam ederken, bunlara ek olarak yine toplumların, tarihlerinin en derinlerinden süregelen ince zevk ve maharetlerini de aslına sadık kalarak devam ettirdiklerini ve geliştirdiklerini görmekteyiz.

Mensubu bulunduğumuz Türk toplumu da tarihin akışı içerisinde birçok alanda olduğu gibi sanatın bütün dallarında da diğer dünya medeniyetlerinin beğenisine hitap edecek bir sanat ruhuna sahip olarak eserler ortaya koymuştur. Ayrıca bu eserlerde Orta Asya’dan Anadolu’ya yansıyan, Türk benliği ve ruhuna ait izler yansımaktadır (Adalılar, 1981: 19).

Bir ulusun kültürel kişiliğinin en canlı ve en anlamlı belgesi niteliğindeki unsurlardan biri el sanatlarıdır. Birçok medeniyetin tarih boyu hüküm sürdüğü Anadolu’da, Türklerin buraya yerleşmesinden sonra geçmişin kültürü yeni bir sentezle varlığını sürdürmüştür. Bu sebepten dolayı Türk el sanatlarının kökleri çok eskiye dayanmakta ve kültürel açıdan büyük önem arz etmektedir (Onuk, 2002: 674).

Bu bağlamda Anadolu el sanatlarının kaynağı olarak, Asya’dan İran ve Irak’a göç edip yerleşen Büyük Selçuklular ile onlara etki etmiş Hun, Göktürk, Uygur, Gazne, Karahanlı gibi birçok Türk devletinin sanatlarını gösterebiliriz. Türkler, Asya’dan Anadolu’ya taşıdıkları geleneksel el sanatlarını, geçtikleri İslam çevrelerinde gördükleri ile de sentezleyip daha da geliştirmişlerdir. Hitit, Frig, Roma, Bizans, Yunan sanatları, Anadolu sanatlarının ayrı bir beslenme kaynağı olmuşlardır (Barışta, 1998: 1).

Türkiye’nin doğu sınırında yer alan Van ili, eşine az rastlanır bir zenginlikte tarihi ve kültürel mirasa sahiptir. Bunun en büyük nedenlerinden biri, coğrafi konum açısından çok büyük avantajlara sahip olması ve bu sayede birçok medeniyetin kurulup, gelişmesine olanak sağlamış olmasıdır (Alaeddinoğlu, 2006: 3). Tarihsel süreç içerisinde Van ilinde yaşamış her bir medeniyet kendi kültür, örf ve adetlerini yansıtan birçok eser meydana getirmişlerdir. Bu eserlerin her biri günümüzde kültür hazineleri olarak yerlerini almışlardır. Bu hazinelerin en değerlilerinden biri de geçmişten günümüze gelişerek varlıklarını sürdüren el sanatlarıdır. Özellikle kadın eliyle varlığını sürdüren bu el sanatları; yörede hayvancılıktan dolayı yünün hammadde açısından zengin olması sebebiyle, duyguların en yoğun bir şekilde yansıtılabildiği dokuma ve örgü işleri olarak faaliyet göstermektedir (Taş, 2005: 1).

Örgü işleri, geçmişten günümüze geleneksel, toplumsal ve ekonomik nedenlerle yapılan en eski işlerdendir. Kullanılan malzeme, araç-gereç, renk, motif ve kompozisyon açısından her yörede farklılıklar gösterir ve ait olduğu yörenin kendine özgü özelliklerini taşır (Veziroğlu, 2018: 1).

Günümüzde örgü sanatları içerisinde uygulama alanı en yaygın olanlar şiş, iğne vb. basit araçların kullanılmasıyla üretilen ürünlerdir. Bu örücülük ürünlerinin en güzel örnekleri içerisinde köylü çorapları ve iğne oyları gösterilmektedir. Bununla birlikte Anadolu insanının estetiğini, hoşgörüsünü, zekasını ve el becerisini ortaya koyduğu

eldiven, başlık, patik, oya çeşitleri ve keseler gibi birçok ürün de yer almaktadır (Özbağı ve ark., 2009: 2).

Hazırlanan bu tez çalışmasında Van ili ve ilçelerinde geleneksel anlamda el örmesi işleri ile uğraşan kişilere ait el örme işlerine ulaşmaya çalışılmıştır. Geleneksel el örmeleri, kalın örgüler ve ince örgüler olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Kalın örgüler çorap, patik, eldiven ve muhtelif el örgüleri olarak başlıklandırılmış ve detaylı bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde ince örgü işleri oya, dantel, çarşaf işi, makrome, kese, kofi gibi başlıklar adı altında detaylandırılmaya çalışılmıştır. Van yöresinin kültürüne ait ipuçlarını barındıran bu el örme işleri; şekil, renk, motif, kompozisyon ve teknik özellikler göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Yöre halkı ve el sanatlarımız açısından önemleri tespit edilmeye çalışılmış ve bu sanatın canlandırılıp gelecek nesillere aktarılması hususunda çözüm önerileri sunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde Van ili coğrafyası, kent tarihi ve Van el sanatları ile ilgili bilgiler ele alınmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde örücülüğünün tanımı, tarihçesi, sınıflandırılması dibi bilgiler verilmiş ve Van ili geleneksel el örmelerinin bütün yönleriyle incelemesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise kataloglanan el örme işlerinin teknik ve biçim özellikleri vurgulanmış ve değerlendirmeler ile birlikte öneriler aktarılmıştır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

“Van Yöresi Geleneksel El Örmeleri” konulu tez çalışmasında, Van ili coğrafyası ele alınırken; A. ABDULKADİROĞLU ve ark. 1993 tarihli *Van Kütüğü*, F. ALAEDDİNOĞLU’nun *Van İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*, konulu doktora tezi ve S. KARACA ve ark. 2019 tarihli *Bazı Arazi ve Toprak Niteliklerinin Coğrafi Bilgi Sistem Analizleriyle İncelenmesi: Van Örneği*, makalesinden yararlanılmıştır. Van ilinin tarihçesi ve isminin kökeni konularında; 1984 yılı basımlı *Yurt Ansiklopedisi* 10. Cilt, M. TOP’un *Van’ın Kültürel Mirasının Korunması ve Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme: Eski Van Örneği*, isimli makalesi, E. AKURGAL’ın 2003 basımlı *Anadolu Uygarlıkları* adlı eseri, A. TALAY’ın 1996 tarihli *Yıkılan Bir Şehrin Anatomisi* adlı kitabı, A. TALAY’ın 1997 tarihli *Bizim Eller Van* isimli kitabı, A. ÇİLİNGİROĞLU ve ark. 1995 tarihli *Van* isimli kitabı, İ. MANGALTEPE’nin 2005 tarihli *XIX. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van* konulu doktora tezi, O. BELLİ’nin 2009 tarihli *Eskiçağ’da Anadolu’nun En Görkemli Başkenti Van Kalesi (Tuşpa)* makalesi, C. ALPER’in 1983 tarihli *Çeşitli Yönleriyle Van* kitabı, Y. ÖNAY’ın 2018 *Van Efsaneleri* adlı kitabı ve M. AKTUĞ ve ark. 1999 tarihli *Van İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim Tarihi* adlı kitabından faydalanılmıştır. Van ili geleneksel el sanatları için, F. ALAEDDİNOĞLU’nun *Van İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler* konulu doktora tezinden yararlanılmıştır. Örücülüğün tanım, tarihçe ve teknikleri hususunda; 1975 basımlı *El Örgüsü Ansiklopedisi*, 1987 A. ATAY’IN yazdığı *Örücülük* adlı eseri, 2005 tarihinde B. H. GÜRCÜM’ün yazdığı *Tekstil Malzeme Bilgisi* kitabı, 2011 tarihli MEB., *El Sanatları Teknolojisi, Şiş Örücülüğüne Hazırlık* kitabı, M. B. TAVMAN ve N. OSKAY’ın 2012 tarihli *Örmenin Sanattaki Yeri* isimli makaleleri istifade edilen başlıca kaynaklardır. Kalın örgüler bölümünde, tarihçe konusunda; N. DİYARBEKİRLİ’nin 1972 tarihinde kaleme aldığı *Hun Sanatı*, T. ONUK’un 2002 tarihli *Geçmişten Günümüze Türk El Sanatları* konulu makalesi, kullanılan araç-gereç ve malzemeler konusunda; Ş. Y. YAĞAN’ın 1978 tarihli *Türk El Dokumacılığı* kitabı ve B. DENİZ’in 2000 tarihli *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları* adlı kitabı, motifler konusunda; 1986 tarihli G. ERBEK’in *Anadolu Motifleri Sergisi* isimli katalog kitabı, çoraplar konusunda; K. ÖZBEL’in 1945 tarihli *Anadolu Çorapları* kitabı, 1986 tarihli H. Ö. BARIŞTA’nın

yazdığı *Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar* makalesi, Ş. SÜGERTİN'nin 1987 tarihli *Ayaş İlçesinde Çorap Örucülüğü* konulu yüksek lisans tezi, H. F. AKPINARLI'nın 1995 tarihli *El Örgüsü Çorapların Teknik Desen Renk ve Kullanım Özellikleri* konulu doktora tezi, E. TAŞ'ın 2005 tarihli *Van El Sanatları* konulu tez çalışması, M. ÜNSAL'ın kaleme aldığı 2016 tarihli *Van 2016 Kültür ve Turizm Envanteri III, Halk Kültürü II* adlı kitabın *Geleneksel El Sanatları* bölümü, Z. BALKANAL'ın 2016 tarihli *Ankara İli Polatlı Yöresi El Örgüsü Çoraplar* konulu makalesi, patikler konusunda; A. SOYSALDI ve A. ÇOLAK'ın 2018 tarihli *Bolu Gerede İlçesi Mangallar Köyü El Örgüsü Çoraplar* konulu makalesi, eldivenler konusunda; Ş. KÜÇÜKAYTAN'nın 1992 tarihli *Konya Müze ve Evlerinde Bulunan El Örgüsü Çoraplar ve Eldivenler* konulu yüksek lisans tezi ve H. BUĞRUL'un 2018 tarihinde yazmış olduğu *Hakkâri Etnografik Eserlerinden Yün Eldivenler Üzerine Bir Çalışma* isimli makalesi, lifler konusunda; E. GÜZEL ve N. OSKAY'ın 2017 tarihinde yazdıkları *Tunceli Yöresine Ait Örmeye ve Tığ İşleri Örnekleri* konulu makalelerinden yararlanılmıştır. İnce örgüler grubunun yer aldığı bölümde, oya konusunda; K. ÖZBEL'İN 1949 tarihli *El Sanatları II: Oya ve Oya Çeşitleri* isimli kitabı, G. ÖĞÜT'ün 1973 tarihli *Oyacılık Sanatı ve Kütahya Oyaları* isimli makalesi, G. ERBEK'in 1981 tarihli *Erkek Oyaları* konulu makalesi, 1983 tarihli T. Onuk'un kaleme aldığı *İğne Oyaları (İçel-Namrun)* konulu makale, H. Ö. BARIŞTA'nın 1998 tarihli *Türk El Sanatları* kitabı, A. TOPLU'nun 1998 tarihli *Oya ve Bartın İşleri* kitabı, F. ÖZCAN'nın 1997 tarihli *Nallıhan Yöresinde İğne Oyacılığı* isimli kitabı, 2001 tarihinde basılmış *Türk Oyaları Kataloğu I. ve II. ciltleri*, S. ŞENOL'un 2003 tarihli *Balıkesir Boncuk Oyaları* isimli kitabı, T. ONUK'un 2005 tarihli *Osmanlı'dan Günümüze Oyalar* isimli kitabı, D. CENGİZ'in 2007 tarihli *Artvin İli-Ardanuç İlçesinde Yapılan Oyaların Öğretim Programı Önerisi* konulu yüksek lisans tezi, T.C. Elazığ Valiliği 2018 tarihli *Elazığ El Sanatları* kitabı, Y. TEPE'nin 2013 tarihli *Erzurum'da Farklı Teknik ve Materyallerle Yapılan Oya Sanatı* konulu yüksek lisans tezi, danteller konusunda; T.C. Hatay Valiliği 2010 tarihli *Hatay El Sanatları* kitabı, F. B. A. DİLBER'in 2010 tarihli *Sanatsal Tekstillerin Endüstriyel Tekstil Tasarımında Uygulanışı* konulu makalesi, H. F. AKPINARLI ve E. SEÇİM'in 2018 tarihinde yazdıkları *Geleneksel Dantel Motiflerinin Lazer Kesim Yöntemi İle Tekstil Yüzeyine Aktarılması* konulu makaleleri, G. YILDIZ'ın 2019 tarihli *Dantel Teknikleri ve Tek Renkli Dantel Efektlerinin Dijital Baskı Tekniği İle*

Uygulanması konulu yüksek lisans tezi, keseler konusunda; K. ÖZBEL'in "tsz." *El Sanatları VI, Eski Türk Keseleri* isimli kitabı, P. KAYADİBİ'nin 2000 tarihli *Kültürel Mirasımız Para Keselerinden Örnekler* isimli makalesi, Y. ÇETİN ve POLAT'ın *Geç Osmanlı - Erken Cumhuriyet Dönemlerine Tarihlendirilen Bir Grup Tütün Kesesi Üzerine Değerlendirme* isimli makalesi Ö. SÜSLÜ'nün 2007 tarihli *Tasvirlerle Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri* adlı kitabı, T. ÖZBAĞI ve ark. 2009 tarihli *Halk Bilim Araştırmaları Merkezi Koleksiyonundan El Sanatları Örnekleri II* kitabı ve R. E. KOÇU'nun 2015 tarih basımlı *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, bağlama örgüler konusunda; P. ERONÇ'un 1984 tarihli *Giyim Süsleme Teknikleri* isimli kitabı, Y. TÜRK'ün *Çağdaş Makrome Sanatı* adlı kitabı, 1997 basımlı *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 2005 tarihli T.ONUK ve ark. *Ankara İli El Sanatları ve Beslenme Kültürü* isimli kitap, T. ONUK ve H. F. AKPINARLI'nın 2005 tarihli *Kastamonu Örucülük Sanatında Teknik Motif ve Kullanım Özellikleri* konulu makaleleri, geleneksel kadın başlıkları konusunda ise; K. ÖZBEL'in 1946 tarihinde yazdığı *El Sanatları V, Anadolu Kadın Kılıkları* adlı kitabı ve S. TANSUĞ'un 1982 tarihli *Sivas Takıları Başlıkları* konulu makalesi faydalanılan başlıca kaynaklardır.

3. MATERYAL VE METOD

Bu tez çalışmasının materyalini; Van yöresinde, geleneksel el örmelerinin kapsamış olduğu kalın ve ince örgüler gruplarına dahil olan her türlü el örgü işleri oluşturmaktadır. Van yöresindeki geleneksel el örme işlerinin; tarihçesi, malzeme ve araç-gereç bilgisi, uygulama teknikleri, desen, motif, renk ve form özellikleri, türleri, el sanatları ve Van yöresi açısından önemi, materyal olarak kullanılmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken, birinci yöntem olarak, geleneksel el örme işlerinin inceleneceği Van yöresi, coğrafik ve tarihi açıdan incelenmiş, sosyal ve kültürel özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca geleneksel el örme işleri hususunda alana yönelik her türlü bilimsel nitelikli araştırma ve makaleler, kaynak kitaplar, dergiler, bildiriler ve sanal ortamlar olmak üzere her türlü bilgi kaynağına ulaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci yöntem olarak Van ilinin muhtelif ilçe, köy ve mahallelerinde geleneksel el örme işlerine örnek teşkil edebilecek ürünler tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen ürünlerin Fotoğrafları çekilmiş ve ürün sahibinden alınan bilgilerin ışığında uygulama ve teknik açıdan her türlü değerlendirilmeleri yapılmıştır. Ayrıca bu ürünlerin gelecek nesillere aktarımını sağlamak açısından katalog çalışması yapıp, çalışma neticelendirilmiştir.

4. VAN İLİ GENEL ÖZELLİKLERİ

4.1. Van İli Coğrafyası

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Murat-Van bölümünde bulunan Van ili coğrafi konum olarak 42° 40' ve 44° 30' doğu boylamları ile 37° 43' ve 39° 26' kuzey enlemleri arasında yer alır. Van Gölü kapalı havzası sınırlarında yer alan şehirde yeryüzü şekillerini ağırlıklı olarak dağlar oluşturmaktadır. İl topraklarının % 53,4'ünü kaplayan bu dağlar en düşük yükselti olarak 1500 metrenin altına düşmemekle beraber yer yer 3000 metrenin üzerinde yükseltiye ulaşır ve aynı zamanda öteki illerle sınır görevi teşkil eder (Abdulkadiroğlu ve ark., 1993: 1-10).

Van ilinin kuzeyde Ağrı, güneyde Hakkari, Şırnak, güneybatıda Siirt, doğuda İran, batıda Bitlis ve Van Gölü ile sınırları mevcuttur. Van Gölü aynı zamanda Bitlis ili sınırları içerisinde de yer almakta ve Van ili ile Bitlis illerini birbirine bağlamaktadır (Çizim 1). Bununla birlikte Van Gölü yüz ölçümü bakımından (3.713 km²) Türkiye'nin en büyük gölüdür. Ayrıca sodalı su olması özelliği ile de dünyanın en büyüğüdür (Türkiye İller Ansiklopedisi, 2005: 471-483), (Foto. 1). 20.921 km²'lik bir alan teşkil eden Van ili 13 ilçe ve 691 mahalleden müteşekkildir. 2021 yılının şubat ayı verilerine göre toplam nüfusu 1.149.342 kişiden ibarettir (URL-3).

Şehrin fiziki yapısı dağlık olduğundan büyük akarsuların oluşmasına imkan tanımamıştır ve akarsu sayısı azdır. Bununla birlikte irili ufaklı birçok göl mevcuttur. Karasal iklimin hüküm sürdüğü ilde kış ayları Van Gölü'nün varlığından dolayı çevre illere göre daha ılıman bir seviyede geçer. Kış ayları oldukça uzundur ve bunun bir sebebi de Van Gölü etrafında bulunan dağlarda hemen her daim kar bulunmasıdır. Kış mevsimi bol yağışlı olmakla birlikte yıllık ortalama yağış miktarı düşüktür (Yurt Ansiklopedisi, 1984: 7539-7544).

Bitki örtüsü olarak bozkır (step) yoğunluktadır. Van Gölü'ne yakın civarlar, göl suyunda bulunan soda sebebiyle toprak bakımından verimsizdir. Bundan dolayı buralarda söğüt ve kavak ağaçları ağırlıktadır (Işık, 2007: 7).

Yüzey şekillerinin engebeli olması ve yükselti nedeniyle toprağın büyük bir kısmı doğal mera alanları olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca sulama imkanlarının kısıtlı olması tarımı zorlaştırmaktadır (Karaca ve ark., 2019: 203). İl arazisinin büyük

kısının meralardan ve çayırardan ibaret olması hayvancılığı temel iş kollarından biri haline getirmiştir (TUİK., 2012: 1).

Van - İran arasında sınır kapısı olan Kapıköy Sınır Kapısı Türkiye'yi İran'a ve dolayısıyla oradan da Orta Asya'ya bağlayan yapısıyla Van şehrini konum olarak önemli bir seviyeye taşımaktadır (Alaeddinoğlu, 2006: 3).

4.2. Van İli Tarihçesi

Van şehri; Doğu Anadolu Bölgesi'nde en büyük kapalı havza olma özelliğine sahip Van Gölü'ne komşu olması, bereketli toprakları ve göl etkisi ile ılımanlaşmış iklimi hasebiyle tarihi süreç içerisinde birçok medeniyet ve uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Aynı zamanda Urartu medeniyetinin başlıca gelişme alanı ve başkentidir (Yurt Ansiklopedisi, 1984: 7582).

Van iline bağlı Erciş ilçesinde bulunan “Tilkitepe” ve Edremit ilçesinde bulunan “Dilkaya” höyükleri başta olmak üzere çeşitli kazılar sonucu elde edilen buluntular bu bölgede kökleri neolitik devre uzanan medeniyetlerin varlığını göstermektedir (Top, 2009: 298).

Bu kazılar Van ili ve civarında M.Ö. 4000 yıllarına ait bir kültürün varlığına işaret etmektedir. Bu tarihten Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar kesintisiz olarak yerleşime sahne olmuş kentte Hurriler, Urartular, Medler, Persler, Parthlar, Bizanslılar, Sasaniler, Selçuklular, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenleri, Safevi ve Osmanlıların izleri vardır (Talay, 1997: 21-79).

Van ili M.Ö. 2000'li yıllarda Huri - Mitani devletinin merkezi konumundadır. Huri - Mitanilerin kullanmış olduğu dil Türkçeye benzerliği ile bilinmektedir (TUİK., 2012: 1).

Hititlerin, Hurrileri yıkmasından sonra Hurriler ile aynı kökenden olan Uruadri ve Nairi konfederasyonları Asurlulara karşı birlikte hareket etmişlerdir (Yurt Ansiklopedisi, 1984: 7545).

Uruadri ve Nairi beyliklerinin işbirliği, Urartu Krallığının çekirdeğini oluşturmuştur. M.Ö. 1274 - 856 yılları arasında süregelen bu dönem “Urartu Beylikler Dönemi” olarak isimlendirilmiştir. M.Ö. 856'dan sonra Uruadri, Nairi ve diğer beylikler

birleşerek “Urartu Krallık Dönemi’ni” başlatmışlardır (Çilingiroğlu, 1997: 21-23). Urartuların en eski kralı Sardur’dur ve Lutibri’nin oğludur. Kendisini “bütün ülkelerin kralı” ilan etmiş ve Asurlularla rekabetini ortaya koymuştur (Akurgal, 2003: 175).

Urartular döneminden kalan kaleler, tapınaklar, kaya mezarları, su yolları gibi mimari eserler ile toprak ve madenden elde edilmiş eserler, Van’ın Urartular döneminde ulaştığı yüksek medeniyet seviyesini ortaya koymaktadır (Top, 2009: 298).

M.Ö. 810 – 786 yıllarında Kral Menua tarafından yaptırılan Şamran Kanalı, günümüzde halen Van topraklarının sulanması maksadı ile kullanılmaktadır. Aynı şekilde M.Ö. 685 - 645 yıllarında Kral II. Rusa’nın şehrin su ihtiyacını karşılamak amaçlı yaptırdığı Keşiş (Turna) Gölü, günümüz canlı örneklerdendir (Türkiye İller Ansiklopedisi, 2005: 476).

İskitler’in saldırılarıyla zayıflayan Urartu Krallığı’na Medler tarafından son verilmesinin ardından bölgede birçok devlet egemenliklerini kurmuşlardır (Abdulkadiroğlu ve ark., 1993: 2). Urartulardan sonra bölgenin Türk hakimiyetine girmesine kadarki 4 bin yıllık süreç içerisinde sırası ile Frigler, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Ermeniler, Sasaniler ve Araplar burada hakimiyet kurmuşlardır (Cengiz, 1983: 16-18). Bu süreçten sonra Tuğrul Bey yönetimindeki Büyük Selçuklu Devleti 1054 yılında Van’a ilk Türk akınlarını başlatmış olup, burada 4 yıl süreyle egemenlik kurmuş ve adım adım Bizans’a doğru ilerlemiştir. Fakat bölgenin Türkleşmesi asıl olarak Sultan Alparslan’ın oğlu Melikşah’ın 1064 yılında Van’ı, çevresindeki şehir ve kaleler ile fethetmesi ile başlamıştır. Melikşah Van ve çevresini Sakaroğlu Ebu Dulef’in emirliğine vermiştir. 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt zaferi ile de Van ve Anadolu’ya İslam ve Türk mührü vurulmuştur (Talay, 1996: 52-54). Ebu Dulef’in yönetimi 1100 yılına kadar sürmüştür ve bu tarihten sonra birçok beylik Van ili ve çevresinde hakimiyet mücadelesi vermiştir. Bölge Osmanlı hakimiyetine geçene kadar sırası ile Sökmenoğulları, Eyyubiler, Harzemşahlar, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler yönetiminde kalmıştır (Çilingiroğlu ve ark., 1995: 105-106). Osmanlılar, 1534-1535 yıllarında gerçekleştirdiği İran seferi sırasında Bağdat, Tebriz ve Van gibi önemli merkezleri idaresi altına almıştır. Fakat Osmanlı devleti Macar Kralının saldırılarına karşılık verebilmek amacı ile buradaki askerlerini Rumeli’ye takviye olarak gönderince Van ve diğer fethedilen yerler tekrardan

Safevi'lerin eline geçmiştir. 1548 yılında Kanuni Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı ordusu tekrardan İran üzerine yürümüştür ve 25 ağustos 1548 yılında Van, tekrardan Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Osmanlılar açısından çok önemli bir konuma sahip Van şehri eyalet statüsünde yönetilmiştir (Tanılır ve ark., 1998: 45-46). Osmanlının güç kaybettiği bir dönemde Rusların da desteğini arkasına alan ve Van'da en güçlü etnik gruplardan olan ermeni çeteleri 1895 yılında buradaki halka saldırmış ve göçe zorlamıştır. Şehir büyük ölçüde tahribata uğramış ve kaçamayanlar türlü işkencelerle katledilmişlerdir. Ruslar, birinci dünya savaşını fırsat bilip yine Ermenilerin desteği ile Van'ı ele geçirmiş ve şehir birçok önemli eseri ile tahrip edilmiştir. 2 Nisan 1918'de geri alınan Van şehri Cumhuriyetin ilanı ile birlikte vilayet ilan edilmiştir (Talay, 1997: 75-78; Işık, 2007: 18).

4.3. Van İsminin Kökeni

Van şehrinin bilinen en eski ismi Tuşpa'dır ve I. Sardur tarafından başkent olarak kurulmuştur (Kılıç, 2012: 505). Tuşpa, Urartu Krallığı'nın başkentidir ve Van Kalesi kayalıklarının üzerinde kurulmuştur. Bu sebepten dolayı dünya genelinde çoğu bilim adamı bu devleti "Van Krallığı" olarak ta isimlendirmektedirler (Belli, 2009: 3).

"Van" isminin nereden geldiği ve kaynağı hususunda net bir bilgi bulunmamakla birlikte günümüzde birçok görüş ortaya konulmaktadır. Bu görüşlerden en eskiye dayananı şehrin adının başlarda Asur Kraliçesi Semaramis (Mensura Şah Meryem) tarafından kendisine ithafen "Şahmerimekenal" bırakıldığı ama daha sonraları yönetiminin son dönemlerinde "Van" isimli bir valinin şehri daha güzel, daha refah bir seviyeye taşıdığı için şehrin bu valinin adıyla anılmaya başlandığı görüşüdür. Van isminin Urartuca bir kelime olan "Bian" kelimesinden geldiği de söylenir. Urartular kendilerini Bianlı olarak adlandırmışlardır. Bian kelimesinden (b) harfi zamanla (v) harfine dönüşmüş ve "Vian" olmuştur. Bu isim günümüze Van olarak gelmiştir (Onay, 2018: 60).

Bir Fransız seyyahı olan Amedee JAUBERT, Ermeni dilinde Van kelimesinin ev, manastır, güçlü yer gibi anlamlara geldiğini ve Van ilinde birçok manastırın bulunmasından dolayı şehrin bu ismi almış olabileceğini ileri sürmüştür (Mangaltepe, 2005: 4).

Bunlara ek olarak bu konuyla ilgili Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinde Büyük İskender tarafından, Van Kalesinde “Vank” adıyla anılan bir mabedin isminin şehre verildiği anlatılmaktadır (Aktuğ ve ark, 1999: 1).

4.4. Van İli El Sanatları

İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar olan süreçte bütün medeniyetler el sanatları ile uğraşmış olup, bu sanatlarla iç içe bir yaşam sürmüşlerdir. Yiyecek, giyinme, avlanma, barınma, süslenme, eğlence vb. gereksinimlerin karşılanmasında el sanatları ve ürünlerinden istifade etmişlerdir. İnsanlar egemenliklerini kurdukları her yere kültürleri ile birlikte basit, karmaşık, sade, gösterişli her türlü el sanatlarını ve öğretilerini taşımışlardır.

Tarih sahnesinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu, bir zamanlar bol çeşitli ve zengin el sanatlarının merkeziydi ve bu konuda büyük bir üne sahipti. Anadolu'nun bu üne sahip olmasındaki en büyük etkenler arasında insanların yetenek ve çalışkanlıklarının yanında eşsiz bir coğrafi konuma sahip olması gösterilebilir (Arlı, 1981: 41).

Anadolu insanında, yaşadığı coğrafyanın ona sunduğu hammaddeleri nasıl değerlendirebiliriz düşüncesi hep var olmuştur. Bundan dolayıdır ki yöresinde bulunan bu hammaddeleri ihtiyaçları doğrultusunda kullanmışlardır. Örneğin, kestiği ağaçtan günlük kullanım amaçlı çeşitli eşyalar, yünden örgü işleri, deriden ayakkabı ve giysiler, sazlıklardan sepetler elde etmişler ve günlük ihtiyaçlarının karşılanması ile birlikte el sanatlarının da gelişimine katkı sağlamışlardır (Polat, 2013: 136).

Van ili, eski çağlardan beridir çeşitli medeniyetlerin yerleşmelerine sahne olması ve sınırı bulunan komşu ülkeler ile etkileşimin tesiri sayesinde birçok el sanatının icra edildiği bir yerdir. Bu el sanatlarından saraçlık, sedefçilik, çuhacılık, keçecilik, sicim, pirinç işleri gibi birçok el sanatlarının bazıları ya yok olmuşlar ya da yok denecek kadar azalmışlardır.

Bununla birlikte Van ilinde yapımına halen devam edilen, ekonomiye ve turizm sektörüne katkı sağlayan el sanatları da mevcuttur. Bu el sanatlarının başlıca örnekleri olarak; dokumacılık, el örücülüğü, el işlemeciliği, ceviz ağacı işlemeciliği, gümüş

işlemeciliği (savatçılık), çömlekçilik vb. el sanatları gösterilebilir (Alaeddinoğlu, 2006: 163-165).

5. ÖRÜCÜLÜK

Geçmişin en eski çağlarından itibaren insan toplulukları için beslenme faaliyetlerinden sonra en önemli ihtiyaçlardan biri örtünme ve giyim olmuştur. İnsanlar asırlarca süren denemeler sonucunda tekstilin hammaddelerini oluşturan birçok bitkisel ve hayvansal lif kaynakları bulmuşlardır. İlk insanlar doğa ile giriştikleri zorlu mücadelelerden kendilerini korumak maksatlı tabiatta buldukları her malzemeden en üst seviyede kullanım sağlamaya çalışmışlardır. Bu sebepten dolayı geyik, kurt, ayı, deve, keçi, koyun, tavşan, ipekböceği vb. birçok hayvanın gerek deri ve tüylerinden gerekse de salgılarından; keten, pamuk, jüt, kenevir türü bitkilerin ise gövde, çiçek ve tohumlarından istifade etmişlerdir. Türkçeye, Latince “*textilis*” kelimesinden giren tekstil kelimesi bu bitkisel ve hayvansal liflerin işlenmeye hazır hale getirilmesi, eğrilmesi, ipliğe dönüştürülmesi, ipliklerin dokunması, çeşitli tekniklerle örülme işleminin gerçekleştirilmesi gibi birçok işleyişi kapsayan bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır (Gürcüm, 2005: 3-4).

İnsanoğlu, teknolojinin varlığının söz konusu olmadığı en eski dönemlerinde bile giyinme ve korunma ihtiyaçlarına binaen çeşitli yollarla elde ettikleri ipliği mekik, tığ, iğne ve şiş benzeri aletlerle işleyerek tekstilde önemli bir yere sahip olan ve kumaş oluşturma tekniklerinin en önemli unsurlarından olan örgü sanatının temellerini oluşturmuşlardır (Tavman ve Oskay, 2012: 199-200).

5.1. Örücülüğün Tanımı

Örgüyü, en basit haliyle, hiçbir tezgaha gereksinim duyulmadan sadece elde kullanılan şiş, tığ, iğne, mekik vb. basit aletlerle, tek ipliğin kendi üzerine bükülüp, kıvrılarak türlü ilmekler vasıtasıyla düğümlenmesi olarak tanımlamak mümkündür. Örgü işinin basit aletlerle, tezgahsız bir şekilde yapılabilmesi insanlara zaman ve mekan açısından kolaylıklar sağlamış ve bu işi geniş imkanlarla yapabilmelerine dair avantajlar sunmuştur (Akbiç, 1970: 36).

Önceleri sadece soğuktan korunma maksadı ile gerçekleştirilen ilk giyim uygulamaları, daha sonraları ilkel insanlarca kutsiyet atfedilen üremenin ve cinsel gücün sembolü olan üreme organının örtünmesi olayını da kapsamıştır ve nihayetinde, giyinme ve örtünme ihtiyacı toplumdan topluma farklılıklar barındırmak suretiyle estetik kaygı

çerçevesinde örgü ve dokuma teknikleri ile günümüze kadar gelişim göstermiştir. Örgü ve dokuma tekniklerinin bulunması ile önceleri lif, yaprak ve derilerden oluşan örtünme tarzı yerini kumaş ile örtünmeye bırakmış, bu kumaşların doğal yöntemlerle boyanmasının öğrenilmesi ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda ürünlerin zenginleşmesi aslında bir nevi günümüz moda anlayışının da temellerini oluşturmuştur (Dilber, 2010: 12-13).

5.2. Örücülüğün Tarihçesi

Bilim insanları, çeşitli araştırmalar ve bilimsel bulguların ışığında kökleri tarihin çok eski çağlarına uzanan örgü sanatının kaynağının doğu olduğunu tespit etmişlerdir. Buradaki eserlerde kullanılan ilmeklerin teknik açıdan incelenmesiyle Anadolu'da hali hazırda geleneksel çorap örgülerinin dönük ilmeklerinde (ilmeklerin normal olarak değil tersten örülmesi işlemi) kullanılan ilmeklerle benzer olduğu görülmüş ve bu dönük ilmekler “çapraz doğu ilmeği” olarak adlandırılmıştır (MEB., 2011a: 3), (Çizim 2).

Muhtelif bulgular ve mesleki kaynaklar örgünün tarihi için M.Ö. 3-5 bin yıllarını işaret etmekte ve bu işle ilk uğraşan toplumların ise Çin, Orta Asya ve Mısırdaki yaşam sürmüş insanlar olduklarını ortaya koymaktadır (Tasmacı, 1983: 234).

Örgü konusunda bulunan ilk tarihi belgeler ve örnekler 7. ve 8. yüzyıllara ait olduğu düşünülen ve Orta Asya'da gerçekleştirilen arkeolojik kazılar neticesinde elde edilmiştir. Burada bulunan örgülerde, ilmeklerin tuzaklarda kullanılan düğümler ile benzerliği ve örgülerde kullanılan araçların basit yapıları örgünün avcı ve göçebe yaşam tarzını benimsemiş toplumalarda doğduğu tezini desteklemektedir (El Örgüsü, I, 1975: 1).

Yine burada bulunan belge ve bulguların ışığında, örgü sanatının Orta Asya Türklerinin arasında da geliştiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda somut örnek olarak Hunlara ait Pazırık 2. kurganından çıkartılan ve konç kısmında koçboynuzu motifleri ile bezeme yapılan, yün ile örülmüş çoraplar önem arz etmektedir (Atay, 1987: 33).

Londra'daki Victoria ve Albert Müzesi'nde sergilenen eski Mısır mezarlarından çıkartılmış olan başparmakları ayrıık örülmüş kırmızı yün örgü çoraplar, Orta Asya'da bulunan örneklerden sonraki en eski bulgulardır (El Örgüsü, I, 1975: 1), (Foto. 2).

Doğuda gelişim gösteren örgüler zamanla ticaretin gelişmesi ile tacirler tarafından genellikle ticari gemiler vasıtası ile batıya aktarılmıştır. Bu örgülerden özellikle Arapların çok renkli olarak ördükleri çoraplar, 12. ve 16. yüzyıllar arasında özellikle İtalya ve İspanya gibi Avrupa ülkelerinde örgünün temellerini oluşturmuş ve örgü konusunda büyük gelişim ve başarılar elde edilmesine vesile olmuştur (Akpınarlı, 1995: 5).

16. yüzyılda Avrupa'nın ipekle tanışmasının akabinde örücülük asıl gelişimini sağlamıştır. Örgü işlerinde yün ipliğin yerini ipek ipler almıştır ve ipek ipliklere altın ve gümüş iplerin de eşlik etmesiyle elit tabaka için farklı doku ve desenlere sahip örgü kumaşlar elde edilmiştir (Atay, 1987: 33).

Örücülüğün gelişim çağında günümüzde kadın egemenliğinde olan örgü işleri daha çok erkek işi olarak görülüyordu ve kadınlar genellikle yün eğirme işlerine bakıyorlardı. Hatta bu örücülerin bağlı oldukları ayrı meslek locaları vardı ve bu localara girmek ağır eğitim ve sınavlar sonrası gerçekleşebiliyordu. Günümüzde halen bu gelenekler doğrultusunda Kuzey Avrupa'nın bazı kesimlerinde, Britanya ve İrlanda adalarında bazı denizci ve balıkçılar hem halat ve ağ yapımında hem de kendi kazaklarını örme konusunda maharetlerini ortaya koymaktadırlar (El Örgüsü, 1975: 1).

Türkler, Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu'ya yerleşmiş ve Orta Asya'dan itibaren gittikleri her coğrafyaya götürüp yaydıkları kültürel ve sanatsal faaliyetleri gibi örgü sanatını da Anadolu'ya getirmişler ve yayılıp, gelişim göstermesini sağlamışlardır (Berkli ve Tepe, 2018: 32).

Orta Asya'dan günümüz Anadolu'suna ulaşmış, Türk el sanatlarının en önemli dallarından olan ve en güzel örneklerini teşkil eden bu örgü işleri; çorabı, oyası ve diğer el işleriyle Türk insanının sanatsal anlayışının enginliğini, kabiliyetini ve milli beğenilerini gözler önüne sermektedirler. Genç kız ve kadınların gönüllerinden kopup gelen duygularıyla işledikleri ve sanatsal bir anlatım ve forma bürünen bu eserler günümüze kadar ulaşmış sosyal belgeler niteliğindedirler (Parlar, 1997: 163).

5.3. Örücülüğün Sınıflandırılması

Geçmişten günümüze kadar ki süreçte araştırmacılar örücülüğü, genel anlamda kullanılan teknikleri, örgü araç-gereçleri, malzemenin yapısı, elde edilen ürünlerin

çeşitleri ile bu ürünlerin kullanım amaçları vb. birtakım kriterleri göz önünde bulundurarak sınıflandırma yoluna gitmişlerdir.

En genel anlamda örücülük sanatı, el örücülüğü ve makine örücülüğü olarak bir sınıflamaya tabi tutabilir. Makine örücülüğü kendi içerisinde trikotaj ve örme sanayi adı altında iki başlıkta ele alınmaktadır. El örücülüğü ise araçlı ve araçsız olmak üzere iki grupta ele alınıp bu iki grup kendi içlerinde ayrıca bir sınıflamaya tabi tutulmaktadır (Akpınarlı, 2004: 116).

Örgülerin bir kısmı giyim ihtiyacı için kullanılırken bir kısmı da süs amaçlı olarak üretilip kullanılmaktadırlar ve yaygın olarak yapıldıkları aracın ismi ile adlandırılırlar. Şiş örgüleri, tığ örgüleri, iğne örgüleri, mekik örgüleri gibi.

Teknik açıdan yapılacak bir sınıflamada örgü işlerini düğümlü ve düğümsüz örgüler olarak iki grupta toplamak mümkündür. Düğümlü örgüler grubuna dahil olanların sökülmeleri mümkün olmamak ile birlikte düğümsüz örgüler grubunda yer alan örgülerin açık olan bir ucu çekildiği takdirde örülmüş olan örgü parçası en sonuna kadar sökülebilir ve başlangıcındaki gibi düz bir ip halini alır.

Ayrıca örgü işlerinde örme işlemi sırasında atılan düğümler arasındaki boşlukların özelliğine göre kafesli örgüler ve sık örgüler olmak üzere örgüler iki gruba ayrılabilirler. Kafesli olarak tabir edilen örgülerin bir yüzünden bakıldığı zaman arka tarafındaki görüntüler gözlemlenebilmektedir fakat sık örgüler açısından böyle bir durum söz konusu değildir. Kafesli ve sık olarak gruplandırılan bu iki örgü türüne uygulanan çeşitli teknik ve metotlar ve farklı örgü şekilleri ile ajurlar elde edilebilmektedir. Genellikle eşya veya zahire çeşitlerinin isimleri ile anılan bu örgü ve ajurlar halk arasında hasır, kafes, yaprak, badem, pirinç örgü gibi isimlerle adlandırılırlar (Özbel, 1949: 3).

Kullanım alanlarına göre el örgüleri, objeyi oluşturan el örgüleri ile objeyi süsleyen el örgüleri olarak iki grupta karşımıza çıkmaktadır. Objeyi oluşturan el örgü işlerine örnek olarak kazak, yelek türü örgü giysiler ile çorap, patik, eldiven vb. ürünleri gösterebiliriz. Objeyi süsleyen el örgü işlerine ise başörtülerinin ve ev dekorasyonunda kullanılan çeşitli ürünlerin kenar süslemelerinde kullanılan oya ve dantel işlerini örnek verebiliriz (Onuk ve ark., 2005: 9).

Yapım tekniklerine göre el örgüleri araç ile yapılan el örgüleri ve araçsız yapılan el örgüleri olarak iki gruba ayrılmaktadırlar.

Araç ile yapılan el örgüler;

- Şiş örgüler
- Tığ örgüler
- İğne örgüler
- Mekik örgüler
- Firkete örgüler

Araçsız yapılan el örgüler;

- Bağlama örgüler
- Çarşaf bağlama
- Makrome
- Bitkisel örgüler (Akpınarlı ve Üner, 2019: 135).

Bir diğer grupta örgüler ince ve kalın örgüler olarak iki grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ince örgüler olarak tabir edilenlere örnek olarak oya ve dantel gibi genellikle süsleme amaçlı örgüleri verebiliriz. Kalın örgüler grubuna örnek verilebilecek başlıca örgü ürünleri ise çorap, patik, eldiven ve diz bağlarıdır (Barışta, 1998: 133-142).

6. VAN YÖRESİ GELENEKSEL EL ÖRMELERİ

Örücülük sanatı, geleneksel el sanatları içerisinde zengin konu yelpazesi ve motif tasarımlarıyla önemli bir yere sahiptir. Örgü; yün, ipek, pamuk, sentetik ve madeni elyaflardan elde edilmiş çeşitli nitelikteki iplik ve bitkilerin basit araçlarla veya araçsız olarak tek iplik düzeninde birbirinin içerisinde geçirilerek ilmek ve düğümler vasıtası ile yüzeyler oluşturma işlemidir (Akpınarlı, 2004: 116).

Başlıca örgü işleri; şiş, tığ, firkete, mekik vb. araçlarla yapılan işlerin yanı sıra araç kullanmadan elle yapılan bağlama işlerini kapsamaktadır. Ayrıca kullanılan gerece göre oya çeşitlemelerinden oluşan ince örgüler ile yün ipliğin kullanıldığı, şiş ve tığ ile yapılan kalın örgüler olarak iki ana başlık altında sınıflama yapmak mümkündür. İnce ve kalın örgüler, Türk el sanatları içerisinde çok zengin bir repertuvara sahiptirler (Özbaşı ve ark., 2009: 3).

Örgü işlerini, kullanılan malzemeler, teknikler vb. unsurlar göz önünde bulundurarak kategorize etmek mümkündür. Bu tezde Van yöresine ait geleneksel el örmeleri kalın ve ince örgüler olmak üzere iki ana başlık altında ele alınıp, incelenecektir.

6.1. Van Yöresi Geleneksel Kalın Örgüler

Kalın örgüler, gerek malzeme gerekse de kullanılan araçların kalın birer yapıya sahip olduğu ve genellikle giyim ihtiyacına yönelik ürünlerin elde edildiği örgü türleridir (Özbel, 1949: 3).

Kalın örgülerde, iki veya beş şiş kullanılarak yapı bakımından sık örülmüş tarzda örgü ürünleri elde edilmektedir (Akbiç, 1970: 36).

Halk arasında mil olarak ta tabir edilen şişlerin yanı sıra tığ ile de uygulama imkanına sahip kalın örgülerde başlıca ürünler; çoraplar, patikler, eldivenler, dizlikler gibi giyim ve günlük kullanım eşyalarıdır (Barışta, 1998: 141).

Van yöresi geleneksel el örmelerinden kalın örgüler grubuna dahil ürünlerin teknik, desen, ve malzeme olarak ortak bir anlayışta ortaya konulması ve benzerlik göstermesinden dolayı her örme ürünü için bir başlık altında, gerekli tanımlamalar ve genel özellikler sunulacak olup, geneli kapsayan maddeler ise kalın örgüler başlıkları

altında sınıflandırılıp sunulacaktır. Bununla birlikte yörede en çok icra edilen el işlerinden olan çoraplarda, kalın örgülerin meydana getirilmesi hususunda can alıcı öneme sahip olan beş şiş tekniğinin ustalıklı kullanılması, ayrıca motif ve desen olarak diğer ürünlerle olan ortak paydaşların çokluğundan dolayı bu konu ile ilgili bilgiler daha kapsamlı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

6.1.1. Kalın örgülerde kullanılan araçlar

Tarihte, örme ile ilgili bilinen en eski araçlar çeşitli boy ve kalınlıktaki iğnelerdir. Anadolu’da yaşam sürmüş Friglere ait Tümülüslerden çıkartılan değişik boydaki iğnelerin, şiş büyüklüğünde olanları da mevcuttur. Ayrıca 5. Pazırık kurganı buluntularından olan Hun halısı ve çeşitli maden işleri göz önünde bulundurulduğunda Hunların, örgü işlerinde şiş kullandıkları ortaya çıkmaktadır (Atay, 1987: 45).

Kalın örgülerde kullanılan araçları, örülecek materyale şekil verip, doku oluşturan temel araçlar ve örülecek materyali örgü işlemine hazırlama işine yarayan yardımcı araçlar olarak iki grupta inceleyebiliriz.

6.1.1.1. Temel araçlar

6.1.1.1.1. Şiş

Kalın örme işlerinde kullanılan temel araçlar şişlerdir. Şişler genel olarak alüminyum, çelik, plastik, tahta ve bambudan imal edilmektedirler (MEB., 2011a: 5).

Şiş seçiminde ilmeklerin arasından rahatlıkla kayabilen, hafif ve zarif olanlar tercih edilmelidir. Gramaj olarak ağır, fazla esnek, ucu küt veya örgüyü bölecek kadar sivri olan şişler hem eli rahatsız etmekte hem de örgü kalitesini düşürebilmektedirler (El Örgüsü, I, 1975: 2).

Kalın örgü işlerinde temel araç olarak işlev gören şişleri yapılarına veya kullanım alanlarına göre sınıflamak mümkündür (Akpınarlı, 1995: 14).

6.1.1.1.1.1. Bir ucu sivri şişler

Örgü işlerinde en çok kullanılan şiş çeşidi olup, bir ucu sivri diğer ucu ise örülen ilmeklerin kaçmaması için plastik bir parça veya çıkıntıya sahip şişlerdir. İnceden kalına

doğru numaralandırılan bu şişlerin alüminyum kaplama, çelik, plastik, ahşap ve bambu gibi çeşitleri mevcuttur. Genellikle iki adet olarak karşılıklı kullanılan şişler, 30-35 cm. civarı bir uzunluğa sahiptirler (MEB., 2011a: 5), (Foto. 3).

Bir ucu sivri şişler ile çorap, süveter, şal gibi giyim ve aksesuar ürünlerinin icrası yapılabildiği gibi nadiren de olsa oya yapımında kullanılabilirler (Onuk ve ark., 1998: 21).

6.1.1.1.2. İki ucu sivri şişler

İki ucu da sivri olarak tasarlanmış bu şişlerin boyları 12-20 cm. arasında değişkenlik göstermektedir. Beşli olarak kullanıldığı için beşli paketler halinde satılmaktadır. Bu yüzden Anadolu'nun birçok yerinde “beş şiş” olarak isimlendirilmektedir. Genellikle çorap, eldiven ve dikişsiz örgü çeşitlerinin yapımında kullanılan bu şişlerin alüminyum kaplama, çelik, bambu ve renkli plastikten üretilen çeşitleri mevcuttur (Atay, 1987: 45), (Foto. 4).

6.1.1.2. Tığ

Bir ucu çengelli diğer ucu düz olarak imal edilen tığlar, 15-20 cm. civarı uzunluğa sahiptirler ve kullanılan ipin kalınlığına göre numaraları artmaktadır. Alüminyum, çelik, plastik, fildişi ve şimşirden üretilen çeşitleri mevcuttur. Çorap, patik gibi kalın örgülere nazaran daha sıklıkla oya, dantel gibi ince örgülerde kullanılmaktadırlar (Onuk ve ark., 1998: 21), (Foto. 5).

Van yöresi geleneksel kalın örgü işlerinde daha sıklıkla kullanılan araçların başında, iki ucu sivri şiş grubunda yer alan ve beş şiş olarak adlandırılan şişler gelmektedir. Özellikle çorap yapımında kullanılan beş şişin yanında bir ucu sivri olan şişler grubunda yer alan iki şiş ile de örgüler yapılmaktadır. Bunlarla birlikte kalın örgüler içerisinde nadiren de olsa tığlarla örülen ürünler de mevcuttur. Bu ürünlere örnek olarak tığla örülmüş patikler gösterilebilir.

6.1.1.2. Yardımcı araçlar

Kalın el örgü işlerinde yünün şiş ile örülmeye hazır hale gelebilmesi için çeşitli aletler yardımı ile bazı aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Kullanılan araçlar isim

olarak yöreden yöreye değişiklik göstermekle birlikte benzer işlemlere sahiptirler. Bu araçları; tokaç, tarak, oklava gibi yünün temizlenip ayıklanmasını sağlayan araçlar ile yünün ip haline gelmesini sağlayan ve eğirme araçları olarak adlandırılan, işlev bakımından benzerlik gösteren iğ, teşi, kirman, öreke, çıkırık olarak sıralayabiliriz (Akpınarlı, 1995: 10-13).

6.1.1.2.1. Tokaç

Kalınca bir tahtadan yapılmış, baş tarafı tutma yerine göre daha kaba olan yün yıkama aletidir (Foto. 6). Temiz bir zemin üzerine bırakılan yünün üzerine su döküldükten sonra tokaç yardımıyla dövölüp köpürme meydana getirilir ve daha sonra su ile durulama yapılarak yünün temizlenmesi gerçekleştirilir. (Ünsal, 2016: 248).

Tokacın boyutları ve şekli çalışan kişinin çalışma pozisyonuna göre değişiklikler göstermekte ve yapımında genellikle tek parça meşe, gürgen ve çam ağacı tercih edilmektedir. Ayrıca yünün keçeleşmemesi için yünlerin üst üste değil yan yana yayılarak tokaçlanması gerekmektedir (Yağan, 1978: 185-186).

6.1.1.2.2. Tarak

Tarak, ortalama olarak 20-25 cm. eninde ve 40-50 cm. boyunda kalınca bir tahtanın üzerine belli aralıklarla yan yana dizilmiş iki sıra halindeki uzun çivilerden oluşmuş materyaldir (Foto. 7). Çiviler tahtaya alttan çakıldığından sivri uçları üstte durmaktadır. Tarak aleti vasıtasıyla daha önceden yıkanıp kurutulan bir avuç yün demeti, çivilerin üzerinden birkaç defa geçilerek elyafın birbirine paralel olarak düzen almasını sağlar ve yünün eğirme işlemine hazır olması sağlanmış olur (Sügertin, 1987: 26).

6.1.1.2.3. İğ

İğ, bükme işleminde kullanılan en ilkel alettir (MEB., 2007: 27). Türkiye'nin çeşitli yerlerinde öreke, çatal öreke (Öreke ayrı bir alet. Bu konuda bkz. Y. Çetin-C. Polat (2020), Geleneksel Anadolu Dokuma Araçlarından Öreke Üzerine Bir Değerlendirme), tevsî gibi isimlerle anılırken doğu ve güneydoğu bölgelerinde daha çok teşi olarak adlandırılmaktadır. 30-35 cm. boyları civarında bir mile sahip olan iğ, alt tarafına yakın bir yere konumlandırılmış ağırşak adı verilen ve genellikle pişmiş toprak,

kemik veya ahşaptan imal edilen bir paça sayesinde kendi merkezi etrafında dönmektedir. Eğirme işini gerçekleştiren iği eliyle soldan sağa doğru çevirir ve incelttiği yünü iğ üzerine bırakarak eğrilmesini ve de yukarıdaki mile sarılmasını sağlar (Deniz, 2000: 63).

6.1.1.2.4. Teşi

Bir çeşit iğ olan teşinin, iğden farklı olarak ağırşığı daha büyük ve daha ağırdır. Aynı zamanda ağırşığı üst tarafta yer alır ve ucunda bir çengel mevcuttur (Akpınarlı, 1995: 11), (Foto. 8).

Bağlı bulunduğu ağırşığın dönmesini sağlayan ve ipin üzerine sarılmasına yarayan bir eksene sahiptir ve bu eksen kolay eğilmeyecek, düzgün sert bir ahşaptan elde edilmelidir (Yağan, 1978: 187).

Van yöresinde elde edilen yünler genellikle teşi yardımıyla eğrilip iplik haline getirilmektedir. Aynı zamanda doğu ve güney doğu bölgesindeki gibi bu isimle anılmaktadır. Van yöresinde teşi halen kullanılmakla birlikte çeşitli faktörlerden dolayı hazır iplerin kullanımı yaygınlaştığından teşiler artık birer etnografik alet olarak görülmektedir.

6.1.1.2.5. Kirman

Anadolu'nun bazı yerlerinde kirmen olarak ta adlandırılan yün eğirme ve sarma aletlerinden birisidir. Bir karış boylarında, birbirine çapraz olarak konumlandırılmış iki ahşap parçanın merkezinden 30-35 cm. civarı bir mil geçirilerek imal edilir (Arseven, 1983: 1098).

6.1.1.2.6. Çıkırık

Yöreden yöreye şekli değişen çıkırıkların kol yardımıyla çevrilen modellerinin yanında ayak yardımıyla pedallar vasıtası ile çalıştırılan modelleri de mevcuttur. Çıkırıklar hem eğirme hem de büküm işini gerçekleştirebilen aletlerdir. İpliğin sarıldığı mil ve bu milin dönmesini bir kol vasıtasıyla sağlayan kasnaktan meydana gelen bir sisteme sahip çıkırıklar, ahşap veya demirden üretilirler (Deniz, 2000: 63).

6.1.1.2.7. Öreke

Öreke kelimesinin kökeni Rumcadan gelmektedir ve “röka”, “röke” kelimelerinden türemiştir. Yün, pamuk, keten, tiftik vb. lifli malzemelerin eğrilmesinde kullanılan öreke, genellikle bir ucu çatal olarak tasarlanan bir değnek şeklindedir. Öreke en alt kısımdan itibaren sap, orta kısmında silindirik veya dikdörtgen bir gövde ve en üst kısımda yer alan bir başlık olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Eğrilme işlemine tabi tutulacak lifli malzemeler taranma işleminden sonra fitil yapılarak örekenin baş kısmına sarılır ve bir ip ile bağlanır. Daha sonra biraz çekilip eğrilir ve buradan iğ veya kirmene aktararak dönme işlemi gerçekleştirilir. Örekeyi kullanan kişi örekenin sap kısmını kıyafetinin kemer kısmına sıkıştırmak suretiyle kolunun daha az yorulmasını sağlayabilmektedir (Çetin ve Polat, 2020: 730).

Yukarıda vurgulanan iğ, teşi, çıkırık, öreke vb. eğirme aletlerinin yünü ipliğe çevirirken belli bir kalınlık ve incelik standartları veya özel numaraları mevcut değildir. İpin aynı ölçülere sahip bir standarta sahip olması, istenilen kalınlık ve incelikte üretilmesi tamamen yünü eğiren kişinin maharetindendir (Deniz, 2000: 63).

6.1.2. Kalın örgülerde kullanılan malzemelerin özellikleri ve elde edilmesi

Kalın örgü işlerinin icrasında kullanılan başlıca malzemeler; yün, tiftik, pamuk ve orlon iplik çeşitleridir (Köklü, 1997: 46).

Bunların arasında yün, malzeme olarak daha güzel ve sanatsal ürünlerin ortaya çıkmasını sağlarken, çok ince örölmüş ürünlerin yapılışında tiftik, daha uygun ve randımanlı bir malzemedir (Özbel, 1945: 6).

Ülkemizde erkek ve kadınların günlük hayatlarındaki giyim kuşamlarının önemli bir parçası olan örgülerde, malzemelerin türü bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Doğu illerimizde yün, İç Anadolu’da tiftik, Güney’de ve Ege’de pamuk tercih edilmektedir (Anonim, 1969: 23).

Türklerin, koyunlardan elde ettikleri yünden günlük yaşamlarında işlerini kolaylaştıracak kullanım ve süs amaçlı eşyalar elde etmeleri Orta Asya’da göçebe topluluklar halinde yaşadıkları döneme kadar uzanmaktadır. Bozkırda ahşap malzemenin az oluşu, yünü o zamanki Türkler için daha da kıymetli hale getirmiştir (Diyarbakirli, 1972: 55).

Gelişen teknoloji ve endüstri faaliyetleri, beraberinde yenilikleri de getirmiştir. Bu yenilikler örgü malzemelerine de yansımış ve örgüyü cazip kılacak güzellikte ürünler üretilmeye başlanmıştır. Sektör imalatçıları tiftik, yün, floş, ipek, sim gibi değişik malzemeleri belli oranlarda harmanlayarak ve farklı büküm teknikleri kullanarak günümüz modasına uygun birbirinden güzel örgü ipleri üretmektedirler (MEB., 2011a: 11).

Örgüde kullanılan iplikleri hammaddelerine göre sınıflandırmak mümkündür:

A. Bitkisel (selüloz asıllı) liflerden elde edilenler

1. Pamuk iplikler
2. Merserize iplikler
3. Merserize şeritler (*lase*)

A. Hayvansal (protein asıllı) liflerden elde edilenler

1. Güderi şeritler
2. Yün (merinos, *şetland*, kuzu vb.)
3. Tiftik (*moher*)
4. Kaşmir yünü
5. Alpaka yünü
6. Deve yünü
7. Tavşan (*angora*)
8. İpek iplikler

A. Madensel liflerden elde edilenler

1. Altın teller
2. Gümüş teller

A. Suni liflerden elde edilenler

1. Viskoz ipeği
2. Asetat ipeği

3. Kazein ipeği

A. Sentetik liflerden elde edilenler

1. Polikandansasyon yolu ile elde edilenler

- Naylon
- Dakron
- Perlon

1. Polimerizasyon yolu ile elde edilenler

- Orlon
- Akrilin (Atay, 1987).

Van yöresi kalın örgü işlerinde kullanılan ana malzeme yündür. Türkiye’de koyunlardan elde edilen yünün kırpılması genellikle ilkbaharda ve sonbaharda olmak üzere genelde iki defa yapılmaktadır. Fakat bu işlem Doğu Anadolu Bölgesi genelinde ve Van yöresinde iklimden kaynaklı olarak sadece ilkbaharda yapılmakta ve haziran ayına sarkabilmektedir (Ünsal, 2016: 248).

İlkbaharda yapılan kırpımdan elde edilen yünler, hayvanları temizlemek mümkün olmadığından genellikle çok kirlidir fakat eylül ayı gibi yapılan kırpımlarda koyunlar derelerden geçirilerek temizlenmeleri sağlandığından, onlardan elde edilen yün daha temizdir ve satıldığı zaman kıymetine binaen “güz yünü” tabiri kullanılmaktadır (Yağan, 1978: 184-185).

Yöre halkı kirlı olan yünlerin temizlenmesi için imkanları doğrultusunda Van Gölü’nün kıyılarını tercih etmektedirler ve sodalı bir yapıya sahip göl suyunun temizleme özelliğinden faydalanırlar. Göle ulaşımın zor olduğu yerlerde özellikle akar özelliğē sahip su kenarları veya suya bolca erişimin olduğu yerler tercih edilir (Taş, 2005: 65).

Yünler, suyun akıntısı bulunmayan kenarında, genellikle sert ahşap kütükler veya taşlar üzerinde yıkanarak, üzerine su ile birlikte tokaç adı verilen bir ucu kalın tahta ile dövölür. Bu işlem, “tokaçlama” olarak adlandırılır (Deniz, 2000: 61), (Foto. 9).

Tokaçlama ile üzerine bol su dökülen yünler bir müddet sonra köpürmeye başlar ve köpürme, yünü deterjanla yıkanmış gibi bir temizliğe kavuşturur. Yıkama işlemi bitince yün bir müddet selelerde veya taşlar üzerinde süzülme işlemine tutulur ve iyice süzüldükten sonra genellikle gerilen iplere asılarak kurutulmaya bırakılır (Ünsal, 2016: 248), (Foto. 10).

Kurutma işleminden sonra her seferinde bir havuç yün alınıp, tarak veya yün tarağı denilen, genellikle bir tarafı iki sıra ve belli aralıklarla çakılmış çivilerle donatılmış bir düzeneğe sürülür ve yünün eğirme işlemine hazır hale gelmesi sağlanır. Yünün eğrilip iplik haline getirilmesi işi, adları yöreden yöreye değişiklik gösteren iş (teşi), kirman, çıkırık gibi aletler vasıtası ile gerçekleştirilir. Dokumaya hazır hale gelen iplikler bu aşamadan sonra isteğe ve ihtiyaçlara göre boyama işlemine tabi tutulmaktadırlar (Deniz, 2000: 61-65).

Van yöresinde kalın örgü işlerinde taraklanmış yünler, iki kat veya üç kat (üçem) olarak teşi ile eğrilip iplik haline getirilir ve daha sonra bu yünler kök boyalar ile boyanır. Bunlardan siyah, kahve ve beyaz renkli olanlar natürel dirler. Ayrıca beyaz olanı Van beyazı olarak tanınır ve kirli beyaz tonlarındadır. Bunların haricindeki renkler boyama yolu ile elde edilmektedirler.

Boya işlemi için seçilen iplikler ilk önce soğuk su dolu bir kaba bastırılır. Diğer yandan başka bir büyük kazan içerisinde su kaynatılır. Kazanın içerisine daha önceden kök, kabuk, yaprak, meyve vb. boyar maddeler, kurutulmuş ve dövülmüş bir surette atılır. Şap ve tuz ilave edildikten sonra su en az bir saat kaynatılır. Kaynayan su süzüldükten sonra soğuk suya bastırılan iplikler de iyice süzülür, daha sonra kazana atılır ve bir saat kaynatmanın ardından, bir gün boyunca aynı kazanın içinde bekletilir. Daha sonra iplikler iyice yıkanıp durulandıktan sonra örme işlemine hazır hale gelir (Foto. 11).

Van yöresinde genel olarak doğal boyama işleminde ceviz yaprağı, ceviz kabuğu, soğan kabuğu, ayva yaprağı, domates yaprağı, yumuşan kökü, turşık kökü, kına vb. malzemeler kullanılmaktadır (Ünsal, 2016: 249-275).

6.1.3. Kalın örgülerde kullanılan örgü teknikleri

Van yöresinde, kalın örgülerden olan çorap, patik, kazak, eldiven vb. ürünlerin örülmesinde genel olarak iki şiş ve beş şiş tekniği kullanıldığından dolayı örgü çeşitlerinden şiş örücülüğünün teknikleri incelenecektir. Ayrıca nadiren de olsa tığ ile yapılan örgü işleri de mevcuttur. Bundan dolayı tığ örücülüğü ile ilgili tekniklere de değinilecektir.

6.1.3.1. Şiş örücülüğü

Uygulama alanı en yaygın olan örücülük türüdür. Şiş adı verilen basit araçlarla yapılan örgüleri kapsamaktadır. Çorap, patik, eldiven, kazak, başlık vb. giyim ve çeşitli ev eşyalarının yapımı, şiş örücülüğü ile gerçekleştirilir. Günümüzde yerini daha çok endüstriyel makinelerle bırakmıştır (Atay, 1987: 35).

Şiş örücülüğünün temellerini oluşturan teknikler üç başlık altında sınıflandırılabilir. Bu teknikler sırasıyla; örgüyü oluşturmada temel işlemler, şiş örücülüğünü biçimlendirmede kullanılan temel işlemler, şiş örücülüğünü süsleme ve desenlemede kullanılan temel işlemlerdir (Akpınarlı, 1995: 20-27).

6.1.3.1.1. Örgüyü oluşturmada temel işlemler

6.1.3.1.1.1. İlmek atma

Örgü örmenin temelini sıra halinde hazırlanan ilmekler oluşturmaktadır. İlmeklerin hem ters yüzü hem de düz yüzü, ikişer adet britten oluşur. Brit; iki kenarı veya iki parçayı birleştiren zincir dizisi veya üzeri örülmüş ilik olarak adlandırılabilir. Şişin, örene doğru ön tarafına denk gelen kısımda kalan ilmek ipine sağ brit veya ön brit; şişin arkasında kalan ilmek ipine sol brit veya arka brit denilmektedir. İlmekler tek şiş üzerine atılabileceği gibi çift şiş üzerine de atılıp örme işine başlanılabilir. İlmek atma işine ilk önce basit bir başlangıç ilmeği atılarak başlanılır ve ardı sıra diğer ilmeklerin atılmasıyla örgüye başlanılmış olur. İlmek atma konusunda çeşitli teknikler mevcuttur. Bunlar; basit ilmek atma, örerek ilmek atma, çift uçlu ipi tek elde kullanarak ilmek atma teknikleridir (Atay, 1987).

Bunlarla birlikte Van yöresinde de, başta çoraplar olmak üzere eldiven gibi kalın örgülerde kullanılan bir ilmek atma tekniği de dört şişle başlama tekniğidir. İki ucu sivri olan ve halk arasında beş şiş olarak adlandırılan bu teknikte ilk önce yapılacak ilmek sayısı dörde bölünür ve her şişin üzerine ilmek sayısının dörtte biri kadar ilmek atılarak boşta kalan beşinci şiş ile örme işine başlanılır (Foto. 12).

6.1.3.1.1.2. Yüz örgü

Düz örgü veya *jarse* örgü denilen bu tekniğe başlarken şiş üzerine belirli sayıda ilmek atılarak örgüye başlanılır. Üzerine ilmeklerin atıldığı şiş sol elde, diğer şiş ise sağ elde tutulur. Sağ eldeki şiş, sol eldeki ilk ilmeğin içinden soldan sağa doğru geçirilir. Sonraki aşamada sağ eldeki yün, işaret parmağı vasıtası ile sol şiş üzerine dolanır ve sol şiş ilmek içinden yeni bir ilmekle birlikte çekilir. Sol şişteki birinci ilmek şişten çıkartılır ve bütün ilmekler bitene kadar bu işlemler devam ettirilir (Çizim 3). Örgüde ikinci sıranın da yapımı, yüz örgü tekniği ile devam ettirilirse elde edilen örgü türüne haraşo örgü adı verilir. Haraşo örgülerin tersi ve yüzü aynı görünümündedir (Akpınarlı, 1995: 21), (Foto. 13).

6.1.3.1.1.3. Ters örgü

Ters örgüye başlarken şişlerin ve yünün durumu yüz örgüde olduğu gibi aynı tarif üzerine yapılmaktadır. Bununla birlikte yüz örgüde yün, her zaman yapılan işin arka tarafına bırakılırken ters örgüde tam tersi olarak yün, daima işin ön tarafında tutulmaktadır. Şiş üzerine istenilen sayıda ilmek atıldıktan sonra sağ eldeki şiş, sol eldeki şiş üzerindeki birinci ilmeğe, sağdan sola doğru düz olarak batırılır. Yün, işaret parmağı yardımı ile şişe arkadan öne doğru sarılır ve şiş ilmek içinden arkaya doğru çekilerek sol şişteki birinci ilmek serbest bırakılmış olur (Dinçsoy ve Polat, 1967: 13), (Çizim 4), (Foto. 14).

6.1.3.1.1.4. Örmeden ilmek alma

Sağ şiş, sol şişin içindeki ilmeğe yüz veya ters örer gibi soldan sola doğru batırılır. Bu teknikte ilmek örülmeden sol şiş ilmek içerisinden çekilerek çıkartılır ve ilmek sağ şişe kaydırılır (Akpınarlı, 1987: 23).

6.1.3.1.1.5. İlmek döndürme

Daha ziyade fantezi örgü çeşitlerinde tercih edilen bu tekniğin yüz örgüde kullanımında sağ eldeki şiş, sol eldeki şiş üzerinde bulunan ilmeğin dış tarafında kalan atkısı içerisinden düz olarak sağdan soldan geçirilir ve yüz örgüdeki gibi örme işi gerçekleştirilir. Ters örgüde ise sol eldeki şiş üzerindeki ilmeğin dış tarafında kalan atkısı içinden dışarıdan içeriye, soldan sağa doğru geçilir ve ters örgü gibi örülür (Dinçsoy ve Polat, 1967: 17).

6.1.3.1.1.6. İlmek uzatma

Bu teknik uzun çekilmiş ilmekler elde etmek amacı ile birkaç farklı şekilde uygulanabilmektedir. Bunlardan en yaygın olanı şişe iplik dolama yolu ile yapılan uzatmalardır. İlmek boyuna göre sağ şiş üzerine ip dolama suretiyle ilmek oluşturulur ve tekrar ip dolanarak ilmekler örülmek suretiyle örgüye devam edilip, ilk sıra tamamlanır. İkinci sırada, şişe sarılan ilmek serbest bırakılır, ilmekler çekilip uzatılır ve uzatmadan sonraki sıralar istenilen örgü teknikleri ile örülür (Akpınarlı, 1987: 23).

6.1.3.1.1.7. İlmek çaprazlama

İlmek çaprazlama tekniği, sağ veya sol tarafa yapılabildiği gibi örgünün yüzünden ve tersinden de işlem yapılabilir. Sağ tarafa doğru çaprazlama yapılırken ikinci ilmek birinci ilmekten önde örülür. Sola doğru çaprazlamada ise ikinci ilmek birinci ilmekten önce arkadan örülür ve sonrasında birinci ilmek örülür (El Örgüsü, I, 1975: 51).

6.1.3.1.1.8. İlmek kaçırma

Bu teknikte istenilen ilmek, sol şişten serbest bırakılarak, örgüyü esnetmek yoluyla aşağıya doğru ajur yaparak kaydırma işlemine tabi tutulmaktadır. Desen çalışmalarında kısa mesafe ilmek kaçırmalarda, kaçırılacak ilmek için önceden fazladan ilmek atılır (Akpınarlı, 1987: 24).

6.1.3.1.2. Şiş örücülüğünü biçimlendirmede kullanılan temel işlemler

6.1.3.1.2.1. İlmek eksiltmeler

Eksiltmeler, örgüde uygulanacak desenin özelliğine göre “basit eksiltmeler” ve “çiftli eksiltmeler” olmak üzere iki farklı şekilde yapılabilmektedir. Yaka, kol, başlık, eldiven, çorap gibi örgülerin hem biçimlendirilmesinde hem de desenlendirilmesinde uygulanan bir tekniktir (Atay, 1987: 75).

6.1.3.1.2.2. İlmek arttırmalar

Örgü işlerinde sıkça kullanılan önemli tekniklerden biridir. Özellikle örgü biçimlendirmede, desen çalışmalarında, ilik ve cep çalışmalarında çok önemli bir role sahiptir. Uygulanacağı yere veya desene göre değişik arttırmalar yapılabilir. Arttırmaları “basit arttırmalar” ve “çift arttırmalar” olarak iki gruba ayırmak mümkündür ve her iki gruptaki arttırmaların, ajurlu ve ajursuz olarak uygulanan modelleri vardır (Dinçsoy ve Polat, 1967: 14-15).

6.1.3.1.2.3. İlmek kapatmalar

Örgü işlerinde, atılan ilmeklerin sökülmesini engelleyerek işi bitirmek için değişik metotlarla ilmek kapatma tekniği uygulanmaktadır. “iki ilmeği birlikte örerek kapatma”, “ilmek içinden ilmek geçirerek kapatma” ve “zincir biye oluşturmada kapatma” olmak üzere üç farklı grupta uygulanabilmektedir (Atay, 1987: 79).

6.1.3.1.3. Şiş örücülüğünde süsleme ve desenlemede kullanılan temel örgüler

6.1.3.1.3.1. Düz örgüler

Örgüde temel olma özelliği teşkil eden ters ve yüz örgülerinin bir arada, değişik sayı ve sırada, aynı hizada veya kaydırılarak elde edilmiş örgü çeşitleridir. Düz örgülerden elde edilen örgü teknikleri; düz (*jarse*) örgü, ters örgü, haraşo örgü, lastik örgüler, pirinç örgü, Selanik örgüler vb. tekniklerdir (Akpınarlı, 1987: 23-24).

6.1.3.1.3.2. Desenli örgüler

Bu örgülerde desenleme yapılırken temel tekniklerden birini veya birkaçını beraber kullanarak; atkılı örgü, saç örgüsü, çiçek örgü, halkalı örgü, ekin örgü gibi örgüler elde edilmektedir (Akpınarlı, 1987: 24).

6.1.3.1.3.3. Ajurlu örgüler

Ajurlu örgülerde, daha çok ilmek atma ve ilmek alma gibi örgü işlerinin temel teknikleri uygulanmaktadır. Görünüş bakımından düz ve desenli örgülerden farklı olarak delikli bir yapıya sahip olan ajurlu örgüler bu özelliğinden dolayı halk arasında “delik işi” adı almaktadır. Ajurlu örgüler, örülen parçanın her tarafına uygulanabilir. Ayrıca düz, desenli ve renkli desenli örgülerle de uygulanabilmektedir. Basit ajur, düz ajur, fındıklı ajur, yapraklı ajur, yelpazeli ajur, yollu ajur, badem ajur, petek ajur gibi birçok çeşidi vardır (Dinçsoy ve Polat, 1967: 63-84).

6.1.3.1.3.4. Renkli desenli örgüler

Birden fazla renkli ipliklerle düz veya desenli örgülerin uygulanması, ayrıca çeşitli motiflerin renkli olarak örülmesidir. Düz ve desenli örgüde renk olayının işin içerisine girmesi ile hem renkler hem de desenler ayrı dokular ortaya koymaktadır. Renkli ve desenli örgüler özellikle çorap, eldiven, kese gibi geleneksel örgülerimizde, ahenkli bir renk düzeniyle uygulama alanı bulmakta ve geçmişten günümüze bu özelliğini muhafaza etmektedir (Akpınarlı, 1987: 26-27).

6.1.3.2. Tığ örücülüğü

Tığ adı verilen, çeşitli boy ve kalınlıkta aletlerle yapılan bir örgü türüdür. Uygulama alanı oldukça yaygındır ve örücüler arasında sevilerek icra edilen bir tekniktir. Motifler şeklinde örüldükten sonra yan yana eklenmek suretiyle değişik çalışmalar yapılabilirdiği gibi, çorap, patik, şal, ceket, yelek, abajur, perde, pano, yastıklar, çeşitli örtüler, oyalar, danteller ve daha birçok örgü işleri yapılabilir.

Tığla yapılan örgü işlerine kroşe “*crochet*” denilmektedir. Fransızcada çengel anlamına gelen kroşe sözcüğü; tığların uç kısımlarının çengelli bir yapıya sahip olmasından dolayı bu ülkede, hem tığlar hem de tığ ile yapılan örgü işleri için

kullanılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmaların birçoğu yabancı kaynaklardan elde edildiği için çeviri olarak kroşe ismi Türkçeye de yerleşmiştir. Fakat bununla birlikte halk arasında bu tekniğe; kalın örgülerde “tığ işi”, ince örgülerde ise “dantel” ismi verilmektedir.

Kroşe çalışmalarında, örülüşte iki farklı uygulama olduğu için kroşeler iki gruba ayrılmaktadırlar. Bunlar; “düz kroşeler” ve “çok ilmekli kroşeler” olarak adlandırılırlar (Atay, 1987: 35-329).

6.1.3.2.1. Düz kroşe

Bu kroşe türü kısa tığlar ile yapılan işleri kapsamaktadır. “Alman örgüsü” olarak ta bilinir. İlmeklerin birbirinin içinden elde edilmesi ve kapatılması, aynı sıradan hemen yapılmaktadır. Aynı zamanda her sıra bir bütündür. Düz kroşeler, uygulamadaki farklılıklar göz önüne alınarak sınıflandırılmışlardır.

- Zincir kroşe
- Basit kroşe
- Çift kroşe
- Üçlü kroşe
- Sarma kroşe
- Demet kroşe
- Halka kroşe (Atay, 1987: 329-330).

6.1.3.2.2. Çok ilmekli kroşe (Tunus ve Balkan İşi)

Uzun tığlar yardımı ile yapılan bu işlere sepet örgü ismi de verilmektedir. Bu teknikte, işin aynı yüzünden gidiş ve dönüş sırası yapılmaktadır. Gidiş sırasında, her zincir ilmekten bir ilmek üretilir ve bu ilmekler çoğalarak tığ üzerine birikir. Dönüş sırasında ikişer ikişer kapatılır.

Tığ örücülüğünde desenler oluşturulurken, elde edilecek desenlerin çeşitlilik açısından zengin olması, tığın ilmekler içerisine batırılış şekli, ipliğin tığ üzerine dolanış yönü, iplikle tığ üzerine yapılan dolama sayısı, ilmeklerin toplanış şekilleri, yapılan işin tek yönlü veya çift yönlü olarak örülmesi gibi birçok faktöre göre olmaktadır (Atay, 1987: 330).

6.1.4. Kalın örgülerde kullanılan motifler

Çetin (2017: 354)'e göre “İlkel kültürlerde duyularla ifade edilmeyen şeylerin somut nesneler veya işaretlerle anlatılmaya çalışılması görsel simgelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu simgeler zaman içinde farklı anlamlar kazanarak günümüze kadar gelmişlerdir. Bazen bir hayvan, bazen bir bitki, bazen de doğada görülen başka bir nesneden esinlenilerek ortaya koyulan bu simgeler farklı kaynaklardan beslenseler de ayrıntılardan arındırılmış olmaları, stilize veya soyut formlarla karşımıza çıkmış olmaları ortak özellikleri olarak görülmektedir. Bu simgeler üzerinde yer aldıkları nesnelere estetik bir özellik kazandırmalarının yanı sıra ikonografik anlamları ile ait oldukları toplumların duygu, düşünce ve yaşayışlarını yansıtmaları açısından da önemli birer belge niteliğindedirler.”

Bu bağlamda, el sanatlarını icra eden insanlar bu icralarına el becerilerinin yanında kendi dinsel, büyüsel ve toplumsal öğelerini de katarak günümüzde isimleri “motif”, “yanış”, “nakış”, “ala” ve “çekipi” olan unsurlara ulaşmışlardır. Halı, kilim, cicim, heybe, çorap ve daha nice el sanatı ürünlerindeki motifsel olgular, kültür emekçisi binlerce insanın sonsuza ilettiği değerler birikimini oluşturmaktadır ve el sanatlarındaki her motifin bir anlamı, bir dili vardır (Taner, 1982: 286-287).

Birçok şekilde sınıflandırılabilen, yaşamın her yönünden izler taşıyan, yöreden yöreye çeşitli isim ve şekillerde kullanılan motifleri yaşamın evreleri olan “doğum”, “yaşam” ve “ölüm” olmak üzere üç başlıkta incelemek mümkündür (Erbek, 1986: 3-42).

6.1.4.1. Doğum ile alakalı motifler

6.1.4.1.1. Eli belinde motifi

Bir kadının iki elini beline dayadığı görünümünde olan bu motif Ana tanrıça inancına bağlı olarak birçok uygarlıkta olduğu gibi Anadolu’da da sıkça kullanılan bir motif niteliğindedir. Anadolu’nun birçok yerinde “eli böğründe”, “aman kız”, “kız” gibi isimler ile de anılan bu motif analığı ve üremeyi simgelemektedir (Bozkurt, 2020: 716), (Çizim 5).

6.1.4.1.2. Koçboynuzu motifi

Bereket, kahramanlık, güç ve erkekliğin sembolü olan motiftir. Anadolu'da boynuzlu yarış, koçlu yarış, gözlü koçbaşı gibi isimlerle de anılmaktadır (Erbek, 1986: 7-9), (Çizim 6).

6.1.4.1.3. Bereket motifi

Genel olarak kadın-erkek ilişkisini ve üremeyi simgeleyen motiftir. Bereket motifi olarak arpa, buğday, nar, karpuz gibi çok taneli, çok çekirdekli tahıl ve meyveler de kullanılmaktadır (MEB., 2011b: 12), (Çizim 7).

6.1.4.1.4. İnsan motifi

Bu motif genelde çocukla alakalı olup, dokuyan kişinin kız veya erkek çocuk beklentisini ya da sevgisini yansıtan simgelerdir (Erbek, 1986: 11-12), (Çizim 8).

6.1.4.1.5. Saç bağı motifi

Ören kişinin evlilik isteğini ortaya koymada kullandıkları bir motiftir (Erbek, 1986: 12-14), (Çizim 9).

6.1.4.1.6. Küpe motifi

El işlerinde küpe motifini kullanan genç kızların, ailelerine evlenme isteklerini ilettikleri motiftir (Kayabaşı ve ark., 2016: 54), (Çizim 10).

6.1.4.1.7. Buğağı motifi

At vb. hayvanların çiftlikten kaçışlarını önlemek için iki ayaklarına takılan bir çeşit kelepçedir. Anlam olarak bağlılığı ve sonsuza kadar birlikteliği simgeleyen bir motiftir. Bazı bölgelerde pranga motifi olarak isimlendirilmektedir (Sevim ve Canay, 2013: 60), (Çizim 11).

6.1.4.1.8. Sandıklı motifi

Genç kızların çeyiz sandıklarını simgelemekle birlikte evlilik isteği ve bebek beklentisine yönelik mesaj verme amacıyla kullanılabilen bir motiftir. Ayrıca bazı

yörelere ölüm ve tabutu simgelemekte kullanılmaktadır. (MEB., 2011b: 12), (Çizim 12).

6.1.4.1.9. Ying - yang motifi

Özünde Uzakdoğu kökenli olup Anadolu insanının özgün yorumlaması ile “gece ve gündüz” veya “aşk ve birleşim” olarak isimlendirilmiştir. Doğada hiç bir şeyin saf ve hatasız olamayacağını vurgular (Erbek, 1986: 17-18), (Çizim 13).

6.1.4.1.10. Yıldız motifi

Yıldız motifi Anadolu’da bilinen en eski motif olma özelliğinin yanında en çok kullanılan motiftir. Anadolu Selçuklu halılarında yoğun bir kullanıma sahiptir. Evrenin bütünlüğünü temsil eden yıldız motifini Anadolu kadını her insanın bir yıldızı olduğuna ve bu yıldızın ona yaşamda yol gösterici olacağı inancı ile dokumalarına yansıtmaktadır (Bozkurt, 2020: 719-720), (Çizim 14).

6.1.4.2. Yaşamı simgeleyen motifler

6.1.4.2.1. Beslenme ile alakalı motifler

6.1.4.2.1.1. Suyolu motifi

Anadolu’da su yaşam kaynağı olarak görülmektedir. Günlük yaşam içerisinde su ile iç içe olan kadınlar, su motifini dokuma ve örgülerine de aktarmışlardır. Su, yeniden doğuşun, bedensel ve ruhsal yenilenmenin, bereket, saflık ve erdemin simgesidir (Kayabaşı ve ark., 2016: 48), (Çizim 15).

6.1.4.2.2. Korunma ile ilgili motifler

Mal, mülk ve canı korumak için kullanılan motiflerdir

6.1.4.2.2.1. Pıtrak motifi

Dikenli yapısıyla insanların ve hayvanların üzerlerine yapışma özelliğine sahip olan pıtrak Anadolu insanına çeşitli dokumalarda ilham kaynağı olmuştur. Üzerindeki

dikenlerin kötü göz, nazar ve büyüye karşı iyi geldiğine inanılıp çeşitli dokumalarda sıkça kullanılan bir motiftir (Kaynar ve Tonus, 2014: 68), (Çizim 16).

6.1.4.2.2.2. El, parmak ve tarak motifi

Büyüye, kötü göz ve nazara karşı kullanılan simgelerdir. Aynı zamanda bu motifler kuvvet, kudret ve hükmetme gücünü simgelerler (Taş, 2005: 34), (Çizim 17).

6.1.4.2.2.3. Muska ve nazarlık motifleri

Nazarlık, nazarı ve kötü gözleri uzaklaştıran sembol ve nesnelere verilen isimdir. Muska ise onu taşıyan kişiyi dış etkilere koruyan, dinsel ve büyüsel bir gücün saklı olduğuna inanılan yazılı nesnedir (Kayabaşı ve ark., 2016: 56), (Çizim 18).

6.1.4.2.2.4. Göz motifi

Kem göz ve kötü göz olarak ta isimlendirilen göz motifi, Anadolu'da nazara karşı el motifinden sonra en yaygın olarak kullanılan bir motiftir. Kötü niyetli bakışın göz ile uzaklaştırılabileceği mantığından hareketle dokuma ve örgülerde kullanılmaktadır. Özellikle geometrik formların kullanılmasıyla elde edilmiş değişik versiyonları mevcuttur (Ünsal, 2016: 256), (Çizim 19).

6.1.4.2.2.5. Haç motifi

Nazara karşı kullanılan bir başka motiftir. İnsanlar haçın kötü gözü dört ayrı parçaya ayırıp etkisini azaltacağını düşünüp bu motifi kullanmışlardır. Anadolu'da haç motifinin Hristiyanlık inancı ile alakası yoktur ve varlığı Hristiyanlıktan önceki dönemlere rastlar (Erbek, 1986: 27-28), (Çizim 20).

6.1.4.2.2.6. Çengel motifi

Nazarla ilgili, nazarı uzaklaştıran bir başka motifte çengel motifidir. Anadolu'da "çakmak", "balık", "küçük ala" gibi isimleri de vardır. "gönül çengeli" adıyla genellikle çoraplarda kullanılır ve bu türü nazardan çok evlilik ile ilgilidir (Erbek, 1986: 28). Van yöresinde çengel motifi, "nek" olarak isimlendirilmektedir (Taş, 2014: 22). Ayrıca

“nehrek” de denilen bu motifin isim kaynağı, ip bükmede kullanılan ve yörede teşi olarak bilinen aletin başındaki çengel demiridir (Ünsal, 2016: 251), (Çizim 21).

6.1.4.2.3. Canı korumak için kullanılan motifler

İnsanların özellikle vahşi hayvanlara karşı kullandıkları motiflerdir

6.1.4.2.3.1. Yılan motifi

Anadolu’da yılan kutsal sayılmaktadır ve bu sebepten dolayı yilandan hem korkulur hem de yılanı saygı duyulur. Eski Türkler arasında yılan bolluk, bereket, sağlık ve mutluluk sembolü olarak görülürdü. Aynı zamanda Anadolu’da halı, kilim, zili ve çorap gibi dokuma ve örgü işlerinde kullanılan bu motifin insanları bu hayvanın zararlarından koruyacağına inanılmaktadır. (Ölmez, 2010: 3), (Çizim 22).

6.1.4.2.3.2. Ejder motifi

Büyük bir yılan olduğuna inanılan ejder, hazinelerin ve gizli şeylerin bekçisi olarak görülmektedir (Erbek, 1986: 31), (Çizim 23).

6.1.4.2.3.3. Akrep motifi

İnsanlar, akrebin zehrinden korktukları için akrep motifini sıkça kullanmışlardır (Erbek, 1986: 33). Ayrıca Anadolu’nun birçok yerinde dışarıdan gelebilecek tehlike ve kötülüklere karşı da kullanılan bir motiftir (Taş, 2005: 33-34), (Çizim 24).

6.1.4.2.3.4. Kurtağı, kurt izi, canavar ayağı motifi

Anadolu’da eskiden kurt ve yılanı canavar denilmekteydi. Bu motifler insanların yılan ve kurt saldırılarına karşı korunma amaçlı kullandıkları motiflerdir (Erbek, 1986: 34), (Çizim 25).

6.1.4.2.4. Ölümsüzlük ve soy ile ilgili motifler

6.1.4.2.4.1. Hayat ağacı motifi

Ölümsüzlüğün sembolü olan hayat ağacı motifi, bazı yörelerde “can ağacı” olarak ta isimlendirilmektedir ve hurma, selvi, palmiye, zeytin, nar ve incir gibi ağaçlar hayat ağacı olarak sembolize edilebilmektedir. Bazı hayat ağacı motiflerinin üst taraflarında kuş motifleri de işlenilmektedir. Bu kuşlar ölüm anı gelince insan bedeninden uçacak can kuşlarını temsil etmektedir. Hayat ağacı motifi Anadolu’da mezar taşlarında sıkça kullanılmaktadır (Bozkurt, 2020: 720-721), (Çizim 26).

6.1.4.2.4.2. Damga (İm) motifi

Türkler, tarih boyunca aile, oba, boy, devlet gibi kavramlar için damga denilen figürleri kullanmışlardır. Bu damgalar, dokumalardan mezar taşlarına kadar geniş alanlarda kullanılmaktadır (Erbek, 1986: 39), (Çizim 27).

6.1.4.3. Ölüm ile ilgili motifler

6.1.4.3.1. Kuş motifi

Kuş motifi, geçmişten günümüze kadar farklı anlamlar kazanarak birçok üründe karşımıza çıkmaktadır. Ölen bir insanın ruhunu öteki aleme taşıyan bir varlık olarak sembolize edilen kuş motifleri bununla birlikte aşk, sadakat, sevgi, şefkat vb. manevi duyguları yansıtmak için de kullanılmaktadır. Stilize edilen kuşların türüne göre bu motife farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Örneğin “hüthüt kuşu” vefayı temsil ederken, “suna kuşu” temiz ve bakımlı kadınları temsil edebilmektedir (Buğrul, 2020: 36), (Çizim 28).

6.1.4.3.1.1. Tavus Kuşu

Tavus kuşu, sülüngiller familyasına ait bir kuş türüdür ve geniş yelpaze şeklindeki kuyruğundan dolayı birçok uygarlık tarafından sembolize edilmiştir. Orta Asya Türk kültüründe hükümdarın hakimiyetini simgeleyen tavus kuşu, İslamiyet sonrası dönemde cennet kuşu olarak nitelendirilmiş ve cenneti sembolize etmiştir. Estetik görünüşlerinin yanı sıra kuvvetli bir sembolik anlatıma sahip tavus kuşu, aynı

zamanda Orta Asya Türk kültüründe güzellik, itibar ve şerefi de simgelemektedir. Bundan ötürü saray gibi görkemli yapıların bezemesinde sıklıkla kullanılmıştır (Çetin, 2017: 1), (Çizim 29).

6.1.5. Van yöresinde kalın örgüler grubunda yer alan geleneksel el örme çeşitleri

6.1.5.1. Van yöresi geleneksel el örme çoraplar

İnsanoğlunun giyim kuşamlarını ve günlük hayatta kullandıkları eşyaları süsleme isteği, dünya üzerinde en eski el sanatlarından biri olan örgünün temellerini atmıştır. Örgü, şiş, tığ, iğne ve mekik gibi basit aletlerle yapılan, herhangi bir dokuma tezgahına gereksinim duyulmadan, ipliğin kendi üzerine kıvrılarak çeşitli ilmekler kullanılarak düğümlemesi işlemidir (Akbil, 1970: 36).

El sanatlarının bir dalı olan el örücülüğünün kalın örgüler sınıfında çok önemli bir yere sahip olan, bununla birlikte toplumun geleneksel özelliklerini yansıtan çorap örücülüğü kullanılan araç gerecin kolay temin edilmesi, uygulanan tekniklerin kolaylığı gibi bazı sebeplerden ötürü tercih edilen işler arasında yerini almıştır (Balkanal, 2016: 151).

Bundan dolayı bütünüyle örme işinden medyana gelen çorapların, el sanatlarında en sık yapılan ve karşılaşılan işlerin başında geldiğini söylemek mümkündür (Anonim, 1969: 23).

6.1.5.1.1. Çorabın tanımı

Çorap, tığ veya şişler yardımıyla herhangi bir tezgaha ihtiyaç duyulmadan örülebilen ve insanların genellikle soğuktan korunmak amacıyla kullandığı bir ayak giysisi olarak tanımlanabilir (Sügertin, 1987: 1).

Çorap, ayağa giyilen bir giyim objesi olmasının yanında, geleneklerine bağlı birçok Anadolu kadınının ümit, sevinç, keder vb. duygularını yansıttığı, aynı zamanda sosyal durumuna, köyüne ve ailesine dair ipuçları veren bir ayna görevi görmektedir (Anonim, 1969: 23).

6.1.5.1.2. Çorabın tarihçesi

Çorabın kesin olarak nerede ve ne zaman kullanıldığı bilinmemektedir. Fakat insanların ilk var olduklarından beri dış etkilere karşı korunma ihtiyacına yönelik denemeleri olduğu muhakkaktır ve bu durum beklide çorabın insanlık tarihinin başlangıçlarına kadar uzanan bir geçmişi olduğunun kanıtı niteliğindedir. Bununla birlikte yapılan kazılarda ele geçen bulgulardan ve çeşitli yazılı kaynaklardan elde edilen veriler ışığında çorabın tarihiyle ilgili bilgiler elde edilmiştir (Köklü, 1997: 28).

Çorap sözcüğünün kökeni Farsçadır. Bilinen en eski ismi, Farsça “gorab” olan bu sözcük Arapçaya “curab” ve oradan da Türkçeye “çorap” olarak geçmiş, günümüze kadar bu isim ile anılmıştır (Meydan Larousse, IV, 1992: 507).

Çoraplarla alakalı en eski yazılı belge olarak M.Ö. 8. yüzyıllarda Yunanlı şair Hesiodos tarafından yazılan bir şiir gösterilebilir. Bahsi geçen şiirde hayvan kılından örülmüş bir ayakkabı astarından söz edilmektedir (Ana Britannica, VI, 2004: 514).

En eski çorap örneği ise Yale Üniversitesinin Fırat Nehri kenarında bulunan, Suriye'nin eski bir şehrinde yaptığı araştırmalar sonucunda bulunmuş ve halen bu üniversitenin bünyesinde bulunan üç örgü fragmanıdır (Barışta, 1986: 868), (Foto. 15).

Türlere ait ilk çorap örnekleri Orta Asya'dan bizlere ulaşmıştır. Orta Asya Türk kültürüne ait bilgilerin çok büyük bir kısmını Hun mezar yapıları olan kurganlardaki buluntulardan elde edilmiştir. Pazırık bölgesi ikinci kurganından çıkartılan ve M.Ö. VIII. - VII. yüzyıllara tarihlendirilen, biri yünden, diğeri keçeden yapılmış iki adet çorap Türlere ait bilinen en eski çoraplar olarak kayıtlara geçmiştir. Yün çorabın konç yeri koçboynuzu ile bezenip, süslenmiştir ve Orta Asya hayvan üslubunun özelliklerini yansıtmaktadır (Diyarbakirli, 1972: 109-116), (Çizim 30), (Foto. 16).

İngiltere'nin Londra şehrinde bulunan *Victoria and Albert* Müzesi'nde sergilenmekte olan ve Mısır mezarlarından çıkartılan başparmak kısmı ayrık olan kırmızı renkteki yün çoraplar Orta Asya buluntularından sonraki en eski çorap örnekleridir (Atay, 1987: 33), (Foto. 2).

Doğu kökenli olarak gelişim gösteren çorap örücülüğü özellikle ticaret gemileri vasıtasıyla Avrupa'ya aktarılmıştır. Araplara ait çok renkli olarak tasarlanmış çorapların İspanya ve İtalya'ya götürülmesi, 12. ve 16. yüzyıllarda buralarda örgünün ana

kaynağını oluşturmıştır. Araplara ait 13. ve 14. yüzyıllara tarihlenen, Suriye’de örüldüğü düşünülen ve kufi yazı bordürü ile tezyin edilmiş çoraplar günümüzde *New York Metropolitan Museum Of Art*’ta sergilenmektedir (Akpınarlı, 1995: 5), (Foto. 17).

Kaşgarlı Mahmud’un Divanı Lügatit Türk adlı eserinde örgü ve bilhassa çorap ile ilgili terimlere yer vermesi özellikle Anadolu’da çorap örücülüğünün varlığına ve gelişmişliğine bir kanıt niteliğini taşımaktadır.

Yine benzer bir örnekte ise Selçuklu döneminin önemli eserlerinden olan ve İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi kitaplığında bulunan Varka ve Gülşah albümünde yer alan minyatürlerde, Şam Hükümdarının ve Gülşah’ın, Şam’ı terk ederken Varka’yı uğurlamaları sahnesinde Varka’nın ayağına giydirilen çoraplar, 13. yüzyıllara dayanan Anadolu’daki çorap varlığının tanığı niteliğinde belgeler olarak gösterebiliriz (Barışta, 1986: 871), (Foto. 18).

İngiliz kökenli *Fynes Moryson* isimli bir seyyah, seyahatnamesinde 15. yüzyılda Türklerin giyim kuşamından bahsederken çizme giyilmediğinden ve bunun yerine ayakkabılarının içine giydikleri, dizlerine kadar dolanan bir çoraptan bahsetmektedir (Reyhanlı, 1983: 72).

Van yöresinde çorap örme işinin uzun yıllardır sürdürüldüğü bilinmekle birlikte bu işin ne zaman başladığı tam olarak belli değildir.

19. yüzyılın başlarında Van iline gelen bir Fransız seyyah olan *Vital Casimir Cuinet* Van’da çorap örenlerin sayısını tespit etmenin imkansız olduğunu öne sürmüştür çünkü hemen hemen her evde durmaksızın çorap örüldüğünü ifade etmiş ve Anadolu’da çorabın uzun serüvenini gözler önüne sermiştir (Mangaltepe, 2005: 119).

Geçmişte Anadolu’da yapılan ilk çoraplar, yöre kadınları tarafından, sert iklim koşullarından korunma maksadıyla örülmeye başlanmış ve zamanla el sanatları içerisinde etnografik bir değere sahip objeler olmuşlardır (URL-28).

6.1.5.1.3. Van yöresi çoraplarında tanımlar ve genel özellikler

Çorap yapı olarak beş bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümler; burun, taban, topuk, konç ve konç ağzı (lastik) olarak sıralanmaktadır (Balkanal, 2016: 155),

(Çizim 31). Konç ağzındaki lastiğe Van yöresinde “fettoli” adı verilmektedir (Eryiğit, 2021).

Genel olarak beş şiş ve dikişsiz olarak örülen geleneksel Van çoraplarında iki farklı örme tekniği kullanılır. Bu tekniklerden birincisinde, çorap burun kısmından örülmeye başlanılıp konç ağzında bitirilir, ikinci teknikte ise konç ağzından başlanılıp burunda bitirilir (Ünsal, 2016: 276).

Yöreden yöreye malzeme, renk, motif vb. özellikler bakımından farklılıklar gösteren çorap, halk arasında değişik isimlerle anılabilmektedir. Sivas’ta çoraba “dizge” denilirken, Erzurum’da “filik” adını alır. (Barışta, 1986: 879). Örneğin Hakkari’de, özellikle köylerde toprak ile uğraşırken, hayvan güderken, şalvar paçalarının çorabın içine sokulup, rahat hareket imkanı elde edilmesinden dolayı çorabın günlük kuşamda önemi büyüktür ve bu sebeplerden dolayı yörede yün çoraplar “rençber çorabı” olarak ta anılır (Yalçın, 2010: 161), (Foto. 19).

Özellikle kışın karlı ve soğuk günlerde yün çorapların üzerine giyilen yine yünden örülmüş, ortalama olarak ayak bileğinden dize kadar uzunluğa sahip “sahak” adı verilen dizlikler, Van yöresi geleneksel el örmeleri açısından etnografik bir değere sahiptirler. Sahak, soğuğa karşılık dizlerin ve baldırın üşümesini önleme amacı ile diz kısmına kadar çekilerek giyildiği gibi, çorabın içine kar girmesini engellemek için de kullanılmaktadır. Çoraplarda olduğu gibi üst tarafında dolama amacı ile ipler mevcuttur (Demir, 2021), (Foto. 20).

Sahaklar, aynı zamanda Van ilinin geleneksel olarak, koyu renk keçi kılından dokunan bir kumaştan üretilen “reşik” ismi verilen ayakkabılarının da üzerine giyilirdi (Taş, 2014: 63).

Bahsi geçen bu sahakların özellik ve tanımına uygun olarak Kaşgarlı Mahmud’un yazdığı Divani Lügati-t Türk’te vermiş olduğu bilgiler mevcuttur. Bu eserde “yörgencü” kelimesi ile ifade edilen “dolak” tarif edilmiştir. Dolak, yün veya keçeden yapılan, ayak bileğinden dize kadar bacağı saran bir parçadır. Yine aynı eserde adı geçen, dolak tarzında bir işleve sahip ve dizleri soğuktan koruyan “yişim” isimli başka bir dizlik tarifi mevcuttur (Barışta, 1986: 870).

Yöre halkı Van çoraplarına genel anlamda üzerine işlenen motif ve kompozisyonlara göre isimler vermektedir. Bu isimlere örnek olarak “zikzak motifli

çorap”, “nekli çorap”, “çilgöl motifli çorap” gösterilebilir (Taş, 2005: 66). Van yöresinde kadın ve erkeklerin giydikleri çoraplar, şekil, renk ve motif açısından farklılıklar göstermektedir. Kadın ve genç kızların giydikleri çorapların tamamı renkli motiflerle süslüdür. Bu çoraplar kısa boğazlı ve lastiklidirler. Erkek çoraplarında ise sadece burun kısmı renkli ve desenlidir. Çoraplar genellikle uzun konçludur ve tercihe göre lastikli veya lastiksizdir. Konçların kenarlarına yapılan britlere ip geçirilmek suretiyle çorap bağlanıp, konç bölgesi sıkıştırılır (Van TSO, 2019: 21-22).

Van çoraplarında ipliğin hazırlanması aşamasına çok önem verilmektedir. Çorap örmede iplik ne kadar ince eğrilirse örülen çorap o kadar değerli olur. İplik eğrildikten sonra yapılacak örgünün daha muntazam olması açısından üzerindeki fazlalıklar örgü şişi vasıtası ile toplanılır. “Kerdis” adı verilen bu işlemde örgü işini yapan bayan, örme esnasında örgü şişinin birini örgü ipine dolar ve ipin bir ucunu ayak başparmağına takarak şişi ipe sürtmek suretiyle ipi bütün fazlalıklarından temizler. Bu işleme ilaveten, örme işlemi biten çoraplar alevden geçirilir ve yıkama işi gerçekleştirilir. Yıkamadan sonra çoraplar için özel hazırlanmış tahta kalıplara geçirilen çoraplar kuruyup bu kalıptan çıkartıldığında adeta ütülenmiş ve pürüzsüz bir görünüm kazanırlar (Ünsal, 2016: 276), (Foto. 21).

Van ilinde örülen çoraplar arasında en makbul olarak kabul edilenleri, üçem iplikte örülen çoraplardır. Bu çoraplar bir bayanın yüzüğünden geçecek kadar incedir ve örülmesi büyük maharet gerektirir. Bu sebepten dolayı bu çoraba “yüzükten geçme çorap” denir (Eftelioğlu, 2006: 30), (Foto. 22).

Van iline komşu olan Hakkari ilinde bu tür çorapların yapımında örücü bayanların başparmağının tırnağını diğer tırnaklarından farklı olarak belli bir seviyeye kadar uzatıp ortasını deldikleri ve çorap yapacağı ipliği tırnaktaki bu delikten geçirmek suretiyle ipliğe incelik verdikleri bilinmektedir (Ünsal, 2016: 276).

İnce örülecek çoraplarda tek kat yün iplik kullanılmakta fakat kalın çoraplar için iki ayrı yün yumağına ait iplikler teşi yardımı ile birleştirme işlemine tabi tutulmaktadır. Bu işleme “eşme” adı verilmektedir. Daha kalın örgü işlerinde üç veya dört ip birleştirilip, eşilebilmektedir (Eftelioğlu, 2006: 36).

Anadolu’da, yıpranan ve sökülük oluşan çoraplar hemen atılmaz, zarar gören kısım tamir edilirdi. Genellikle iğne ile “çitime” adı verilen, sökülen yerin etrafından

merkeze doğru işlenip kapatılması ile yapılan bu onarım tekniğine Van yöresinde “gözeme” adı verilmektedir (Foto. 23). Ayrıca çoraptaki tamirat sökülen yerden ilmekler almak suretiyle şiş ile de yapılmaktadır (Gökçenay, 2021), (Foto. 24).

6.1.5.1.4. Van yöresi geleneksel el örme çorap çeşitleri

Anadolu’da yapılan çorapları; kullanılan malzemenin özelliklerine ve kullanım amaçlarına göre iki grupta sınıflandırabilmekteyiz.

6.1.5.1.4.1. Kullanılan malzemenin özelliğine göre çorap çeşitleri

6.1.5.1.4.1.1. Ak çoraplar

Koyunların doğal yün renklerinden yararlanılıp düz olarak örülen çorap çeşitlerindendir. Bu çoraplarda motifler konç kısmına ajurlar uygulanmak suretiyle elde edilmektedir. Beyaz ve krem renkte oldukları için bu isim ile anılmaktadırlar (Sügertin, 1987: 3).

6.1.5.1.4.1.2. Kara çoraplar

Özellikle karakoyun yünlerinin kullanıldığı veya siyaha boyanmış yünlerin tercih edildiği çorap türlerindendir. Ak çoraplar gibi isimlerini renk özelliklerinden almışlardır (Atay, 1987: 287).

6.1.5.1.4.1.3. Alaca çoraplar

Kadınların giydiği çoraplardandır. Belli aralıklar ile birkaç rengin kullanılmasından dolayı bu ismi almışlardır (Atay, 1987: 288).

6.1.5.1.4.1.4. Kınalı çoraplar

Ak çorapların, topuk ve burun kısımlarının kırmızı, kızıl veya koyu renkler ile örülmüş olanlarına kınalı çorap ismi verilmektedir. Bu çorapları, kadın ve genç kızlar giymektedirler. Genç kızların giydiklerinin konç kısımlarına genellikle sümbül deseni işlenmektedir (MEB., 2013: 7).

6.1.5.1.4.1.5. Tüylü çoraplar

Tiftikten örülmüş, tüylü çoraplardır (Atay, 1987: 288).

6.1.5.1.4.1.6. Nakışlı çoraplar

Türkmen, Yörük ve Kürt çorapları olarak da anılan, uzun ve kısa olmasına göre sınıflandırılan çoraplardır. Uzun olanları erkekler, kısa olanları ise bayanlar tarafından giyilirler (MEB., 2013: 7).

6.1.5.1.4.2. Kullanım amaçlarına göre çoraplar

6.1.5.1.4.2.1. Gündelik çoraplar

Günlük kullanım amacına yönelik kadın, erkek ve çocuk çoraplarıdır. Kadın çorapları erkek çoraplarına nazaran daha renkli ve bol motifli olarak örülmektedir (Köklü, 1997: 50).

6.1.5.1.4.2.2. Töre çorapları

Bir çeşit özel davetiye niteliğindedir. Akrabalara gönderilir (Akpınarlı, 1995: 39).

6.1.5.1.4.2.3. Yol çorapları

Yörelerimizin bazılarında düğüne gelen konuklara hediye edilen çoraplardır (Akpınarlı, 1995: 39).

6.1.5.1.4.2.4. Çeyiz çorapları

Canlı renklerde örülen, en özel ve en güzel motifler kullanılarak süslenmesine itina gösterilen çeyizlik çoraplardır (Köklü, 1997: 50).

6.1.5.1.4.2.5. Gelin çorapları

Damat tarafının hazırladığı, gelinlikle birlikte giyinilen çoraplardır (Akpınarlı, 1995: 40). Bu çoraplar uzun konçlu olmakla birlikte çok canlı renkler ve göz alıcı motifler kullanılarak hazırlanmaktadır (Köklü, 1997: 50).

6.1.5.1.4.2.6. Damat çorapları

Çok renkli ve çok süslü olarak işlenen damat çoraplarıdır (Akpınarlı, 1995: 40).

6.1.5.1.4.2.7. Asker çorapları

Askerin ayrılığını ve hasretini simgelediğinden, siyah renklerde örülen çoraplardır (Akpınarlı, 1995: 41).

6.1.5.1.4.2.8. Pehlivan çorapları

Anadolu'da düğün geleneklerinden olan güreş müsabakalarında kazanana verilen çoraplardır (Akpınarlı, 1995: 41).

6.1.5.1.4.2.9. Oynaş çorapları

Ergenlik çağına gelmiş gençlerin, karşı cinsle olan ilişkilerinde bir iletişim görevi gören çoraplardır (Akpınarlı, 1995: 39).

Van yöresi geleneksel el örme çoraplarını boylarına göre kısa, diz altı, diz üstü olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür. Bu çoraplardan uzun olanlar genellikle erkekler tarafından giyilmektedirler. Erkek çoraplarının konçu daha geniş örülür ve şalvar ya da pantolonların paçaları bu konçların içlerine bırakılır. Yani geniş konç bir nevi tozluk görevi görmektedir (Eftelioğlu, 2006: 30) (Foto.: 19).

Burun şekli bakımından sivri ve yuvarlak olmak üzere iki farklı burun türüne sahip geleneksel Van çoraplarında, sivri burun genellikle renkli ve desenli çoraplarda tercih edilirken, yuvarlak burun ise düz renkli çoraplarda tercih edilmektedir (Ünsal, 2016: 276).

Bunların haricinde örülmesi büyük maharet isteyen ve genellikle damatlara hediye edilen, yüzükten geçebilecek kadar ince örülen “yüzükten geçme çoraplar” ile özellikle erkeklerin giydiği, sadece burun uçları renkli ve desenli olan, Van yöresine has olarak “tiliçin” adı verilen çoraplarda, Van ilinde yapılan çorap çeşitleri arasında gösterilebilir (Kalay, 2017: 7), (Foto. 25).

6.1.5.1.5. Van yöresi çorap örmelerinde kullanılan desen ve motif özellikleri

El sanatları ait oldukları çağa ve dönemlere adeta tanıklık eden değerlerdir. Dokuma, örgü, işleme gibi sanatlara ait olan halı, kilim, çorap, oya vb. birçok üründe kullanılan motiflere verilen adların birçoğu geçmişe ışık tutmaktadır. Süsleme ve süslenmek amacı ile kullanılan el sanatları toplumsal açıdan maddi ve manevi bir değerdir. Sözsüz bir iletişim aracı olarak toplumda saygı, sevgi ilişkisini düzenlerken ekonomik olarak ta bir destek kaynağıdır (Onuk, 2002: 676).

Anadolu insanı, söylemek isteyip de çeşitli nedenlerden dolayı dile getiremediği duygularını ördüğü çoraplara uyguladığı desen, şekil ve renklerle ifade yolunu seçmişlerdir (Balkanal, 2016: 151).

Çoraplarda kullanılan her renk, her desen, her motif bir mesaj ve bir duygunun ifadesi niteliğindedir. Bazı motifler yiğitlik, bazıları sevgi, bazıları da sevinç ve daha nice duyguya tercüman olurlar (Yalçın, 2010: 161).

Örneğin; giyilen çorap veya patiğin üzerindeki motif ve sembollerden dolayı kendilerini koruyacağına, kadınlara doğum sırasında kolaylık sağlayacağına, hasta olan kişilerin şifa bulacağına dair inanışlar mevcuttur (Balkanal, 2016: 151).

Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre "Motif; yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına bir birlik olan öğelerden biridir." (Cebeci, 2018: 14).

Anadolu'da süsleme ile ilgili sanatlar içerisinde "motif" olgusu, bütün yönleriyle araştırılması lazım olunan yegane konuların başında gelmektedir. Bu motiflerin birçoğu bizleri kendi medeniyetimizin çok eski devirlerine götürürken bir kısmı da dünyanın çeşitli yerlerinde, özellikle doğunun birçok halı ve dokumalarında karşımıza çıkar. Bazıları da her türlü sanat uğraşılarımızın ortak malıdır. Temsil ettikleri devir, mana ve isimleriyle bir sanat ve medeniyetler alemini temsil ederler. Çoraplarda rastladığımız birçok motiflere bu alemin içinde rastlarız fakat bir kısmını başka süs sanatlarımızda bulamayız. İnsanoğlu bunlar karşısında yepyeni bir sanat güzelliği ile karşılaşır ve büyük bir keyif alır. Bu keyif Anadolu kadınının el sanatlarındaki kabiliyeti ve sanatsal buluşlarıdır (Özbel, 1945: 7).

Kültürel anlatım bakımından Van insanının yaşamından izler taşıyan çoraplardaki motif ve desenler kadın, erkek ve çocuk çoraplarında ayrı ayrı anlamlar

taşımaktadır. Kilimlerdeki bazı motiflerin çoraplarda da kullanıldığı görülmekle birlikte her motifin, yörenin her insanı için aynı anlamı taşımadığı, bu konuda birçok insanın farklı farklı algılamalara sahip olduğunu ifade edebiliriz. Örneğin; eli belinde motifi bazılarına göre analığı, bazılarına göre de kızlığı temsil eder. Yine yöre insanının statüsü, medeni hali, istek ve beklentileri; örülen çoraplardaki renk ve motiflere yansımaktadır (Eftelioğlu, 2006: 30-31).

Ayrıca motifler, çorabın örülme gayesi veya örüldüğü kişiye göre de seçilebilmekte ve anlamlar kazanabilmektedir. Damat çorabı, gelin çorabı, hediye çorap, kadın çorabı, erkek çorabı, çocuk çorabı gibi birçok çeşitlemede, duruma göre farklı motiflere ağırlık verilebilmektedir. Erkek çoraplarında, mutluluğu ve sonsuzluğu temsilen yıldız motifi, sevgi ifadesi olarak ta gülendan (gül ağacı) motifleri tercih edilirken, kadın çoraplarında ise daha çok gül, küpe, gönül çengeli, yıldız ve koçbaşı motifleri tercih edilmektedir (Ünsal, 2016: 266).

Van yöresi çoraplarında kullanılan motifleri, hayvan, bitki ve geometrik figürlü motifler olmak üzere üç grupta incelemek mümkündür. Hayvan figürlü motiflerin belli başlıları; balıksırtı, balık kılçığı, yılan beli, serçe, kuş pepesi, kuşgözü, dana gözü, koçboynuzu vb. motiflerdir. Zerringedek, gonca, yaprak, çiçek, kişmilli gül, sarı gül, selvi vb. motifler bitki figürlü motifler grubuna örneklerdir. Geometrik figürlü motiflere ise zikzak, çengel, su yolu, dağ yolu, şeker kalıbı, muska vb. örnekler gösterilebilir. Kadın çoraplarında genellikle bitki motifli bezemeler tercih edilirken kompozisyonlar erkek çoraplarına göre daha renklidir. Erkek çoraplarında ise genel anlamda geometrik desenler hakimdir. Burun ucu renkli ve desenli, geri kalan kısımlar sade renkte ve desensiz olarak tercih edilmektedir. Erkek çoraplarında bir diğer özellik olarak eğer düz örgü kullanılmış ve renkli motifler tercih edilmemişse; katip çimdiği, sarhoş yolu, baklava dilimi gibi ajur tekniği ile elde edilen desenler tercih edilmektedir. Çocuklar için örülen çoraplara baktığımızda bu çorapların renk ve kompozisyon olarak kadın ve erkek çoraplarıyla aynı özellikte oldukları görülmektedir (Taş, 2005: 66).

6.1.5.2. Van yöresi geleneksel el örme patikler

6.1.5.2.1. Patiğin tanımı

Anadolu'da çetik ismi de verilen patikler, konçsuz örülen bir çeşit ayak giysisidir (Soysaldı ve Çolak, 2018: 1201).

Patik örücülüğü, çorap örücülüğüne kıyasla daha zahmetsiz olduğundan günümüzde çoraplara nazaran daha yaygın bir şekilde örülmeye devam edilmektedir. Patiklerin terlik gibi kolay bir giyime sahip olması, konç kısmının bulunmaması, malzeme ve zamandan tasarruf sağlaması gibi sebeplerden dolayı patik örücülüğü daha çok tercih edilmeye başlanılmıştır (Çiçek, 2015: 15).

Anadolu'nun hemen her yöresinde örülmeye devam edilen patikler, genç kızların çeyizlerinde çok önemli bir yere sahiptir. Çeyizlik kullanımının haricinde süslenmek, hediye etmek ve soğuktan korunma amacı ile de örülmektedirler (Yıldırım ve Gürcüm, 2018: 410).

6.1.5.2.2. Patiğin bölümleri

Patikler beş bölümden meydana gelmektedirler. Bu bölümler;

Burun: Patiğin ayakucuna, parmaklara gelen kısmıdır.

Ayak çevresi: Ayağın tarak kısmını saran kısmıdır.

Yan kısım (konç kısmı): Patiğin yan tarafını oluşturan kısmıdır.

Taban: Patiğin ayakucunun alt tarafından başlayıp topuğu da içine alan bölgedir.

Topuk: Taban ve yan kısmının birleştiği noktadır (Tekay, 1998: 16; akt. Çiçek, 2015: 43), (Çizim 32).

6.1.5.2.3. Van yöresi patiklerinin genel özellikleri

Çoraplarda olduğu gibi iki şiş veya beş şiş tekniği kullanılan patiklerin örülmesine genel olarak burun bölgesinden başlanılır (Yıldırım ve Gürcüm, 2018: 410).

İki şiş tekniğinde örülen patiklerde, taban altı ve ayak arka kısmı dikiş tekniği ile sonradan birleştirilmektedir. Beş şiş tekniği ile örülen patiklerde ise dikiş kullanılmaz fakat bunun yerine burundan örülüp ayak bileğine kadar örülen parçadan ilmek çıkarılarak alt taban örülür. Aynı şekilde taban kısmından da ilmek çıkartılır ve bu sefer de yan kenarlar ve topuk kısmı tamamlanır. Tığ ile de örülen patikler mevcut olmakla beraber bazen yün ile örülmüş patiklere mukavemet kazandırmak açısından tığ tekniklerinden bazıları uygulanabilmektedir. Bu tığ teknikleri ağız kenarlarına sık ilmeler şeklinde olabildiği gibi ayrıca patikteki diğer renklerle uyumlu bir sınır veya çerçeve görevi görürler (Soysaldı ve Çolak, 2018: 1202-1203).

Van ili geleneksel patik örücülüğünde motif olarak el örme çoraplarla benzer olarak bitki, hayvan ve geometrik bezemeler kullanılmaktadır. Çoraplarda olduğu gibi patiklerde de kullanılan motiflere göre isim verilebilmektedir. Örnek olarak; çiçekli patik, gül motifli patik, taraklı patik vb. isimleri vermek mümkündür. Patikler konçsuz ve kısa örülmelerinden dolayı yöre kadınları patikleri genel olarak ince çorapların üzerine giymeyi tercih ederler.

6.1.5.3. Van yöresi geleneksel el örme eldivenler

6.1.5.3.1. Eldivenin tanımı

Eldivenler, el giysileri olarak tasarlanan, elleri soğuk ve dış etkenlerden muhafaza eden ürünlerdir. Eldivenler bu tanımın dışında süs ve aksesuar amaçlı da kullanılmaktadır. Eldivenler, Anadolu'nun hemen her yerinde örülüp kullanılmışlardır. Bununla birlikte özellikle kışları sert geçen Doğu ve Orta Anadolu Bölgelerinde daha yaygın bir şekilde kullanıldıklarını görmekteyiz (MEB, 2008: 1-3).

6.1.5.3.2. Eldivenin tarihçesi

Araştırmacılar, eldivenin kaynağı olarak İran'ı göstermektedirler. Ünlü düşünür Ksenophon, İranlılar ile ilgili yazdığı bir eserde onların yaz kış eldiven giydiklerinden bahsetmektedir. İran'dan sonra Yunanistan'da kullanılmaya başlanan eldivenler, burada ilk etapta olimpiyatlardaki boks müsabakalarında kullanılmıştır. Eldivenler, Anadolu'da genellikle "ellik" olarak adlandırılmıştır ve soğuktan korunmak amacı ile daha çok erkekler için örülmüştür. Çünkü erkekler kadınlara oranla vakitlerinin büyük

çoğunluğunu dışarıda geçirmektedirler. Kadınlar için örülen eldivenler genellikle çeyiz amaçlı sandıklarına konulmuştur (Meydan Laorusse, 1992: 173).

6.1.5.3.3. Eldivenin bölümleri

Eldivenlerin bölümlerini konç, avuç ve parmak ünitesi olmak üzere toplamda üç kısma ayırabiliriz (Küçükaytan, 1992: 24), (Çizim 33).

6.1.5.3.4. Eldivenlerde kullanılan malzemeler

Günümüzde birçok farklı sektör ve uğraş için çok farklı amaçlarla eldiven üretilmektedir. Kullanım amacına uygun olarak ta bu eldivenler için uygun malzemeler seçilip, kullanılmaktadır. Kullanılan bu malzemeler içerisinde deri, süet, kumaş, yün, kaşmir, naylon, keten ve pamuk eldiven üretiminde önemli bir yer teşkil etmektedirler (Buğrul, 2018a: 41).

6.1.5.3.5. Eldivenin sınıflandırılması

Eldivenler genel olarak erkek, bayan ve çocuk eldivenleri olarak gruplandırılmaktadırlar fakat şekillerine göre de üç grupta sınıflandırmak mümkündür. Bunlar;

- 1- Parmak yeri olmayan kese şeklinde bilekten bağlanan eldivenler
- 2- Yalnız başparmağı ayrı, diğer parmaklar kese şeklinde eldivenler
- 3- Beş parmağın hepsinin ayrı örüldüğü eldivenler olarak sıralanabilir (Küçükaytan, 1992: 29).

6.1.5.3.6. Van yöresi eldivenlerinde genel özellikler

Dokuma ve örgü ürünlerinde kullanılan motiflerde olduğu gibi yün örgü eldivenler üzerine işlenen motiflerin, anlam, mesaj ve hikayelerinin araştırılıp, anlaşılması şarttır. Bu motif ve desenlerin her biri farklı anlam ve temalara sahiptir. Çünkü eldiven gibi kültür ve sanatımızın önemli unsurları olan ürünleri örerken, ören kişinin örgüsünü ulaştıracağı kişiye duygu ve düşüncelerini ulaştırma çabasını da unutmamak lazımdır (Buğrul, 2018a: 32).

Van yöresi geleneksel el örmelerinde etnografik bir değere sahip eldivenler, yün çorap örücülüğünde kullanılan malzeme, motif, desen, teknik gibi birçok konuda birebir örtüşmektedir. Genellikle beş şiş ile örülen yün eldivenlerin parmak kısımları üç şiş vasıtası ile örülür. Örne işlemi bileklikteki konç kısmından başlayarak parmak uçlarında bitmektedir. Dikişsiz olarak örülen eldivenlerin bazılarında, parmak ucuna püsküller eklenerek süslemeler yapılmaktadır. Kullanılan püsküller eldivendeki renk ve motiflere uygun olarak seçilmektedir. Eldiven motif ve desenlerinin hem avuç içine hem de elin üst tarafına uygulandığı gözlemlenmektedir. Kullanılan motiflerde geometrik tarzda motifler yoğunluktadır. Van yöresinde el örme eldivenler yerini daha çok hazır eldivenlere bırakmıştır. Bununla birlikte bazı ilçe ve köylerde halen gelin çeyizlerine birbiri ile uyumlu renk ve motiflerde gelin ve damat eldivenleri konulmaktadır (Foto. 26).

6.1.5.4. Van yöresi geleneksel el örme lifler

Lif, insanların banyo malzemesi olarak cilt temizliğinde kullandıkları bir el örgüsü ürünüdür (Güzel ve Oskay, 2017: 206).

Lif örücülüğünde en ideal ipler, pamuk iplerdir fakat günümüzde daha kolay ve ucuz elde edilebilmesinden dolayı orlon iplikler yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu iplikler tığ veya iki şiş ile tekniği ile örülmektedir (Elazığ El Sanatları, 2008: 133).

Tığ ile örülen lifler süs ve desen bakımından zengin bir çeşitliliğe sahiptir fakat şişle örülen lifler daha sade bir şekilde örülmektedirler (Güzel ve Oskay, 2017: 206).

Van yöresinde, kadınlar ve genç kızlar tarafından halen yapımına devam edilen lifler, boş vakitlerin değerlendirilmesi, maddi gelir elde etme ve çeyiz amaçlı örülmektedir. Geçmişe nazaran daha az örülmekle birlikte genç kızların çeyizlerinde değişilmez bir parça olan lifler, farklı model ve desenlerde sayı olarak fazlaca sandıklarda yerlerini almaktadır. Damat ve damadın ailesine hediye olarak verilecek lifler daha itinalı olarak hazırlanırlar.

Daha çok orlon ve piyasada lif ipi olarak satılan ipliklerden örülen lifler, Van yöresinde nadirde olsa yün iplikler ile de örülebilmektedir. Haraşo ve düz örgü tekniğinde örülen liflerde ajurlu süslemelerde sıklıkla kullanılmıştır. Lifler, genellikle

tek renk veya açık renk kombinasyonları ile örölmekte olup kare, dikdörtgen, daire, üçgen, yıldız gibi geometrik formlar tercih edilmiştir.

6.1.5.5. Van yöresi muhtelif kalın örgüler

Van yöresi geleneksel kalın örgüleri arasında yer alan çorap, patik, eldiven ve lifler bu grubun en önemli unsurlarını teşkil etmektedirler. Bu örgüler, geleneksel olarak ve yöresel bir kimlikle ortaya konulan etnografik değere sahip ürünlerdir ve ayrı ayrı olarak başlıklandırılıp, özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bununla birlikte yine kalın örgü grubu içerisinde yer alan, yöre kadınlarının yetenek ve zekalarını birleştirdikleri, günlük kullanım ve dekoratif amaçlı, birçok örgü çeşitleri de mevcuttur. Bu örgü çeşitleri arasında; battaniyeler, namazlıklar, paspaslar, heybeler, giysiler, kaşıkliklar, iğnedanlıklar, kırlentler, mutfak önlükleri, tencere tutacakları, nihaleler, Kur-an kapları, el bezleri, gırgırlıklar, semaver örtüleri, somya örtüleri, ütölükler, davul fırın örtüleri, çakmaklıklar, hayvan boyunluk ve aksesuarları gibi birçok muhtelif ürünler sayılabilmektedir (Foto. 54-60).

Bu ürünlerin yapımında, diğer kalın örgü işlerinde kullanılan desen, motif, malzeme ve tekniklerden yararlanılmaktadır fakat belli başlı kural ve kalıpların dışında yapılan ürünün işlevi ve beraber kullanılacağı objenin yapısal özellikleri etkilidir. Bir nevi doğaçlama olarak ortaya konulan ürünlerdir.

Araç - gereç olarak şiş, tığ ve orlon iplikler daha sıklıkla tercih edilmektedir. Özellikle tığ ile yapılanların bazıları hem teknik hem de kullanılan orlon iplerden dolayı adeta kalın dantel görünümüne sahiptirler.

6.2. Van Yöresi Geleneksel İnce Örgüler

İnce örgüler, kullanılan malzeme ve araçların ince olduğu, süs ve süslenme amaçlı örölen oya, dantel vb. el örme işleridir (Özbel, 1949: 3).

İnce örgülerde genel olarak iğne, tığ, mekik adı verilen malzemeler kullanılmaktadır ve oya, dantel, kese gibi birçok ürün elde edilmektedir (Akbi1, 1970: 36).

İğne, mekik, tığ, şiş gibi hiçbir alet kullanılmadan yapılan makrome ve bağ işi olarak tabir edilen el işleri de ince örgüler kategorisinde yer alan ürünlerdendir (Barışta, 1998: 133).

Van ili geleneksel el örmelerinden olan ince örgüler; oya, dantel, kese, makrome, çarşaf bağlama (bağ işi) ve Van yöresi geleneksel kadın başlıklarından kofî olmak üzere altı ana grupta incelenecektir.

6.2.1. Van yöresi geleneksel oyalar

6.2.1.1. Oyanın tanımı

Uygarlıklar beşiği Anadolu, zengin içerikli ve bol çeşitli el sanatlarının varlığı, bu sanatların üretim miktarı bakımından üst seviyelerde olması ve bu ürünlerin dünyaya tanıtılıp yayılması açısından eşsiz bir coğrafik değer ve kültür abidesidir. Türk el sanatlarımızın en zarif örneklerinden olan ve ince bir dantel olarak tarif edilen oyaya Avrupa’da Türk danteli denilmektedir (Türk Oyaları Kataloğu, I, 2001: 7).

Yukarıdaki tanımlar, oyanın dantel işlerine benzetilmesinden dolayı yapılmakta olup oyanın asıl tanımı konusunda eksik kalabilmektedir. Dantellerle süslenen bazı giyim ve kullanım eşyalarındaki süsleme işleminin oya ile de yapılabilmesi oyanın dantellerle aynı gösterilmesine sebep olmuştur. Fakat dantellerin gerek şerit şeklinde yapılanları gerekse de kumaş şeklinde geniş olarak yapılanları yüzey olarak düzdürler yani iki boyutluluk söz konusudur. Oyalarda da düz olarak örülen modeller mevcut olmakla birlikte daha çok üç boyutlu bir formda ve hacimli olarak uygulamalar kullanılmaktadır. Oyalar, örgü bakımından dantele; işlenen motifler bakımından da çiçek sanatına benzemekte ve aslında iki sanatın birleşiminden meydana gelen bir el sanatıdır (Özbel, 1949: 4).

Buradan yola çıkarak oyayı; süslenmek ve süslemek amacı ile iğne, tığ, mekik, firkete gibi aletler, ipek, pamuk, boncuk, pul benzeri malzeme ve gereçler kullanılarak yapılan ve tekniği örgü olan bir el sanatı olarak tanımlamak mümkündür (Türk Oyaları Kataloğu, I, 2001: 7).

Bir süsleme sanatı olarak oyalar, Türk toplumunda fazlaca özümsemiş ve bu durum çeşitli benzetme ve değişimleri beraberinde getirmiştir. Örneğin; zarif, genç bir

bayan için “oya gibi kız” ya da yan yana düzgünce ve uyum içerisinde duran şeyler için “oya gibi dizilmiş” gibi sözler oyanın toplumdaki önemini vurgular niteliktedir (Toplu, 1988: 11).

Anadolu’da kadınlar ve özellikle de yeni gelinler, başlarına örttükleri yazmaların hem renkleri hem de bu yazmaları süsledikleri oyalar ile birçok mesajlar vermiş ve birçok duygularını bu şekilde ifade etme yoluna başvurmuşlardır. Sarı yazma umutsuzluk, mavi yazma sadakat, kırmızı yazma yakınlık, beyaz yazma suçsuzluk, siyah yazma yas ve üzüntü gibi duyguları temsil ederken; bu yazmalara işlenen motiflerin de özünde barındırdığı birçok gizli mesaj vardır. Örneğin; başına “mezar taşı” oyalı bir oya dolayan gelin, kaynanasına “sen öl de kurtulayım”, eğer “çakırdiken” oyalı yazma doluyorsa; “kaynanam diken gibi aramıza giriyor” mesajı vermektedir. Aynı şekilde kocası ile arasındaki durumlar için başına “kırmızıbiber” oyalı yazma doluyorsa; “aramız biber gibi acı” veya “hercai menekşe” oyalı yazma doluyorsa; “kocasının gözü dışarıda” mesajını vermiş olurlar (Elazığ El Sanatları, 2008: 73-74).

Anadolu’nun birçok yöresinde genç kızların çeyiz sandığını süsleyen oyaların sayısı ne kadar çok ise çeyiz o kadar zengin kabul edilir ve özellikle üç boyutlu oyalar daha değerli olarak görülür (Vanlı, 2008: 5).

6.2.1.2. Oyanın tarihçesi

Oya, bir bezeme sanatıdır. Oya sözcüğü süslemek anlamına gelmektedir ve 2. yüzyıl Türkleri bu kelimeye karşılık “ev bezendi” kelimesini kullanırlardı. Bu kelime Memlük Türklerinde “oyu”, Kırgız Türkleri arasında ise “oyuma” olarak geçirdi.

Menfis kazıları sırasında 1905 yılında bulunan balık ağlarından bu sanatın kökeninin M.Ö. 2000 yıllarından öncelere dayandığı tahmin edilmektedir (Onuk, 2005: 5).

Oya denilince ilk akla gelen iğne oyasıdır. İğne oyasının, ana malzemesi olan ipek ve dolayısı ile ipek böceği kozacılığı arasındaki ilişkiden dolayı Avrupa’ya Türkiye’den giden ipekçilik ile birlikte iğne ile yapılan örgülerinde geçtiğini söylemek mümkündür. Bu örgüler 12. yüzyılda Anadolu’dan Yunanistan’a ve buradan da İtalya yolu ile Avrupa’ya yayılmıştır. Bununla birlikte dünya dillerinde oya kelimesinin bir karşılığının bulunmaması bu görüşü destekler niteliktedir (Erbek, 1981: 136).

Osmanlı İmparatorluğu'nun her döneminde örgü ve oyalara yeteri kadar önem verilmekle birlikte bu durum Cumhuriyet döneminde biraz sekteye uğramıştır fakat buna rağmen oyalar, günümüze kadar geleneksel yollarla ulaşabilmiştir. Ancak malzeme kalitesi ve estetik açıdan gerileme ve yozlaşma göze çarpmaktadır (Onuk, 2005: 5).

Oyalar genellikle kadınlar tarafından yapılır ve yine kadınlar tarafından kullanılırlar. Fakat istisnai bir durum olarak özellikle Ege Bölgesinin bazı kesimlerinde halen devam etmekte olan, efelerin geleneksel giysi ve aksesuarlarını süsleyen oya çeşitleri de mevcuttur. Bunlar, “erkek oyaları” denilen oyalar ve bu gruptaki oyalar Anadolu'nun birçok yöresinde erkek mendillerine, damat iç gömleklerine vb. erkek aksesuarlarına işlenip, yapılmaktaydı (Erbek,1981: 138-139).

Çeşitli sebeplerden dolayı unutulup, azalma eğilimi gösteren el sanatlarımız gibi oyalarda eski günlerini aramaktadır fakat bununla birlikte halen Van yöresinde oyalar çeyiz sandıklarının en vazgeçilmez en değerleri öğeleridir. Kız çocuklarının ilk el işi çalışmaları genellikle oyalar ve daha küçük yaşlarda kızların eline tığ ve iplikler verilir ve oya konusunda el becerisi kazanmaları sağlanır. Oya yapımını bilmeyen kızlar beceriksiz olarak tanınır. Genç kızların çeyiz sandıklarına ortalama olarak 60 civarında oyalı yazma ve leçekler koyulur. Ayrıca oyalı yazmalar gelinlerin kaynanası için hazırladığı hediyelerin en başında gelir. Kayınvalideye hediye edilecek bu oyalar en seçkin ve en kıymetli olan çeşitler içinden özenle seçilirler (Ünsal, 2016: 272-273).

Çeyiz sandıklarında oya sayısının fazla olmasından ve muhafazasına ayrı önem verilmesinden dolayı birçok yörede bu oyalar için genellikle sedir ağacından yapılmış özel camekanlı, küçük boyda sandık geleneği de oluşmuştur (Onuk, 2005: 17).

Van yöresinde bu sandıkların kullanımı eskiye nazaran azalma gösterse bile halen çeyizlik eşya satan bazı mobilya dükkanlarında satışına devam edilmektedir.

6.2.1.3. Oya yapımında kullanılan araçlar

6.2.1.3.1. Tığ

Bir ucu çengelli, diğer ucu ise düz olarak imal edilen tığlar ortalama olarak 15-20 cm uzunluğundadırlar. Çelik, alüminyum kaplama ve plastik olarak üretilen tığların

şimşir, fildişi ve kemikten üretilen türleri de mevcuttur. Bazı tığlarda avuç içine denk gelen kısımlar ağaç ve plastik malzemeden yapılmıştır. Bu özellik, en çok kalın olanlarda mevcut olup genellikle tığın baş kısmı 4 cm kadar bırakılır ve geri kalan kısmı ergonomik kavrama için başka malzemeden üretilir (Atay, 1987: 330), (Foto. 27).

Tığların ucunun çengelli olarak tasarlanmasının nedeni ilmekleri rahatlıkla alabilmesi içindir. Çaplarına göre seri şeklinde numaralandırılan tığlarda küçük numaralar kalın, büyük numaralar ince tığları temsil etmektedir. Tığlar kalın, ince ve uzun olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır (Onuk, 2005: 9-10).

6.2.1.3.2. İğne

Oya çalışmalarında dikiş iğneleri tercih edilmektedir. İğneler baş, gövde ve uç kısımlarından meydana gelmektedirler. Çoğunlukla çelikten üretilen iğnelerin ayrıca üzerleri cilalıdır. Yapılacak işe göre seçilen ve farklı türleri bulunan iğnelerden ince, küçük, kaygan ve delik kısmı büyük olanlar genellikle iğne oyalarında tercih edilmektedir. Ayrıca boncuk oyası ve boncukla yapılan iğne oyası türlerinde ise boncukların rahat alınmasını sağlayan boncuk iğnesi olarak adlandırılan çok ince ve kaygan iğneler tercih edilmektedir (Onuk, 2005: 9-10), (Foto. 28-29).

6.2.1.3.3. Mekik

Ortalama olarak 7 cm. boy ve 2 cm. ene sahip aynı nitelikte ve şekilde olan iki parçanın tam ortadan aralarında az miktarda boşluk bırakılarak birbirine perçinlenmiş olması ile meydana getirilmiş bir örgü aracıdır. Fildişi, kemik ve plastikten üretilen çeşitleri vardır. Mekiğin uçları birbirine yakın olarak imal edilir ve bu özelliği ile ipliğin aradan kaçmasını önler. Perçin kısmında bulunan delikten oya yapılacak ip geçirilir ve mekiğe sarılır (MEB, 2014: 14), (Foto. 30).

6.2.1.3.4. Firkete

Bir ucu açık, diğer ucu kapalı olan “U” biçiminde metal veya plastik çeşitleri mevcut olan araçlardır. Çeşitli boy ve genişlikte olanları vardır (MEB, 2012: 13), (Foto. 31).

Dantel, oya, saçak yapımında kullanılan firketelerin, ilmeklerin kolay akışını sağlaması için pürüzsüz ve kaygan bir yapıda olmaları gerekmektedir (Atay, 1987: 337).

6.2.1.4. Oyalarda kullanılan malzemeler

6.2.1.4.1. İpek ipliği

Bitkisel lifler sınıfında yer alan ipek, ipek böceği kozasından üretilmektedir. Kullanım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte M.Ö. 4000’li yıllara dayanmaktadır. İpek böceği yetiştiriciliğinin Çin’de başladığı varsayılmaktadır. Bazı rivayetlere göre Çin İmparatorluğunun ipek üretimi ile ilgili bilgileri tam 3000 yıl boyunca devlet sırrı olarak sakladığı bilinmektedir. Çin’den dünyaya yayılan ipek, artan talep doğrultusunda Roma İmparatorluğu ve Han Hanedanlığı döneminde, Çin’den Akdeniz’e kadar uzanan İpek Yolunun kurulmasıyla bütün dünyaya ulaşmıştır. Günümüzde en büyük üretici Japonya’dır (Gürcüm, 2005: 4-9).

19. yüzyılın başlarına kadar ipek ve ipekten üretilen mamuller İslam ülkelerinde en parlak çağını yaşamıştır. Türklerde ipek kelimesi, Kıpçak Türkçesinde yer alan “yipek” kelimesinden gelmiştir. Ayrıca Osmanlı’da kullanılan ve ipek kumaş anlamına gelen “ak kumaş” deyiminin kökeni Doğu Türklerindeki “aghi” kelimesidir. Oyalarda kullanılan önemli bir gereç olan ipek, yakın zamana kadar birçok yöremizde oya yapan kadınlar tarafından yetiştirilmekteydi fakat günümüzde bu işle uğraşanların sayıları gün geçtikçe azalmaktadır. Oyanın güzel olması için ipeğin ince ve pürüzsüz olması gerekmektedir ve bu işlem halk arasında bükme işlemi ile gerçekleştirilmektedir (Onuk, 2005: 5-6).

Hangi renge boyanacağına karar verilen ipekler, öncelikle limon tuzu eklenmiş soğuk suda ıslatılır ve daha sonra suyun içine genellikle doğal yollarla edilen boyalar eritilerek suya katılır ve ipeğin renklenmesi sağlanır. Bir sonraki işlemde ipeklerin kartonlara sarılarak kuruması sağlanır. Kuruyan ipekler hafifçe bükülerek oya işlemine hazır hale getirilir (Özcan, 1997: 5).

İpek iplikleri günümüz piyasasında çamaşır ipeği, ibrişim, kordone ve floş olarak tedarik edilebilmektedir (Onuk, 2005: 6).

6.2.1.4.2. Pamuk iplik

Pamuk bitkisine ait liflerden edilen pamuk ipleri, yaş mukavemetinin fazlalığı, yıkanmaya karşı dayanıklılığı, nem tutma özelliği ve hijyenik oluşu gibi birçok nedenden dolayı tekstilde önemli bir yere sahiptir (Onuk, 2005: 5-6).

Örücülük işlerinde pamuk iplikler, genel olarak sodyum hidroksit maddesi kullanılarak merserize hale getirildikten sonra kullanılırlar. Merserize etmeyi, pamuk liflerinin bir nevi ipekleştirilmesi olarak ifade edebiliriz. Merserize iplikler, parlak ve dayanıklıdır. Serin tutma, teri emme, kolay yıkanma gibi birçok nedenden dolayı özellikle yazlık giysi yapımlarında tercih edilirler (Atay, 1987: 58).

Günümüz piyasasında koton, pamukaki, merserize, ağ ipliği, dantel ipliği gibi isim ve çeşitleri bulunmaktadır (Onuk, 2005: 6).

6.2.1.4.3. Sentetik iplik

Fabrikasyon olan örgü ve yün ipliklerinin içeriklerinde %55 oranında sentetik ipler mevcuttur. Doğal yollardan elde edilmiş ipliklere katılan sentetik ipler hem dayanıklılığı artırır hem de maliyetleri düşürür. Aynı zamanda yün iplerde keçeleşmeyi önler. Örücülükte %100 oranında sentetik olarak üretilen naylon, orlon, dakron, dralon, rayon gibi iplikler de mevcuttur. Bunlardan en çok tercih edileni orlondur (Atay, 1987: 58).

Halk arasında sentetik ipliklere genellikle naylon ip denilmekte ve bu ipliğin, parlak, bükümlü, üç katlı olanları tercih edilmektedir. Oya işlemi yapılmadan önce naylon ip kaynatılırsa oya yaptıktan sonra oyanın şekli bozulmaz ve ütü istemez (Şenol, 2003: 18), (Foto. 32).

6.2.1.4.4. Boncuk

Nazara karşı koruma özelliği olduğuna inanılan boncuklar oya sanatında önemli bir materyal görevi görmektedir. Cam, porselen, kehribar, tahta, sedef, mercan, altın ve gümüş malzemelerinden üretilen boncuklar; yuvarlak, kare, silindir şekillerinde üretilirler (Onuk, 2005: 6).

Çeşitli ebatlara sahip boncukların en küçükleri toplu iğne başı kadardır fakat ceviz büyüklüğünde olan boncuklarda vardır. Ortasından bir nakış iğnesi geçecek genişlikte delikleri bulunmaktadır ve bu delikler sayesinde cam vb. malzemeler boncuk olarak nitelenirler. Boncuklar oyaların dışında eşya ve giyimde de kullanılmaktadır (Koçu, 2015: 48).

Piyasada oya boncuğu olarak satılan küçük boncuklar, tek diziler halinde ya da on iki diziden oluşan toplar halinde satılırlar. Yanar, mat, boru, kesme gibi isimlerle adlandırılanlar camdan üretilen boncuklardır. Plastik boncuklara ise iri inci, uzun plastik gibi isimler kullanılır (Şenol, 2003: 20-21), (Foto. 33).

6.2.1.4.5. Halka

Oya yapımında iki çeşit halka kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi hazır olarak satılan çeşitli boy ve ebatla yuvarlak, sert halkalardır. İkincisi ise bir sağlık gereci olan serum hortumunun 2 mm kalınlıkta kesilerek elde edilmesinden meydana gelen gereçtir. Oyalarda halka kullanılmasının sebebi yapılan motifin düzgün ve sert olmasını sağlamak içindir (Cengiz, 2007: 34).

6.2.1.4.6. Pul

Pullar, plastik ve metal olarak ortası delik olarak üretilen oya gereçlerindendir. Çeşitli boy ve ebatlarda üretilen bu pulların özellikle plastik olanlarında yıldız, çiçek, yaprak gibi modeller de üretilmektedir. Pullar, parlak ve canlı olmalarından dolayı tercih edilmektedirler (Şenol, 2003: 20-21).

6.2.1.4.7. Kola

Kolalama, yapılan oyaların daha düzgün ve daha güzel görünmesini sağlamakla birlikte oyaların kirlenmesini önleyen, sertleştirme özelliği sağlayan bir tekniktir. Kullanılan kolaları;

- Hayvansal kolalar (jelatin, yumurta akı)
- Bitkisel kolalar (şeker, pirinç, patates kolası)
- Plastik kola, olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür (Cengiz, 2007: 34).

6.2.1.5. Oyalarda kullanılan motifler

Oyasını işleyen sanatçı aynı zamanda içinin yansıması olan sevgi, mutluluk, ümit, keder, hayal kırıklığı, öfke gibi birçok olumlu veya olumsuz duyguyu ve bununla beraber içinde bulunduğu toplumla ilgili düşüncelerini renkler ve sembollerle oyalara aktarmaktadır. Bu oyalarda işlenirken gelenek ve göreneklere bağlı kalınması geleneksel oya kültürünün devam ederek zenginleşmesine katkı sunmaktadır (Onuk, 1983: 179).

Anadolu’da bazı oyalara ismini veren motiflerin hepsinin anlattığı bir duygu ve kendine has bir ifadesi mevcuttur. Örneğin; “sevdim alamadım” paylaşılamayan kederi, “şeker pembesi” açığa vurulamayan sevinci, “yârim ile” özlemi, “ben gidiyorum sen ardımdan gel” isteği, “çayır-çimen” sevgiyi, “biber” nefreti ifade etmektedir. Buna benzer nice duygusal yaklaşımlara yönelik yapılan örnekleri vermek mümkündür (Erbek, 1981: 135).

Anadolu kadını, çalıştığı tarlada veya bahçesinde gördüğü çiçekler, bitkiler ve bunlarla birlikte doğanın diğer unsurlarını kıvrak zekası ile stilize ederken biçimlerin yanında renklerinde ifade gücünü kullanmaktadır. Örnek olarak çiçeklerden sümbül motifini ele alacak olursak; sümbül umudu, aşkı ve bekareti temsil etmektedir. Bununla birlikte genç kızlar, aşık ise mor sümbüllü, nişanlı ise pembe sümbüllü oyalarla bezeli yazmalar takarlar ve böylece oyalarda, renklerle de ifade güçlerini ortaya koyup, daha da zengin bir kültürel değere sahip ürünler olmasını sağlarlar (Türk Oyaları Kataloğu, II, 2001: 9).

Yukarıdaki örneklerden anlaşıldığı üzere, Türk kadını, çevresinin etkisi altında duygularını ve düşüncelerini renklerle ve motiflerle oyalarda anlatmıştır. Türkçedeki karşılığı “örge” olan ve Fransızcadan dilimize geçmiş motif kelimesi süslemenin bütünü oluşturan desenin en küçük parçasıdır. Oyalarda desen ve motif zenginliği en üst seviyelerdedir. Oyalar, desen ve motifleri ile bir objeyi süsleyen unsur olarak kullanıldığı gibi tek başına da bir süslenme unsuru olarak kullanılabilirler (Onuk, 2005: 12).

Oyalarda kullanılan motifleri ilham alınan kaynağına göre altı grupta sıralamak mümkündür. Bu motif grupları şunlardır;

- 1- **Bitkisel motifler:** İklim şartlarının elverişliliğine göre yörelerde yetiştirilen

bitki türleri motif konusunda en büyük ilham kaynağı olmuşturlar. Bitkilerden ilham alınan motifleri dört bölüme ayırabiliriz;

- a. **Yapraklar:** Maydanoz, zeytin yaprağı, söğüt yaprağı vb.
- b. **Çiçekler:** Karanfil, papatya, mine, menekşe vb.
- c. **Ağaçlar:** Selvi, söğüt, kavak, çınar vb.
- d. **Meyve ve sebzeler:** Çilek, dut, portakal, biber, bamya vb.
- 2- **Manzara motifleri:** Dağ, tepe, kaya, çayır-çimen, güneş vb.
- 3- **Canlı motifleri:** İnsan eli, ördek ayağı, horozibiği, kelebek, kuş, kirpi, yılan vb.
- 4- **Geometrik motifler:** Form olarak kare, üçgen, dikdörtgen gibi geometrik şekilleri andıran her türlü varlığın ve yapının benzediği geometrik şekille özdeşleştirilip sembolleştirilmesi ile oluşturulan motiflerdir. Cami kapıları, kubbeler, köşkler vb.
- 5- **Eşya motifleri:** Küpe, ayna, leğen, ibrik, maşa vb.
- 6- **Sembol motifleri:** Örne işini gerçekleştiren kişinin bunları kendi iç dünyasında çeşitli kalıplara sokarak sembollere dökmesi ile oluşan motifler grubudur (Özbel, 1949: 6-8).

Van yöresi kadınlarının ellerinde ayrı bir güzellik ve değer kazanan oyalarda birçok motif kullanılmakta ve çoğu zaman oyalar bu motif isimleri ile anılmaktadırlar. Bu motiflerin başlıcaları olarak; gül, lale, nergis, leylak, papatya, narçiçeği, ahu çiçeği, güle bağan, dut, limon, muz, çilek, kiraz, üzüm salkımı, mısır, badem, altın otu, pıtrak, diken, yaprak, beş yapraklı, çelenk, gelin tacı, bayram şekeri, üç halkalı, muska, nazar, anahtar, küpe, kurdele, kelebek, aslan pençesi, aslan tırnağı, yıldız gibi isimleri sıralamak mümkündür (Taş, 2014: 71).

6.2.1.6. Oyalarda kullanılan terimler ve kavramlar

6.2.1.6.1. Zürefa

Oyaların kumaşa rahatça dikilmesi için oya ile kumaş arasına yapılan bölüm olarak tanımlanabilir. Diğer bir tabirle iğne oyasının uygulanacağı tülbent vb. kumaşlara sabitlenmesini sağlayan ilk dikiş olarak ta tanımlanabilmektedir (Tepe, 2013: 27).

Zürefa aynı zamanda iğne oyasının temelini oluşturmaktadır. Zürefanın tekrarlanmasından iğne oyası meydana gelmektedir (Onuk, 2005: 19), (Çizim 34).

6.2.1.6.2. Kök

Oyaların daha geniş ve daha güzel görünmesi için zürefa üzerine birkaç sıra örülen bölüme verilen isimdir. Aynı zamanda kumaş ile motif arasındaki bağlantıyı sağlar (Tepe, 2013: 28), (Çizim 35).

6.2.1.6.3. Bıyık

Ana motifin, boru ve kökün birleştiği yerde yapılan fiskillere verilen isimdir (Onuk, 2005: 19).

Küçük yuvarlaklar oluşturmak suretiyle örülmektedirler. Bıyık sayesinde oyaya dolgunluk hissi verilmiş olur ve oyayı sadelikten kurtarır (Tepe, 2013: 28), (Çizim 36).

6.2.1.6.4. Boru

Boru şeklinde olan bir yapıya sahiptir ve kök ile ana motifi birleştirir (Onuk, 2005: 19), (Çizim 36).

6.2.1.6.5. Piko

Oya kenarlarına yapılan süsleme ilmeğidir (Vanlı, 2008: 21).

Özellikle iğne oyası yapımında kullanılan piko tekniği, zürefa tekniğinin içindeki bir ipliğin uzatılarak işlenmesi ile meydana getirilir (Cengiz, 2007: 18).

6.2.1.6.6. Fiskil

Ana oyaların kenar ve ortalarında kök ile motifi bağlamak amacı ile ipliklerin bol bırakılıp örüldüğü kısımdır. Aynı zamanda motif araları ve motif uçlarına da uygulanabilmektedir (Tepe, 2013: 30), (Çizim 37).

6.2.1.6.7. Çırtık

Ana motiflerin birbirine bağlanıp tek parça görünmesini sağlayan ve yine ana motifin kenarını basamak hissi vererek süsleyen ilmeklerdir (Tepe, 2013: 30).

6.2.1.6.8. İlmek

İğne ile ipliğin düğümlenmesi olayı ile meydana gelen şekillerdir. İlmeklerin çoğalması ile iğne oyaları meydana gelir. Üçgen ve dörtgen olmak üzere iki çeşit ilmek vardır (Onuk, 2005: 19), (Çizim 38-39).

6.2.1.6.9. Trabzan

Geometrik şekillerde örülen iğne oyalarında zürefa ile ana motifi birleştiren ve trabzana benzeyen bölümdür (Onuk, 2005: 19), (Çizim 40).

6.2.1.6.10. Zincir

İlmeklerin bir araya gelmesi ile oluşan uzun ipliklerdir (Tepe, 2013: 32).

6.2.1.6.11. Örümcek

Ana motife geçişte, zincirin bol bırakılması ile meydana getirilen uzun ilmeklerdir. Hem motif ile zürafayı, hem de motifleri birbirine bağlama özelliğine sahiptirler (Tepe, 2013: 32).

6.2.1.6.12. Dolgu

Tığ oyası yapımında kullanılan bir tekniktir. Tığ üzerine atılan ilmeklerin alınması ile oluşur. Yapılan modele göre ilmeklerin 2 ve 3 kerede alınması ile istenilen uzunlukta dolgu elde edilir (Cengiz, 2007: 18).

6.2.1.7. Oyaların sınıflandırılması

Günümüzde motif veya bordür olarak tasarlanıp hazırlanmış oyalarımız, tığ, firkete, iğne, mekik gibi araçlarla uygulama yapılarak çeşitli tekniklerde meydana getirilmektedirler. Bölgeden bölgeye değişen zevklere göre biçimlenen oyaların isimleri yöreden yöreye değişiklik göstermekle beraber şehirden şehre dolaşan anonim, ortak isimlerle anılmaktadır. En genel bir sınıflama ile oyaları kullanılan araç ve tekniklerine göre dokuz başlıkta isimlendirebiliriz.

- 1- İğne oyları
- 2- Tığ oyları
- 3- Firkete oyları
- 4- Mekik oyları
- 5- Boncuk oyları
- 6- Koza oyları
- 7- Mum oyları
- 8- Yün oyları
- 9- Dokuma oyları (Türk Oyları Kataloğu, II, 2001: 7-9).

Oyları kullanım yerlerine göre de sınıflamak mümkündür.

- 1- Mendil oylası
- 2- Tülbent oylası (yemeni)
- 3- Yazma oylası
- 4- Başlık oylası
- 5- Taç oyları
- 6- Dal oyları
- 7- Hotoz oyları
- 8- Saksı oyları
- 9- Kese oyları
 - a. Tütün kesesi
 - b. Para kesesi
 - c. Saat kesesi
 - d. Mühür kesesi
 - e. Hamam kesesi
 - f. Tarak kesesi

- 10- Elbise ve entari oyaları
- 11- G6mlek oyaları
- 12- Yatak takımı oyaları
- 13- Oda takımı oyaları
- 14- Mevrit oyaları
- 15- Yağlık, uğkur, peğkir oyaları (Erbek, 1981: 137).

Van y6resinde yazmalarda kullanılan oylar boncuksuz olarak birkaç renk ipten yapılıp ve işlenen oyaldır. “Maydanoz oya”, “ęayır oya”, “s6p6rge” ve “hanım ęantası” gibi oyalar sayılabilecek 6rneklerdendir (6nsal, 2016: 273), (Foto. 34).

Eskiden ince ve seyrek dokunmuş olan t6lbentler, Van’da ęok kullanılırdı ve bu t6lbentler “leçek” olarak adlandırılırdı. Genę veya nişanlı olan kızların, kare şeklinde, evli ve yaşı bayanların genellikle dikd6rtgen şeklinde leçekler taktıkları bilinmektedir. Genę kızların leğekleri canlı renklerde boncuklarla s6slenirken, evli bayanlarda daha ağır renkler tercih edilir, yaşı bayanların leğekleri ise s6sleme g6r6lmezdi (Taş, 2005: 55), (Foto. 35).

Leğeklerde daha ęok “gelin kemeri”, “gelin-g6vey el ele”, “karı boşatan”, “sarhoş yolu”, “kağan kızın eteği”, “demokrat oya” olarak isimlendirilen boncuk ile işlenen oyalar kullanılırdı fakat geğmişe oranla leğeklerin kullanımı azalmıştır. Van’da kız ęeyizlerine bırakılan hamam takımlarının içerisine metal pullarla işlenmiş oyalı leçekler konulurdu fakat bu leğeklerde yerini yazmalara bırakmış durumdadır. Pul kullanılarak yapılan en g6zel 6rnekler arasında “s6p6rge oya” ve “bey beğendi hanım sallandı” oyası g6sterilebilir.

G6n6m6zde Vanlı bayanlar için halen 6nemini koruyan oya işlerinden birisi de hacimli iplik oyalarından hazırlanan mevrit 6rt6leri ve namaz t6lbentleridir. ęok ayrı bir yere ve 6neme sahip olan bu oyalar değerlerini muhafaza etmektedirler (6nsal, 2016: 273-274), (Foto. 36).

6.2.1.8. Van yöresi geleneksel oya çeşitleri

Van yöresinde yapılan oya çeşitlerini, oyalarda kullanılan aracın mahiyeti göz önünde bulundurularak, iğne oyası, tığ oyası, mekik oyası ve firkete oyası olmak üzere dört ana başlıkta incelemek mümkündür.

6.2.1.8.1. İğne Oyası

Dünya literatürüne “Türk danteli” olarak giren iğne oyaları, gerek üç boyutlu bir yapıya sahip olması gerekse de başlı başına bir süsleyici öge olması hasebiyle iki boyutlu yapıya sahip ve mutlaka bir eşyaya dikilmek üzere yapılan dantellerden ayrılmaktadır. Ana malzemesi ipek olan iğne oyasının ortaya çıkmasında ve gelişmesinde en büyük etken Anadolu’nun İpek Yolu üzerinde olması ve aynı zamanda burada ipek üretiminin yapılmasıdır (Türk Oyaları Kataloğu, II, 2001: 8).

Yörelere göre farklılıklar ve folklorik özellikler gösteren iğne oyaları, çok geniş bir kullanım alanına sahip olması, bununla birlikte çok fazla araç ve gerece ihtiyaç duyulmaması açısından oldukça yaygın bir biçimde icra edilen el sanatlarından biri olmuştur (Özcan, 1997: 2).

Oya çeşitleri içerisinde çok özel bir yere sahip olan iğne oyalarının, başlı başına bir süs ögesi olarak kullanılmasının yanında havlu kenarlarında, gömleklerin yaka, kol ve cep kısımlarında, başörtülerinde, mendillerin kenarlarında da kullanılanları bulunmaktadır (Ortaç, 2003: 513).

Adından da anlaşılacağı üzere iğne oyası araç olarak çeşitli boylarda iğnenin kullanıldığı ve düğüm esasına dayanan bir oya türüdür. İğne oyalarında en güzel etkinin görüldüğü ve en sağlam olan örnekler, pişmiş ipekten elde edilmiş, pürüzsüz ve iyi bükülmüş ipek ipliklerden yapılanlardır. Günümüzde ipek üretimi az olduğundan bunun yerine ibrişim, naylon, kuka, çamaşır ipeği adı verilen bazı ipler kullanılmaktadır. Ayrıca eski ipek oyaları incelendiğinde ipek ipliğine ek olarak oyanın sert ve dik durması açısından, örülme işlemi sırasında aralardan atkuyruğu kılı geçirildiği gözlemlenmektedir. Buna ek olarak oyanın belirli yerlerinde siyah renk elde etmek içinde atkuyruğu kılları kullanılmıştır (Toplu, 1988: 15-20).

İğne üzerine iplikle ilmek atarak ve sonrasında aynı iğne ve ipliği, hazırlanan ilmeğin içinden çekerek yapılan iğne oyalarının, üçgen ve kare olmak üzere iki farklı ilmek türü vardır. Ayrıca tekli sarma ve çiftli sarma adı verilen biçimlerde örülebilen iğne oyalarının tekli sarma işleminde öncelikle kumaşa iğne batırılır ve iğnenin üstüne ipliği sağdan sola doğru çevirmek koşulu ile bir halka elde edilir. İlmeler belli aralıklarla tekrar ettirilmek suretiyle zürefa olarak adlandırılan birinci sıra tamamlanır. Dönüş sırasında ise bu sefer aynı ilmek, soldan sağa doğru yönlendirilen halka içinden geçirilerek yapılır. İkinci sırada yapılabilecek iki farklı işlem mevcuttur. Bunlardan ilki, birinci sıradaki ilmeklerin birleşme noktalarına iğneyi batırarak; ikincisi ise ilmeğin ortasına ilmeği batırarak aynı işlemler sürdürülerek kök, kaya ve ana bordürü oluşturacak motifler meydana getirilir. Oluşturulan bu örgü desenlerine halk arasında birli, pirinç, mecnun yuvası, trabzan gibi isimler verilmektedir. İp dışında, ilave olarak iğne oyalarının pul, boncuk ve çeşitli süsleyici gereçlerle yapılan çeşitleri de bulunmaktadır (Türk Oyaları Kataloğu, II, 2001: 8).

6.2.1.8.1.1. İğne oyalarında kompozisyon

İğne oyalarında kullanılan bir çiçek, bir yaprak, başlı başına bir motif sayılır. Bu motiflerin kullanıldıkları yerlere göre belli düzenlerde yerleştirilmeleri neticesinde kompozisyonlar oluşur (Özcan, 1997: 4).

Oyalar içerisinde en zengin motif ve kompozisyonlar iğne oyalarında mevcuttur. İğne oyalarının kullanıldıkları yerlere göre oluşturdukları kompozisyonlar şunlardır (Öğüt, 1973: 56);

6.2.1.8.1.1.1. Ulamalar

Daha ziyade geometrik motiflerin uygulandığı ve bu motiflerin arasına boşluk bırakılmadan, bitişik nizam bir düzen takip edilerek meydana getirilen oyalaradır. Öncelikle bu oyaların herhangi bir yere dikilmesine olanak sağlayan ve “birli” olarak tabir edilen ince bir zincir oluşturulur. Bu zincirlere doğrudan doğruya oyaların süsleyeceği örtü veya dokumalar üzerinde başlanılabileceği gibi zincirler bağımsız olarak tek başına da örülebilir. Motifler daima bu zincirler üzerinden çıkarlar. Ulamalar, iğne oyalarında en kolay ve en basit kompozisyonların başında gelmektedir.

Düz ve sade motiflerden seçildikleri için genellikle iç giyim eşyalarının uygun yerlerine dikilirler. Az da olsa yemeni gibi görünecek yerlerde kullanılmaktadırlar.

Boncuk, firkete, mekik ve kısmen de olsa tığ oyaları bu kompozisyonlara göre örülür (Özbel, 1949: 9).

6.2.1.8.1.1.2. Yemeni oyaları

Birli adı verilen ince şerit örgüsünün üzerine belli boşluklar bırakılarak örülmüş ve kök adı verilen bu öğelerin üzerine daha sonradan asıl motifler örülür. Bu motifler, dik, yatık, dağınık, simetrik, asimetrik şekillerde olurlar ve “dal” ismini alırlar (Öğüt, 1973: 56-57).

Ulamalardaki gibi tek bir şekil ile olmayıp, birçok şeklin bir arada kullanılması ile oluşturulurlar. Oyaların en güzel kompozisyonları, iki kök arasına denk gelen boşluğu, dalların renk ve şekillerine uygun motifleri seçip, kullanmakla elde edilmektedirler (Özbel, 1949: 9).

6.2.1.8.1.1.3. Hotoz oyaları

Krep ve papaze denilen düz ve ince kumaşlarla yapılan kadın başını süsleme amaçlı bir çeşit başlıklardır. Çatısı mukavvadan yapılır ve etrafına ince krep kumaşlar sarılarak meydana getirilir. Hotoz oyalarda motifler daima büyük ve hacimli olanlardan tercih edilirler (Öğüt, 1973: 57).

6.2.1.8.1.1.4. Taç oyaları

Bir başın etrafını sarmaya yetecek uzunluğa sahip bir dal şeklinde olan taç oyaları, bir tele dolanan çiçek ve yaprak süslemelerinden meydana gelmektedir. Bahar dal ve çiçeklerini temsil eder ve özellikle düğünlerde genç kızların başlarını süslemek amaçlı kullanılmaktadır (Öğüt, 1973: 57).

6.2.1.8.1.1.5. Dal oyaları

Baş ve göğüs kısmına takılırlar ve bununla birlikte resim ve yazı çerçevelerinde kullanılırlar. Fanus içine konulup, konsolları süsleyen çeşitleri de mevcuttur (Öğüt, 1973: 57).

6.2.1.8.1.1.6. Saksı oyları

Dal ve ta oylarına nazaran daha çok işçilik ve ustalık isteyen oylardır. İskelet kısmına tıpkı talarda olduğu gibi renkli ibrişimler sarılır sonrada hazırlanan çiçekler büyük bir maharet gerektiren şekilde dala eklemeler yolu ile bağlanır (zbel, 1949: 10).

6.2.1.8.2. Tığ oylası

Malzeme olarak daha çok pamuk ipliği kullanılır fakat ipek ipliği de ana malzemelerdendir. İplikler, çeşitli boy ve kalınlıkta tığlar ile zincirler şeklinde örülür (zbel, 1949: 5).

Tığ oylasının başlangıcında iplikle bir ilmek oluşturulduktan sonra tığın üzerine ip sarılır ve bu ip tığ yardımı ile ilmeğin içerisinden geçirilerek çekilir. Bu şekilde devam edilerek zincir adı verilen ilmek sıraları meydana getirilmiş olur. Zincirden oluşan ilmeklerle iki farklı işlem gerçekleştirilebilmektedir. Birinci yöntemde zincirler, sıralar halinde st üste rlerek motifler oluşturulmaktadır. İkincisinde ise ilmeklerin hem araları hem de içi farklı sayı ve dolama eşitleri ile boş bırakılmakta veya doldurulmaktadır. Bu şekilde boş ilmekler ve dolu yüzeylerin yanı sıra farklı atlamalar ve değişik boyutta deliklerle değişik motifler oluşturulmaktadır (Türk Oyları Kataloğu, II, 2001: 8).

Tığ oylarını, düz oylar ve üç boyutlu oylar olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Düz oylar, ince dantel olarak ta isimlendirilmektedir. Çoğunlukla bitkisel bezemeler şeklinde yapılan üç boyutlu oylar çiçeklerden oluşmaktadırlar. Papatya, sümbül, menekşe, mine, analı-kızlı, gelin tacı gibi birçok isim ile adlandırılan bu oylar aynı zamanda çeşitli mesajlar da iletmektedirler (Onuk, 2001: 226).

Tığ oylasında kullanılan teknikleri;

- Zincir tekniği
- Sık iğne tekniği
- Dolgu tekniği
- Fıstık iğne tekniği
- Örümcek tekniği olarak sıralayabiliriz (Cengiz, 2007: 35).

Tığ oyaları tülbent ve yemeni kenarlarına yapılabildiği gibi masa örtüleri, mutfak örtüleri, peçete, mendil, elbiselerin kol ve yaka kenarları, yatak takımları vb. birçok yerde kullanılabilmektedir (Onuk, 2001: 225), (Foto. 37-38).

Tığ oyasının pul, boncuk, inci vb. malzemelerle sslenilip yapılan örnekleri de mevcuttur (Cengiz, 2007: 35).

6.2.1.8.3. Mekik oyası

Bu oylar mekik ismi verilen bir araç ile yapılan ve ipliğin bu araç ile sıkıştırılıp düğümlenmesi esasına dayanan bir teknik ile elde edilirler. Mekik oyasında motifler örüldükten sonra bir zincir yardımı ile istenilen yzeyeye tutturulur. Değişik yzeyelere tutturularak yapıldığı gibi ayrıca tek başına bir motif olarak ta yapılabilmektedir (Cengiz, 2007: 36).

Malzeme olarak tığ oyaları ile benzer olarak ipek, pamuk ve naylon ipler kullanılmaktadır. Yapımı için belli bir uzunluğa sahip bir ipliğe, istenilen motifin şekline göre mekikteki iplikler halkalanarak işlenmektedir (Türk Oyaları Kataloğu, II, 2001: 8).

Bu teknik, iğne oyasına göre daha kolay fakat tığ oyasına göre de daha zordur. Hacimli motiflerin örülmesine uygun bir teknik olmadığı için tığ ve iğne oyası kadar motif çeşitliliğine sahip değildir (zbel, 1949: 5).

6.2.1.8.4. Firkete oyaları

Firkete, tığ ve çeşitli iplikler yardımı ile yapılan bir oya çeşitidir. Hem gösterişli olması hem de işleme tekniği bakımından kolay ve çabuk olması nedeniyle yaygın olarak kullanılmaktadırlar (Onuk, 2001: 237).

Firkete oylarının malzemesi pamuk ipliklerdir fakat son zamanlarda sentetik ipliklerde sıklıkla kullanılmaktadır. “U” şekline sahip firketenin iki sapına ipliklerin geçirilip tığ ile orta kısmından bağlanarak işlenmesi esasına dayanan bir tekniktir. Firketenin enine göre meydana getirilen bu örgülerin kenarlarına tırtıl, boncuk veya pul geçirilerek yapılan örnekleri de mevcuttur (Türk Oyaları Kataloğu, II, 2001: 8).

Örgüye bağlanacak kısım için ayrıca bir zincir örülmelidir. Oya teknik ve çeşitleri içerisinde en kolay yapılanlarıdır fakat en az işlenenlerindendir (Özbel, 1949: 4-5).

Firkete oyasında zincir, çift kroşe ve üçlü kroşe teknikleri ile birçok dokular elde edilmektedir. Oyanın genişliği firketenin genişliğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Oya istenilen boya ulaşıldığında her iki kenarına tek veya çift ilmekler ile zincirler çekilerek işlem tamamlanmış olur. Kalın olarak yapılacak firkete oyalarında iki firkete sırası birbirine tığ vasıtası ile zincirler çekilerek veya ip kullanmadan yine tığ yardımıyla birbiri içinden geçirilerek birleştirilirler (Onuk, 2001: 237).

6.2.2. Van yöresi geleneksel danteller

6.2.2.1. Dantelin tanımı

Dünyada dantel sanatının merkezi olarak Avrupa gösterilmektedir. Bunun en önemli faktörlerinden birisi olarak dantelin Avrupa'daki konumudur. Çünkü danteller burada hanedan üyelerinden köylülere kadar geniş bir kullanım yelpazesine sahiptir. Ayrıca yetenekli dantel üreticilerinin sürekli daha iyi örnekleri elde etme çabaları hem teknik hem de ürün bazında dantelin gelişimine katkıda bulunmuştur. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan danteller, çeşitlilik açısından Avrupa'dakiler kadar zengin sayılmaz. Ekseriyetle iğne ve tığ kullanılarak daha sınırlı desenler çerçevesinde bir gidişat söz konusudur (Yıldız, 2019: 1).

Dantel, isim olarak Türkiye'de tentene veya kroşe olarak ta bilinmektedir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, I, 1997: 422).

Anadolu çeyiz geleneğinde çok önemli bir yere sahip olan danteller, başlıca örme işlerinden biri olan tığ örücülüğünün büyük ve önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Diğer örücülük işlerinde olduğu gibi araç gereçlerin basitliği, malzemenin ucuzluğu ve kolay temini, istenilen her yere taşınabilirliği, dantelin de yaygın olarak yapılan teknikler arasında olmasını sağlamıştır (Akpınarlı ve Seçim, 2018: 194).

Bununla birlikte dantel, Anadolu'nun geleneksel kültür unsurlarının içerisinde yer alan ve Türklerin örf, adet, gelenek gibi kültürel kimliğini yansıtan önemli bir öğedir. Anadolu kadınının duygu, düşünce, beğeni ve yaratıcılığını, yaptıkları

dantellerden okumak mümkündür. Bazen çeyizlik, dekoratif amaçlı veya süslenmeye yönelik yapılan dantel işleri bazen de ticari gelir elde etmek amacı ile yapılmaktadır. Daha da önemlisi kadınların vakit geçirme amaçlı birbirleri ile yaptıkları bir aktiviteye dönüşebilen dantel, arkadaşlık ve komşuluk bağlarını güçlendiren, ilişki ve iletişim konusunda destekleyici niteliklere sahiptir (Yolal, 2020: 23).

Dantel, ince bükümlü pamuk veya sentetik ipliklerin, tığ ve iğne gibi basit araçlar ve bazı teknikler ile farklı ilmekler oluşturulması, sonrasında bu ilmeklerin bir biri içinden alınarak üst üste ve yan yana birleştirilmesiyle meydana getirilen geometrik forma sahip örgü yüzeyler olarak tanımlanabilmektedir. Danteller bir yeri süsleme veya örtme amacı ile yapılırlar (Akpınarlı ve ark., 2020: 371).

Bütünüyle dantelden oluşan perde ve örtü tarzında çalışmalar mevcut olmakla beraber yatak, divan, masa örtüleri, havlu kenarları, çevreler ve mendillerde süsleme ögesi olarak kullanılan dantel modelleri de bulunmaktadır (Dilber, 2010: 91), (Foto. 39-41).

Danteller, keten, pamuk, yün, ipek ve naylon ipliklerin haricinde sırma, klaptan veya tel gibi tekstil olmayan malzemelerle de yapılabilir (Dilber, 2010: 90).

6.2.2.2. Dantelin tarihçesi

Dantelin Avrupa’da tanınması ve gelişim göstermesi 16. yüzyıllara rastlamaktadır. Ayrıca eski adı “pasement” olan dantel, isim olarak 1594 yılında Fransız Akademik Lügatı’na girmiş ve zamanla diğer dillere de yerleşmiştir (Özbel, 1949: 4).

Bu tarihte pamuğun Avrupa’ya gelişiyle beraber, burada tığ işleri önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte, “beyaz örgü” olarak ünlenen dantel çalışmaları da moda haline gelmiştir (Atay, 1987: 34).

12. yüzyıl Avrupa’sında dantel işlemeli kıyafetleri sadece kıdemli kilise görevlileri ve yüksek sosyal sınıflara mensup kişiler giyebilmekteydi. Dantelin statü simgesi olarak işlevini sürdürmesi 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. Kişi, statü olarak ne kadar üst seviyelerde ise kıyafetine işlenecek dantellerde o kadar büyük seçilirdi (Hatay El Sanatları, 2012: 17), (Foto. 42-43).

Dantelin Anadolu’da yapılmaya başlanması ile alakalı olarak bazı kaynaklar dünya genelinde “Türk danteli” adıyla bilinen oyaların 12. yüzyılda Avrupa’ya geçtiğini ve burada endüstriyel anlamda da gelişim ve değişimler göstererek 16. yüzyılda tekrardan Anadolu topraklarına günümüzde bilinen hali ile dantel olarak geri geldiğini ortaya koymaktadırlar (Dilber, 2010: 93).

6.2.2.3. Dantellerde kullanılan motif ve desenler

Danteller örüldükten sonra tamamen sökülebilen bir örgü türüdür. Dantellerde kullanılan desen ve motifler genellikle doğadan ilham alınarak ortaya konulmuştur. Nadiren hayvan figürlerine yer verilmekle birlikte daha sıklıkla gül, lale, karanfil gibi çiçek türleri tercih edilmektedir (Elazığ El Sanatları, 2008: 89).

Dantellerde kullanılan desen ve motifler hususunda yöreden yöreye farklılıklar gösteren, özgün nitelikte birçok çeşit söz konusudur. Fakat bununla birlikte dantelde kullanılan başlıca tekniklerden olan zincir, trabzan, çift ilmek, üçlü ilmek gibi teknikler, her yörede aynı uygulama özelliği taşımaktadır (Akpınarlı ve Seçim, 2018: 194).

6.2.2.4. Dantellerde kullanılan teknikler

Dantel örmede ana teknik zincirdir. Zincirden sonra dolgu ve sık iğne tekniği dantelde en yaygın kullanılan tekniklerdir. Bu üç teknik dantelin ana unsurları sayılmakla birlikte, istenilen her modelin elde edilmesini sağlamaktadırlar. Dantel modellerini ortaya çıkartırken bazen zincirle kafes veya zincirle file yapılır. Daha sonra bu kafes veya filelerin üzerine dolgu tekniği veya sık iğne tekniği uygulanarak çeşitli modeller elde edilir (Elazığ El Sanatları, 2008: 89). Bunlarla birlikte farklı sayılarda oluşturulmuş britler (yarım, çiftli, üçlü, dörtlü v.b.) ile içi boş ve içi dolu kare teknikleri de mevcuttur (Özbağı ve ark. 2009: 2).

6.2.2.5. Dantelin sınıflandırılması

6.2.2.5.1. Yapılış amacına göre danteller

İster elde, ister tezgah ya da makinede yapılan dantellerde iki temel sistem vardır. Buna göre bir motifin geniş bir satıh meydana getirmesi veya uzun bir şerit olarak tasarlanması söz konusudur. Geniş bir satıh oluşturan danteller, genellikle örtü

niteliği taşıyan ve süsleme hususunda tek başına kullanılabilen bir özelliğe sahiptirler. Bunlarda model ya bir motif örülerek geliştirilir ya da tek tek örülen motiflerin birleştirilmesi ile meydana getirilir (El Örgüsü Ansiklopedisi, II, 1975: 477).

Şerit danteller ise tasarım biçimlerine göre ara danteller ve kenar dantelleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bunlar sırasıyla kapalı kompozisyon ve bordür olarak ta isimlendirilebilir (Barışta, 1998: 133), (Foto. 44).

6.2.2.5.2. Yapılış şekillerine göre danteller

Dantelleri yapılış şekillerine göre, el dantelleri, makine dantelleri ve karma danteller olmak üzere üç ana grupta sınıflandırabiliriz (Özer, 2017: 624).

6.2.2.5.2.1. El dantelleri

El dantelleri, uzun şeritler veya kare, dikdörtgen, yuvarlak, oval olarak örülen, tek bir motifin veya motifler grubunun birbirleri ile birleştirilerek farklı çeşitlerde dekoratif örme yüzeyleri oluşturma esasına dayanmaktadır. El dantelleri, tığ, iğne ve mekik gibi aletler yardımı ile örülürler (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, I, 1997: 422).

6.2.2.5.2.2. Makine dantelleri

Makine vasıtası ile tezgahlarda otomatik örülen dantellerdir (Özer, 2017: 624).

6.2.2.5.2.3. Karma danteller

Bir kısmı otomatik olarak makinede örülen ve geri kalan kısmı el yardımıyla birleştirilen danteller olarak sıralanabilir (Özer, 2017: 624).

6.2.2.5.3. Kullanılan araç ve tekniğe göre danteller

Danteller, kullanılan araç ve tekniklerin adına göre de nitelendirilmektedirler (URL-31);

6.2.2.5.3.1. İğne dantelleri

Herhangi bir kumaş üzerine veya doğrudan iplikler kullanılarak iğne vasıtasıyla yapılan dantellerdir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, I, 1997: 422).

Nakıştan türeyen bu danteller, seyrek veya sık örülmüş örnekleriyle açık zeminli bir dokuma görünümüne sahiptirler. İğne dantellerinde motifler bir mulaj kağıdına çizilir ve çizilen bu örnek üzerinden örme işlemi gerçekleştirilir. Bu örneklerin üzerine teyel iplikleri ile işaretlemeler yapılır ve dantel ilmekleri eklenir. Venedik danteli, Paris danteli, Brüksel danteli ve İngiliz danteli, iğne dantellerinin en güzel örnekleri arasındadırlar (Gelişim Hachette Ansiklopedisi, III, 1993: 867).

Genellikle çeyiz amaçlı yapılan iğne dantelleri, salon, oda takımı, masa örtüsü vb. kullanım alanlarına sahiptirler. Yazma kenarları ve namaz örtülerinde de çeşitli uygulamaları vardır. Model olarak ortadan başlayıp kenarlara doğru genişleyen tek parça örnekler mevcut olduğu gibi tek tek işlenen motiflerin, daha sonra birleştirilmesi ile elde edilen örnekler de vardır (Hatay El Sanatları, 2012: 13).

6.2.2.5.3.2. Tığ dantelleri

Tığ dantelinin esas ilmeklerin iç içe geçmesine dayanmaktadır. Aynı ilmeğin örülmesi ile farklı şekil ve biçimlerde sayısız örnekler elde edilebilmektedir (Eronç, 1984: 108).

Tığ adı verilen bir ucu çengelli aletler ile yapılan tığ dantelleri, bu tığlar yardımı ile yan yana sıralanan ilmeklerin birbirleri içerisinden çekilmek suretiyle, bir sıra gidiş ve bir sıra dönüş olarak örülebilmektedir. Bununla birlikte sadece tek yöne doğru örülüp meydana getirilen tığ danteli modelleri de mevcuttur (Onuk ve ark., 1998: 37).

Tığ tekniği ile yapılan dantellerden daha çok örtü çeşitleri elde edilmektedir. Bu danteller ayrıca kenar süslemelerinde yoğun olarak kullanılmaktadır (Atay, 1987: 329).

Tığ dantellerinde en çok kullanılan teknikler arasında zincir, trabzan, çift ilmek ve üçlü ilmek teknikleri yer almaktadır (Ön, 2017: 12).

6.2.2.5.3.3. Mekik dantelleri

Kemik, ahşap, plastik malzemelerden imal edilmiş, ortası ipliğin sarılması için boş olan, iğ biçiminde bir alet olan mekikler ile yapılan dantellerdir. İpliklerin tek veya çiftli kullanımına göre çift mekikte kullanılabilmektedir. Geleneksel dantel işleri arasında önemli örneklerin elde edildiği bir tekniktir. Özellikle başörtülerin kenarlarını çeşitli çiçek motifleri ile süslemede bu danteller sıklıkla uygulanmıştır. Mekiklerle,

yuvarlak, kare, oval, dikdörtgen gibi birçok geometrik şekillere sahip dantel modelleri yapılabilmektedir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, I, 1997: 423).

Mekik dantelinin uygulama aşamasında, uygun bir ip seçilir ve parmağa dolanır, daha sonra parmağa sarılan bu ip diğer eldeki mekik aleti vasıtası ile işlenmeye başlanılır (Gelişim Hachette Ansiklopedisi, III, 1993: 868).

6.2.2.5.3.4. Bobin dantelleri

İtalya'nın Venedik şehrinde ortaya çıkan bir teknik olan ve bobin üzerine sarılan ipliklerle yapılan, çok zarif bir dantel çeşididir. İsim olarak yastık danteli olarak ta anılmaktadır. Bu dantel tekniğinde kullanılan bobinler, bir çeşit küçük saplı makara özelliği gösterir ve kullanılacak bobin sayısı uygulanacak desenin zorluk derecesine paralel olarak artış göstermektedir (Yolal, 2020: 19).

Genellikle desenin çizilmiş olduğu kağıt, bir yastığın üzerine sarılır ve birçok ipliğin bağlı olduğu bobinli iğneler bu desenin belirli noktalarına batırılıp, teyellenir. İşaret iğneleri adı verilen bu iğnelerin etrafında bobinler ileri geri hareket ettirilerek iplikler birbiri içerisinden geçirilir ve her çaprazlanan nokta iğne ile tutturulur (Dilber, 2010: 90).

6.2.2.5.3.5. Kasnak dantelleri

Küçük bir metal kasnağın dişleri üstüne gerilmiş iplikler ile örülen bir dantel çeşididir. Tenerife danteli veya güneş danteli olarak ta bilinmektedir (Gelişim Hachette Ansiklopedisi, III, 1993: 868).

Tenerif, İspanya'nın en büyük takımadalarından birisidir. Bu ada, bitkisel örücülüğün çok yaygın olarak yapıldığı bir yerdir. Tenefir danteli, bitkisel örücülüğün bir nevi taklidi olması sebebiyle bu ismi almıştır ve bütün Avrupa'da bu isim ile tanınmaktadır. İpliklerin gerilmesi, bağlanması, örgü ve ajurların uygulanması şeklinde üç basamaktan meydana gelmektedir (Eronç, 1984: 118).

6.2.2.6. Van yöresi geleneksel dantellerin genel özellikleri

Van yöresi geleneksel dantel örmelerinde, Anadolu kadınının diğer geleneksel örme sanatlarında gösterdikleri maharetlerini, doğayı gözlemlerini, duygu ve

düşüncelerini simgesel olarak aktarımlarını ve estetik açıdan beğenilerini görmek mümkündür. Dantel ögesi, özellikle çeyizlik ve günlük eşyanın süslenmesine yönelik bir anlayışla ortaya konulsa bile bu eşyaların, yaşanan mekanlar için ayrıca bir süsleme unsuru olmasını sağlamaktadır. Çeyiz sandıklarının vazgeçilmez bir parçası olan danteller, günlük kullanımın dışında bir ek gelir kapısı olarak, kadınların aile ekonomisine katkı sağlamalarına vesile olan ürünlerdir. Estetik, zeka ve yetenek gibi birçok olgunun ekseninde ortaya konulan dantel çalışmaları, onu yapan kişinin duygularını da işin içine katması ayrıca dantelin kullanıldığı eşya ve mekanlarda naif bir güzellik oluşturması ile folklorik bir değer kazanmaktadır.

Van yöresi geleneksel dantel örmelerinde en çok kullanılan malzeme olarak pamuklu iplikleri görmekteyiz. Bununla birlikte nadiren de olsa sentetik tarzda ipliklerin kullanıldığını söylemek mümkündür. Tığ dantelleri daha sıklıkla yapılmaktadır fakat iğne, mekik ve şiş dantelleri de yapılan ürünler arasındadır.

Objenin kendisini oluşturan dantellerin yanında bir objeyi süsleyen ara ve kenar dantel çalışmaları da mevcuttur. Dantellerde renk olarak, pamuk ipliğinin doğal rengi olan beyaz renk ve tonları tercih edilmektedir fakat özellikle yatak örtüleri, havlu kenarları gibi bazı ürünlerde kırmızı, mavi ve pembe gibi renklerin açık tonları da kullanılabilir.

Dantellerde kullanılan motifler genel olarak bitkisel motifler grubunda yer alan gül, papatya, menekşe, çimen gibi motiflerdir. Bu bitkisel motiflere eşlik eden kelebek ve kuş gibi hayvan motiflerine sıklıkla rastlamaktayız.

Van yöresinde geleneksel anlamda yapılan dantel çalışmaları geçmişe oranla desen ve model anlamında bir zenginliğe sahip olsa da, çeyiz sektöründe hazır ürünlerin çeşitlenip daha zahmetsiz bir şekilde elde edilmesi, diğer el sanatlarımızda olduğu gibi dantel sanatını da sekteye uğratmıştır.

Özellikle Avrupa'da Sanayi Devrimi ile birlikte dantel üreticileri büyük bir kayıp ve gerileme yaşamışlardır. Elle yapılan dantellere göre daha seri, daha ekonomik ve daha geniş yüzeyli ürünler üretebilen makineler tercih edilmiş ve bu makineler ile üretilen ürünler büyük talep görmüştür (Yıldız, 2019: 3).

Yurtdışında olduğu gibi Türkiye’de de son yıllarda daha ziyade endüstriyel olarak üretilen danteller genellikle ev tekstili ve moda sektöründe yer bulmaktadır (Dilber, 2010: 93).

Oysaki Anadolu’da kültürel anlamda evlerin ve günlük hayatın önemli geleneklerinden biri olan dantel, değişen yaşam biçimleri ve moda tercihlerinden dolayı yok olmaya yüz tutmuştur. Bir zamanlar evlerde neredeyse her eşyanın üzerinde dantel görmek mümkün iken günümüzde pek tercih edilmediği görülmektedir (Yeşilmen, 2020: 28).

6.2.3. Van yöresi geleneksel keseler

6.2.3.1. Kesenin tanımı

İnsanlar, yaşamlarını kolaylaştırmak adına çevresinden elde ettiği malzemeleri, bazı araç gereçler vasıtası ile şekillendirmiş ve bunlara işlevsel bir boyut kazandırmışlardır. Keseler, bu doğrultuda ortaya konmuş en önemli el işlerinden biri olup, küçük boyutlu eşyaların hem taşınması hem de saklanması gibi işlevlere sahip fonksiyonel bir üründür (Taş, 2020: 564).

Kese, içine çeşitli eşyalar bırakılan, muhtelif malzemelerden ve örgü işlerinden yapılan, ağzı büzgülü olan torbacık olarak tanımlanabilir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, II, 1997: 1000).

Bu küçük torbalar eski dilde “kise” olarak ta adlandırılırdı. Deri, kumaş gibi parçalardan veya örgüden elde edilen keseler aynı zamanda kullanan kişinin süs amaçlı bir eşyası niteliği taşımaktadır (Koçu, 2015: 159).

6.2.3.2. Kesenin tarihçesi

Türklere ait ilk kese (Türk kültüründe köklü bir yeri olan keselere ait ilk örneklerle Hun kurganlarında rastlamak mümkündür. Pazırık III. kurganında birçok kişisel eşya yanında ipekten yapılmış bir kese dikkat çekmektedir. bkz. Y. Çetin-C. Polat, “Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemlerine Tarihlendirilen Bir Grup Tütün Kesesi Üzerine Değerlendirme”, s. 222.) örneklerine, Orta Asya’da Uygurlarda rastlanmaktadır. Uygurların bellerine taktıkları kemerlerin yanlarından aşağıya doğru

sarkan şeritler bulunmaktaydı ve “Sarkaç” adı verilen bu şeritlere bıçak ve bileme taşı gibi günlük kullanım eşyaları asılmaktaydı (Süslü, 2007: 154-155).

Uygurların, sarkaçlarına günlük kullanım eşyalarının haricinde taktıkları ve “yançık” adını verdikleri çantalar kullandıkları bilinmektedir. Bu çantalar, günümüzde kullanılan keseler ile benzerlik göstermekte ve aynı işleve sahiptirler. Altay Türklerinin de bu tarz kemerler taktıkları ve bu kemerlere asılı keseleri kullandıkları bilinmektedir (Ögel, 1991: 85), (Çizim 41-42).

Ayrıca Gazne mermer kabartmaları ve Leşker-i Bazar Sarayı’nda bulunan duvar resimlerinde, figürler üzerindeki sarkaç ve keseler belirgin bir şekilde gözlemlenebilmektedir (Süslü, 2007: 155).

Keseler, Osmanlı döneminde de kullanılmışlardır. Daha çok madeni paraların muhafazasında kullanılan keselere, Osmanlı Devletinde maddi bir miktarı belirtecek şekilde bir anlam yüklenmiştir ve miktarı 500 kuruş tutarında olan paraya “bir kese altın” denilmiştir (Özbel, “tsz”: 4).

Paralar, keseye konulduğu için Osmanlı’da 15. yüzyıldan 1877 yılına kadar para birimi olarak “kese” tabiri kullanılmıştır (Ana Britannica Ansiklopedisi, XIII, 2004: 224).

6.2.3.3. Keselerde kullanılan malzemeler

Genellikle tığ, iğne ve beş şiş ile örülen keselerde malzeme olarak renkli keten iplikler, ibrişim ve sırma kullanılırdı (Anonim, 1969: 34).

6.2.3.4. Keselerde form ve biçim özellikleri

Keseler, içlerine konulan nesnelere göre farklı isimler almaktadır. Para kesesi, mühür kesesi, saat kesesi, sigara kesesi, ağızlık kesesi, tarak kesesi, enfiye kesesi, cüz kesesi, kaşık kesesi vb. keseler başlıca örneklerdendir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, II, 1997: 1000).

Form olarak içine konulacak eşyanın büyüklüğü ve şekli göz önüne alınarak biçimlendirilen keseler, üçgen, kare, daire, dikdörtgen gibi geometrik biçimlere sahiptirler (Kayadibi, 2018: 48).

6.2.3.5. Keselerde kullanılan motif ve renkler

Keseler, geçmişten günümüze kadar geçen süreçte renk konusundaki ahengini kaybetmiştir. Eskiden birbirleri ile uyumlu olarak seçilen renkler, daha sonraları genellikle ahenkten uzak, demode bir hal almışlardır. Renk olarak beyazın pek tercih edilmediği keselerde daha çok krem, bej ve açık gri renkleri tercih edilmiş ve bunlara nazaran kahverengi, sarı ve turuncu renkler daha az kullanılmıştır (Özbel, “tsz.”: 10).

Motif olarak örgü keselerde daha çok doğadan etkilenilmiş ve çilek, üzüm salkımı, saksıda gül, lale, sümbül, gelincik, karanfil gibi bitkiler sıklıkla görülmektedir. Ayrıca horoz ve çeşitli kuş türleri yine doğadan esinlenip, çeşitli anlamlar yüklenen motiflerdendir. Bunların dışında keselerde en çok kullanılan motiflerin başında ibrik motifi gelmektedir. Özellikle abdestin ve temizliğin sembollerinden olan ibrik, bu yüzden sıklıkla kullanılmıştır (Özbağı ve ark. 2009: 45).

Dallı, sarhoş yolu, mercan, çayır çimen, kesme kayalar gibi motifler de Anadolu kadınları tarafından tercih edilmiştir. Ayrıca özellikle boncuk keselerde hayvan figürü ve nadiren de olsa beyitler yer alır. “kesem şekaik, efendime layık; işleyen Arif, kullanan zarif” sözü, keselere işlenmiş sözlerden biridir (Anonim, 1969: 34).

6.2.3.6. Kesenin bölümleri

Keselerde motifler, belirli bir kaideye göre yerleştirilip isimlendirilmiştir. Örneğin; kesenin ağız kısmında yapılan motif ve süslemelere “kuşak”, kesenin dibine doğru yapılan motiflere ve süslemelere “badem”, her iki bölüm arasında kalan motif ve süslemelere ise “göbek” denilmektedir (Özbel, “tsz.”: 10).

Ayrıca (Kayadibi, 2000: 56), keseleri; ağız kenarı, ağız, gövde, kaide, kaide ucu, bağcık ve bağcık ucu olmak üzere yedi bölüme ayırmıştır (Çizim 43).

6.2.3.7. Keselerin sınıflandırılması

6.2.3.7.1. Kullanım yerlerine göre keseler

Bu keseleri 5 sınıfta gruplandırmak mümkündür.

- 1- Genellikle erkeklerin üzerlerinde taşıdıkları, giysileriyle beraber kullandıkları, kemer, bel veya ceplerde taşınan keseler: Örneğin; para, saat,

tütün keseleri gibi.

- 2- Yazı yazma amaçlı kullanılan bazı malzemelerin muhafazasını sağlayan keseler: Örneğin; divit keseleri gibi.
- 3- Mutfak malzemeleri ve özellikle yeme içmeye mahsus araçların konulduğu keseler: Örneğin; kaşık keseleri gibi.
- 4- Temizlik ve kişisel bakım ürünlerinin saklandığı keseler: Örneğin; sabun keseleri, tarak keseleri gibi.
- 5- Savaş ve avlarda kullanılan malzemelerin muhafazası ve taşınması işlevi gören keseler: Örneğin; yay keseleri gibi (Özbel, “tsz.”: 10).

6.2.3.7.2. Kullanılan malzeme ve tekniğe göre keseler

Malzeme ve tekniğine göre keseleri şu başlıklar altında sıralamak mümkündür;

- İğne ile yapılan keseler
- Tığ ile yapılan keseler
- Şiş ile yapılan keseler
- Kumaş parçalar ile yapılan keseler
- Boncuk ile yapılan keseler
- Deri ile yapılan keseler
- Dokuma keseler
- Dival tekniği ile yapılan keseler (Aytaç, 2009: 15-16).

6.2.3.7.3. Takım keseler

Birçok yörede kız çeyizlerinin en önemli öğelerinden biri olan ve damat keseleri olarak ta isimlendirilen para, saat, tütün ve mühür keselerinden oluşan kese grubudur. Bu keseler, gelin ve ailesi tarafından, diğer aile fertlerine hediye edilen keselere göre daha itinalı bir şekilde hazırlanıp, süslenilmektedir. Kese takımlarında kullanılan desen, motif ve renkler birbirleri ile uyumlu bir şekilde hazırlanırlar. Ayrıca milli giyim kuşam ile bir ahenk içerisinde olmasına dikkat edilmektedir (Özbel, “tsz.”: 10), (Foto. 45).

6.2.3.8. Van yöresi geleneksel keselerin genel özellikleri

Van yöresi kadınları bellerine bağladıkları ve savat tekniği ile işlenmiş olan gümüş kemerlerine, içi kadife kaplı akçe keseleri ve gümüş saplı çakılar takarlardı. Ayrıca evli bayanlar, boy köyneklerinin üzerinden bele bağlanan ve genellikle para, kibrit, anahtar benzeri eşyaların saklandığı cepler kullanmışlardır. Genç kızlar daha ziyade evde örülmüş süslü para keseleri kullanırlardı (URL-32).

Van yöresine ait keseler incelendiğinde tamamen el örmesi kese örneklerinin çok nadiren bulunduğu söylenebilmektedir. Bu keseler haricinde daha çok çeşitli kumaş parçalarının, oya ya da çeşitli işleme teknikleri ile süslendiği ve özellikle çeyizlik olarak hazırlanıp kullanıldıkları görülmektedir.

Daha çok açık renk ve parlak kumaşların tercih edildiği keseler, genellikle ağzı büzgülü olacak şekilde dikdörtgen ve kare formlarda yapılmaktadırlar. Keselerin hem orta kısımları hem de kenarları renkli ve simli ipliklerle yapılan oya ve işleme teknikleri ile süslenilmektedir. Süslemelerde bitkisel bezemeler ağırlıktadırlar.

Artık sembolik olarak çeyiz sandıklarını süsleyen keseler arasında takı ve süs eşyalarının muhafaza edildiği takı keseleri, lavanta vb. kokuların bırakıldıkları koku keseleri ve kişisel bakım ürünlerinin bırakıldığı banyo keseleri örnek olarak gösterilebilmektedir.

Türk toplumlarında kese geleneğinin kaynağı, İslam öncesi Orta Asya Türklerine dayanmaktadır ve bu geleneğin XX. yüzyılın başlarına kadar Osmanlıda da devam ettiği görülmektedir (Çetin ve Polat, 2020: 238).

Geçmişte, günlük yaşantımızın önemli bir parçası olan şık ve güzel tasarımlı keseler, günümüzde artık kullanılmamaktadır. Müzelerde, çeşitli koleksiyonlarda ve sandıklarda folklorik değere sahip bir ürün olarak az sayıda kese çeşidi günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Bununla birlikte keseler ile alakalı “kesene bereket”, “keseyi doldurdu”, “kesenin dibine darı ekti”, “bol keseden atıyor” gibi deyimler, halk arasında halen sıklıkla kullanılmaktadır (Elazığ El Sanatları, 2008: 105-106).

6.2.4. Van yöresi geleneksel bağlama örgüler

Bağlama örgüler, herhangi bir alete gereksinim duyulmadan sadece el yardımı ile ipliklerin düğümlenmesi prensibine dayanarak çeşitli şekil ve süslemeler meydana getiren bir örgü tekniğidir. Bağlama örgüler, çarşaf bağlama ve makrome olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Onuk ve ark. 2005: 16).

El düğümü ile yapılan örgüler, köken olarak Hun Türklerine kadar uzanmakta ve M.Ö. 7-8. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir (Onuk ve ark. 1998: 39).

6.2.4.1. Çarşaf bağlama

Bu teknik, iki ayrı iplik grubunun tek noktada birleştirilmesiyle meydana getirilen düğümler ve bu düğümlerin belirli aralıklarla alt alta, yan yana tekrarlar yaparak desenler oluşturması olarak tarif edilebilmektedir (Onuk ve Akpınarlı, 2005: 522).

Türkiye’de en güzel örneklerini Kastamonu yöresi çarşafalarında gördüğümüz bu teknik “Kastamonu düğümü” olarak ta bilinmektedir (Atay, 1987: 460).

Bununla birlikte bazı kaynaklar da ise “Süleyman düğümü” olarak geçmektedir (Barışta, 1998: 133).

Çarşaf bağlama tekniğinde, çeşitli el dokuması kumaşların ya da kirkitli dokumaların, boşta bırakılan çözgü iplikleri, iplik çekilmesi sureti ile boşta bırakılan atkı iplikleri veya tığ vasıtası ile kumaşların kenarlarına iliştirilen iplikler kullanılıp, desenlemeler elde edilmektedir. Bu sebeplerden ötürü çarşaf örgülerde renklendirme yoluna gidilmez ve dokumayı oluşturan ipliklerin, renkleri veya yapıldığı elyafın doğal renkleri tercih edilir (Onuk ve ark. 2005: 16).

Düğüm tekniğine dayalı yapılan çarşaf bağlamalarda genellikle geometrik formlar ön plana çıkmaktadır. Motiflerde genellikle sembolik olmak üzere nesnel ve bitkisel konular işlenmiştir. Çift yürek, katip defteri, kabak çiçeği, güneş, çilek, söğüt yaprağı gibi motifler sıkça kullanılmaktadır (Onuk ve Akpınarlı, 2005: 522).

Çarşaf bağlama örgü tekniği, diğer bazı örgü tekniklerinden farklı olarak bir ürünü tamamlamak veya tek başına bir ürün ortaya koymaktan ziyade çeşitli kumaş ve

dokuma ürünlerinin, boşta kalan çözgü iplerinin bir düzene konulması ve bir süsleme oluşturulması amacını gütmektedir (Onuk ve ark. 2005: 16).

Başörtüleri, mendil, havlu ve yağlıkların kenar süslemelerinde, döşeklerin çevresindeki uzun, dar ve işlemeli örtülerde, sofraya ve çeşitli amaçlar ile kullanılan örtülerin kenar süslemelerinde, çarşaf bağlama tekniği kullanılmıştır (Ana Britannica Ansiklopedisi, XV, 2004: 214), (Foto. 46).

6.2.4.2. Van yöresi geleneksel makrome örgüler

6.2.4.2.1. Makromenin tanımı

Makrome, araç kullanılmadan elle yapılan ve birbirleri arasından geçirilen ipliklerin bir örgü yüzeyi oluşturduğu tekniktir. Makromeyi bir düğümleme sanatı olarak tanımlayabiliriz (Hatay El Sanatları, 2012: 51).

Ayrıca (Eronç, 1984: 146), makromeyi ilmek veya düğümlerin oluşturduğu bir çeşit dantel olarak tarif etmiştir.

6.2.4.2.2. Makromenin tarihçesi

Arapçada saçak, süslü zincir anlamına gelen “migrimah” kelimesinden dilimize geçen makrome, tekstil ve örme sanatının ilk basamağı olarak kabul edilmektedir. Paleolitik çağlardan itibaren birçok medeniyetin değişik amaçlarla kullandığı bu düğümleme tekniğinin ilk defa insanların sarmaşık vb. lifleri birbirlerine eklemek veya bağlamak ihtiyacından doğduğu varsayılmaktadır. Tam olarak tarihi bilinmeyen makromenin, Orta Asya Türklerinin, İslam dinini kabul etmelerinden sonra bu inancın çıktığı yerlere göçü neticesinde 8. yüzyılların başında İran, Mezopotamya ve buralardan da Mısır’a kadar yayılmaları vesilesi ile buralarda tanındığı varsayılmaktadır. Türkler diğer halk sanatlarında olduğu gibi bu sanatında doğudan batıya taşınmasını sağlamışlardır (Atay, 1987: 455-462).

Avrupa’da makrome tekniği ortaçağda yaygın olarak kullanılmaya başlanılmış ve bu dönemde daha çok kiliselerde giysiler ve sunak kumaşlarında kullanılmıştır (Dilber, 2010: 87).

Avrupa'ya denizci, gezgin ve tacirlerin vesilesi ile yayılan ve gelişim gösteren makrome tekniği, burada en parlak devrini ise 16. ve 17. yüzyıllarda yaşamıştır (Türk, 1994: 7).

6.2.4.2.3. Makromede kullanılan araç-gereç ve malzemeler

Makromenin en büyük avantajlarından biri, çok az sayıda araç gerektirmesidir. Makromede yapılan düğümlleme işlemi sadece elle yapılır ve başka hiçbir araca gereksinim duyulmaz. Fakat hem kişinin kolay çalışılabilmesi hem de atılacak düğümlerin düzgün olması için makrome tahtası, çözgü çerçevesi ve ip askısı gibi araçlar kullanılabilmektedir (Atay, 1987: 462-463), (Foto. 47).

Makrome yapımında kullanılan ipler genel olarak; doğal, sentetik, suni ve madensel ipler olarak gruplandırılabilir (Hatay El Sanatları, 2008: 51), (Foto. 48-49).

Yardımcı gereçler olarak ta halka ve boncuklar makrome işlerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Atay, 1987: 466).

6.2.4.2.4. Makromede kullanılan düğümler

Makromede en çok kullanılan iki temel düğüm mevcuttur. Bunlar sarma düğüm ve kare düğüm olarak isimlendirilen düğümlerdir (Atay, 1987: 472).

6.2.4.2.4.1. Sarma düğüm

Desen çalışmalarında önemli bir yeri olan sarma düğümler, makromede yatay, dikey, verrev ve kavisli kabartma dizelerin elde edilmesinde sıklıkla kullanılmaktadır. Fisto düğümü ya da yarı bağ düğümü olarak ta isimlendirilen sarma düğümlerde, bir düğümün iki ipi ile çalışma yapılır ve iplerden biri gergin tutulurken diğer ip ise onun üstüne düğümlenir. Soldan sağa ve sağdan sola olmak üzere iki yönlü olarak bağlanabilmektedir. Makrome desenlerinin birçoğu bu düğüm ile meydana getirilen dizelerin farklı varyasyonları ile elde edilmektedir (Atay, 1987: 472-476), (Foto. 50).

6.2.4.2.4.2. Kare düğüm

Çift düğüm veya dokuma düğüm olarak ta adlandırılan kare düğüm, makrome çalışmalarında en çok kullanılan düğüm şeklidir. Değişik şeritlerin bağlanmasında ve örümcek dokularda kullanılan bir düğüm tekniğidir. 4 iplik üzerinde çalışılan bu düğüm sistemi ile düğüm atma aynı olduğu halde yapılan bazı değişiklikler ile birbirinden farklı şerit ve dokular elde etmek mümkündür. Örnek olarak burğu şerit, düz şerit, fiyonklu şerit, inci düğüm, örümcek doku gibi uygulamalar gösterilebilir (Atay, 1987: 472-489), (Foto. 51).

6.2.4.2.5. Van yöresi geleneksel makromelerin genel özellikleri

Van yöresinde yapılan geleneksel el örme sanatlarından biri olan makrome, eskiden daha çok saksılık olarak kullanılan sarkaçlar olarak kullanılırdı. Bunun yanında telefonluk ve çeşitli süs objeleri gibi sıklıkla yapılan ürünlere de rastlamak mümkündür.

Günümüzde makrome ile alakalı malzeme ve araçlarda artan çeşitlilikten dolayı makrome tasarımları ve kullanım alanları da gelişim göstermektedir. Makromeler, günlük kullanım ev eşyalarının yanında kişisel kullanım ve giyim eşyalarına kadar geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Makromeden yapılan ürünlere örnek olarak çanta, çiçeklik, telefonluk, hamak, perde, ayna kenarı, çerçeve, salıncak, anahtarlık, şapka, terlik, bileklik, kolye, giysiler vb. birçok farklı tasarım gösterilebilir.

Malzeme olarak, yapılacak çalışmanın özelliğine göre değişik kalınlıklarda, daha çok sentetik ve suni iplikler kullanılmaktadır. Doğal bitki liflerinden biri olan jüt ipi de tercih edilen iplikler arasındadır. İplik renkleri olarak beyaz, krem ve açık gri tonları daha çok kullanılmaktadır. Renkli ipliklerde daha çok pastel tonlar tercih edilmektedir. Kullanılacak ahşap parçalar ve boncuklar, iplikler ile uyumlu olarak seçilmektedirler.

Özellikle kare ve sarma düğüm tekniklerinin temelini oluşturduğu birçok düğüm çeşidi ile sınırsız tasarımlar elde edilmektedir. Geometrik kompozisyon ve motifler ön plana çıkmaktadır.

Van yöresinde geleneksel makrome işleri genel anlamda il ve ilçelerde yapılan kurslar düzeyinde devam etmektedir. Son yıllarda makromenin moda haline gelmesi ile bu sanata olan ilgi artmakla beraber yeterli bir düzeyde değildir.

6.2.5. Van yöresi geleneksel el örme kadın başlıkları (Kofi)

Anadolu kültürünün en zengin ve gösterişli ürünleri arasında yer alan ve folklorik kadın kıyafetlerinin önemli parçalarından biri olan kadın başlıkları, geleneksel anlamda Türk giyim-kuşamında sıklıkla kullanılmıştır (Özdemir, 2009: 1).

Baş tanziminde ilk akla gelen saçlardır. Saçın örgüleri, örgü miktarları, saç uçlarına takılacak süsler gibi özellikler bölgesel farklılıklar göstermektedir. Kaküller ve zülüfler konusunda da ayrı uygulamalar mevcuttur. Geçmişte bazı yörelerimizde genç kızların kakülleri evleninceye kadar kesilmez, bazı yörelerimizde ise kesik kaküllü bayanlar yadırganmaktaydı. Saçların, yörelerin özelliklerine göre tanziminden sonra başlıklar giyilir (Özbel, 1946: 35).

Başlıklar, hazır olarak alınıp sonradan değişik tekniklerde süslenen, tas, fes, tepelik gibi objelerden meydana getirilen kadın baş giyimlerindendir. Bunların dışında kadın saçına şekil verilerek hazırlanan taç, hotoz, tokaç vb. başlık türlerinin ayrı bir grup oluşturduğu başlıklar da mevcuttur. Başlıkların bölgelere göre isimleri aynı olsa da süsleme özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedir (Anonim, 1993: 19).

Geleneksel kadın başlıkları günümüzde hali hazırda kısmen de olsa kullanılan ve Anadolu'nun yaşayan kültür hazinelerindendir. Bu başlıklar, halkın inançlarını, geleneklerini ve eşsiz olan sanatsal anlayışlarını yansıtan objelerdir. Her başlığın günlük, bayramlık, düğünlük, törenlik gibi ayrı ayrı kullanım alanları ve zamanları vardır. Ayrıca başlıklar, onu başına takan kadının genç, kırkını aşmış, yaşlı, bekar, evli, yeni evli, dul, asker anası, zengin, fakir, orta halli, ailesinin statüsü, köyü, yöresi, bölgesi, uyuğu, aşireti, obası gibi birçok özelliği ile ilgili bilgiler veren bir görev üstlenmektedirler (Tansuğ, 1982: 325), (Foto. 52).

Van yöresindeki kadınların geçmişte başlık olarak kofi (kofik, kum, gulav), poşi ve tülbent kullandıkları bilinmektedir (Taş, 2014: 57).

Kofi, kadınların başlarına taktıkları, üzeri düz ve yuvarlak biçimli, kenarları saçaklı olan bir başlık türüdür. Genellikle kırmızı renkli çuhadan yapılan kofilerin içine ahşap bir kasnak geçirilirdi (Eftelioğlu, 2006: 31).

Kofiler, form olarak fese benzeyen başlıklardır fakat tepesine eklenen ipek ipliklerin etrafından saç gibi sarkıtılmasından dolayı feslerden ayrı bir özellik

göstermektedir. Yöreye has bir özellik taşıyan kofiler özellikle aşiret düğünlerinde tercih edilen bir başlık olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Taş, 2014: 57).

Özellikle Van'a bağlı Bahçesaray, Çatak, Hoşap, Başkale ilçelerinde daha fazla kullanılan kofilere, etrafına eklenen ipek ipliklerden dolayı saçlı kofi de denilmektedir (Tüfenkçi ve ark. 2016:381), (Foto. 53).

Van yöresinde kullanılan kofiler, özellikle üst tarafından aşağıya doğru sarkıtılan ve saç görünümüne sahip iplerin, gerek saç örgüsü şeklinde örülmesi gerekse de arka tarafta yatay bir sıra halinde çeşitli tekniklerde düğümlenip süslenmesinden dolayı bir yönüyle örme işleri arasında yer almaktadır.

Kofiler, ahşap bir kasnağın üzerine keçe yapıştırılıp bu keçe parçasının üzerinden püsküller sarkıtarak yapılabildiği gibi ayrıca bir fesin üzerine de ipler sarkıtılarak yapılabilmektedirler. Kofinin üst tarafı, tepeye bağlanan iplerin sepet örgü tarzında örülüp iğne ardı tekniği ile kumaşa bağlanması ile dairesel bir düzende bezenip, sağlamlaştırılır. Yanlardan ve arkadan sarkan ipler ile saç örüğü yapılır veya dağılmasını önlemek için arkadan yatay bir sırada çeşitli şekillerde düğümlenir. Bu şekilde kullanıma hazır hale gelen kofilere altın, gümüş gibi metaller ile süslemeler yapılabilmektedir. Ayrıca bu kofilerin bazıları renkli eşarplar ile sarıldıktan sonra da madeni aksesuarlar ile süslenebilmektedirler.

Van yöresinde kofilerin kullanımı giderek azalmaktadır. Kofilerin yerine daha hafif olan poşiler ve renkli eşarplar tercih edilmektedir. Bu örtülerinde üzerine alın kısmına yatay veya saç örgüsüne dikey olacak şekilde madeni aksesuarlar ile süslemeler yapılabilmektedir.

7. KATALOG

7.1. Kalın Örgüler

7.1.1. Çoraplar

7.1.1.1. Örnek-1

Ürün Adı: Erkek Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Cemalettin İHVAN / Çaldıran

Ölçü: 49x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah

Motif: Pıtrak - Suyolu - Baklava

Kompozisyon: Çorap, burundan konç ağzına doğru örülerek yapılmıştır. Konç ağzında lastik örgü, diğer kısımlarda ise düz örgü ve haraço örgü tekniğinden yararlanılmıştır. Çorabın burun kısmında pıtrak motifi kullanılmıştır. Boğaz kısmında ise suyolu ve baklava motiflerinden oluşan bir kompozisyon oluşturulmuştur. Pıtrak motifi yörede “perrik” olarak ta bilinmektedir. Pıtrak, dikenli yapısıyla genellikle hayvan veya insanların üzerlerine yapışan bir bitkidir. Anadolu insanı için bir bereket sembolü olan pıtrak aynı zamanda kötü gözü uzaklaştırdığına inanıldığı için nazar motifi olarak ta kullanılmıştır.

7.1.1.2. Örnek-2

Ürün Adı: Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Huriye AYIK / Gürpınar

Ölçü: 43x11 cm. / Taban: 19x1 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Bordo

Motif: Koçboynuzu - Göz

Kompozisyon: Çorap, burundan konç ağzına doğru örülerek yapılmıştır. Konç ağzı, siyah ve beyaz renkte fantezi lastik tekniği ile örülmüştür. Çorabın diğer kısımlarında, düz örgü kullanılmıştır. Çorabın ön tarafında burundan konç ağzına kadar, arka tarafında ise topuktan konç ağzına kadar olan bölümler koçboynuzu motifi ile

süslenmiştir. Her iki tarafta da koçboynuzu motifini çevreleyen bir kenar bordürü kullanılmış ve aralardaki boşluklara göz motifleri serpiştirilmiştir. Çorabın taban ve topuk kısmı siyah beyaz renkli verev çizgilerle süslenmiştir. Koçboynuzu motifi, bereket, kahramanlık, erkeklik ve gücün sembolüdür. Daha çok erkek giyim ve aksesuarlarında kullanılan bu motif çok yaygın olmamakla birlikte, bayanlar tarafından da kullanılabilmektedir. Anadolu’da özellikle erkek çocuk sahibi gelinler ve evli kadınların giydiği koçboynuzu motifli çoraplar aynı zamanda kadının yalnız olmadığını ve korunduğunu belirten sembolik bir anlatım özelliği taşımaktadır.

7.1.1.3. Örnek-3

Ürün Adı: Uzun Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Fatma SULAR / Gürpınar

Ölçü: 37x13 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı, Mavi

Motif: Pıtrak - Baklava - Suyolu - Hanım Çimdiği

Kompozisyon: Çorapta örme burun kısmından başlayıp konç ağzında sona ermiştir. Konç ağzı lastik örgü ile yapılmıştır. Çorabın diğer bölümlerinde düz örgü, haraşo ve Selanik örgü teknikleri kullanılmıştır. Burun kısmının üst tarafı baklava dilimlerine bölünmüştür ve bu baklava motiflerinin içerisine pıtrak motifi yerleştirilmiştir. Pıtrak motifleri kırmızı ve mavi renklerde işlenmiştir. Burnun taban

kısmı ise siyah ve beyaz verev çizgiler ile süslenmiştir. Çorabın konç kısmında dikey olarak saç motifleri sıralanmıştır. Konç kısmının ağız bölümü zikzak şeklinde örülmüş ve aynı zamanda konç ve konç ağzının birleşim yerine kabartmalı zikzak motifler işlenmiştir. Boğaz kısmında, sağ ve sol taraflarda hanım çimdiği motifleri yapılmış ortalarından ise Selanik örgü ile bir şerit yapılarak kompozisyon oluşturulmuştur. Hanım çimdiği motifi, birçok toplumda bireyler arası hak ve yetki eşitsizliği olgusunun varlığından doğan, “hanım”, “köle” vb. isimlerle adlandırılan motif grubunun içerisinde yer alır.

7.1.1.4. Örnek-4

Ürün Adı: Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Besra SAMİ / Bahçesaray

Ölçü: 38x10 cm. / Taban: 18x10 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Siyah, Beyaz, Sarı, Kırmızı, Pembe, Mavi

Motif: Muska - Baklava

Kompozisyon: Konç ağzında siyah ve beyaz renkleri ile çift lastik örgü yapılmıştır. Çorabın ön tarafı burundan konç ağzına kadar, arka tarafı ise topuktan konç ağzına kadar rengarenk baklava dilimleri ve muska motifleri ile süslenmiştir. Taban kısmı ise yine rengarenk bir şekilde ince verev çizgiler ile bezenmiştir. Çorap, renk kombinasyonlarının ton farkından dolayı, konç kısmından burun ucuna kadar ikişer renkten olmak üzere dört bölüme ayrılmış gibidir. Baklava dilimleri içindeki muska

motiflerinde bir açık bir de koyu renk tercih edilmiştir. Muska, büyüsel ve dinsel bir gücü olduğu ve bu gücün onu üzerinde taşıyan insanları koruyacağına inanılan yazılı bir objedir. Bu yazılar üçgen bir kılıf içerisinde muhafaza edildiğinden muska motifi de üçgen bir forma sahiptir. İncelenen çorap, çok renkli olarak örüldüğü için genellikle genç kız ve genç evli bayanların tercih ettiği bir çorap çeşidi olarak gösterilebilir. Ayrıca muska motiflerinin içine değişik noktalar işlenirse onu giyen genç kızın nişanlı veya evli olduğunu belirtirken, içinin boş bırakılması kalbinin boş olduğu anlamlarını taşıyabilmektedir.

7.1.1.5. Örnek-5

Ürün Adı: Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Salih ATAN / Bahçesaray

Ölçü: 26x10 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah

Motif: Koçboynuzu - Suyolu

Kompozisyon: Burundan örülme tekniği ile başlanılan çorabın konç ağzı, çift lastik örgü tekniği ile örülmüştür. Çorabın diğer bölümlerinde düz örgü tekniği kullanılmıştır. Taban kısmı siyah ve beyaz ince çizgilerle verev bir kompozisyonda örülmüştür. Çorabın tam ortasından geçecek şekilde, burun ucundan boğaz kısmına kadar sıralı bir biçimde koçboynuzu motifleri işlenmiştir. Bu motifi her iki yandan

suyolu motifi çevrelemiştir. Koçboynuzu motifi, bereket, güç, erkeklik, yiğitlik sembolüdür. Daha çok erkek giyim ve aksesuarlarında kullanılan bu motif çok yaygın olmamakla birlikte, bayanlar tarafından da kullanılabilir. Anadolu'da özellikle erkek çocuk sahibi gelinler ve evli kadınların giydiği koçboynuzu motifli çoraplar aynı zamanda kadının yalnız olmadığını ve korunduğunu belirten sembolik bir anlatım özelliği taşımaktadır.

7.1.1.6. Örnek-6

Ürün Adı: Kısa Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Bacı ERYİĞİT / ERÇEK

Ölçü: 37x10 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı

Motif: Eli Belinde - Suyolu - Göz - Baklava

Kompozisyon: Konç ağzına çift lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Taban kısmı damalı olarak örülmüştür. Topuk ve konç ağzı haricinde çorabın diğer bölümleri baklava motifleri içerisine yerleştirilmiş eli belinde ve göz motifleri ile süslenmiştir. Baklava dilimlerinin arasına suyolu motifi ile geçişler yapılmıştır. Eli belinde motifi

dişiliği ve doğurganlığı temsil etmektedir. Göz motifi ise insanların kötü gözle bakışa karşı yine çözümün göz ile çözüme kavuşturulması sonucu ortaya çıkan bir motiftir. Koruyucu motifler grubu içerisinde yer almaktadır.

7.1.1.7. Örnek-7

Ürün Adı: Çocuk Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Dilara TURGUT / İpekyolu

Ölçü: 21x8 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Krem, Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı

Motif: Bereket - Suyolu - Göz - Saç Örgüsü

Kompozisyon: Çorap, burun kısmından başlanılıp konç ağzında bitirilmiştir. Konç ağzı çift lastik olarak örülmüştür ve boğaz kısmından kabartmalı zikzak çizgiler ile ayrılmıştır. Çoraba hem önden hem arka taraftan ortalı bir şekilde dikey kompozisyonda saç örgüsü motifi yapılmıştır. Burnun üst kısmı suyolu motifi ile sonlandırılmış, içine de bereket ve göz motifleri yerleştirilmiştir. Burnun taban kısmı ise ince verev çizgilerden oluşturulmuştur. Bereket motifi genel olarak kadın - erkek ilişkisini ve üremeyi temsil eden bir motiftir. Bu motifi temsilen, buğday, arpa, haşhaş,

karpuz, kavun, üzüm, incir gibi bol taneli, bol çekirdekli tahıl, meyve ve sebzeler kullanılabilir.

7.1.1.8. Örnek-8

Ürün Adı: Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Dilara TURGUT / İpekyolu

Ölçü: 34x10 cm.

Malzeme: Yün ve Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz, Krem / **Desen:** Siyah, Sarı, Yeşil, Kırmızı

Motif: Damga - Suyolu - Hayat Ağacı

Kompozisyon: Çorabın örülmesine burun kısmından başlanılmıştır. Konç ağzında tek lastik örgü tekniği kullanılmıştır. Diğer kısımlar ise düz ve haraço örgülerden yapılmıştır. Konç kısmı boğazdan ters “V” şeklinde kabartma çizgilerle ayrılmıştır. Burun kısmında damga motifi kullanılmıştır ve burun kısmı hayat ağacı motifi ile sonlandırılmıştır. Hayat ağacı motifinin hemen bitişiğinden konç ağzına kadar suyolu motifi yapılmış ve kıvrımların aralarına nokta şeklinde renkler serpiştirilmiştir. Bu renkli noktalar arka taraftaki motife işlenmemiştir. Burun alt tarafı siyah beyaz verev

izgilerden oluşturulmuştur. Damga motifi, kişinin ve toplumun varoluşunu simgeleyen bir motiftir. Hayat ağacı ise ölümden sonraki hayatı ve cenneti simgelemektedir.

7.1.1.9. rnek-9

rn Adı: Bayan orabı

Kaynak Kişi/Yer: Gülistan YARGUN / İpekyolu

l: 35x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah

Motif: Bereket - Gz

Kompozisyon: orap, burundan örülmeye başlanılmış ve konç ağzında bitirilmifitir. Konç ağzında çift lastik örgü tekniği kullanılmıştır. Topuk damalı, taban ise vev çizgili kompozisyonla oluşturulmuştur. Geri kalan kısımlarda bereket motifi kullanarak aralara göz motifleri serpiştirilmifitir.

7.1.1.10. Örnek-10

Ürün Adı: Erkek Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Reyhan ERYİĞİT / Erçek

Ölçü: 48x10 cm.

Malzeme: Yün

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Krem, Kahverengi / **Desen:** Yeşil, Kırmızı

Motif: Baklava - Örgü - Pıtrak - Zikzak

Kompozisyon: Çorap burun kısmından başlanılıp konç ağzına doğru örülmüştür. Konç ağzında lastik örgü kullanılmıştır. Örgü tekniği olarak düz, ajur kullanılmıştır. Burun kısmı kahverengi koyun yününden örülmüş ve zikzak motifi ile son bulup krem renk koyun yününden örülmüş boğaz kısmı ile bir geçiş sağlamıştır. Burun üst tarafa pıtrak motifi işlenmiştir, taban ise desensizdir. Çorabın konç kısmında ise ortadan bir şerit örgü motifi geçmiş, her iki yanına da ajurlu baklava dilimleri konulmuştur. Bu çorap tipi zikzaklı motifinden dolayı yörede “zikzaklı çorap” olarak ta isimlendirilir. Ayrıca Van yöresine has “tiliçin” adıyla anılan, sadece burun ucu renkli ve motifli olarak örülen çorap türüdür.

7.1.1.11. Örnek-11

Ürün Adı: Erkek Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Suna İZGİ / Özalp

Ölçü: 42x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı, Mavi

Motif: Yıldız - Hayat Ağacı - Suyolu - Örgü - Baklava

Kompozisyon: Çorabın örülmesine burun kısmından başlanılıp, konç ağzında bitirilmiştir. Konç ağzında lastik örgü kullanılmıştır. Burun üstünde iç içe geçmiş baklavalara yapılmış ve ortasına sekiz kollu yıldız motifi yerleştirilmiştir. Burnun bitiminde hayat ağacı motifi çorabı halka biçiminde sarmıştır. Burun ve konç ağzı arasındaki boğaz kısmına su yolu ve örgü motifleri ile bir kompozisyon oluşturulmuştur. Çorapta kullanılan yıldız motifi sekiz kollu yıldız motifidir. Buna Selçuklu yıldızı da denilmektedir. Altı kollu olanına Mührü Süleyman da denilmektedir. Yıldız motifi sanılanın aksine gökyüzü ile alakalı bir motif olmayıp, üretkenliği ve mutluluğu simgeleyen bir motiftir.

7.1.1.12. Örnek-12

Ürün Adı: Kısa Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Nurten KAYMAZ / Tuşba

Ölçü: Taban: 22x10 cm. / **Konç:** 7x6 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Kırmızı / **Desen:** Siyah

Motif: Küpe

Kompozisyon: Kadın çorapları içerisinde en kısa örülen çorap modellerinden biri olan bu çorap, teknik olarak burun kısmından örülmeye başlanmış ve konç ağzında bitirilmiştir. Konç ağzı tek lastik örgü tekniği ile örülmüş ve çorabın geri kalan kısımları düz örgüden meydana getirilmiştir. Konç kısmı birbirine paralel olarak örülmüş kırmızı ve siyah çizgilerden oluşmuştur. Tabanda ise verev bir kompozisyon dahilinde yine kırmızı ve siyah çizgiler kullanılmıştır. Tabanın topuğa yakın kısmında küçük bir küpe motifi dikkat çekmektedir. Çorabın ön kısmı burundan konç ağzına kadar verev bir kompozisyonda küpe motifleri ile süslenmiştir. Anadolu'nun birçok yöresinde çeyizlik ürünlerin süslenmesinde sıkça kullanılan küpe motifi özellikle genç kızların kullandığı aksesuarlarda kullanılmaktadır. Küpe motifli çorap giyen genç kızlar, ailesine sözlü olarak iletemediği evlenme isteğini bu motif yardımı ile adeta dile getirmektedir.

7.1.1.13. Örnek-13

Ürün Adı: Bayan Namaz Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Perişan GÖKÇENAY / Kalecik

Ölçü: 41x11 cm.

Malzeme: Yün, Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Krem / **Desen:** Siyah, Kırmızı, Pembe, Sarı

Motif: Göz - Eli Belinde - Haç -Yılan

Kompozisyon: Konç ağzı kısa tutulmuş ve lastik örgü kullanılmıştır. Ayrıca lastiğin kabartmalı uçları renklendirilmiştir. Örgü tekniği olarak düz, ajur ve harašo kullanılmıştır. Burun kısmına göz motifi işlenmiş ve burnun bitim yerine iki farklı renkte kazayağı ile süslenmiş bordür bırakılmıştır. Bordürün hemen üzerinden konç kısmı boyunca üst üste sıralanmış eli belinde motifi kullanılmıştır. Konç ağzında ise haç motifi ve yılan motifi birlikte kullanılarak bir kompozisyon elde edilmiştir. Taban kısmı boş bırakılmış, topuk etrafına çok ince bir siyah çizgi geçilmiştir. Ayrıca çorap tabanının burun ucunda Van yöresinde “gözeme” olarak tabir edilen onarım yapılmıştır. Haç motifi nazara karşı kullanılan bir motiftir ve kötü gözün etkisini dört parçaya bölerek azaltacağına inanılır. Yılan motifi, bereket ve mutluluk sembolü olarak işlenmektedir.

7.1.1.14. Örnek-14

Ürün Adı: Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Gül GÜLLÜ / Karagündüz

Ölçü: 34x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı

Motif: Göz - Suyolu - Baklava - Muska

Kompozisyon: Çorap burun kısmından başlayarak örülmüş ve konç ağzında bitirilmiştir. Konç ağzı kısa tutulmuş ve tek lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Taban verev bir kompozisyonda siyah beyaz çizgiler ile bezenmiştir. Taban ve konç haricinde çorabın her yerinde baklava motifleri ve bu baklavalara yerleştirilmiş muska ve göz motifleri mevcuttur. Ayrıca çorabın kenarlarına işlenen suyolu motifleri diğer motifleri çepeçevre sarmıştır. Bu çorapta kullanılan muska motifi içindeki göz motiflerine Van yöresinde “şekleme” (şeker) motifi denilmektedir. Ayrıca Anadolu’nun bazı yerlerinde ortaya çıkan şekilden dolayı bu iki motifin baklava dilimi içerisinde meydana getirdikleri şekilden ötürü kelebek ve uğur böceği olarak ta adlandırılabilir.

7.1.1.15. Örnek-15

Ürün Adı: Erkek Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Zerrin GÖKÇENAY / Erçek

Ölçü: 48x11 cm.

Malzeme: Yün

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Kahverengi, Krem / **Desen:** Kahverengi, Krem

Motif: Baklava, Saç Örgüsü, Suyolu

Kompozisyon: Çorap, burun kısmından örülmeye başlanmış ve konç ağzında bitirilmiştir. Konç ağzı tek lastik örgü tekniği ile örülmüş, diğer bölümlerde düz örgü ve ajurlu örgü teknikleri kullanılmıştır. Koyun yününün doğal renklerinden yararlanılıp örülen çorapta desenler yünün kendi renginde kabartmalı ve ajurlu olarak ortaya konmuştur. Burun kısmında kabartmalı ve ajurlu baklava motifi kullanılmıştır. Burun kısmının bitimine suyolu motifi ile bilek kısmı arasında geçiş sağlanmıştır. Hem ön hem de arka tarafta ortalı bir şekilde saç örgüsü motifi kullanılmıştır. İnsanlar için en değerli elementlerden biriside sudur. Özellikle kuraklık yaşayan bölgelerde suyolu motifi tercih edilmektedir. Çoraptaki saç örgüsü motifi yörede “kuma getiren” olarak isimlendirilir. Yapılması zor olduğu için bu motifi yapamayan genç kızın gelecekte üzerine kuma geleceği inancı vardır.

7.1.1.16. Örnek-16

Ürün Adı: Bayan Çorabı

Kaynak Kişi/Yer: Hatice DANIŞ / Gevaş

Ölçü: 38x10 cm.

Malzeme: Orlon

Teknik: Beş Şiş

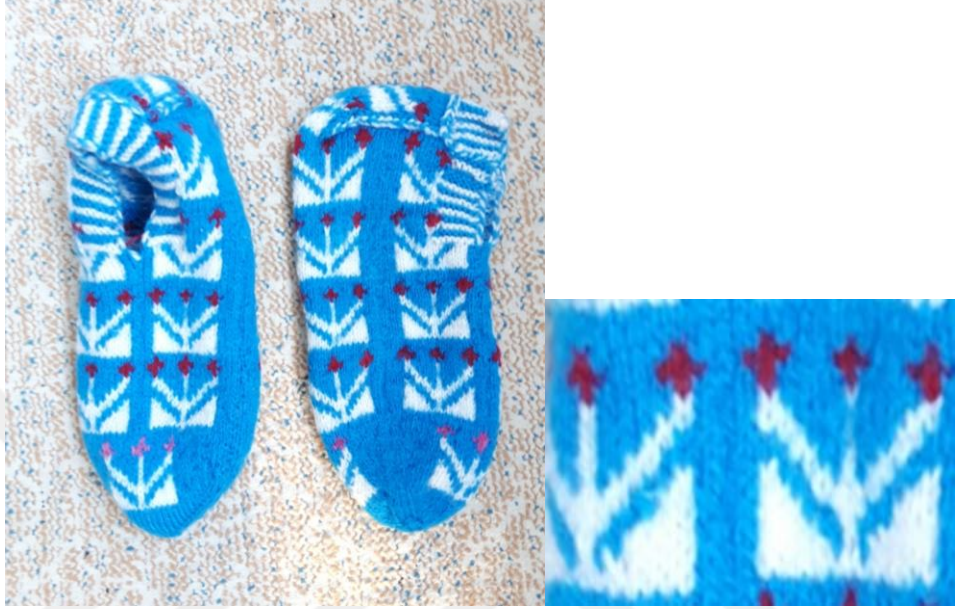
Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı

Motif: Çengel (Çakmak) - Göz - Baklava - Zikzak

Kompozisyon: Çorap burun kısmından örülmeye başlanmış ve konç ağzında bitirilmiştir. Konç ağzı tek lastik örgü tekniği ile yapılmış, çorabın diğer kısımlarında düz örgü ve ajur tekniği kullanılmıştır. Burun kısmının üstünde baklava motifleri çizilmiş ve içlerine çengel motifinin bir türü olan “S” şeklinde çakmak motifi ile göz motifi kullanılmıştır. Burnun taban kısmına damalı bezeme yapılmış, boğaz kısmının ise ön tarafı ve arka tarafına zikzak motifleri ile farklı kompozisyonlar oluşturulmuştur. Çengel motifi nazara karşı yapılan motiflerdendir. Nazarı uzaklaştırdığına inanılmaktadır.

7.1.2. Patikler

7.1.2.1. Örnek-1

Ürün Adı: Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Semra DURAK / GÜRPINAR

Ölçü: 25x10 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Mavi / **Desen:** Kırmızı, Beyaz, Pembe

Motif: El

Kompozisyon: Patik burun kısmından örülmeye başlanılmıştır. Boğaz kısmı haraşo örgü tekniği ile örülmüştür ve mavi beyaz dikey çizgiler ile desen oluşturulmuştur. Patiğin diğer kısımları düz örgü tekniği ile örülmüştür. Motif olarak hem ayaküstü hem de yan taraflarda el motifi kullanılmıştır. El Motifine Van yöresinde “dest” denilmektedir. Kuvvet ve faydanın sembolü olan el, tarih öncesi dönemlerde insanların kötü güçlere karşı ellerini boyayıp duvara basması veya el ayalarını duvara yaslayıp etrafını çizmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam sonrası dönemde ise el motifine birçok anlamlar yüklenmiştir. Beş vakit namaz, İslam’ın beş şartı, Hz. Muhammed (S.A.V.) ve dört halife, Hz. Muhammed (S.A.V.), Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den oluşan kutsal beşli gibi.

7.1.2.2. Örnek-2

Ürün Adı: Bayan Patığı

Kaynak Kişi/Yer: Besra SAMİ / Bahçesaray

Ölçü: 26x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah

Motif: Koçboynuzu - Suyolu

Kompozisyon: Patik, burun kısmından örülmeye başlanılmıştır. Boğaz kısmı haraşı örgü, geri kalan bölümler düz örgü ile örülmüştür. Taban kısmı siyah ve beyaz çizgilerden oluşan verev bir kompozisyon ile bezenmiştir. Patığın burun ve ayak üstü kısımları üst üste sıralı bir biçimde koçboynuzu motifi ile süslenmiştir. Yan kısımlarda ise suyolu motifi mevcuttur. Koçboynuzu motifi, bereket, kahramanlık, erkeklik ve gücün sembolüdür. Daha çok erkek giyim ve aksesuarlarında kullanılan bu motif çok yaygın olmamakla birlikte, bayanlar tarafından da kullanılabilmektedir. Anadolu'da özellikle erkek çocuk sahibi gelinler ve evli kadınların giydiği koçboynuzu motifli çoraplar aynı zamanda kadının yalnız olmadığını ve korunduğunu belirten sembolik bir anlatım özelliği taşımaktadır.

7.1.2.3. Örnek-3

Ürün Adı: Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Dilara TURGUT / İpekyolu

Ölçü: 25x9 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Krem / **Desen:** Yeşil, Pembe

Motif: Tavus Kuşu

Kompozisyon: Patik burundan örülmeye başlanmıştır. Boğaz kısmında iki ters bir düz olarak örülmüş ayrıca haraço örgü kullanılmıştır. Patiğin diğer bölümlerinde düz örgü tekniği kullanılmıştır. Taban kısmı ve topukta herhangi bir motif kullanılmamıştır. Burun ve ayaküstünde üst üste sıralanmış üç adet tavus kuşu motifi yapılmış ve her iki taraflarına damalı olarak işlenmiş iki dikey bordür ile kompozisyon oluşturulmuştur. Tavus kuşu, sülüngiller familyasına ait bir kuş türüdür ve geniş yelpaze şeklindeki kuyruğundan dolayı birçok uygarlık tarafından sembolize edilmiştir. Orta Asya Türk kültüründe hükümdarın hakimiyetini simgeleyen tavus kuşu, İslamiyet sonrası dönemde cennet kuşu olarak nitelendirilmiş ve cenneti sembolize etmiştir.

7.1.2.4. Örnek-4

Ürün Adı: Bayan Patığı

Kaynak Kişi/Yer: Belli TALAY / Erciş

Ölçü: 24x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Yeşil / **Desen:** Siyah, Beyaz

Motif: Çengelli Baklava - Göz - Pıtrak - Suyolu

Kompozisyon: Patik, burun kısmından örülmeye başlanmıştır. Boğaz kısmı yeşil ve siyah dikey çizgilerle bezenmiş ve bu kısımda haraşo örgü kullanılmıştır. Taban kısmında bütün kenarlar suyolu motifi ile süslenmiş, orta kısımlar yeşil ve siyah renklerden damalı olarak bezenmiştir. Patığın burun ucu ve yanlarından patığı saracak şekilde suyolu motifi geçirilmiştir. Ayaküstüne denk gelen yerde çengelli baklava motifi yapılmış içine pıtrak motifi ve göz motifi yerleştirilmiştir. Ayrıca iç içe geçmiş görünümü vermek için çengeller baklava kenarlarının yönüne göre devam ettirilmiştir. Van yöresinde pıtrak “perrık” olarak, çengel ise “nek” olarak isimlendirilir. Patikte, motif olarak çengelli baklava içerisinde pıtrak motifi işlendiği için yörede bu motif “neka perrık” olarak ta adlandırılmaktadır.

7.1.2.5. Örnek-5

Ürün Adı: Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Belli TALAY / Erciş

Ölçü: 23x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı

Motif: Suyolu - Çengel

Kompozisyon: Patık, burun kısmından örülmeye başlanmıştır. Boğaz kısmı patikteki motifin devamı olarak bezenmiş ve bu kısımda düz örgü kullanılmıştır. Taban kısmında bütün kenarlar suyolu motifi ile süslenmiş, orta kısımlar siyah ve beyaz renklerden verrev olarak bezenmiştir. Patiğin burun ucu ve yanlarından patiği saracak şekilde suyolu motifi geçirilmiştir. Ayaküstü, yanlar, topuk ve boğaz komple çengel motifi ile süslenmiştir. Bu patikte kullanılan çengel motifine Van yöresinde “nek” adı verilir ve ana motif konumunda olduğu için de bu ve buna benzer kompozisyonlu patikler “nekli patık” olarak isimlendirilir.

7.1.2.6. Örnek-6

Ürün Adı: Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Hamide TELEK / Erciş

Ölçü: 24x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Gri **Desen:** Siyah, Yeşil, Pembe, Sarı

Motif: Baklava - Muska - Göz

Kompozisyon: Patiğin örülme işlemi burun kısmından başlamıştır. Boğaz kısmı harašo örgü tekniği ile gri ve siyah dikey çizgilerle süslenmiştir. Boğazın hemen alt kısmından ön taraf hariç balıksırtı deseninden bir parmak kadar bezeme yapılmış ve üzerine göz motifleri sıralanmıştır. Burun ve ayaküstü bölümü komple bir şekilde baklava motifleri ile süslenmiş ve içlerine muska motifi ile göz motifleri yerleştirilmiştir. Bu patikte motif olarak işlenen göz motifleri, küp şekere benzetildiği için yörede “kutini (küp şeker)” veya “şekleme (şekerleme)” olarak isimlendirilir.

7.1.2.7. Örnek-7

Ürün Adı: Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Ayşe SULAR / Gürpınar

Ölçü: 20x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Yeşil, Kırmızı

Motif: Bereket - Baklava - Göz

Kompozisyon: Patik, burun kısmından başlanılarak örülmüştür. Boğaz kısmı haraşo örgü ile örülmüş olup diğer kısımlarda düz örgü tekniği kullanılmıştır. Taban kısmı siyah ve beyaz çizgilerden meydana getirilen verev bir kompozisyona sahiptir. Burun ve ayaküstü bölgesi baklava dilimleri ile dört parçaya bölünmüş ve bu baklava dilimlerinin içerisine bereket motifleri ile göz motifleri konulmuştur. Boğazın, yan ve arka alt kısımlarına bereket motifinin devamı niteliğinde parçalar ve göz motifleri ile bir kompozisyon elde edilmiştir. Bereket motifi genel olarak kadın - erkek ilişkisini ve üremeyi temsil eden bir motiftir. Bu motifi temsilen, buğday, arpa, haşhaş, karpuz, kavun, üzüm, incir gibi bol taneli, bol çekirdekli tahıl, meyve ve sebzeler kullanılabilmektedir.

7.1.2.8. Örnek-8

Ürün Adı: Ajurlu Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Gülistan YARGUN / İpekyolu

Ölçü: 23x9 cm.

Malzeme: Yün

Teknik: Beş Şiş

Renk: Krem

Motif: Subay Çimdiği

Kompozisyon: Çorap burun kısmından örülmeye başlanmıştır. Boğaz kısmına haraço örgü tekniği uygulanmıştır. Patiğin taban kısmı düz örgü tekniği ile herhangi bir desen uygulanmadan örülmüştür. Patiğin geri kalan kısımları ajurlu örgü tekniği ile örülmüş ve subay çimdiği motifi uygulanmıştır. Subay çimdiği motifi, rütbe, soyluluk, boy, aşiret gibi kavramlar temel alınarak adları belirlenen motif çeşitlerindendir.

7.1.2.9. Örnek-9

Ürün Adı: Çiçekli Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Meliha İLLİ / Edremit

Ölçü: 22x9 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Siyah / **Desen:** Kırmızı, Beyaz, Yeşil

Motif: Gül - Çit

Kompozisyon: Patiğin örülmesine burun kısmından başlanılmıştır. Boğaz kısmı haraço örgü tekniği ile örülmüştür. Çorabın geri kalan kısımları düz örgü tekniği ile örülmüştür. Ayaküstünden başlayıp tabanı dönen gül motiflerinin her iki tarafında ve boğaz kısmından geçen yine bütün çorabın etrafını dönen çit motiflerinden oluşan üç adet bordür eklenmiştir. Bitkisel motifli patıklara güzel bir örnektir. Doğadan ilham alınarak tasarlanmış ve stilizasyon yapılmıştır.

7.1.2.10. Örnek-10

Ürün Adı: Düğmeli Bayan Patiği

Kaynak Kişi/Yer: Hatice GENÇ / Çatak

Ölçü: 27x11 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Mavi, Sarı

Motif: Hayat Ağacı - Tarak

Kompozisyon: Patiğin örülmesine burun kısmından başlanılmıştır. Boğaz kısmı haraço örgü ile örülmüş ve ilik açılarak düğme takılmıştır. Taban kısmına siyah beyaz ve dikey çizgilerle bir kompozisyon oluşturulmuştur. Bu çizgilerin içerisine sıralı bir şekilde küçük, stilize kuşlar desenlenmiştir. Patiğin ön tarafında burundan boğaza kadar hayat ağacı motifi yapılmıştır. Bu motifin her iki yanına dikey olarak tarak motifi bırakılmıştır. Hayat ağacı motifi, ölümsüzlüğe ulaşamayan fakat umudunu öteki dünyaya saklayan insanların bu durumu simgeledikleri motiftir. Anadolu'da mezar taşlarında da yoğun olarak kullanılan hayat ağacı motifi olarak birçok türde ağaç tasvir edilebilmektedir. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile ilgilidir.

7.1.3. Eldivenler

7.1.3.1. Örnek-1

Ürün Adı: Erkek Eldiveni

Kaynak Kişi/Yer: Selahattin KAYA / Muradiye

Ölçü: 32x13 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş - Üç Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Mavi

Motif: Su Yolu - Hayat Ağacı - Çengel

Kompozisyon: Eldiven, bilek kısmından başlanılarak örülmeye başlanılmış ve bilek kısmına lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Parmaklara kadar beş şiş tekniği ile örülen eldivenin parmak kısımları serçe parmağından başlanarak üç şiş ile örülmüştür. Eldiven dikişsizdir. Parmak uçlarına püsküller yapılmıştır. Eldivenin iç ve dış kısmında farklı motifler yapılmıştır. Dış kısmında, hem bilek kısmının başlangıcına hem de başparmak hizasından dört parmağın başlangıç kısmına hayat ağacı motifi yapılmış, parmak uçları ise su yolu motifi ile süslenmiştir. Eldivenin iç kısmında, hem bilek kısmının başlangıcına hem de başparmak hizasından dört parmağın başlangıç kısmına çengel motifi yapılmış, parmak uçları ise eldivenin dışında olduğu gibi su yolu motifi ile süslenmiştir.

7.1.3.2. Örnek-2

Ürün Adı: Erkek Eldiveni

Kaynak Kişi/Yer: Emrah DAMARSEÇKİN / Tuşba

Ölçü: 34x15 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş - Üç Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah

Motif: Suyolu - Çift Başlı Çengel

Kompozisyon: Eldiven, bilek kısmından başlanılarak örülmeye başlanılmış ve bilek kısmına lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Konç ağzına ince bir sıra siyah renkli ip ile süsleme yapılmıştır. Parmaklara kadar beş şiş tekniği ile örülen eldivenin parmak kısımları serçe parmağından başlanarak üç şiş ile örülmüştür. Eldiven dikişsizdir. Parmak uçlarına renkli ipliklerle püsküller yapılmıştır. Eldivenin başparmak hizasından dört parmağın başlangıç yerine çift başlı çengel motifinden bir süsleme yapılmıştır. Parmak uçlarına suyolu motifleri işlenmiştir. Konç kısmının hemen altına ince bir sıra çengel motifi yapılmıştır.

7.1.3.3. Örnek-3

Ürün Adı: Bayan Eldiveni

Kaynak Kişi/Yer: Hamza ACAR / Başkale

Ölçü: 30x14 cm.

Malzeme: Yün

Teknik: Beş Şiş - Üç Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah

Motif: Çengel - Küpe

Kompozisyon: Eldiven, bilek kısmından başlanılarak örülmeye başlanılmış ve bilek kısmına siyah ve beyaz renklerde üç kuşak renkten lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Parmaklara kadar beş şiş tekniği ile örülen eldivenin parmak kısımları serçe parmağından başlanarak üç şiş ile örülmüştür. Eldiven dikişsizdir. Parmak uçlarına püsküller yapılmıştır. Parmaklar, dikey bir kompozisyonda, siyah ve beyaz çizgilerle süslenmiştir. Eldivenin el üstü ve aya içi kısımlarında verev bir kompozisyonda çengel motifleri yapılmış ve her sıranın kesişim yerlerine birer adet küpe motifi konulmuştur. Eldivenin her tarafının desenli olması, püsküllerdeki abartı ve küpe motifi, bu eldivenin genç bayanlar için örüldüğünü göstermektedir.

7.1.3.4. Örnek-4

Ürün Adı: Çocuk Eldiveni

Kaynak Kişi/Yer: Hamza ACAR / Başkale

Ölçü: 30x14 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Üç Şiş - Beş Şiş

Renk: Zemin: Siyah / **Desen:** Sarı

Motif: Tarak - Kuş

Kompozisyon: Eldiven, bilek kısmından başlanılarak örülmeye başlanılmış ve bilek kısmına lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Parmaklara kadar beş şiş tekniği ile örülen eldivenin parmak kısımları serçe parmağından başlanarak üç şiş ile örülmüştür. Eldiven dikişsizdir. Parmak uçları püskülsüzdür. Çocuk eldiveni olduğu için parmak kısımları diğer eldivenlere göre kısa tutulmuştur ve aya içi neredeyse tek parmak eldivenler gibidir. Bilek kısmı eldivenin renginden bağımsız olarak açık kahverengidir ve bir bordür içerisinde sıralı kuş motifleri ile bir geçiş uygulanmıştır. Bu kısımdan sonra eşit aralıklarla üç sıra tarak motifi kullanılmıştır. Tarak motifi korunma amaçlı motiflerdendir. Malı, mülkü, canı koruma amaçlı kullanılmaktadır.

7.1.3.5. Örnek-5

Ürün Adı: Bayan Eldiveni

Kaynak Kişi/Yer: Devlethan ŞEN / Başkale

Ölçü: 33x10 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş - Üç Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Kırmızı

Motif: Baklava - Muska

Kompozisyon: Eldiven, bilek kısmından başlanılarak örülmeye başlanılmış ve bilek kısmına lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Lastik örgünün alt tarafına iki adet kabartmalı çizgi ile bir bordür geçilmiştir. Parmaklara kadar beş şiş tekniği ile örülen eldivenin parmak kısımları serçe parmağından başlanarak üç şiş ile örülmüştür. Eldiven dikişsizdir. Parmaklar, tırnak kısımlarına denk gelecek yükseklikte siyah renkte örülmüştür ve uçlarına püsküller yapılmıştır. Genelde sade bir görünümü olan eldivenin her iki tarafına iç içe çizilmiş iki adet kabartmalı baklava motifinin içine muska motifi yerleştirilmiştir. Bu muska motifi yörede “kızılgül” motifi olarak ta bilinmektedir ve genellikle kilimlerde kullanılan bir motiftir.

7.1.4. Lifler

7.1.4.1. Örnek-1

Ürün Adı: Lif

Kaynak Kişi/Yer: Özgül AVCI / Tuşba

Ölçü: 30x30 cm.

Malzeme: Pamuklu Lif İpi

Teknik: Tığ

Renk: Pembe, Yeşil, Beyaz

Motif / Desen: Geometrik bezeme

Kompozisyon: Lif, tığ ile örülmüştür. Örme işi ortadan merkeze doğru yapılmıştır. Lifin örülmesinde fıstık örgü tekniği kullanılmıştır ve bu fıstıkların çapraz dizilimlerinden kare şeklinde ajurlar elde edilmiştir. Lifin örülmesi bittikten sonra bütün etrafı tığ ile zincir çekilerek açılması önlenmiştir. Hem form hem de desen olarak geometrik bir karakter ve yapıya sahiptir.

7.1.4.2. Örnek-2

Ürün Adı: Lif

Kaynak Kişi/Yer: Gülistan YARGUN / İpekyolu

Ölçü: 27x27 cm.

Malzeme: Pamuklu Lif İpi

Teknik: Tığ

Renk: Mor, Beyaz, Yeşil

Motif / Desen: Gül - Maydanoz

Kompozisyon: Lif, orta göbekteki gül motifi ile örülmeye başlanmıştır. Daha sonra gülün etrafı ilk sıra yeşil ve beyaz renkte olmak üzere toplamda on sıra beyaz iple trabzan örülmüştür. Daha sonra üçüncü sıra trabzandan itibaren başlayarak, merkezden dışa doğru ikişer sıra boşluk bırakarak örümcek örgü üzerine maydanoz motifi işlenmiştir. Lif, merkezden dışa doğru kabaran üç boyutlu bir yapıya sahiptir.

7.1.4.3. Örnek-3

Ürün Adı: Lif

Kaynak Kişi/Yer: Kübra YARGUN / Çatak

Ölçü: 29x29 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: İki Şiş

Renk: Mavi

Motif / Desen: Baklava - Testere Dişi

Kompozisyon: Lifin örülmesine köşesinden başlanmıştır. İki şiş ile örülen lif, baklava dilimleri ile bezenmiştir. Baklava dilimlerinin birisi ters ve düz örgü bir arada kullanılarak doldurulmuş, diğerinde ise haraşo örgü tekniği kullanılmıştır. Bu düzen bütün kompozisyona uygulanmıştır. Lifin bütün kenarları şiş ile yapılan testere dişi motifi ile bezenmiştir.

7.1.4.4. Örnek-4

Ürün Adı: Lif

Kaynak Kişi/Yer: Aziz KAYA / Saray

Ölçü: 30x30 cm.

Malzeme: Pamuklu Lif İpi

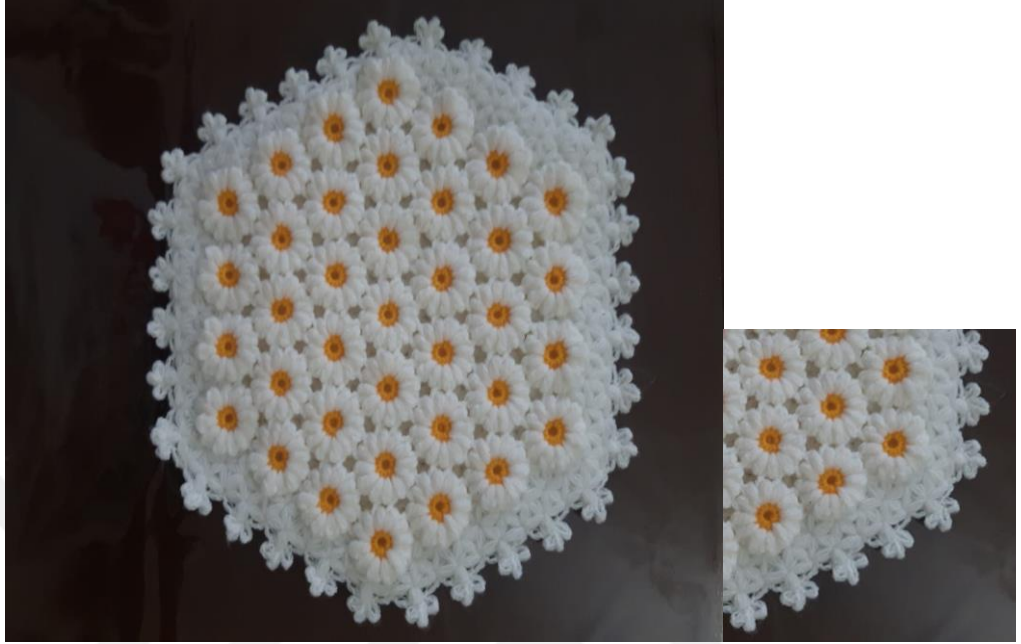
Teknik: Tığ

Renk: Siyah, Beyaz, Yeşil

Motif: Gül - Başak - Yaprak - Çiçek

Kompozisyon: Lifin ortasına tığ ile bir gül motifi ve yapraklar yapılmıştır. Bu gül motifinden dışa doğru başak motifli şeritler yapılmış ve bu şeritlerin aralarına zincir çekilmiştir. Başakların hemen bitiminde ise kabartma çiçek motifleri yapılmıştır. Lifin etrafına dolgu örgü yapılmıştır. Ayrıca lif form olarak ta çiçek şeklinde tasarlanmıştır.

7.1.4.5. Örnek-5

Ürün Adı: Lif

Kaynak Kişi/Yer: Zerrin GÖKÇENAY / Erçek

Ölçü: 26x26 cm.

Malzeme: Pamuklu Lif İpi

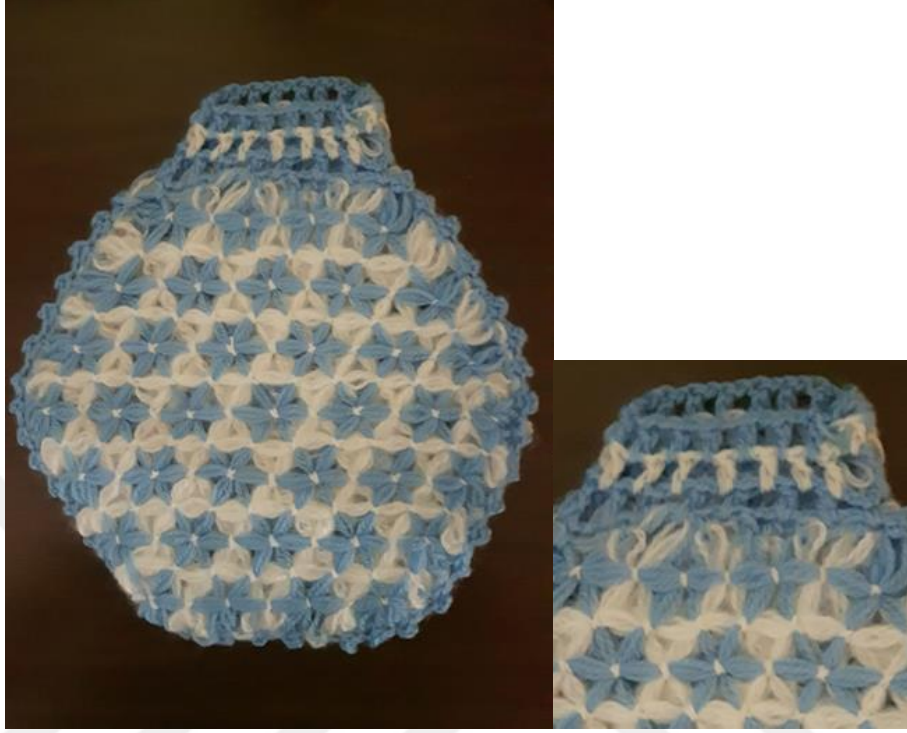
Teknik: Tığ

Renk: Beyaz, Sarı

Motif / Desen: Papatya - Örümcek

Kompozisyon: Lif, iki parça olarak örülmüş ve birleştirilmiştir. Birinci bölüm zemin olarak tığ ile desensiz örülmüştür. İkinci kısım ise papatya motiflerinin oluşturduğu kısımdır ve zeminin üzerine tığ ile birleştirilmiştir. Papatyalar dolgu tekniği ile hazırlanıp birbirlerine tığ ile birleştirilmişlerdir. Alt zemindeki life zincir çekilmiş ve örümcek örgü ile süslenmiştir. Lif beşgen bir formda ve üç boyutlu bir görünümündedir.

7.1.4.6. Örnek-6

Ürün Adı: Lif

Kaynak Kişi/Yer: Berivan Çiğdem / Tuşba

Ölçü: 23x23 cm.

Malzeme: Pamuklu Lif İpi

Teknik: Tığ - Kaskak

Renk: Mavi, Beyaz

Motif: Çiçek - Yıldız

Kompozisyon: Eldiven formundaki lifin örülmesi bir kaskak vasıtası ile gerçekleştirilmiştir. Kaskakın üst kenarları, sıralı bir şekilde dikine yerleştirilmiş çubuklardan meydana gelmektedir. Bu çubuklara dolanan ipler, desen oluşturacak şekilde çeşitli yönlerdeki diğer çubuklara dolandırılarak motif ve desenler elde edilmiştir. Aynı işlem tekrar uygulanarak ikinci bir parça lif daha elde edildikten sonra bu iki parça lif birleştirilmiş ve etrafına tığ yardımı ile zincir çekilerek birleştirilmiştir. İki parçanın birleştirilmesi sırasında belli bir uzunlukta birleştirme yapılmamış ve bu kısma tığ yardımıyla direk modeli adı verilen bir örgü tekniği kullanılarak bir boğaz oluşturulmuştur. Bu boğaz lifin içine sabun atılmasını sağlar ve bu tür liflere keseli lif adı verilir.

7.1.4.7. Örnek-7

Ürün Adı: Lif

Kaynak Kişi/Yer: Sevda İLLİ / Edremit

Ölçü: 30x30 cm.

Malzeme: Pamuklu Lif İpi

Teknik: Tığ

Renk: Mavi, Beyaz, Sarı, Kırmızı

Motif / Desen: Yıldız - Van Kedisi

Kompozisyon: Lifin örülmesine kenardan başlanılmış ve örülme işleminde tığ kullanılmıştır. Dolgu örgü tekniği ile mavi renk ip kullanılarak yıldız motifi oluşturulmuş ve bu yıldızların oluşturduğu kompozisyon içerisine beyaz ipten bir Van kedisi motifi işlenmiştir. Kedi motifinin geçtiği yıldızlara beyaz iple devam edilmiş ve kedi motifi bu şekilde oluşturulmuştur. Kedi motifi yıldızlı kompozisyon içerisinde renk olarak meydana getirilmiştir. Lifin etrafına, fıstık örgü tekniği ile zincir çekilmiştir.

7.1.5. Muhtelif kalın örgüler

7.1.5.1. Örnek-1

Ürün Adı: Yün Papak

Kaynak Kişi/Yer: Selahattin KAYA / İpekyolu

Ölçü: 19x23 cm.

Malzeme: Yün

Teknik: İki Şiş

Renk: Kahverengi

Motif: -

Kompozisyon: Papak, iki şiş ile pirinç örgü tekniği kullanılarak örülmüştür. Tepe kısmından başlanılarak örülen papağın üzerine herhangi bir motif işlenmemiştir. Genellikle yaşlı erkekler tarafından kullanıldıkları için sade bir şekilde örülmekle birlikte geometrik desenlerle bezenmiş olanları da mevcuttur.

7.1.5.2. Örnek-2

Ürün Adı: Sahak

Kaynak Kişi/Yer: Hamza ACAR / Başkale

Ölçü: 14x37 cm.

Malzeme: Yün

Teknik: İki Şiş

Renk: Krem

Motif: Çengel - Baklava

Kompozisyon: Sahak, iki şiş ile örülmüştür. Ajurlu örgü tekniği ile baklava motifleri yapılmış ve etraflarına düz ve ters örgü teknikleri beraber kullanılarak çengel motifleri meydana getirilmiştir. Çengel motifi nazara karşı yapılan motiflerdendir. Nazarı uzaklaştırdığına inanılmaktadır. Sahak, soğuğa karşılık dizlerin ve baldırın üşümesini önleme amacı ile diz kısmına kadar çekilerek giyildiği gibi, çorabın içine kar girmesini engellemek için de kullanılmaktadır.

7.1.5.3. Örnek-3

Ürün Adı: Kur'an Kabı

Kaynak Kişi/Yer: Hatice DANIŞ / Gevaş

Ölçü: 43x45 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: İki Şiş - Beş Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Yeşil, Kırmızı

Motif: Baklava - Çengel - Göz - Suyolu

Kompozisyon: Kur'an kabı, iki şiş yardımı ile düz örgü tekniğinde örülmüştür. İki ayrı parça olarak örülmüş ve birbirine dikilip çanta haline getirilmiştir. Kemer kısmı yapıldıktan sonra kemerin ağız kısmına yakın olan yerine, oval şekilli, beş şiş ile örülmüş ve üzerlerine baklava dilimi ile çakmak motifleri yapılan süsler eklenmiştir. Çantanın Zemini baklava dilimi motifi ile kaplanmış ve çengel motifinin bir türü olan "S" şeklinde çakmak motifi ile göz motifleri yerleştirilmiştir. Çengel motifi nazara karşı yapılan motiflerdendir. Nazarı uzaklaştırdığına inanılmaktadır.

7.1.5.4. Örnek-4

Ürün Adı: İğnedanlık

Kaynak Kişi/Yer: Hamza ACAR / Başkale

Ölçü: 19x21 cm.

Malzeme: Orlon

Teknik: İki Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Yeşil

Motif: Baklava - Suyolu - Muska - Göz

Kompozisyon: İğnedanlık, iki şiş yardımıyla, düz örgü tekniğinde örülmüştür. Ayrı ayrı örülmüş iki parçadan oluşmuştur ve bu parçalar sonradan dikiş ile birleştirilmiştir. Zemin komple baklava motifleri ile kaplanmış ve aralarından suyolu motifi geçirilmiştir. Ayrıca baklava dilimlerinin içine muska motifleri ve göz motifleri işlenmiştir. Muska, büyüsel ve dinsel bir gücü olduğu ve bu gücün onu üzerinde taşıyan insanları koruyacağına inanılan yazılı bir objedir. Muska motifi de korunma amaçlı kullanılmaktadır.

7.1.5.5. Örnek-5

Ürün Adı: Hurşik (Küçük Heybe)

Kaynak Kişi/Yer: Saliha YILMAZ / Gevaş

Ölçü: 26x75 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: İki Şiş - Tığ

Renk: Zemin: Siyah / **Desen:** Kırmızı, Mor, Yeşil, Pembe, Sarı, Mavi

Motif: Çiçek - Çengel (Çakmak)

Kompozisyon: Hurşik, iki şiş ile düz örgü tekniği kullanılarak örülmüştür. Hurşikte bulunan her iki cep sonradan dikilerek kese görevi görmektedirler. Cep kısımları bordürlerle yatay olarak üç ana bölüme ayrılmıştır. Orta kısımda çiçek motifleri, alt ve üst kısımlarda ise çengel motifleri kullanılmıştır. Bunların haricinde çeşitli geometrik şekiller kullanılmıştır. Hurşik ceplerinin üstü renkli olarak tasarlanmış ve uçlarında püskül olan örükler ile süslenmiştir. Alt kısımlara ise tığ ile zincir yapılarak örümcek örgü yapılmış ve boncuklar ile süslenmiştir. Hurşik, içinde eşya taşınan küçük çantalar. Heybeye benzemekle birlikte boyut olarak daha küçüktürler. Van yöresinde son yıllarda kullanım amacından ziyade süs amaçlı mini hurşikler üretilmektedir.

7.1.5.6. Örnek-6

Ürün Adı: Kırlent

Kaynak Kişi/Yer: Orhan ACAR / Başkale

Ölçü: 33x33 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: İki Şiş

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Siyah, Yeşil, Kırmızı

Motif: Göz - Çengel(Çakmak)

Kompozisyon: Kırlent, iki şiş ile düz örgü tekniğinde örülmüştür. İki ayrı parça olarak örülmüş olan kırlent, daha sonra birbirine dikilmiştir. Zemin karelere bölünmüş ve bu karelerin içerisine çengel motifinin bir türü olan “S” şeklinde çakmak motifi ile göz motifleri yerleştirilmiştir. Çengel motifi nazara karşı yapılan motiflerdendir. Nazarı uzaklaştırdığına inanılmaktadır.

7.1.5.7. Örnek-7

Ürün Adı: El Bezi

Kaynak Kişi/Yer: Saniye OFLAZ / Canik

Ölçü: 20x20 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: İki Şiş - Tığ

Renk: Zemin: Beyaz / **Desen:** Yeşil

Motif: Çarkıfelek

Kompozisyon: El bezi, iki şiş yardımı ile haraşo ve ilmek arttırma teknikleri kullanılarak örülmüştür. Orta boşluk tığ yardımı ile çiçek motifi yapılarak kapatılmış ve etrafına büyük bir çarkıfelek motifi yapılmıştır. Örgü bittikten sonra kenarlara tığ ile zincir çekilerek maydanoz örgü deseni yapılmıştır. Çarkıfelek motifi kainatın dönüşünü sembolize ettiği gibi gökyüzü, gök kubbe, dünya, talih gibi anlamlara da sahiptir (Bkz. Y. Çetin, Türk-İslam Bezeme Sanatında Gamali Haç (Svastika) İle Çarkıfelek Motiflerinin Köken ve İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme).

7.1.5.8. Örnek-8

Ürün Adı: Tencere Tutacağı

Kaynak Kişi/Yer: Stare KOÇAKLI / Özalp

Ölçü: 10x10 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Tığ

Renk: Sarı, Siyah

Motif: Çarkıfelek

Kompozisyon: Tutacak, tığ ile örülmüştür. Orta kısma fıstık örgü modeli ile bir çiçek yapılmış ve çiçeğin etrafına bir çarkıfelek motifi yapılmıştır. Çarkıfelek motifinin etrafına sık iğne tekniği ile bir şerit geçirilmiş ve bu şeritten çarkıfelek motifinin boşluk kısımlarına ilmek uzatma tekniği ile dolgu yapılmıştır. Tutacağın kemer kısmı hariç her yerinde sık iğne tekniği kullanılmıştır. Kemer kısmı tekli trabzandan örülmüştür. Hem kemer hem de gövdelere tığ ile zincir çekilmiştir. Çarkıfelek motifi kainatın dönüşünü sembolize ettiği gibi gökyüzü, gök kubbe, dünya, talih gibi anlamlara da sahiptir.

7.1.5.9. Örnek-9

Ürün Adı: Masa Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Yusuf KONAK / Tuşba

Ölçü: 100x100 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Tığ

Renk: Lacivert, Yeşil, Kırmızı

Motif: Yıldız - Çiçek

Kompozisyon: Masa örtüsü, tığ ile örülmüş ve balıksırtı örgü tekniği kullanılmıştır. Göbek kısmında, tığ ile yuvarlak formlu bir çiçek yapılmış ve etrafına verev bir kompozisyonda örgü örülmüştür. Örtü hem form olarak yıldız şeklindedir hem de farklı renk şeritleri ile de iç içe yıldız deseni yakalanmıştır. Ayrıca merkezden yıldızın uçlarına kabartmalı şeritler örülmüştür. Örtünün etrafına zincir çekilmiş ve seyrek aralıklarla çiçek motifleri yapılmıştır.

7.1.5.10. Örnek-10

Ürün Adı: Çanta

Kaynak Kişi/Yer: Devlethan ŞEN / Başkale

Ölçü: 34x38 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: İki Şiş

Renk: Siyah, Beyaz, Sarı, Kırmızı

Motif: Kurtağzı, Baklava, Çengelli Baklava, Çengel, Suyolu, Yıldız

Kompozisyon: Çanta iki şiş ile örülmüştür. Düz örgü tekniği kullanılan çanta, iki parça olarak ayrı ayrı örülmüş ve bu parçalar birbirine dikilerek kemer kısmı eklenmiştir. Ana zemin baklava dilimlerine ayrılmış ve bu baklavalardan arasına suyolu motifi işlenmiştir. Ayrıca bütün baklava motiflerinin içerisine çengelli baklavalardan yerleştirilmiş ve bu çengelli baklavalardan da içerisine motifler yerleştirilmiştir. Bu motiflerden üst tarafta olanı kurtağzı motifi olarak işlenirken geri kalanlar ise yıldız motifi olarak işlenmiştir. Çantanın alt ve üst taraflarına karşılıklı olarak birer sıra çengel motifi işlenmiştir. Kurtağzı motifi, Anadolu'da özellikle göçebe yaşayan grupların dokumalarında kurt saldırılarına karşı kullandıkları bir motiftir.

7.1.5.11. Örnek-11

Ürün Adı: Çanta

Kaynak Kişi/Yer: Ferhat BOR / İpekyolu

Ölçü: 33x33 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: İki Şiş

Renk: Kırmızı, Beyaz, Siyah, Mavi, Yeşil

Motif: Baklava - Karanfil

Kompozisyon: Çanta, iki şiş ile örülmüştür. Düz örgü tekniği ile iki ayrı parça olarak örülen çanta daha sonra birbirine dikilmiş ve kemer kısmı eklenmiştir. Zemin, komple baklava motifi ile süslenmiş ve her bir baklava diliminin içerisine karanfil motifi bırakılmıştır. Karanfil, dağlarda çok sık rastlanılan, koku ve renginden dolayı çok sevilen bir bitkidir. Dokuma ve örgülerde cennet sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

7.1.5.12. Örnek-12

Ürün Adı: At Boyun Süsü

Kaynak Kişi/Yer: Mahfuz BORAK / Kurubaş

Ölçü: 33x39 cm.

Malzeme: Orlon İp

Teknik: Beş Şiş - Tığ

Renk: Siyah, Beyaz, Lacivert

Motif: Yıldız - Baklava - Suyolu

Kompozisyon: Beş şiş ile örülmüş boyun süsü, yumuşak hatlara sahip baklava dilimlerinin halka biçiminde sıralanması ile oluşturulmuştur. Baklava formundaki her parçanın içerisine çift sıralı ve içinden suyolu motifi geçirilen baklava motifi çizilmiş ve ortasına yıldız motifi işlenmiştir. Örgü tamamlandıktan sonra etrafına tığ ile örümcek örgü yapıp uçlarına püsküller bağlanmıştır. Yıldız motifi mutluluk, sevgi ve muhabbet duyguları ile birlikte bereket kavramı içinde kullanılan bir motiftir.

7.2. İnce Örgüler

7.2.1. Oyalar

7.2.1.1. Örnek-1

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Nezahat ŞAPRAK / Hoşap

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Naylon İp

Teknik: Sık İğne - Zincir

Renk: Pembe, Sarı, Yeşil, Beyaz

Motif / Bezeme: Papatya - Yaprak

Kompozisyon: Yazmanın etrafına zincir çekilmiştir. Bu zincirlere sık iğne tekniği ile üç boyutlu papatyalar eklenmiştir. Papatyaların arasına sık iğne tekniği ile yapraklar yapılmıştır. Yapılışlarının zorluğundan dolayı bu yaprakların örülüş tekniğine Van yöresinde “kanser modeli” denmektedir.

7.2.1.2. Örnek-2

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Salih ATAN / Bahçesaray

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Naylon, Halka

Teknik: Sık İğne - Trabzan - Zincir - Dolgu - Örümcek

Renk: Kiremit, Sarı, Lacivert

Motif / Bezeme: Fıstık - Papatya

Kompozisyon: Yazmanın etrafına zincir çekilmiş ve sonrasında örümcek ve trabzanlar eklenmiştir. Papatya motifinin göbeği halka ile yapılmıştır ve bu halka trabzanın ucuna bağlanılıp dolgu tekniği kullanılarak fıstık motifi yapılmıştır ve bu fıstıklar yan yana dizilerek Papatya motifi oluşturulmuştur.

7.2.1.3. Örnek-3

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Salih ATAN / Bahçesaray

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Naylon İp

Teknik: Kök - Zincir - Dolgu - Trabzan - Kroşe - Bıyık

Renk: Mor, Yeşil, Mavi

Motif / Bezeme: Fıstık - Üzüm

Kompozisyon: Yazmanın etrafına zincir çekilmiştir. Motif ile kök arasına bıyık yapılmış ve bıyıklar trabzanla şekillendirilip üzerine üzüm yaprakları oluşturulmuştur. Daha sonra bu yaprakların üzerine dolgu tekniği ile fıstık motifleri oluşturulmuş ve bu motifler üzüm motifi oluşturacak şekilde birleştirilmiştir.

7.2.1.4. Örnek-4

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Sema DEMİR / İpekyolu

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Polyester

Teknik: Zincir - Kroşe - Trabzan - Örümcek - Dolgu

Renk: Sarı, Pembe, Yeşil

Motif / Bezeme: Bitişik Yelpaze

Kompozisyon: Zincir ve kroşeden sonra örümcek yapılmış ve örümceğin üzerine dolgu ile bitişik yelpaze motifinin göbeği oluşturulmuştur. Daha sonra trabzan ve zincirler ile bitişik yelpaze motifi tamamlanmıştır.

7.2.1.5. Örnek-5

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Sema DEMİR / İpekyolu

Tür: Firkete Oyası

Malzeme: Araç: Firkete, Tığ / **Gereç:** Polyester İp

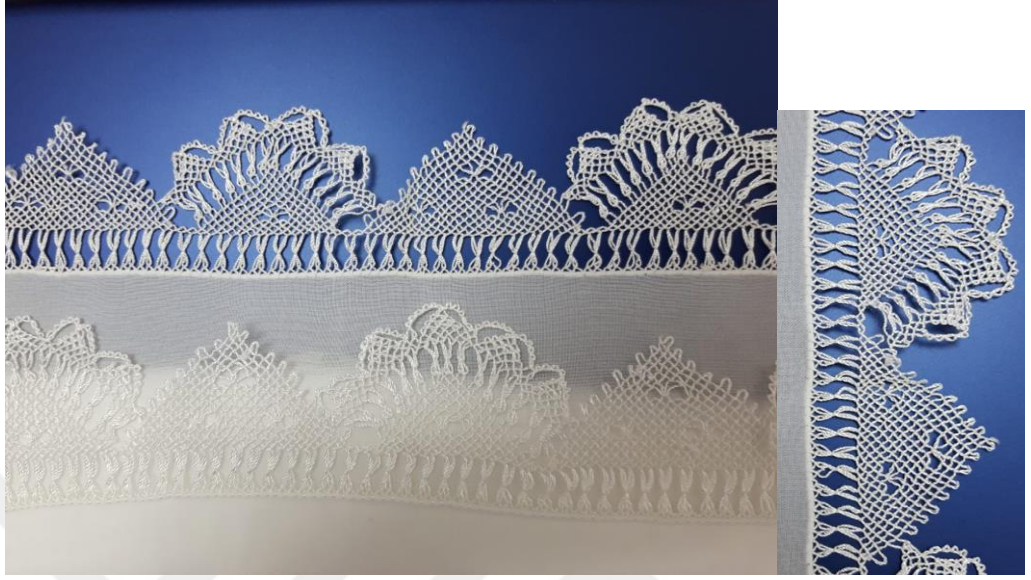
Teknik: Zincir - Dolgu - Sık İğne

Renk: Lacivert, Beyaz

Motif / Bezeme: Yelpaze

Kompozisyon: Önce zincir çekilip firketeye geçirilmiştir. Daha sonra bu zincir üzerine dolgu ve sık iğne tekniği kullanılarak yelpaze motifi oluşturulmuştur.

7.2.1.6. Örnek-6

Ürün Adı: Mevlit Örtüsü Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Gülistan YARGUN / İpekyolu

Tür: İğne Oyası

Malzeme: Araç: İğne / Gereç: Polyester İp

Teknik: Köprü - Sık Zincir - Zürefa

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Dağ

Kompozisyon: Mevlit Örtüsünün etrafına zincir çekildikten sonra zürefalar yapılmıştır. Bu zürefaların üstüne sık zincirler kullanılarak köprüler yapılmış ve dağ motifi oluşturulmuştur.

7.2.1.7. Örnek-7

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Teri SARIHAN / Başkale

Tür: İğne Oyası - Tığ Oyası

Malzeme: Araç: İğne, Tığ / Gereç: Naylon İp

Teknik: Sık İğne - Zincir

Renk: Kırmızı, Yeşil

Motif / Bezeme: Çilek

Kompozisyon: Yazmanın etrafına iğne ile zincir çekilmiştir. Çilek motifinin yapımında ise tığ kullanılarak sık iğne tekniğinden yararlanılmıştır.

7.2.1.8. Örnek-8

Ürün Adı: Namaz Leçeği Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Nuran ÇİÇEK / Gevaş

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Polyester İp, Organze Kurdele

Teknik: Zincir

Renk: Beyaz, Mürdüm

Motif / Bezeme: Zincir - Zincir Dolgu - Çiçek

Kompozisyon: Leçeğin etrafına kurdele zincir yardımı ile üçgen şekiller oluşturacak biçimde bağlanmıştır. Daha sonra kurdelenin sivri uçlarına zincir dolgu ile küçük çiçekler yapılmıştır.

7.2.1.9. Örnek-9

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Pelin ÖZGÜNER / Mollakasım

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Naylon İp, Halka

Teknik: Zincir - Örümcek - Sık İğne - Kroşe - Trabzan

Renk: Mavi, Mor, Beyaz, Yeşil

Motif / Bezeme: Halka

Kompozisyon: Yazmanın etrafına zincir çekilerek kök yapılmıştır. Daha sonra örümcek çekilerek trabzan yapılmıştır. Trabzanın uç kısmına yaprak şeklinde bir trabzan daha eklenmiştir ve bu bölüme iç içe geçmiş iki adet halka eklenmiştir. Halkalar, oyaya eklenmeden önce sık iğne tekniği ile doldurulmuş ve sonradan kompozisyona eklenmiştir.

7.2.1.10. Örnek-10

Ürün Adı: Leçek Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Eda EROL / Muradiye

Tür: İğne Oyası

Malzeme: Araç: İğne / **Gereç:** Polyester İp, Boncuk

Teknik: Zincir - İlmeğe Eksiltme

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Çilek

Kompozisyon: Yazmanın etrafına zincir çekilmiştir ve aralıklı olarak iğne yardımı ile çilek motifleri yapılmıştır. Bu çilek motiflerinin arasına her sırada eksiltmeler yaparak zincirler çekilip boncuklarla süslenmiştir.

7.2.1.11. Örnek-11

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Nezahat ŞAPRAK / Hoşap

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ, Ahşap Çubuk / **Gereç:** Floş İp, Polyester İp

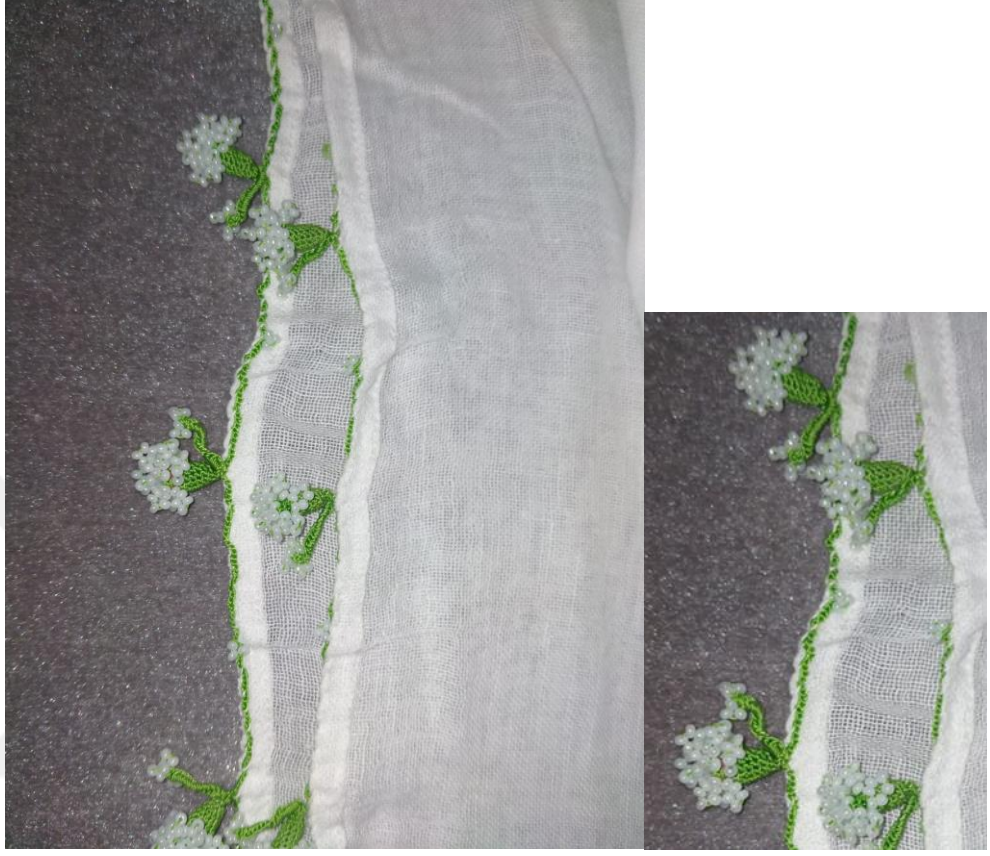
Teknik: Fiskil - Zincir Dolgu - Sık İğne

Renk: Sarı, Beyaz, Yeşil

Motif / Bezeme: Limon - Yaprak

Kompozisyon: Oya işine başlanmadan önce ahşap çubuk üzerine floş iple fiskiller yapılmıştır. Daha sonra bu fiskiller, zincir çekilerek yazmaya bağlanmıştır. Fiskillerin üzerine sık iğne tekniği ile yaprak ve limon motifleri yapılmıştır.

7.2.1.12. Örnek-12

Ürün Adı: Leçek Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Mihriban İŞİK / Başkale

Tür: Boncuk Oyası

Malzeme: Araç: Tığ, İğne / **Gereç:** Naylon İp, Boncuk

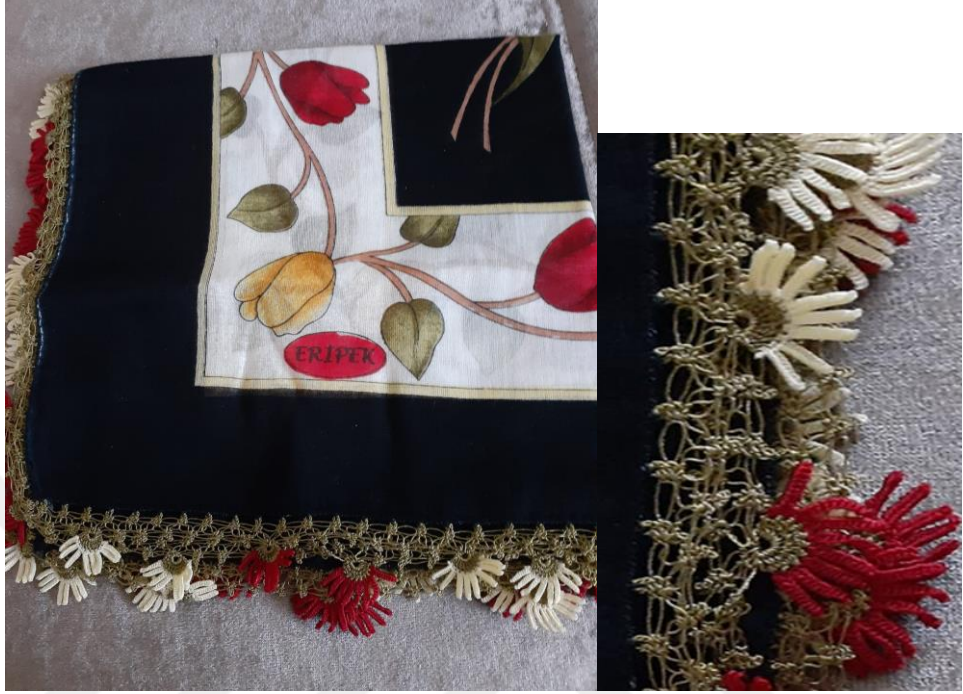
Teknik: Zincir - Sık İğne

Renk: Yeşil, Beyaz

Motif / Bezeme: Narçiçeği

Kompozisyon: İlk aşamada ipe boncuklar dizilmiştir. Daha sonra tığ ile elde zincir çekilmiş ve zincirin hemen üstüne sık iğne tekniği ile boncuklar şekillendirilerek narçiçeği motifi elde edilmiştir.

7.2.1.13. Örnek-13

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Nezahat ŞAPRAK / Hoşap

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Naylon İp

Teknik: Örümcek - Trabzan Dolgu - Sık İğne

Renk: Yeşil, Kırmızı, Beyaz

Motif / Bezeme: Parmak

Kompozisyon: Yazmaya ilk önce bir sıra örümcek yapılmış ve bu örümceğin tepesine aralıklı olarak trabzan dolgu bırakılmıştır. Daha sonra trabzan dolguların içerisine sık iğne tekniği uygulanarak parmak motifleri yapılmıştır.

7.2.1.14. Örnek-14

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Özlem ÖZLÜK / Çaldıran

Tür: Mekik Oyası

Malzeme: Araç: Mekik, İğne / **Gereç:** Polyester İp

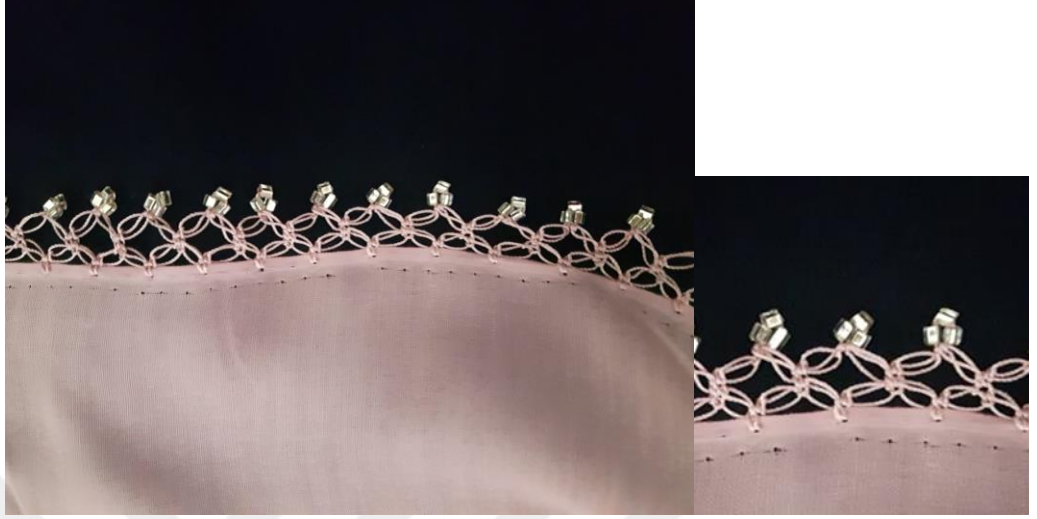
Teknik: Zincir - Bıyık

Renk: Mavi, Beyaz

Motif / Bezeme: Çiçek

Kompozisyon: Yazmanın etrafına iğne ile zincir çekilmiş ve üstüne bıyık yapılmıştır. Daha sonra mekik yardımı ile çiçek motifleri yapıp bıyıkların üzerine eklenmiştir.

7.2.1.15. Örnek-15

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi / Yer: Leyla AYDIN / Erciş

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Polyester İp, Boncuk

Teknik: Örümcek

Renk: Pembe

Motif / Bezeme: Kır Çiçeği

Kompozisyon: Yazmanın ilk sırasına örümcek tekniği uygulanmıştır. İkinci sıra tekrar örümcek tekniği ile yapılmış ve örümceklerin uçlarına üçer adet boncuk eklenerek kır çiçeği motifleri oluşturulmuştur.

7.2.1.16. Örnek-16

Ürün Adı: Yazma Oyası

Kaynak Kişi / Yer: Şilan ALTINBAŞAK / İpekyolu

Tür: Tığ Oyası

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Naylon İp

Teknik: Zincir - Örümcek - Trabzan - Sık İğne - Dolgu

Renk: Yeşil, Krem

Motif / Bezeme: Dut - Yaprak

Kompozisyon: Zincir çekilerek yazmaya kök yapılmıştır ve kökün üzerine tek kroşe ile yaprak motifi eklenmiştir. Yaprakların uç kısımlarına sık iğne tekniği ile dut formu oluşturulmuş ve bu formun içine dolgu yapılarak dut taneleri işlenmiştir.

7.2.1.17. Örnek-17

Ürün Adı: Yemek Takımı Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Suna BALKİ / Tuşba

Tür: İğne Oyası

Malzeme: Araç: İğne / **Gereç:** Polyester İp

Teknik: Zürefa - Kök

Renk: Krem, Turuncu, Kahverengi

Motif / Bezeme: Menekşe - Çiçek - Yaprak - Fıstık

Kompozisyon: Yemek takımındaki her parçanın etrafına zürefa ve kökler yapılmıştır. Daha sonra iğne yardımı ile elde yapılan fıstıklar yan yana birleştirilerek yaprak şekline getirilmiştir ve bu yapraklar, köklerin arasına monte edilmiştir. Yemek takımının her parçasının orta kısmına orta kısmında ise iğne yardımı ile yapılan menekşe çiçekleri yine iğne ile işlenmiş bitkisel kompozisyondaki yerlerine dikilmiştir.

7.2.1.18. Örnek-18

Ürün Adı: Şömen Oyası

Kaynak Kişi/Yer: Suna BALKİ / Tuşba

Tür: İğne Oyası

Malzeme: Araç: İğne / **Gereç:** Polyester İp, Etamin İpi, Boncuk

Teknik: Kök - Zürefa

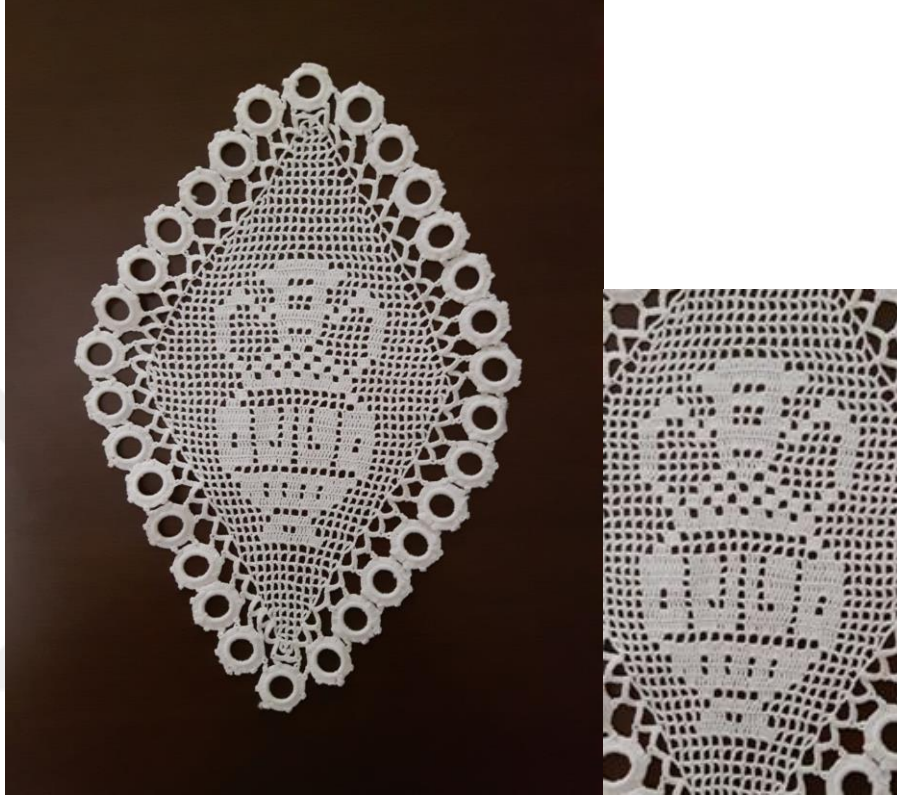
Renk: Kahverengi, Krem

Motif / Bezeme: Zambak - Yaprak

Kompozisyon: Şömenin etrafına zürefa ve kökler yapılmıştır. Daha sonra iğne yardımı ile elde yapılan yapraklar bu köklerin arasına monte edilmiştir. Şömenin orta kısmında ise iğne yardımı ile yapılan zambak çiçekleri yine iğne ile işlenmiş bitkisel kompozisyondaki yerlerine dikilmiştir.

7.2.2. Danteller

7.2.2.1. Örnek-1

Ürün Adı: Tepsi Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Gülistan YARGUN / İpekyolu

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp, Halka

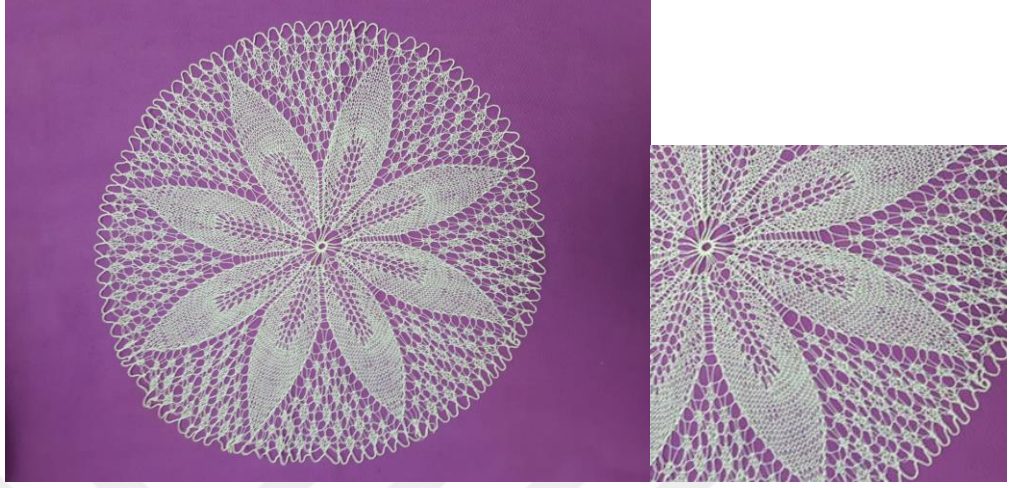
Teknik: Trabzan - Dolgu - Kare İlmek - Zincir

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Vazo

Kompozisyon: Dantel, zincir çekilerek kare ilmekler ile örülmeye başlanmıştır. Yapılacak desenin örneğine bakılarak motifin denk geldiği yerler trabzanlarla doldurulmuştur. Daha sonra etrafına zincir çekilerek sık iğne dolgusu ile üçgenler yapılmış ve bu üçgenlerin ucuna trabzanla doldurulan halkalar eklenmiştir. Dantel çalışması baklava formunda tasarlanmıştır.

7.2.2.2. Örnek-2

Ürün Adı: Sehpa Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Aysel TÜRKOĞLU / Özalp

Tür: Şiş Danteli

Malzeme: Araç: Beş Şiş, Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Zincir - Haraşo - Örümcek - Ajur

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Çiçek - Baklava - Sarhoş Bacağı

Kompozisyon: Tığ ile zincir çekilerek bu zincirin içinden ilmek alınarak şişlere geçirilmiştir. Beş şiş yardımı ile büyük çiçek motifinin yaprakları baklava formunda haraşo ve ajur teknikleri ile örülmüştür. Daha sonra bu çiçeğin yaprakları arasında kalan boşluğa örümcek tekniği ile sarhoş bacağı deseni yapılmıştır. Ortaya çıkan dairesel formun etrafına tığ ile zincir çekilerek süsleme yapılmıştır.

7.2.2.3. Örnek-3

Ürün Adı: Masa Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Aytaç SELÇUK / İpekyolu

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Pamuk İp

Teknik: Trabzan - Dolgu - Kare İlmek - Zincir - Sık İğne

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Çarkıfelek

Kompozisyon: Başlangıç olarak, zincir çekilerek trabzan yapılmıştır. Trabzanların üzerine kare ilmekler ile motifin göbek kısmı yapılmaya başlanılmıştır. Kare ilmeklerin üzerine zincir çekilerek motifin geri kalan kısmı dolgu tekniği ile yapılmıştır. Daha sonra zincir çekilerek baklava dilimi deseninde motifin etrafı dairesel bir formda örülmüştür. Bu şekilde yeterli sayıda örülen danteller daha sonra sık iğne tekniği ile birleştirilip masa örtüsü oluşturulmuştur.

7.2.2.4. Örnek-4

Ürün Adı: Yemek Masası Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Sakine DEMİRTAŞ / Çitören

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Trabzan - Kare İlmek - Zincir - Sık İlmek

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Kelebek - Gül - Çiçek

Kompozisyon: Masa örtüsünün dantel süslemeleri bordür ve kenar olmak üzere iki farklı şekilde uygulanmıştır. Zincir çekilerek kare ilmekler yapılmıştır. Örneğe bakılarak motiflerin, kare ilmeklerin içerisine trabzanlar yapılarak elde edilmesi sağlanmıştır. Yapılan her motifin etrafı sık iğne tekniği ile örülmüştür. Bu uygulama hem kenar hem de bordür kısmında aynı şekilde yapılmıştır.

7.2.2.5. Örnek-5

Ürün Adı: Tepsi Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Maide DEMİR / Gürpınar

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp, Kurdele, Boncuk

Teknik: Trabzan - Zincir - Kare İlmek

Renk: Beyaz, Sarı

Motif / Bezeme: Balıksırtı - Maydanoz - Sutaşı

Kompozisyon: Tepsi örtüsü balık formunda tasarlanmıştır. Orta kısım baklava dilimi şeklinde olup kenarları sutaşı deseni ile yapılmış, ortası ise kare ilmek ve trabzanlar ile doldurulmuştur. Bu kısmın üst tarafına kurdele yerleştirilmiştir ve bu kurdele için sutaşından içeriye doğru zincir çekilmiştir. Orta göbeği oluşturan bu bölümden sonra balık formunu elde edebilmek için ilk önce trabzanla kuyruk kısmı oluşturulmuş ve kuyruktan ağız kısmına kadar sutaşı ve zincirler yapılmıştır. Kafa kısmı trabzan ve zincirlerle yapılmıştır. Son olarak kafa ve kuyruk kısmı hariç balığın etrafı maydanoz motifleri ile süslenmiştir.

7.2.2.6. Örnek-6

Ürün Adı: Kırilent

Kaynak Kişi/Yer: Berrin ERYİĞİT / Erçek

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Pamuk İp

Teknik: Trabzan - Kare İlmek - Zincir

Renk: Vizon

Motif / Bezeme: Maydanoz - Ördek - Dalga

Kompozisyon: Zincir çekilerek kare ilmekler yapılmıştır. Örnek desene bakılarak kare ilmekler kare ilmeklerin içi trabzanlarla doldurulmuştur. Daha sonra bu kısmın etrafı sırası ile kare ilmekler ve maydanoz desenleri ile süslenmiştir.

7.2.2.7. Örnek-7

Ürün Adı: Çarşaf Kenarı

Kaynak Kişi/Yer: Ayla KARTAL / Çarpanak

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Trabzan - Kare İlmek - Zincir - Sık İğne - Piko

Renk: Pembe

Motif / Bezeme: Gül - Baklava - Yaprak

Kompozisyon: Dantel, bordür olarak tasarlanmış ve kumaşa piko ile dikilmiştir. Zincir çekilerek kare ilmek ile başlanılan dantel çalışmasında, örnek desene bakılarak gerekli yerlerin içleri trabzanlarla doldurulmuş ve motifler meydana getirilmiştir. Son işlem olarak bordürün etrafı sık iğne tekniği ile örülmüştür.

7.2.2.8. Örnek-8

Ürün Adı: Yastık Kılıfı

Kaynak Kişi/Yer: Ayla KARTAL / Çarpanak

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Trabzan - Kare İlmek - Zincir - Sık İğne - Direk

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Gül - Çiçek - Yaprak

Kompozisyon: Zincir çekilerek kare ilmekler ve trabzanlarla motifler yapılmıştır. Son işlem olarak dantelin etrafı sık iğne tekniği ile örülmüş ve piko tekniği ile kumaşa dikilmiştir. Van yöresinde bu yastık danteli modeline “küştüm” modeli denilmektedir. Eskiden uzun ve tek parça yastıklar yoğun olarak kullanılmaktaydı. Eğer eşlerin arası bozulursa, ikili kullanılan kısa yastıklar kullanılır ve bu yastıkları süsleyen dantellerde günümüzde halen küştüm danteli olarak adlandırılmaktadır.

7.2.2.9. Örnek-9

Ürün Adı: Bebek Takı Kırrenti

Kaynak Kişi/Yer: Sakine DEMİRTAŞ / Çitören

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

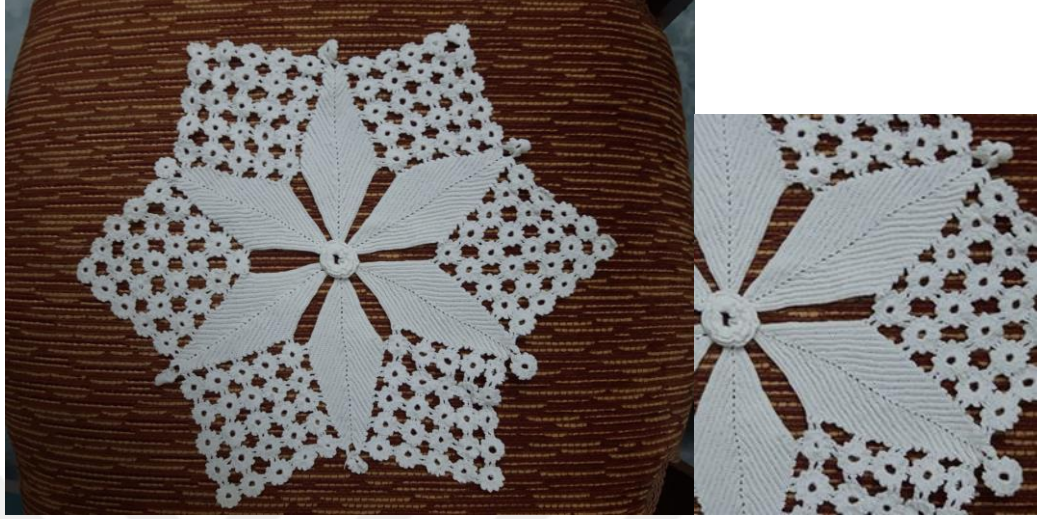
Teknik: Zincir - Trabzan - Sık İğne - Kare İlmek

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Papatya

Kompozisyon: Zincir çekilerek kare ilmekler yapılmıştır. Dantel iki ayrı parça olarak örülmüştür. Ön taraf için örneğe bakılarak kare ilmeklerin içi trabzanlar ile doldurulup motifler elde edilmiştir. Daha sonra arka taraf sadece kare ilmekler ile örülmüş ve her iki parça sık iğne tekniği ile birleştirilmiştir. Van yöresinde bu kırrentler genellikle yeni doğan bebeği görmeye gelen akraba ve tanıdıkların hediye takıları için bebeğin başucuna bırakılır.

7.2.2.10. Örnek-10

Ürün Adı: Sehpa Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Mihriban İŞİK / Başkale

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

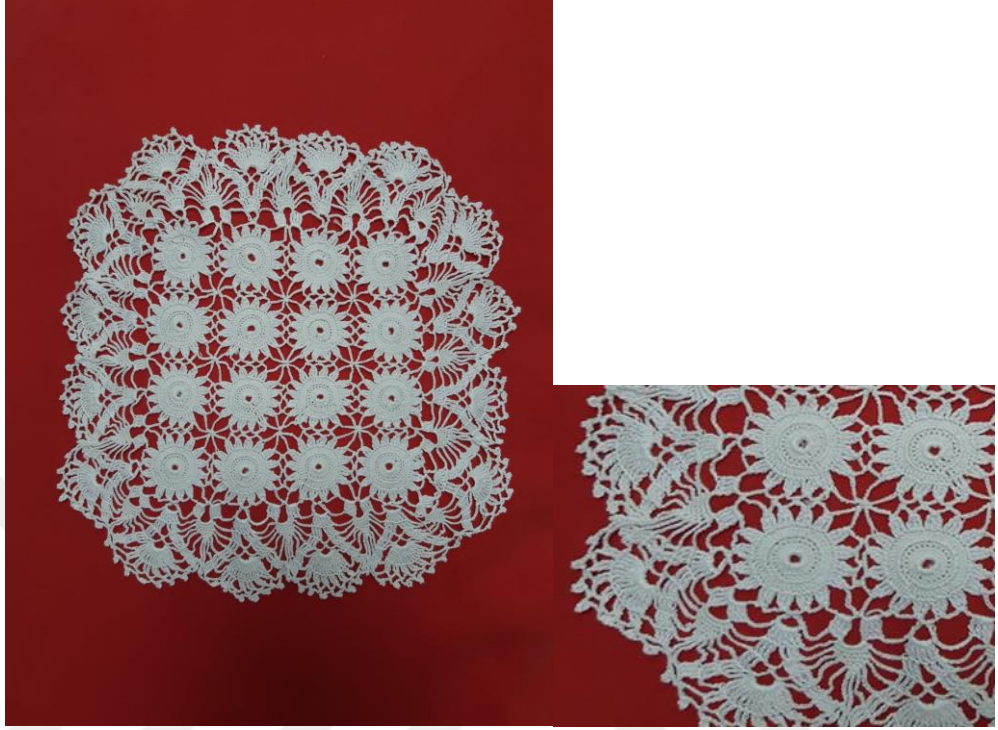
Teknik: Sık İğne - Dolgu - Trabzan - Zincir

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Yıldız - Çiçek - Gül

Kompozisyon: Dantele, orta kısımdaki gül motifinden başlanılmıştır. Bu motif, üç kat üst üste işlenerek üç boyutlu bir görünüm elde edilmiştir. Daha sonra bu gülün etrafına sık iğne ile bağlanılacak olan yıldızın kolları ayrı ayrı baklava formunda sık iğne tekniği ile yapılmıştır. Bir sonraki işlemde yıldız kollarının arasındaki her boşluk için yeteri sayıda çiçekler tek tek örülüp, birleştirilerek yıldızın kollarına sık iğne tekniği ile bağlanılmıştır. Yıldız motifinde uygulanan örülüş şeklinin çok zor ve zahmetli olmasından dolayı Van yöresinde bu örneğe “kanser” örneği denilmektedir.

7.2.2.11. Örnek-11

Ürün Adı: Vitrin Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Gülistan CANDAN / Edremit

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Trabzan - Zincir - Dolgu - Sık İğne

Renk: İnci Beyaz

Motif / Bezeme: Günebakan - Örümcek - Karanfil - Yıldız

Kompozisyon: Orta göbekteki günebakan motifleri, zincir çekilip içlerine trabzan dolgu yapılarak elde edilmiştir. Bu motifler tek tek örülüp kare bir kompozisyonda zincirler ile birleştirilmiştir. Günebakan motiflerinin arasına çekilen zincirler ayrıca yıldız motifleri meydana getirmiştir. Göbek kısmının etrafı birer sıra zincir ve trabzanlarla şekillendirildikten sonra örümcek ve karanfil motifleri yapılarak dantel bitirilmiştir.

7.2.2.12. Örnek-12

Ürün Adı: Kur'an Kabı

Kaynak Kişi/Yer: Mihriban İŞİK / Başkale

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ, İğne / **Gereç:** Pamuk İp

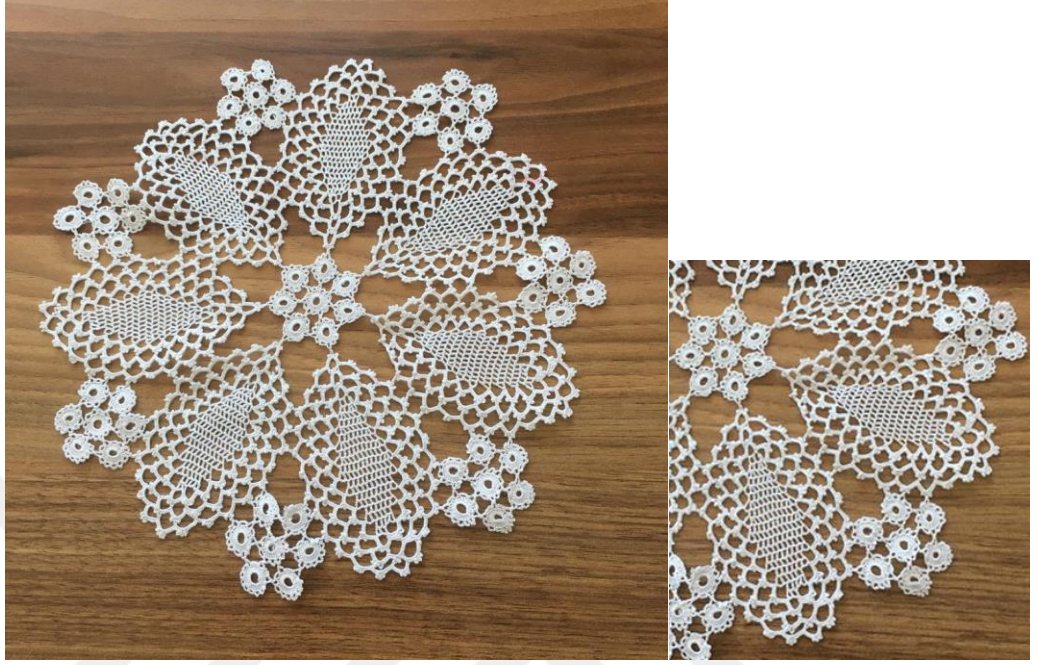
Teknik: Etamin - Trabzan - Kare İlmek - Zincir

Renk: Mor, Pembe, Beyaz, Yeşil

Motif / Bezeme: Elma Çiçeği

Kompozisyon: Dantel, ara dantel olarak tasarlanmıştır. Zincir çekilerek direkler yapılmış ve bu direkler tor formu oluşturmuştur. Bu torlardan sonra kare ilmekler yapılmış ve bitiminde tekrar torlar yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra kare ilmekler içerisine etamin uygulaması yapılarak motifler elde edilmiştir. Dantel, kumaşa piko yapılarak dikilmiştir.

7.2.2.13. Örnek-13

Ürün Adı: Yatak Odası Komodin Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Nezahat ŞAPRAK / Hoşap

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Zincir - Kare İlmek - Trabzan - Dolgu

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Çiçek - Badem

Kompozisyon: Kare ilmekler ile badem formu oluşturulmuştur. Bu formun etrafına zincir çekilmiş ve sık iğne tekniği uygulanmıştır. Daha sonra elde edilen bademler birbirlerine sık iğne tekniği ile çiçek formu oluşturacak şekilde eklenmişlerdir. Ayrıca tek tek küçük çiçekler yapılarak büyük çiçek motifinin yaprakları arasına yerleştirilmiştir. Böylece dairesel bir kompozisyon elde edilmiştir.

7.2.2.14. Örnek-14

Ürün Adı: Karyola Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Selçuk AYTAÇ / İpekyolu

Tür: Mekik Danteli

Malzeme: Araç: Mekik, İğne / **Gereç:** Polyester İp

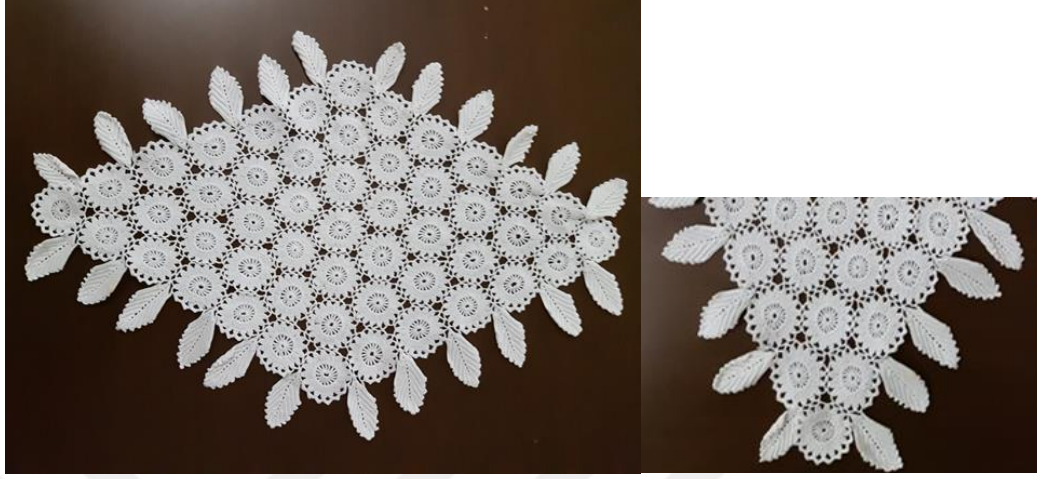
Teknik: Zincir - Piko

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Pırpır - Çiçek

Kompozisyon: Mekik aleti ile zincir çekilerek oval halkalar oluşturulur. Bu halkaların her sırada sayıları düzenli aralıklarla arttırılıp eksiltilerek aşağı tarafı zikzaklı bir kompozisyon oluşturulur. Zikzaklı kısmın bütünü küçük pırpırlar ile bezenir. Ayrıca zikzaklı kısmın kısa kalan bölümdeki uçlarına oval halka ve pırpırlar ile büyük çiçek desenleri elde edilerek kompozisyon tamamlanır. Hazırlanan dantel, daha önceden kumaşa yapılan pikolara dikilir.

7.2.2.15. Örnek-15

Ürün Adı: Yatak Odası Komodin Örtüsü

Kaynak Kişi/Yer: Zerrin GÖKÇENAY / Erçek

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Pamuk İp

Teknik: Zincir - Trabzan - Dolgu - Sık İğne

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Papatya - Yaprak

Kompozisyon: Zincir çekilerek bu zincirlerin içlerine trabzanlar ile dolgu yapılır. Papatya şekli tamamlandıktan sonra motifler birbirine sık iğne tekniği ile baklava formu oluşturacak şekilde birleştirilir. Baklava formunun etrafına zincir ve sık iğne tekniği ile düzeni aralıklarda yapraklar yapılır. Van yöresinde yapımının zorluğu ve zahmetinden dolayı bu yapraklara uygulanan modele “kanser” örneği denilmektedir.

7.2.2.16. Örnek-16

Ürün Adı: Havlu Kenarı

Kaynak Kişi/Yer: Muteber ASLAN / Hoşap

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Polyester İp, Kurdele

Teknik: Trabzan - Sık İğne - Örümcek - Zincir

Renk: Beyaz, Pembe, Yeşil

Motif / Bezeme: Zambak - Yaprak - Çimen

Kompozisyon: Dantel, havlu kenarı olarak bir kurdele üzerine yapılmış ve sonradan havluya dikilmiştir. Kurdeleye ilk önce örümcek tekniği ve sık iğne tekniği ile çimenler yapılır. Çiçek ve yaprak motifleri bağımsız olarak zincir ve sık iğne tekniği ile oluşturularak çimen motifine bağlanılır ve kompozisyon tamamlanmış olur.

7.2.2.17. Örnek-17

Ürün Adı: Kur'an Kabı

Kaynak Kişi/Yer: Bülbül CANSIZ / Hoşap

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Pamuk İp

Teknik: Kare İlmek - Zincir - Trabzan

Renk: Beyaz

Motif / Bezeme: Japon Gülü - Baklava

Kompozisyon: Dantel iki ayrı parça olarak örülmüş ve çanta formu alması için bu parçalar üç taraftan sık iğne ile birleştirilmiştir. Dantele zincir çekilerek kare ilmekler yapılmaya başlanılmıştır. Kabin ön ve arka yüzünde aşağıdan yukarı doğru iki yana genişleyen stilize lale motifleri ve baklava motiflerinden oluşan bir kompozisyon yer almaktadır. Kare ilmeklerin içerisi desen örneğine bakılarak gerekli yerleri trabzanlarla doldurulmuş ve motifler oluşturulmuştur.

7.2.2.18. Örnek-18

Ürün Adı: İğnedanlık

Kaynak Kişi/Yer: Radiye YARGUN / İpekyolu

Tür: Tığ Danteli

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Pamuk İp, Kurdele

Teknik: Trabzan - Zincir

Renk: Beyaz, Somon

Motif / Bezeme: Maydanoz - Sutaşı - Ağ

Kompozisyon: Zincir çekilerek önce birbirine alt uçlarından bitişik iki parça ağ deseni yapılmıştır. Bu desenin içerisine kalp formunda içi pamuk dolgulu saten bir kumaş yerleştirilmiştir. Daha sonra bu kalbin etrafı sutaşı deseni ile birleştirilmiştir. Buranında etrafı maydanoz deseni ile bezenmiş ve kurdele geçirilmiştir.

7.2.3. Keseler

7.2.3.1. Örnek-1

Ürün Adı: Ayna / Tarak Kesi

Kaynak Kişi/Yer: Sebiha İZGİ / Özalp

Tür: Kumaş Kese

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Pamuk İp

Teknik: Zincir - Tekli Kroşe

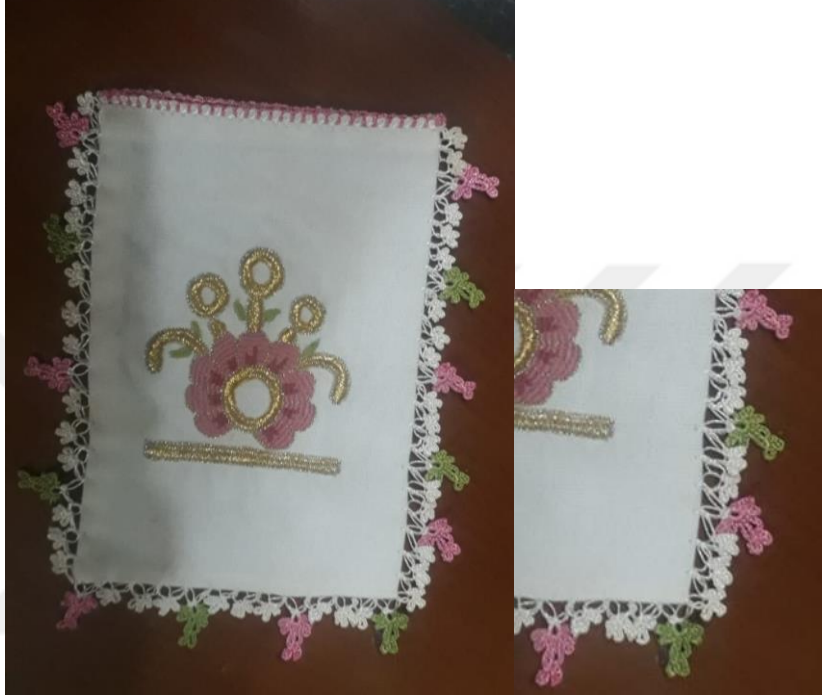
Renk: Mavi, Sarı

Motif / Bezeme: Çiçek

Kompozisyon: Kese, üzerine işleme yapılmış tüllü bir kumaştan yapılmıştır. Kesenin her tarafına zincir çekilerek kroşe yapılmıştır. Daha sonra zincir tekniği ile çiçek motifleri elde edilmiştir. Son olarak kesenin ağız kısmını büzüp kapatabilmek için zincir ile ip yapılmış ve ucuna püsküller bağlanmıştır. Kesenin ortasında kum iğnesi tekniği ile lale, menekşe nergis çiçeğinden oluşan bir çiçek demeti işlenmiştir. Van

yöresinde bu keseler özellikle gelin çeyizlerine tarak, ayna gibi çeşitli kişisel bakım eşyalarının muhafazası için konulmaktadır.

7.2.3.2. Örnek-2

Ürün Adı: Takı Kesesi

Kaynak Kişi/Yer: Özgül YILDIRIM / İpekyolu

Tür: Kumaş Kese

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Polyester İp

Teknik: Örümcek - Zincir - Dolgu

Renk: Beyaz, Yeşil, Pembe

Motif / Bezeme: Çiçek - Kelebek

Kompozisyon: Kese, üzeri çiçek motifleri ile işlenmiş pamuklu bir kumaştan elde edilmiştir. Kesenin ağız kısmına zincir çekilerek kök yapılmıştır. Kesenin geri kalan kenarları örümcek yapılarak küçük çiçekler eklenmiştir. Daha sonra örümceklerin başlarına zincir ile çiçek motifleri ve çiçeklerin üzerinde kelebek motifleri ile bir kompozisyon oluşturulmuştur. Ortada sim sırma tekniği ile stilize çiçek motifi

işlenmiştir. Van yöresinde bu keseler özellikle gelin çeyizlerine, gelinin kişisel takı ve süs eşyaları gibi eşyaların muhafazası için konulmaktadır

7.2.3.3. Örnek-3

Ürün Adı: Örgü Kесе

Kaynak Kişi/Yer: Münevver ÜNSAL / Tuşba

Tür: Para (Akçe) Kesesi

Malzeme: Araç: Tığ / Gereç: Pamuk İp

Teknik: Sık İğne - Trabzan - Kare İlmek

Renk: Mor, Yeşil, Pembe, Beyaz

Motif / Bezeme: Dallı Çilek - Kelebek - Geometrik Bezemeler

Kompozisyon: Keseninin örülmesine alt taraf kaide ucundan başlanılmıştır. Tığ ile sık iğne tekniği kullanılarak örülmüş olan kese, yatay olarak tasarlanmış üç bordür yardımı ile dört bölüme ayrılmıştır. En üstten birinci bölümde ağız kısmının büzülmesi için kare ilmekler ile britler yapılmış ve ağız kısmına yine kare ilmekler ile kelebek motifleri oya tarzında işlenmiştir. İkinci ve dördüncü bölümlere geometrik şekilli sıralı tekrar eden motifler yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise dallı çilek motifleri yapılmıştır.

Ayrıca kesenin ağzını büzmeye yarayan ip ve kaide ucuna bağlanan iplere de püskül olarak, tığ ile oya tarzında kelebek motifleri işlenmiştir.

7.2.4. Çarşaf bağlamalar

7.2.4.1. Örnek-1

Ürün Adı: Saçaklı Kilim

Kaynak Kişi / Yer: Arzu TAŞTAN / Bardakçı

Tür: Saçak Bağlama

Malzeme: Yün İp

Teknik: Kare Düğüm

Renk: Krem

Motif / Bezeme: Baklava

Kompozisyon: Saf koyun yününden dokunan kilimin saçak kısmı uzun bırakılmıştır. Kilimde kullanılan krem renkli yünden bırakılan saçaklar, düğümler ile örülerek baklava motifli desenleri ile bir kompozisyon oluşturmuşlardır. Baklava dilimlerinden sonra kalan ipler herhangi bir şekilde örülüp, düğümlenmemiş ve püskül olarak bırakılmıştır.

7.2.4.2. Örnek-2

Ürün Adı: Buzdolabı Örtüsü

Kaynak Kişi / Yer: Gülden EBEPERİ / Tuşba

Tür: Saçak Bağlama

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Kare Düğüm

Renk: Pembe

Motif / Bezeme: Örümcek

Kompozisyon: Saçak olarak kullanılacak ipler tığ ile kumaşa bağlanmıştır. Daha sonra bu saçaklar elle örülerek kare düğümlene tekniği kullanılarak örümcek örgü deseni oluşturulmuştur. Örümceklerden sonra belirli bir uzunlukta düğümlene yapılmamış ve ipler püskül olarak bırakılmıştır.

7.2.4.3. Örnek-3

Ürün Adı: Masa Örtüsü

Kaynak Kişi / Yer: Reyhan ERYİĞİT / İpekyolu

Tür: Saçak Bağlama

Malzeme: Boncuk, Pul

Teknik: Sarma Düğüm

Renk: Beyaz, Mavi, Sarı, Pembe

Motif / Bezeme: Burgu

Kompozisyon: Masa örtüsünün iki kenarından çözgü ipleri serbest bırakılmıştır. Bu iplerin bir kısmı boncuk ve pullar ile süslenmiş bir kısmı ise sarma düğüm yöntemi ile burgulu bir formda yapılmıştır.

7.2.4.4. Örnek-4

Ürün Adı: Masa Örtüsü

Kaynak Kişi / Yer: Gülten EBEPERİ / Tuşba

Tür: Saçak Bağlama

Malzeme: Araç: Tığ / **Gereç:** Pamuk İp

Teknik: Kare Düğüm

Renk: Kahverengi

Motif / Bezeme: Baklava Dilimi

Kompozisyon: Kumaşa tığ ile uzun saçak ipleri bağlanılmıştır. Daha sonra kare düğümlene tekniği ile baklava motifî desenleri oluşturulmuş ve iki sıra baklava diliminden sonra ipler püskül olarak bırakılmıştır.

7.2.5. Makromeler

7.2.5.1. Örnek-1

Ürün Adı: Makrome Saksılık

Kaynak Kişi / Yer: Pınar TEKER BOZKURT / Gürpınar

Ölçü: 120 cm.

Malzeme: Makrome İpi (2mm.), Ahşap Saplar, Boncuk

Renk: İp: Beyaz / **Aksesuar:** Kahverengi, Kırmızı, Sarı

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare

Motif / Desen: Örümcek - Burgu - Geniş Örümcek

Kompozisyon: İki çubuk arasına işlenen düğümler ve boncuklar ile bir baykuş kafası modeli elde edilmiştir. Bu kısımda örümcek örgü ile baykuşun alın kısmı, sarma düğümlerle yelpaze şeklinde kompozisyon ile baykuşun yanakları, boncuk aksesuarları ile de gözleri oluşturulmuştur. Saksıyı tutan şeritler kare düğüm tekniği ile düz şerit yapılarak ve boncuklar eklenerek örülmüştür. Saksıyı tutan kısım geniş örümcek modeli olarak düğümlenmiştir. Saksının hemen altına kare düğümle burgulu kısa bir şerit elde edilmiş ve ucu boncuklu püskül olarak bırakılmıştır.

7.2.5.2. Örnek-2

Ürün Adı: Makrome Gazetelik

Kaynak Kişi / Yer: Nalan CİMCAK / Tuşba

Ölçü: 60x50 cm.

Malzeme: Makrome İpi (1mm.), Boncuk

Renk: İp: Gri / **Aksesuar:** Kahverengi, Turuncu, Beyaz

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare, *Josephine* (Aşk)

Motif / Desen: Baklava - Örümcek - Kelebek

Kompozisyon: En üst çubuğa bağlı kısımda kare düğümler ile örümcek deseni oluşturulmuştur. Daha sonra aşağıya doğru sarma düğümlerle üç katlı sıralı verev dizeler oluşturulmuş ve kelebek motifi oluşturulmuştur. Bu kelebekler aynı zamanda baklava dilimli bir kompozisyon meydana getirilmiştir. Bu baklava motiflerinin içerisine *josephine* düğümlerle süslemeler yapılmıştır. En alt kısım kare düğüm tekniği ile düz şeritler ile süslenmiş ve uçları püskül olarak bırakılmıştır.

7.2.5.3. Örnek-3

Ürün Adı: Makrome Telefonluk

Kaynak Kişi / Yer: Nalan CİMCAK / Tuşba

Ölçü: 150 cm.

Malzeme: Makrome İpi (1mm.), Boncuk

Renk: İp: Gri / **Aksesuar:** Kahverengi

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare,

Motif / Desen: Baklava - Örümcek - Kelebek

Kompozisyon: En üst ahşap çubuğa sık kare düğümlene tekniği ile sık bir örümcek doku oluşturulmuş ve hemen altına ortası boncuklarla süslenmiş yarım kelebek motifi yerleştirilmiştir. Daha sonra boncuklarla süslenmiş ve son kısmı ters “V” şeklinde örümceklerle oluşturulmuş bir kompozisyon meydana getirilmiştir. Bundan sonraki bölüm kare düğümlene tekniğinde boşluk bırakılarak düz örgülü şerit yapılmış ve en son kısım olan kelebek motiflerinin olduğu bölümle bağlanmıştır. Yarım ve tam kelebek motifleri yapıldıkları şeritte yan yana baklava dilimleri meydana getirmişlerdir.

7.2.5.4. Örnek-4

Ürün Adı: Makrome Halı Saçak

Kaynak Kişi / Yer: Saliha YILMAZ / Gevaş

Ölçü: 25x40 cm.

Malzeme: Makrome İpi (2mm.), Boncuk

Renk: İp: Kirli Beyaz / **Aksesuar:** Yeşil, Sarı, Kahverengi

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare,

Motif / Desen: Burgu - Badem

Kompozisyon: Halının hemen bitimine boncuklarla bir sıra süsleme yapıldıktan sonra sarma düğüm tekniği ile ikişer sıradan oluşan beş şerit ile kompozisyon beş ölüme ayrılmıştır. Birinci ve üçüncü bölümde kare düğüm tekniği ile burgulu şeritler yapılarak parmaklık şeklinde bir dolu bir boş şekilde aralıklı yerleştirilmiştir. İkinci ve dördüncü bölümde ise sarma düğüm ile badem motifleri çapraz bir kompozisyonda yerleştirilmişlerdir. Beşinci bölümde ise bir sıra badem motifinin ardından boncuklu püsküller yapılmıştır.

7.2.5.5. Örnek-5

Ürün Adı: Makrome Anahtarlık

Kaynak Kişi / Yer: Kerime TUNA / Bostaniçi

Ölçü: 2x9 cm.

Malzeme: Makrome İpi (1mm.), Boncuk

Renk: İp: Beyaz / **Aksesuar:** Mavi, Kahverengi

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare,

Motif / Desen: Burgu - Yarım Kelebek

Kompozisyon: Metal kısma ilk önce bir sıra kare düğüm altmış sonra iki sıra yatay sarma düğümlerle dize oluşturulmuş ve verev bir kompozisyonda sarma düğümlerle yarım kelebek motifi oluşturulmuştur. En alt bölümde kare düğümlerle tekniği ile burgu şeritler yapılmış ve bu şeritler boncuklu püsküller ile süslenmiştir.

7.2.5.6. Örnek-6

Ürün Adı: Makrome Çanta

Kaynak Kişi / Yer: Pınar TEKER BOZKURT / Gürpınar

Ölçü: 34x40 cm.

Malzeme: Makrome İpi (1mm.), Kulp

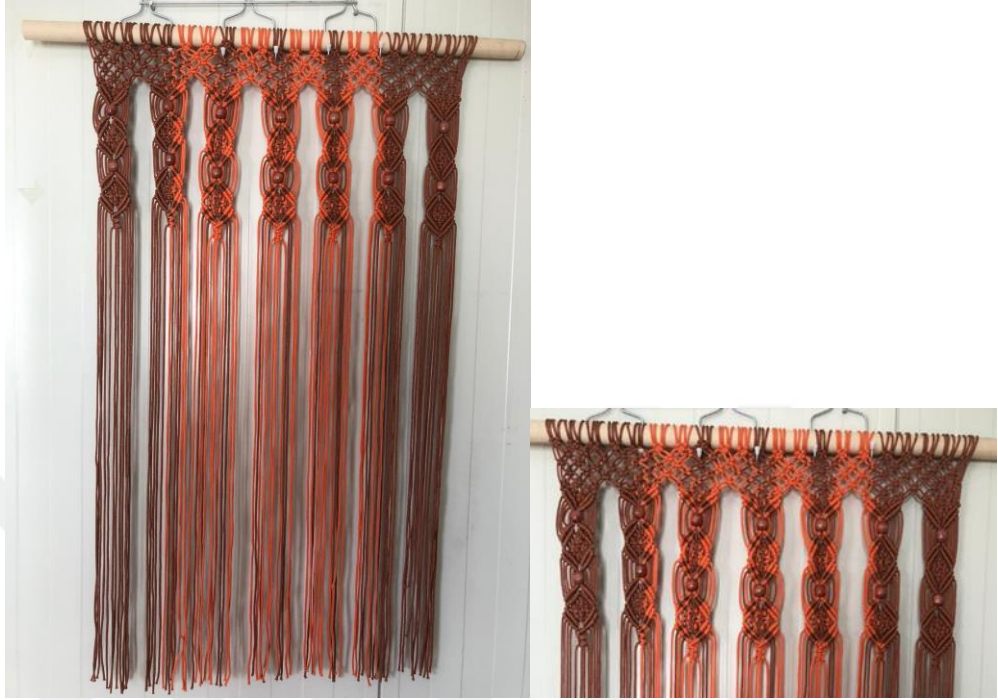
Renk: İp: Beyaz / **Aksesuar:** Kahverengi

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare, *Josephine* (Aşk)

Motif / Desen: Örümcek - Parmaklık

Kompozisyon: Kulp kısmının hemen altına kare düğümlene tekniği ile araları boşluklu dikey, düz örgü şeritler yapılmış ve bu şeritler parmaklık deseni oluşturmuşlardır. İki sıra gidildikten sonra ayine düz örgü şeritleri yarılmış fakat bu sefer aralarına *josephine* düğümü atılmıştır. Çantanın geri kalan kısımda ise örümcek desen uygulanmıştır.

7.2.5.7. Örnek-7

Ürün Adı: Makrome Kapı Perdesi

Kaynak Kişi / Yer: Pınar TEKER BOZKURT / Gürpınar

Ölçü: 90x200 cm.

Malzeme: Makrome İpi (3mm.)

Renk: İp: Kahverengi, Turuncu / **Aksesuar:** -

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare,

Motif / Desen: Örümcek - Kelebek

Kompozisyon: Üst tarafa örümcek deseni ile başlanılmış uçları örük gibi toplanarak kahverengi ve turuncu şeritler halinde örülmeye başlanılmıştır. Bu şeritler perdenin ortasına kadar kelebek motifleri ve boncuklar ile süslenmiştir. Geri kalan kısım saçak olarak bırakılmıştır.

7.2.5.8. Örnek-8

Ürün Adı: Makrome Saksılık

Kaynak Kişi / Yer: Zinnet İLHAN / Çaldıran

Ölçü: 180 cm.

Malzeme: Jüt İpi (3mm.), Boncuk

Renk: İp: Krem / **Aksesuar:** Kahverengi

Düğüm / Bağlama: Sarma, Kare,

Motif / Desen: Örümcek - Zikzak

Kompozisyon: Doğal bir bitki görünümüne sahip jüt ipi ile oluşturulmuş saksılık, en üstteki taşıyıcı halkaya kadar kare düğümleme yöntemi ile şeritler halinde örümcek desen oluşturularak örülmüştür. Halkadan sonraki kısımda örümcek ile devam edilen şeritler belli bir uzunluktan sonra iki ince şeride ayrılmıştır. Bu şeritlerden birisi kare düğümleme ile düz örgü olarak, diğer şerit ise sarma düğümleme ile verev dizeler oluşturularak zikzak şeklinde oluşturulmuştur. Saksıların oturtulacağı kasnaklar seyrek örümcek deseni ile hazırlanmıştır ve altları püsküllü bırakılmıştır.

7.2.6. Kofiler

7.2.6.1. Örnek-1

Ürün Adı: Kofi

Kaynak Kişi / Yer: Neslihan ALKAN / Gürpınar

Tür: Kadın Başlığı

Malzeme: Araç: İğne / **Gereç:** Floş İp

Teknik: Düğüm - İğne Ardı - İşleme

Renk: Siyah, Sarı, Lila

Motif / Bezeme: Sepet Örgü

Kompozisyon: Kofinin tepesine ipler, saç şeklinde saçaklar olarak tepede bağlanıp aşağı doğru sarkıtılır. Tepe kısmındaki iplere renkli iplerle atkı çözgü sisteminde bir nevi sepet örgüsü tarzında bir örgü yapılıp daha sonra bu sepet örgüsüne benzeyen kısım dağılmasın diye ortası boş dairesel ince bir parça kumaş alttan bir keçe ile iğne ardı tekniği ile dikilmiştir. Son olarak saçakların sırta gelen kısmına çeşitli tekniklerde düğümler atılarak süslemeler yapılmıştır.

7.2.6.2. Örnek-2

Ürün Adı: Kofi

Kaynak Kişi / Yer: Hamza ACAR / Başkale

Tür: Kadın Başlığı

Malzeme: Araç: İğne / **Gereç:** Floş İp

Teknik: İğne Ardı - Düğüm - İşleme

Renk: Siyah, Kahverengi, Mor, Sarı, Pembe

Motif / Bezeme: Sepet Örgü

Kompozisyon: Kofinin tepesine ipler, saç şeklinde saçaklar olarak tepede bağlanıp aşağı doğru sarkıtılmıştır. Tepe kısmındaki iplere renkli iplerle atkı çözgü sisteminde bir nevi sepet örgüsü tarzında bir örgü yapılıp daha sonra bu sepet örgüsüne benzeyen kısım dağılmasın diye ortası boş dairesel ince bir parça kumaş alttan bir keçe ile iğne ardı tekniği ile dikilmiştir. Son olarak saçakların sırta gelen kısmına çeşitli tekniklerde, yatay bir sıra oluşturacak şekilde düğümler atılarak süslemeler yapılmıştır.

8. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Dünyanın birçok ülkesinde ve Anadolu’da özellikle kadınların en çok emek verdiği örgü vb. uğraşlar, her ne kadar ihtiyaç üzere yapılsa da, yapan kişinin sanatsal kabiliyeti ile estetiğin harmanlandığı sanat eserlerine dönüşürler. “Kadın sanatları” olarak ta adlandırılan bu el sanatları, kişinin asli işlerinden arttırdığı zamanlarda ortaya koyduğu ürünlerden oluşmaktadır. Geçmişe nazaran sayı ve çeşit olarak azalıp, bazı değişikliklere uğramalarına rağmen, karakterlerinden ödün vermemişlerdir (Özbel, 1945: 3).

Van yöresi geleneksel el örgüleri konulu tez çalışmasında el örgü çalışmaları kalın ve ince örgüler olarak iki grupta incelenmiştir. Yöre kadınlarının emek, duygu, estetik ve zekaları ile yoğurup ortaya koydukları el sanatlarından olan örgü işleri bu iki bölümde ele alınmış, bütün yönleri ile incelenip detaylandırılmıştır. Kalın örgüler, çorap, patik, eldiven, lif ve muhtelif kalın örgüler olmak üzere beş bölüme, ince örgüler ise oya, dantel, kese, çarşaf bağlama, makrome ve kofî olmak üzere altı bölümde değerlendirilmiştir. Van iline bağlı bütün ilçe ve köylerde ürünler tespit edilmiş ve bu iş ile ilgili kişilerden gerekli bilgiler alınmıştır. Tespit edilen örgü işleri içerisinde yöreye ait karakteristik özellikler taşıyan, örnek teşkil edebilecek ürünler, her bölüm için yeterli sayıda seçilmiş ve katalog bölümünde görseller ile birlikte ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Van yöresi geleneksel el örmelerinden kalın örgüler grubuna dahil; 16 adet çorap, 10 adet patik, 5 adet eldiven, 7 adet lif, 12 adet muhtelif örgü çeşidi (1 adet papak, 1 adet sahak, 1 adet iğnedanlık, 1 adet hurşık, 1 adet kırlent, 1 adet el bezi, 1 adet tencere tutacağı, 1 adet masa örtüsü, 1 adet at boyun süsü, 2 adet çanta) olmak üzere toplamda 50 adet ürün incelenmiş ve kataloglanmıştır. Aynı şekilde Van yöresi geleneksel el örmelerinin bir diğer dalını temsil eden ince örgüler grubuna dahil; 18 adet oya, 18 adet dantel, 3 adet kese, 4 adet çarşaf bağlama, 8 adet makrome ve 2 adet kadın başlığı (kofî) olmak üzere 53 adet ürün incelenmiş ve kataloglanmıştır. Bu bağlamda hem kalın örgüler hem de ince örgüler grubuna dahil toplamda 103 adet el örmesi ürün tez çalışmasına örneklem oluşturmuştur.

Van yöresi geleneksel el örmelerinden kalın örgüler grubu incelendiğinde 50 adet örnek içerisinde “figüratif”, “bitkisel” , “geometrik” ve “nesneli” olmak üzere dört çeşit bezeme örneğine rastlamaktayız. Bu bezemelere Van yöresine komşu illerde rastlanıldığı gibi aynı zamanda bunların birçoğu Türk el sanatları içerisinde örgü dışında özellikle dokuma ürünleri olan halı, kilim, cicim vb. birçok üründe benzer veya yorumlanmış şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır.

- 1- **Figüratif bezemeler:** Koçboynuzu, eli belinde, yılan, tavus kuşu, kuş, kurtağzı, el, göz, saç örgüsü, hanım çimdiği, kedi.
- 2- **Bitkisel bezemeler:** Pıtrak, hayat ağacı, gül, maydanoz, başak, yaprak, çiçek, papatya, karanfil.
- 3- **Geometrik bezemeler:** Baklava, çengelli baklava, çift başlı çengel, çengel (çakmak), muska, yıldız, bereket, damga, haç, çarkıfelek, testere dişi, zikzak, su yolu.
- 4- **Nesneli bezemeler:** Çengel (nek), küpe, tarak.

Van yöresi geleneksel el örmelerinden ince örgüler grubuna ait 53 adet örnek incelendiğinde ise yine kalın örgülerde olduğu gibi “figüratif”, “bitkisel” , “geometrik”, “nesneli” ve olmak üzere dört çeşit bezeme türünden söz etmek mümkündür. Bu bezeme örnekleri, Van yöresine komşu illerde ve Türkiye’nin birçok yöresinde birebir veya benzer şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu motifler isim olarak yöreden yöreye, kültürden kültüre farklılıklar göstermektedirler.

- 1- **Figüratif bezemeler:** Parmak, kelebek, balıksırtı, sarhoş bacağı, ördek.
- 2- **Bitkisel bezemeler:** Papatya, gül, Japon gülü, çiçek, kır çiçeği, narçiçeği, elma çiçeği, günebakan, zambak, karanfil, menekşe, yaprak, çimen, maydanoz, badem, fıstık, dut, limon, çilek, dallı çilek, üzüm.
- 3- **Geometrik bezemeler:** Baklava, örümcek, yıldız, çarkıfelek, dağ, dalga, kare, burgu, zincir, zikzak, ağ.
- 4- **Nesneli bezemeler:** Vazo, yelpaze, bitişik yelpaze, sutaşı.

Kalın örgü işleri içerisinde önemli bir yere sahip çoraplar yöre halkı tarafından en çok örülen ve kullanılan örgü işlerindendir. Çoraplarda araç olarak genellikle beş şiş

kullanılmaktadır. Malzeme olarak yün ve orlon iplikler kullanılmıştır. Yün ile örülen çoraplar hem orlon hem de tiftik ile örülmüş çoraplara göre daha kalın ve kalıplı görünmektedirler. Tiftik, daha çok İç Anadolu bölgesinde tercih edilen bir malzemedir. Beş şiş ile örülen çoraplar burun kısmından örülmeye başlanmıştır. Yörede nadiren de olsa iki şiş ile örülen çoraplar ise konç ağzından örülmeye başlanır. Çorapların konç ağzlarına ekseriyetle tek lastik örgü tekniği uygulanmıştır. Erkek çorapları kadın çoraplarına göre renk ve motif olarak daha sade bir şekilde örülmektedir. Erkek çoraplarının genellikle sadece burun kısımlarına motifler yapılmaktadır. Burun kısmına yapılan motifler renkli olabilmektedirler. Bununla birlikte burun kısmının dışında motif kullanılmaz fakat bazı çoraplarda renksiz olarak delikli veya kabartmalı tekniklerle değişik desen ve kompozisyonlar oluşturulmaktadır. Kadın çorapları daha renklidirler ve motifler genellikle çorapların bütününe uygulanmıştır. Kadın çorapları erkek çoraplarına göre daha kısa örülmektedirler. Çoraplarda motif olarak göz, bereket, baklava, çengel, pıtrak, su yolu, eli belinde, koçboynuzu, muska, yıldız motifleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu motiflere bölgenin diğer illerinde de rastlamak mümkündür. Aynı zamanda Türk dokuma sanatları içerisinde yer alan halı, kilim, cicim vb. ürünlerde Van çoraplarına uygulanan yukarıda adı geçen motiflerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu motifler hem Türk kültürü hem de Anadolu insanı açısından çok önemli bir yere sahiptirler ve çok derin anlamların yüklendiği sembollerin başında gelmektedirler.

Van yöresinde yün eğirme aleti olan teşinin ucundaki çengele “nek” denilmektedir (Foto. 61). Bu motifle yapılan çoraplar nekli çorap olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte yöre halkının çengel motifine benzeyen su yolu, koçboynuzu gibi motiflere de nek dedikleri tespit edilmiştir. Ayrıca sadece burun kısımları boyalı ve motifli erkek çoraplarına “tiliçin” adı verilmektedir. Van iline komşu olan Hakkari ilinde özellikle uzun olarak örülmüş çoraplara “rençber çorabı” denilmektedir. Yine Van iline yakın olan Erzurum’da çoraba “filik” ve İç Anadolu Bölgesinde yer alan Sivas’ta çoraba “dizge” adı verilmektedir. Van Yöresinde, Anadolu’nun bazı yerlerinde olduğu gibi çorap başka bir isimle anılmaz fakat kullanılan motif veya kompozisyonlara göre tiliçin, nekli, zikzak motifli, çilgül motifli çorap olarak isimler verilebilmektedir.

Patikler, yöre kadınlarının çoraplara göre daha çok tercih ettikleri ayak giysileridir. Beş şiş ile burun kısmından örülmeye başlanan patiklerde boğaz bölümü

yoktur ve örgü ayak bileklerinde sonlandırılır. Patiklerde yün kullanılmakla birlikte orlon ipler daha çok tercih edilmektedir. Van yöresi geleneksel patiklerinde, çoraplarda kullanılan motiflerin yanı sıra bitkisel motifler daha yoğun olarak kullanılmaktadır. İncelenen patiklerde koçboynuzu, bereket, göz, çengel, su yolu, pıtrak, gül, çiçek, hayat ağacı, kuş ve el motifleri dikkat çekmektedir.

Kum veya kulav olarak isimlendirilen erkek başlıkları iki şiş ile tepe kısmından başlanarak örülmekte ve genellikle yünün doğal renkleri tercih edilmektedir. Genellikle sade bir şekilde motifsiz örülen bu başlıkların geometrik motifler kullanılarak yapılan örnekleri de mevcuttur.

Yörenin kalın örgüler grubunda önemli bir yere sahip olan liflerin örülmesinde araç olarak genellikle tığlar kullanılmaktadır. Daha nadir olarak şiş ve kasnak kullanılarak yapılan lif örnekleri de mevcuttur. İp olarak piyasada lif ipi olarak satılan pamuklu ipler tercih edilmektedir. Liflerde hem form hem de motif olarak geometrik şekiller ön plandadır. Ayrıca bitkisel motifler de yoğun olarak kullanılmaktadır. İnsan ve hayvan motiflerinin işlendiği liflere de rastlanılmaktadır. Üç boyutlu olarak kabartmalı lif modelleri mevcuttur.

Van yöresinde muhtelif diğer örgü işleri arasında, battaniye, masa örtüsü, el bezi, nihale, beyaz eşya ve günlük kullanım eşyaları için örtüler, çantalar, Kur'an-ı Kerim kapları vb. birçok ürün bulunmaktadır. Bu örgü çeşitleri genellikle tığ veya iki şiş ile örülmektedirler. Yün ve pamuklu ipler kullanılmakla birlikte daha çok orlon ipler tercih edilmektedir. Çanta, heybe vb. benzeri ürünlerde genellikle çoraplarda kullanılan motifler kullanılmaktadır. Örtü ve el bezi gibi ürünler çeşitli örgü teknikleri ile motifsiz olarak örülmektedirler. Bu ürünler yıldız, çiçek ve geometrik formlarda örülmektedirler. Motifsiz olarak örülen birçok muhtelif örgü çeşitlerinde oyalaradaki gibi kenar süslemeli örnekler mevcuttur.

Van yöresi geleneksel el örmeleri içerisinde yer alan, kullanılan araç ve malzemelerle kalın örgülerden ayrı olarak değerlendirilen ince örgüler grubunda en çok icra edilen örgü işleri arasında oyaları gösterebiliriz. Oyalar, yöre kadınları tarafından sevilerek yapılan örgü çeşitlerinden birisidir. Yörede oyalar kullanılan araca göre isimlendirilmektedir. Firkete, iğne, mekik, tığ oyaları bunlardan başlıcalarıdır. Tığ ve iğne oyaları en çok tercih edilen oya çeşitleridir. Genellikle bitkisel motifler grubunda

yer alan dut, limon, ilek, meneke, üzüm salkımı gibi motiflerin uygulandığı oyalarda, parmak, yelpaze, elti eltiye küstü gibi çeşitli örneklere de rastlamak mümkündür. Yazma ve mevlit örtülerinde kullanılan oyalar nadir olarak leeklerde uygulanmaktadır. Aksesuar olarak boncuk, kurdele, pul gibi gereçler oya kompozisyonlarında kullanılmaktadır. Van yöresine ait oya eşitleri özellikle Hakkari ve Bitlis illeri ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca motif bakımından Türkiye'nin birçok bölgesinde yapılan oyalarla yine bir benzerlik söz konusu olup motiflere verilen isimler veya yüklenen anlamlar bakımından farklılıklar olabilmektedir.

İnce örgüler grubu içerisinde yer alan bir diğer örgü çeşidi de dantellerdir. Danteller de oyalarda olduğu gibi yapılan araçlarla isimlendirilmektedir. Yörede yapılan danteller arasında sıklıkla tığ ve iğne dantelleri yapılırken şiş danteli, mekik danteli gibi dantel eşitleri de yapılmaktadır. Dantellerde genellikle pamuklu ipler kullanılırken bazı dantellerde polyester vb. ipler de kullanılabilir. Genellikle pamuk ipliğin doğal rengi olan beyaz ve krem renklerde çalışmalar yapılmakla birlikte kırmızı, pembe, mavi, yeşil, mor gibi renklerin açık tonları ile yapılan çalışmalar da mevcuttur. Geometrik ve bitkisel motifler daha sıklıkla kullanılmaktadır. Kelebek ve kuş figürleri daha çok iek ve yaprak kompozisyonlu dantel örnekleri içerisinde kullanılan motiflerdir. Danteller başörtülerinden yemek takımlarına kadar geniş bir yelpazede kullanılan örgülerdir. Ayrıca kenar dantelleri ve ara danteller olmak üzere iki farklı şekilde uygulanmaktadır.

İnce örgüler grubunda yer alan keseler incelendiğinde daha çok kumaşlardan yapılan ve kenarı tığ ile işlenen kese örneklerine rastlanmıştır. Tığ yardımı ile örölmüş keseler çok nadir bulunmaktadır. İncelenen bir adet para kesesi, ince bir oya ipi ile örölmüştür. Mor tonlarının hakim olduğu kese, geometrik ve bitkisel motifler ile bezenmiştir. Diğer kese türleri ise parlak kumaşlardan dikdörtgen bir formda yapılmışlardır. Bu keselerin ortası işleme ile kenarları ise tığ ile bitkisel motifler kullanılarak süslenmiştir. Ağız kısımlarına geçirilen uçları süslü ipler ile keseler büzgölü hale getirilebilmektedir. Takı ve kişisel eşyalar için kullanılan keselerdir.

arşaf bağlama örgüler genellikle masa ve beyaz eşya örtüleri gibi kumaşlar üzerinde yapılmışlardır. Aynı zamanda halı ve kilim kenarlarında da bu teknik uygulanmıştır. Bazen uygulanacak objenin kendi doğal saçakları ile yapılabildiği gibi bazen de ürünlerin kenarlarına dikilen ipler ile saçaklar yapıp çeşitli düğümleme

teknikleri ile süslemeler yapılır. Örümcek ve baklava örgü modelleri sıklıkla uygulanmaktadır.

Makromeler, çarşaf örgüler gibi hiçbir araca gereksinim duyulmadan sadece düğümler ile yapılan bir örgü türüdür. Çeşitli kalınlıklarda iplerle yapılan makrome işlerinde renk olarak beyaz, krem ve gri tonlar ağırlıktadır. Özellikle kare ve sarma düğümlene teknikleri ile kelebek, örümcek, baklava gibi birçok kompozisyon örnekleri elde edilmektedir. Eskiden daha çok sarkaçlar halinde çiçeklikler olarak tasarlanan makromeler, günümüzde birçok modern tasarımlarda kullanılmaktadır.

Van yöresi ince örgüler grubunda yer alan kofiler, bir kadın başlığı türüdür. Bu başlıklar tepesinden omuz ve sırt kısmına sarkıtılan iplerin gerek yatay bir yüzeyde düğümlenmesi gerekse de yukarıdan aşağıya doğru saç örüğü olarak örülmesi ile örgü işleri arasında sayılabilmektedirler. Yörede saçlı kofî olarak ta adlandırılan bu başlıklar altın ve gümüş gibi madeni objeler ile de süslenebilmektedir. Hakkari ve Bitlis yörelerinde de kofî örneklerine rastlanmaktadır. Bununla birlikte Bitlis ilindeki kofilerin alın tarafına “tikme” adı verilen küçük altınlar (genellikle çeyrek altın) dizilmektedir.

Van yöresinde Anadolu’nun birçok yöresinde kullanılan motiflere rastlamak mümkündür fakat bazı motifler, her yörede farklı isimler ile anılabildiği gibi burada da farklı olarak isimlendirilebilmektedir. Bu durum kalın örgülerde daha bariz bir şekilde hissedilmektedir. İnce örgülerde ise kısmen motifler aynı isimlerde anılmaktadırlar. Çorap ve eldiven gibi kalın örgüler Türkiye’nin her bölgesinde aynı ilgiyi görmezler. Özellikle Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde daha fazla tercih edilirler fakat oya ve dantel gibi ince örgü işlerinin iklimden bağımsız ürünler olması bu ürünlerin Anadolu’nun her yerinde karşımıza çıkmalarını sağlamaktadır.

Van ili, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye’nin doğuya açılan sınır kapısı olması sebebiyle özellikle İran başta olmak üzere, Irak ve Azerbaycan gibi birçok yabancı medeniyetin kültürlerinden etkilenmiş ve bu durum yörede icra edilen geleneksel el sanatlarını geliştirip çeşitlendirmiştir. Van ili sınırlarında bulunan Erciş ilçesinde yer alan Ulupamir köyünde yaşayan Kırgız kökenli Türk vatandaşları mevcuttur ve kapalı bir kültür olmalarına rağmen Van’daki kültür çeşitliliğini zenginleştirmektedir.

Bununla birlikte Türkiye sınırları içinde yer alan ve Van iline komşu olan Hakkari, Ağrı, Siirt, Şırnak ve Bitlis illeri ile olan ticaret, göç vb. faaliyetlerden dolayı doğal olarak Van ilindeki el sanatları bu iller ile de etkileşim halinde olmuştur. Bu etkileşimin en yoğun yaşandığı iller olarak Hakkari ve Bitlis'i göstermek mümkündür. Bunların dışında diğer komşu ülke ve iller ile olan etkileşim çok sınırlı kalmıştır.

Van ve Hakkari illerinde yapılan dokuma ürünleri koyu renk seçimleri ve yoğun desen anlayışı ile ortaya konmaktadırlar ve Anadolu kilimleri arasında farklı bir grubu oluşturmaktadırlar (Taylan, 2020: 794). Van kilimleri, yöre halkı ile birlikte özellikle Hakkari'den buraya göç eden aşiretlere mensup kilim dokuyucularının kompozisyon ve motif anlayışları ile zenginleşip çeşitlenmiştir. Bu kilimler özellikle Siirt, Tunceli, Muş ve Şanlıurfa kilimleri için örnek teşkil etmişlerdir. Bu kilimlerde kullanılan motifler aynı zamanda Van ve Hakkari yörelerinde örgü işlerinden çorap, eldiven vb. ürünlerde birebir veya benzer formlarda kullanılmıştır (Taş, 2005: 106-109). Her iki yörenin örgü işlerinde kullanılan motifler form ve biçim anlamında benzer özellikler taşısa da isim olarak her farklılık gösterebilmektedir. Özellikle motif isimlerinin aşiret, kişi vb. isimler ile yöreselleştirildiği görülmektedir. Örneğin; “gülsarya”, “herki”, “çılgül” motifleri gibi (Taylan, 2020: 780-794).

Kadın başlığı olarak Van ilinde omuzları ve sırtı örten püsküllü kofiler kullanılırken Hakkari Yöresinde renkli püsküllerle süslenmiş kesrevarlar kullanılmaktadır (Eftelioğlu, 2006: 85). Bunun haricinde hem kadın hem de erkek giyim kuşamında kullanılan örgü işlerinde benzer özellik ve süslemeler görülmektedir (Foto. 62-64).

Ayrıca Bitlis iline bağlı Tatvan ilçesinin Van'a yakınlığı, bu ille yapılan ticaret ve akrabalık ilişkileri de göz önünde bulundurulduğunda kültürel anlamda bir kaynaşma burası ile de söz konusudur. Bununla birlikte yapılan örgü işlerinde genel anlamda ürünler ve motifler birbirine benzemektedir. Ürünler birbirlerine benzemekle beraber iki yöre arasında kullanılan malzeme ve giyim - kuşam alışkanlıklarına bağlı olarak farklı şekillerde kullanılabilmektedirler. Örneğin; Van yöresi el örgü çorapları erkeklerin giydiği şalvarın üzerine doğru çıkarılıp giyilirken, Bitlis'te “Şal” denilen geniş paçalı şalvarın altına giyilir. Her iki yörenin de kendilerine has yün ayakkabı çeşitleri vardır. Van yöresine ait ayakkabı “reşik” olarak adlandırılır. Bu ayakkabı kışın özellikle yün

orabın zerine giyilir ve ipleri yn çorabı sıkıca saracak Şekilde kullanılır. ReŐiklerin st tarafı bir nevi keçeden elde edilirken, Bitlis Yöresine ait “harik” adı verilen ayakkabıların üstü sık örme ynden yapılır ve bu ayakkabılar genellikle reŐiklerin aksine yazın serin tutması amacı ile kullanılmaktadır. Bahçesaray gibi Bitlis’e yakın ilçelerde geçmişte üretiminin yapılması bu kültürel etkileşimin en büyük kanıtlarındandır (Foto. 65-66).

Van yöresi el örgü işleri bütün özellikleri ile birlikte değerlendirildiğinde Anadolu el sanatları içerisinde eşsiz bir yere ve değere sahiptir. Kullanılan hammaddenin kaliteli olması ve usta ellerde işlenmesi, yöre kadınlarının en içten ve saf duygularının örgü işlerinde maharetli ellerine eşlik etmesiyle yöreye has ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ayrıca farklı kültürlerle olan münasebetler, soğuk ve zorlu coğrafiyasındaki yaşam koşulları, bu ürünleri benzerlerine göre daha özgün ve özel kılmaktadır.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

9.1. Sonuç

Korunaklı coğrafik konumu dolayısıyla, tarih sahnesinde yer alan birçok medeniyetin uzun yıllar boyunca yaşam alanı olarak değerlendirildiği Van ili, geçmişten günümüze kadar birçok kültürel değeri içinde barındırıp, sentezleyerek varlığını sürdürmüştür. El sanatlarının bir kolu olan el örgü işleri de Van ili açısından bu kültürel değerler içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Dik dağlar, engebeli yüzey şekilleri ve yükseltiden dolayı bu bölgede insanlar tarımdan ziyade hayvancılıkla uğraşmışlardır. Genellikle küçükbaş hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı ilde bol miktarda yün elde etmek mümkündür. İnsanların barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarından doğan el sanatlarının bir özelliği de bulunduğu yerin hammadde kaynaklarından yararlanılarak icra edilmesidir. Geçmiş yıllarda yünün bol miktarda elde edildiği Van ilinde, doğal olarak dokuma ve örgü alanlarındaki el sanatları faaliyetleri gelişim göstermiş ve önem kazanmıştır. Yörede sevilerek yapılan geleneksel örgü işleri, hammaddeye kolay erişim, kış şartlarının çetin geçmesi, giyinme ve süslenme ihtiyaçlarını karşılama, ev ekonomisine katkı gibi birçok sebepten dolayı yakın zamana kadar tercih edilmiştir. Ayrıca el örgü işleri, Van kültürü ve folklorünün önemli bir parçası olmayı başarmışlardır.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Van ilinde de örgü işleri artık şehirden çok köy merkezli devam ettirilmektedir. Geleneksel el örgü işleri, gerek şehirde olsun gerekse de köylerde, günlük ihtiyaç ya da ekonomik katkının ötesinde, geçmişten gelen bir alışkanlık ve bir sabır unsuru olarak kadınlarımızın ellerinde derin ifadelere dönüşmektedirler.

Van yöresi geleneksel el örgü işlerini incelediğimizde, bu işlerin halen toplumun az bir kesimi tarafından da olsa, yukarıda ifade edildiği şekilde, gerek alışkanlıklardan, gerek geçmişe olan bağlılık ve özlemden, gerekse de ihtiyaçlardan kaynaklı olarak devam ettirildiklerini gözlemleyebilmekteyiz. Bu işler ile uğraşanlar ve bu işlere değer verenler genel olarak orta yaş ve üzeri kişilerdir. Yeni nesil olarak tabir ettiğimiz gençlerimiz, örgü sanatlarına ilgi duyup, yönelmedikleri gibi bu sanatlardan elde edilen ürünlerin maddi ve manevi değerlerini kavramaktan uzaktırlar.

Yörede halen yapılmaya devam edilen el örgüleri, özellikle çeyiz sandıklarında yerlerini almaktadırlar. Bununla birlikte bu sayı yeterli değildir ve bazı örgü işleri durma noktasına geldiği için artık insanların hatıra olarak sakladıkları az sayıda örnekten ibarettirler. Özellikle saf koyun yünlerinden yapılan el örgü işleri günümüzde daha çok orlon ipler ile yapılmakta ve bununla ötesinde artık el emeği bu ürünlerin yerlerini fabrikasyon ürünler almaktadırlar. Aslında yün ile yapılan ürünler daha sağlıklı, daha dayanıklı ve orijinal bir görünüme sahiptirler. Fakat köylerden kentlere göçün artması, maliyetlerin yükselmesi, otlak ve meraların azalması gibi sebeplerden dolayı küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde azalma görülmesi, yün hammaddesine de erişimi zorlaştırmıştır. Yine köyden kente göçün sonucu olarak, evinin bahçesinde yetiştirdiği birkaç adet koyunun yününden faydalanamayan ve bu zahmetli işlerle uğraşamayan bayanlar mecburiyetten dolayı fabrikasyon ipleri kullanmaktadırlar. Çünkü hayvanın kırılmasından, yünün eğrilip boyanmasına kadar geçen süre zahmetli ve yorucu bir faaliyettir. Özellikle yün boyama işlemini bilen ve gerçekleştiren insanlarımız sayı olarak çok azdırlar ve her geçen gün de sayıları daha da azalmaktadır.

El örgü işleri, sağlıklı olmalarının yanında ayrıca dayanıklıdırlar. Zor iklim ve doğa şartlarında bile uzun zaman kullanılmaya müsaittirler. Geçmişte bin bir zahmet ile örülen ve aile bütçesine de katkısı büyük olan örgüler, ufak tefek yıpranma ve deformasyonlardan dolayı hemen atılmaz, bu örgüler yine bunları yapan maharetli kadınlar tarafından şiş ve iğne gibi araçlar ile çeşitli teknikler kullanılarak tamir edilirdi. Anadolu’da özellikle İç Anadolu Bölgesinde “çitime” adı verilen bu tamirat işlerine Van yöresinde “gözeme” adı verilmektedir. Bu durum bizlere, bire bir aynı veya benzer özellikler taşıyan motif adlarının, yöreden yöreye değişebildiği gibi benzer olarak uygulanan bazı tekniklerin ve bilinen bazı kavramların da isim olarak farklılaşabileceğini göstermektedir. Ayrıca Van yöresinde, Anadolu’da “haraşo” olarak bilinen örgü tekniğine “geve” denilmesi, “lastik” olarak bilinen örgü tekniğine “fettoli” ve konç ağzı lastik örgü ile yapılmış çoraplara “fettoli çorap” denilmesi gibi birçok örnek ile bu kavram ve tanımların zenginleştiği görülmektedir.

Günümüzde Van yöresi kalın örgü işleri arasında en çok örülüp, kullanılan ürünler arasında çorap, patik ve lifleri gösterebiliriz. Çoraplar, köyler yoğunlukta olmak üzere erkekler tarafından kullanılmaktadır. Birçok erkek, kışın sert şartlarında yünün suyu ve nemi geçirmemesinden dolayı halen yün çorabı tercih etmektedirler. Bununla

birlikte bazı yöre insanları, yünün su ile temasında moleküler olarak kenetlenip su ve neme karşı etkisinin arttığını bildikleri için ayakkabı giymeden önce çorabın dış taraflarını su ile bir miktar nemlendirmektedirler. Köylerde nadiren de olsa yaşlı erkekler tarafından dize kadar çekilen çoraplar kullanılmakla birlikte genellikle daha kısa modeller tercih edilmektedir. Kadınlar, yün çorabı tercih etmemektedirler ve bunun yerine giyimi terlik gibi kolay olan, altında ince çoraplar giyinebildikleri patikleri kullanmaktadırlar. Ayrıca patiğin çoraba göre daha zahmetsiz ve ekonomik olarak örülmesi kadınların bu seçimlerinde etkili olmaktadır.

Lifler ise örülmesi zahmetsiz ve kolay olduğu için birçok kişi tarafından örülüp, günlük kullanım, çeyizlik ve hediye olarak çok sık bir şekilde kullanılmaktadırlar. Lif örgü çeşitleri ayrıca yöre kadınları tarafından ev ekonomisine katkı olarak örülüp, tuhafiye vb. iş yerlerinde satışı en çok yapılan örgü işlerindendir. Yün ipler ile yapılanların daha sağlıklı olması ile birlikte çeşitlilik ve farklı örnekleri yapabilmek adına hazır satılan pamuklu lif ipleri ile yapılan el örme lifler revaçtadırlar.

El örgüsü eldivenler, değişen iklim şartları ulaşım araçlarının bolluğu gibi sebeplerden dolayı günümüzde fazla kullanılmamaktadır ve bunların yerine daha çok hazır olarak satılanları tercih edilmektedir. Eskiden her evde aile fertlerine ait birden çok eldiven mevcuttu ve bununla birlikte gelen misafire hediye olarak saklanan birçok eldivenler bulundurulurken günümüzde geleneksel anlamda örülen çok az sayıda eldiven örneklerine rastlamaktayız. Eldivenlerde kullanılan motif ve desenler çoraplarla benzerlik göstermektedir. Çengel, göz ve su yolu motifleri ağırlıklı olarak kullanılan motifler arasındadır.

Kalın örgü grubunda yer alan bir diğer ürün olan ve yörede “kum”, “kulav” gibi isimlerle bilinen erkek başlıkları yerini hazır berelere bırakmıştır. Berelerin yanında daha ince örülen takkeler de kullanılmaktadır. Fakat bu bere ve takkeler ekseriyetle makine üretimidirler. Özellikle eldiven ve erkek başlığı yapabilen kişi sayıları azalmıştır. Bu bağlamda yörede çorap örenlerin sayıları daha fazladır.

Van yöresinde günlük kullanıma yönelik olarak çeşitli amaçlarla yapılan giyim ve ev dekorasyonunda kullanılan örgü işleri artık pek yapılmamaktadırlar. Hatta bunların hemen hemen yok olma seviyesine geldiğini söyleyebilmekteyiz. Günümüzde halen evini bu eşyalar ile süsleyen ve bu eşyaları günlük kullanım amaçlı olarak

kullanan nadiren de olsa bayanlar bulunmaktadır fakat bu eşyaların yerine daha zahmetsiz ve hazır olarak satın alınabilen ürünlerin olması, değişen moda ve dekorasyon uygulamaları sebebi ile bu ürünlere talep azalmıştır ve demode olarak görülmeye başlanmıştır. Çoğu artık gelin çeyizlerine de konulmadıkları için sandıklarda da çok nadiren bulunmaktadır. Geçmişte bu örgüleri kullanan kişiler, yıpranan ürünleri atmışlar ve artık yenileri üretilmediği için artık bu tür ürünleri bulmak çok zor bir hal almıştır.

Van yöresinde ince örgüler grubunda en öne çıkan ürünler oya ve dantellerdir. Oya ve danteller halen çeyiz sandıklarının vazgeçilmez parçalarının başında gelmektedir. Bununla birlikte ev dekorasyonunda artık çok tercih edilmeyen danteller yerini daha farklı moda anlayışları ile fabrikasyon olarak üretilen ürünlere bırakmıştır. Oya ile yapılan yazmalar ise özellikle ev içinde ve komşu ziyaretlerinde günlük kullanım amacı ile kullanılmakta olup dış giyimde daha çok hazır ve etrafı süslü olmayan eşarp ve vb. başörtüleri kullanılmaktadır. Eskiden daha çocukken öğrenilmeye başlanılan oya ve dantel işleri artık gençler tarafından rağbet görmemektedir.

Kadınların başlarına taktıkları örtüler arasında yer alan ve özellikle orta yaş ve yaşlıların kullandıkları lecekler hemen hemen hiç kullanılmamaktadır.

Oya ve danteller ile süslenmiş çeşitli kumaşlarla yapılan mevlit örtüleri halen kullanılmakla beraber son zamanlarda renk ve motif konusunda çeşitlilik göstermektedir. Bu örtüler kalabalık ve özel ortamlarda kullanıldıkları için kadınların daha özenerek süsleyip hazırladıkları örtü çeşitlerindendir.

Van yöresi bağlama örgülerinde hem çarşaf bağlamalar hem de makrome örneklerine rastlamak mümkündür. Çarşaf bağlamalar ile yapılmış ürünlerin genel olarak daha eskiye ait oldukları ve artık bu tekniğin hemen hemen hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Makrome tekniği ile yapılan ürünlere geçmişe nazaran rağbetin azalması ile birlikte özellikle bu tekniğin halen bazı yerlerde kurslar bazında öğretilip yaşatıldığı gözlemlenmiştir. Bu vesile ile Van ilinde sayıları çok az olmak ile birlikte bazı bayanlar, makrome tekniğini kullanarak bu geleneği devam ettirmekte ve özellikle evleri için değişik kullanım ihtiyaçlarına yönelik ürünler yapmaktadırlar. Son zamanlarda özellikle sosyal medya üzerinden tanıtımı ve satışı yapılan makrome, yavaş yavaş genç kızlar içinde cazip bir el sanatı olarak görülmeye başlanmıştır.

İnce örgüler grubu içerisinde, örme keseler ile alakalı örnekler çok nadir bulunmaktadır. Örme keselerden ziyade, parlak kumaşlardan ağız kısmı büzgülü ve kenarları oyali olanlar mevcuttur. Bu keselere daha çok takı ve kişisel bakım eşyaları konulmaktadır.

Van yöresinde ince örgüler grubunda yer alan ve yöreye ait kadın başlıklarından biri olan kofiler, unutulmaya yüz tutmuş el örgü işlerindendirler. Kofiler, tepesinden omuzlara sarkıtılan floş iplerin kadın saçlarını andırıyor olmasından dolayı “saçlı kofi” olarak ta isimlendirilmektedir. Halen, özellikle aşiret düğünlerinde kullanılmakla birlikte yerini poşi denilen başlıklara bırakmıştır.

Van yöresinde geleneksel el örme işlerine halen günlük yaşantısı içerisinde yer veren, giyim, süslenme ve süsleme amaçları ile kullanan, birçok kişi mevcut olmak ile birlikte bu işleri sandıklarında hatıra olarak saklayan kişilerde bulunmaktadır. Bu kişilerin sayısı çok fazla olmamakla birlikte yaş olarak ileride olanların sayıları oldukça fazladır ve bu kişiler ilgi duyulmadığı için örgü ile ilgili birikimlerini gelecek nesillere aktaramamaktadır. Özellikle eski alışkanlıklarından dolayı el örgü işleriyle uğraşan bu insanların vefatlarından dolayı yarım bıraktıkları örgü işleri bazılarının aileleri tarafından olduğu gibi bırakılıp hatıra olarak saklandığı gözlemlenmiştir ve bu durum, bu kişilerin sayılarının giderek azaldığına dair bir kanıttır.

9.2. Öneriler

Özellikle Van ilinde 2011 yılında yaşanan deprem sonrası birçok kişinin ev ve şehir değişikliği yapması nedeniyle, el örgüsü ürünlerinin evlerden ve sandıklardan atıldığı, kültürel ve tarihi değeri düşünülmeden elden çıkarıldığı görülmüştür. Halı ve kilimlerde de bu ilgisizlik mevcuttur. Fakat bu ürünler günümüzde yapılan tanıtım ve bilinçlendirme çalışmaları ile daha değerli hale gelmiş, aynı zamanda maddi olarak alıcı bulunduğu için bu ürünler artık eskisi gibi elden çıkarılmıyor ve muhafaza edilmeye başlanmıştır. Aynı bilincin örgü işlerinde de oluşturulması gerekmektedir.

Yörede örgü işlerinin en önemli hammaddesi olan yün kullanımı ve üretimi teşvik edilmeli, iyi yün veren koyun cinsleri bulunup yetiştirilmeli ve hammadde olarak yünün bu koyunlardan elde edilmesi teşvik edilmelidir. Ayrıca üretilen yünün elde kalmaması için devlet eliyle değerinde satın alınması sağlanmalıdır. Yünün sağlıklı bir giyim, aksesuar ve uyku malzemesi olarak kullanılması teşvik edilmelidir. Bu sayede yüne olan ihtiyaç, küçükbaş hayvancılığı içinde bir teşvik olacaktır ve saf yün kullanılarak gerçek anlamda geleneksel örücülüğün yapılması sağlanacaktır.

Geleneksel örgü işlerinde kullanılacak yünlerin boyanması işlemleri için atölyeler kurulmalı ve bu işi iyi bilen kişilerin bilgi ve tecrübeleri kayıt altına alınmalı, yöreye has bazı renklerin, bu kayıtların vesilesi ile yok olmaları engellenmelidir.

Hem kalın hem de ince örgülerde kullanılmış desenler ve motifler tespit edilip, tek tek aslına uygun olarak yöreye ait geniş çaplı bir desen ve motif kataloğu hazırlanmalıdır. Bu katalog hazırlanırken, bu işlerle uğraşan kişilerin tecrübeleri dinlenilmeli, geçmişte yapmış oldukları işlerle ilgili bilgiler alınmalı, desen ve motif isimleri ve bu isimlerin varsa yöresel adları öğrenilmelidir. Aynı zamanda bütün bilgiler ilgili alanlarda uzman kişiler tarafından derlenip kataloğa aktarılmalıdır.

Geleneksel örmelerin üretimini teşvik etmek amacıyla başta halk eğitim merkezleri olmak üzere çeşitli kuruluşlar bünyesinde genç kızlara ve ev hanımlarına yönelik örgü kurslarının açılması sağlanmalıdır.

Bu kurslarda görev alacak usta öğreticilere yöre örmeleri ile ilgili teknik, desen ve motifler konusunda eğitim ve seminerler verilmelidir. Ayrıca bu kişilerin kurslarında

bulunan öğrencilerine yönelik sadece uygulama değil teorik bilgileri de vermeleri, el örgüsü ürünlerin folklorik açıdan önemini aktarmaları sağlanmalıdır.

Kurslarda üretilen ürünlerin Van yöresine ait resimli ambalajlarda turistik amaçlı olarak, hediyelik, hatıra eşya gibi ürünlere dönüştürülmelidir. Ayrıca çorap, eldiven, hurşık, kofî benzeri el örgüsü ürünlerin maskot, magnet ve biblolar tarzında hazırlanıp hediyelik eşya olarak satışa sunulması gerekmektedir.

Valilik ve yerel yönetimlerin bu ürünlerin satışları için havaalanı, otogar, müze, çarşı merkezi gibi yerlere satış noktaları kurmaları hem tanıtım hem de istihdam olarak fayda sağlayacaktır.

Van yöresine ait geleneksel motiflerin, desinatörler ve sanatçılar tarafından giyim, mobilya mutfak eşyaları gibi ürünlere uygulanabilmesi sağlanmalı ve satılabilmeleri için yöre esnaf ve üreticilerine bu konuda teşvikler yapılmalıdır.

Yün giysi ve aksesuarların (çorap, kazak, atkı) giyim konusunda daha sağlam ve insan sağlığı için daha faydalı olduğu, kimyasal ve kanserojen içerik taşımadığı gibi konularda bilgilendirme ve tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Bu ürünler ile alakalı bir pazar oluşturulup bu ürünlerin sadece yörede değil yapılacak reklam ve pazarlamalar ile yurt içi ve yurt dışı satışı için çalışmalar yapılmalıdır.

Son zamanlarda makrome, bileklik örme, keçe giyim ve aksesuarları gibi özellikle sosyal medya üzerinden paylaşılan, pazarlanıp satışı yapılan popüler ürünler gibi her türlü örgü işleri de popüler hale getirilmeye çalışılmalıdır. Ancak bu faaliyetlerde yozlaşma ve bozulmalara engel olmalı, geleneksel motiflere sadık kalınmalı ve bu konuda asla ödün verilmemelidir.

Örgü işlerinde, yerel motiflerin yanında Van'ın tarihinde önemli yeri olan Urartuların motifleri ile beraber çağdaş tasarımlar ortaya konulup, Van'ın bu konuda tanıtımına ve yöre turizmine de katkıda bulunabilecek çalışmalar ortaya konulmalıdır.

Şehrin muhtelif duvar ve binalarına geleneksel motiflerin resimleri işlenip, gençlerde bu konuda bir bilinç ve göz aşinalığının oluşması sağlanmalıdır.

Şehrin önemli yerlerine çorap heykeli, yün eğiren, beş şiş örgü yapan, teşi vb. aletleri kullanan bayan heykelleri yapılarak bu işlerin şehir için önemi vurgulanmalı ve şehrin kültüründeki yeri belli edilmelidir. Aynı zamanda turistik amaçlı gelen kişilerin

bu işler ile ilgili ürünlerin satın alımına teşvikleri sağlanmalıdır. Bu durum üretimin devamlılığı ve yöresel ürünlerin tanıtımı konusunda ekonomik bir giridi oluşmasının yanı sıra yöre insanı için istihdam sağlayacak ve yöre ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Geleneksel örgü işlerinin sergilendiği müstakil bir müze açılması veya hali hazırda mevcut olan Van müzesinde bir bölümün örgü işleri için kullanılması, ayrıca kentin belirli noktalarında turistik amaçlı yapılmış Van evlerinin iç düzenlemelerinde bu ürünlere yer verilmesi gerekmektedir. Bu mekanlar yöre halkı için eğlenecekleri, kültürlerini tanıyacakları ve nostaljik anlar yaşayacakları şekilde düzenlenmelidir.

Sempozyum vb. çalışmalar ile örgü konusunda araştırmacılar kente davet edilmeli, örme şenlikleri ve festivalleri yapılmalı, bu festivallerde vatandaşların sandıklardaki ürünlerini burada sergileyip yarışmaları sağlanabilmelidir.

Van yöresinde kilim satışı ile uğraşan esnaflar genellikle daha ucuz maliyetli olduğu için İran kilimlerini satmaktadır ve bu durum Van'da üretilen kilimlerimizin de üretimini olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda kendi motiflerimizin de kaybolmasına sebep olmaktadır. Başta çoraplar olmak üzere birçok örgü motifinin kilimlerden alındığını düşündüğümüzde bu durum örgüde kullanılan motiflerin de yozlaşmasına sebep olmaktadır. Bu sebepten dolayı son yıllarda terör vb. nedenlerden dolayı yerli ve yabancı turist sayısının az olmasından dolayı kilim satan esnaflar desteklenmeli, şehrin belli başlı turistik noktalarına tarihi dokuya uygun dükkânlarda ve ayrıca bir kilimciler çarşısı kurularak bu esnafların buralarda satış yapmaları sağlanmalıdır. Ayrıca kilimlerin yanında geleneksel el örgü işlerinin de satışının sağlanmasına destek olunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, A., Yiğit, M., ve Oğuzbaşaran, B., (1993). *Van Kütüğü*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları No: 8, Van, 951.
- Adalılar, A., (1981). *Turizm Kooperatiflerinde El Sanatları*. 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 19-40.
- Akbil, F. P., (1970). *Türk El Sanatlarından Örnekler*. Akademi Yayınları, İstanbul, 57.
- Akpınarlı H. F. ve Seçim E., (2018). *Geleneksel Dantel Motiflerinin Lazer Kesim Yöntemi İle Tekstil Yüzeyine Aktarılması*. Kesit Akademi Dergisi, 4(15), 192-202.
- Akpınarlı, H. F., (1995). *El Örgüsü Çorapların Teknik Desen Renk ve Kullanım Özellikleri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 593.
- Akpınarlı, H. F., (2004). *Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 327.
- Akpınarlı, H. F., Baykasoğlu, N., ve Kurt, G., (2020). *Somut Olmayan Kültür Değerlerimizden Kahramanmaraş Yöresi Dantel Örnekleri*. Kahramanmaraş Araştırmaları, Palet Yayınları, Konya, 369-382.
- Akpınarlı, H., F., ve Üner, İ., (2019). *Geleneksel Tekstillerin Özellikleri ve Çeşitleri*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 34, 133-145.
- Aktuğ, M., Sayılır, A. İ., Solmaz, Ş., Yıldızbaş, B., Çakar, E., Kartal, T., Soyçiçek Ş., Tokatlı, E., Arı, M., ve Arı, A., (1999). *Van İli Cumhuriyet Öncesi Ve Sonrası Eğitim Tarihi*. Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, 192.
- Akurgal, E., (2003). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları A.Ş., İstanbul, 326. Başkanlığı Yayın: 10, Van, 346.
- Alaeddinoğlu, F., (2006). *Van İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 270.

- Altuntaş, Y., (1994). *El Sanatlarının Dünyü Bugünü ve Sorunları*. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, İzmir, 1-4.
- Ana Britannica, (2004). *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.6*. Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 514.
- Ana Britannica, (2004). *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*. Cilt: 13, İstanbul, 630.
- Ana Britannica, (2004). *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*. Cilt: 15, Ana Yayıncılık, İstanbul, 630.
- Anonim, (1969). *Türk El Sanatları*. Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul. 153.
- Anonim, (1993). *Türk El Sanatları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 252.
- Arlı, M., (1981). *El Sanatlarının Gerileme, Kaybolma ve Üretim Biçimlerinin Değişme Nedenleri İle Geliştirme ve Yaşatılmasına İlişkin Öneriler*. 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 41-51.
- Arseven, C., E., (1983). *Sanat Ansiklopedisi*. Cilt: 2, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul, 1104.
- Atay, A., (1987). *Örücülük*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 691.
- Aytaç, G., (2009). *Türk Kültüründe Keseler*. Sanat ve İnsan Dergisi, 1(2), 13-21.
- Balkanal, Z., (2016). *Ankara İli Polatlı Yöresi El Örgüsü Çoraplar*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 9(17), 149-166.
- Barışta, H. Ö., (1986). *Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar*. Erdem, 2(6), 867-882.
- Barışta, H.Ö., (1998). *Türk El Sanatları*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 163.
- Belli, O., (2009). *Eskiçağda Anadolu'nun en görkemli başkenti Van Kalesi (Tuşpa)*. V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, Van, 3-11.

- Berkli, Y. ve Tepe, Y., (2018). *Erzurum Oyalarının Tarihi Gelişimi ve Sanatsal Açından İncelenmesi*. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 32, 31-42.
- Bozkurt, S., (2020). *Geleneksel Türk Halı Sanatında Kullanılan Motiflerin Anlamları: Singirdi - Yağcıbedir Halıları Üzerine Göstergebilimsel Bir Analiz*. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(1), 698-731.
- Buğrul, H., (2018a). *Hakkâri Etnografik Eserlerinden Yün Eldivenler Üzerine Bir Çalışma*. Erdem, 0 (75), 35-66.
- Buğrul, H., (2018b). *Sanat ve Kültürel Değer Olarak Hakkari Çorapları*. Bilgin Kültür Yayınları, İstanbul, 198.
- Buğrul, H., (2020). *Hakkari’de Evlilikle Bağlantılı Geleneklerin El Sanatlarına Yansımaları*. Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, 0(16), 26-41.
- Cebeci, A., (2018). *Yerel Motif Yorumları*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara. 121.
- Cengiz, A., (1983). *Çeşitli Yönleriyle Van*. Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 137.
- Cengiz, D., (2007). *Artvin İli-Ardanuç İlçesinde Yapılan Oyaların Öğretim Programı Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 244.
- Çaylı, G., (2016). *Isparta İli Elele Derneği Kültür Evindeki El Örgüsü Patikler ve Çoraplar*. Kalemişi Dergisi, 4(8), 59-96.
- Çetin, Y. ve Polat, C., (2020). *Geç Osmanlı - Erken Cumhuriyet Dönemlerine Tarihlendirilen Bir Grup Tütün Kesesi Üzerine Değerlendirme*. Social Science Development Journal, 5(22), 221-239.
- Çetin, Y. ve Polat, C., (2020). *Geleneksel Anadolu Dokuma Araçlarından Öreke Üzerine Bir Değerlendirme*. SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 13(26), 729-750.
- Çetin, Y., (2017). *Türk Sanatı Bezeme İkonografisi Açısından Tavus Kuşu Figürlerinin bir Değerlendirilmesi*. Kesit Akademi Dergisi, 3(9), 1-17.

- Çetin, Y., (2017). *Türk-İslam Bezeme Sanatında Gamalı Haç (Svastika) İle Çarkıfelek Motiflerinin Köken ve İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme*. Social Sciences Studies Journal, 3(8), 353-365.
- Çırpıcı, A., (2015). *Pazırık Kurganlarından Çıkan Yapıtların Araştırılması, Çağdaş Bir Görüşle Günümüz Sanatlarına Uyarlanması*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 397.
- Çiçek, S., (2015). *Tekirdağ İli Çorlu İlçesi El Örgüsü Patik ve Çorap Örücülüğü*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 199.
- Çilingiroğlu, A., (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir, 171.
- Çilingiroğlu, A., Çeçen, K., Mercangöz, Z., Ünal, R.H., Minibaş, T., Türkoğlu, S., ve Yaşar, K., (1995). *Van*. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 191.
- Deniz B., (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 284.
- Dilber, F. B. A., (2010). *Sanatsal Tekstillerin Endüstriyel Tekstil Tasarımında Uygulanışı*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul. 315.
- Dilber, F. B. A., (2010). *Sanatsal Tekstillerin Endüstriyel Tekstil Tasarımında Uygulanışı*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul. 315.
- Dinçsoy, S., ve Polat, A., (1967). *Yün İşleri*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 133.
- Diyarbakirli, N., (1972). *Hun Sanatı*. Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 243.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. Cilt: 1, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 672.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. Cilt: 2, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1358.
- Eftelioğlu, A., (2006). *Hakkari - Van Yöresi Kadın Kıyafetleri*. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van. 199.

- El Örgüsü Ansiklopedisi, (1975). **Dikiş Nakış**. Cilt: 1, Kaynak Kitaplar Basım, Yayın A.Ş., İstanbul, 280.
- El Örgüsü Ansiklopedisi, (1975). **Dikiş Nakış**. Cilt: 2, Kaynak Kitaplar Basım, Yayın A.Ş., İstanbul, 291.
- Elazığ El Sanatları, (2008). Ertem Yayınları, Ankara, 313.
- Erbek G., (1986). **Anadolu Motifleri Sergisi**. İzmir Alman Kültür Merkezi, İzmir, 46.
- Erbek, G., (1981). **Erkek Oyaları**. 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 135-146.
- Eronç, P. Y., (1984). **Giyim Süsleme Teknikleri**. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 352.
- Gelişim Hachette, (1993). **Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi**. Cilt: 3, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1152.
- Güngör, C., (1995). **Van Bölgesinde Tarihi Açısından Halk Kültürünün İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 63.
- Gürcüm, B. H., (2005). **Tekstil Malzeme Bilgisi**. Grafiker Yayınları, Ankara, 404.
- Güzel, E. ve Oskay, N., H., (2017). **Tunceli Yöresine Ait Örmecilik ve Tığ İşleri Örnekleri**. Folklor/Edebiyat, 23(90), 197-213.
- Hatay El Sanatları, (2012). **T.C. Hatay Valiliği Hatay El Sanatları Envanteri**. MRT Ajans, Ankara, 155.
- Işık, C., (2007). **Van İlinin Kültürel Tarihine Dair Notlar**. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(13), 5-28.
- Kalay, H. A., (2017). **Bir Kültür Miras Varlığı Olarak Gevaş İlçesinde Geleneksel Çorap Örmeciliği**. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35.
- Karaca, S., Sarğın, B., Türkmen, F., (2019). **Bazı Arazi ve Toprak Niteliklerinin Coğrafi Bilgi Sistem Analizleriyle İncelenmesi: Van Örneği**. Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 6(2), 199-205.

- Kayabaşı, N., Bozkurt, H., ve Özkoca, B., (2016). *Çorum El Sanatlarında Kullanılan Motifler ve Anlamları*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 39-62.
- Kayadibi, P., (2018). *Kültürel Mirasımız Para Keselerinden Örnekler*. Arış / Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, 0(13), Ankara, 46-52.
- Kaynar, H. ve Tonus, E., (2014). *Sivas Altınyayla (Tonus) İlçesi Düz Dokuma Örneklerinin Motif Yönünden İncelenmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 0(13), 53-83.
- Kılıç, O., (2012). *“Van” TDV İslam Ansiklopedisi 42. Cilt*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 505-510.
- Koçu, R. E., (2015). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Doğan Kitap Yayıncılık, İstanbul, 257.
- Köklü, V., (1997). *Çankırı İli Kızılırmak İlçesine Ait Birkaç Köyde Bulunabilen El Örgüsü Çorap Örnekleri ve Yeni Tasarımlar*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 445.
- Küçükaytan, Ş., (1992). *Konya Müze ve Evlerinde Bulunan El Örgüsü Çoraplar ve Eldivenler*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. 245.
- Mangaltepe, İ., (2005). *XIX. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 327.
- MEB., El Sanatları Teknolojisi, (2007). *Kilim Dokuma*. Ankara, 93.
- MEB., El Sanatları Teknolojisi, (2008). *Şiş Örucülüğünde Eldiven Örne*. Ankara, 40.
- MEB., El Sanatları Teknolojisi, (2011a). *Şiş Örucülüğüne Hazırlık*. Ankara, 51.
- MEB., El Sanatları Teknolojisi, (2011b). *Motif Çizim Temel Teknikleri*. Ankara, 69.
- MEB., El Sanatları Teknolojisi, (2012). *Firkete Oyası*. Ankara, 41.
- MEB., El Sanatları Teknolojisi, (2013). *Şiş Örucülüğünde Çorap Örne*. Ankara, 41.
- MEB., El Sanatları Teknolojisi, (2014). *Mekik Oyası*. Ankara, 47.

- Meydan Larousse, (1992). *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi 4. Cilt*. Sabah Yayınları, İstanbul, 573.
- Meydan Larousse, (1992). *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi 6. Cilt*. Sabah Yayınları, İstanbul, 586.
- Onay, Y., (2018). *Van Efsaneleri*. Van Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayın no: 10, Van, 346.
- Onuk, T. ve Akpınarlı, H. F., (2005). *Kastamonu Örucülük Sanatında Teknik Motif ve Kullanım Özellikleri*. İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 519-526.
- Onuk, T., (1983). *İğne Oyalı (İçel-Namrun)*. 3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 178-180.
- Onuk, T., (2002). *Geçmişten Günümüze Türk El Sanatları*. Türkler, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 674-681.
- Onuk, T., (2005). *Osmanlı'dan Günümüze Oyalar*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 283.
- Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, H. S., Alp, K. Ö. ve Ceren, E., (1998). *Tarsus El Sanatları (Dokumacılık, Örucülük, İşlemecilik)*. T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 136.
- Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, H., S., ve Alp, K., Ö., (1998). *Tarsus El Sanatları (Dokumacılık, Örucülük, İşlemecilik)*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 136.
- Onuk, T., Akpınarlı, H., F., Ortaç, H., S., Ayda, D., Küçükkömürler, S., ve Köklü, H., (2005). *Ankara İli El Sanatları ve Beslenme Kültürü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 443.
- Ortaç, H. S., (2003). *Kastamonu-Tosya İlçesi İğne Oyacılığının Renk Motif ve Kompozisyon Özellikleri*. İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 513-518.

- Ögel, B., (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Giyecek ve Süslenme (Göktürklerden Osmanlılara)*. Cilt: 5, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 440.
- Öğüt, G., (1973). *Oyacılık Sanatı ve Kütahya Oyaları*. Türk Etnografya Dergisi, Milli Eğitim Basımevi, 0(13), İstanbul, 55-70.
- Ölmez, F. N., (2010). *Dokumalarda Yılan Motifi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 0(6), 1-21.
- Ön, G., (2017). *Kırklareli İli Tığ Dantelleri ve Yeni Tasarımlar*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara. 107.
- Özbaşı, T., Ülger, N., Kurt, G., ve Toktaş, P., (2009). *Halk Bilim Araştırmaları Merkezi Koleksiyonundan El Sanatları Örnekleri II*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1898, Eskişehir, 205.
- Özbel, K., (1949). *El Sanatları II: Oya ve Oya Çeşitleri*. Ulus Basımevi, 32.
- Özbel, K., ("tsz."). *El Sanatları VI, Eski Türk Keseleri*. C.H.P. Halk Partisi Bürosu, Ankara, 31.
- Özbel, K., (1945). *Anadolu Çorapları*. Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 13.
- Özbel, K., (1946). *El Sanatları V, Anadolu Kadın Kılıkkları*. Ulus Basımevi, Ankara, 38.
- Özcan, F., (1997). *Nallıhan Yöresinde İğne Oyacılığı*. T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 76.
- Özdemir, M., (2009). *Bolu İlinde Geleneksel Kadın Başlıkları*. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 0(3), 1-14.
- Özer, M. S., (2017). *Anadolu'dan ve Dünyadan Örnekler Işığında Güneş Danteli Tekniği*. VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Anka Basım Yayın, Konya, 623-629.
- Parlar, G., (1997). *Emirdağ köylerinde derlenen patiklerde renk ve kompozisyon üzerine çağdaş yaklaşımlar*. Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 163-173.

- Polat, C., (2013). *Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşundan Günümüze Yöresel El Sanatlarının Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme: Maraş Örneği*. Akdeniz Sanat Dergisi, 6(12), 123-140.
- Reyhanlı, T., (1983). *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 185.
- Sevim, K., ve Canay, A., (2013). *Anadolu'da Üretilen Kilim Motiflerinden Bukağı Motifi ve Bu Motiften Çıkan Seramik Çalışmalar*. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 2(6), 60-70.
- Soysaldı, A. ve Çolak, A., (2018). *Bolu Gerede İlçesi Mangallar Köyü El Örgüsü Çoraplar*. İdil, 7(49), 1201-1205.
- Sökmen, S., (2015). *Bitlis Etnografya Müzesinde Bulunan Geleneksel Giysiler*. SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 8(16), 370-390.
- Sügertin, Ş., (1987). *Ayaş İlçesinde Çorap Örucülüğü*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 96.
- Süslü, Ö., (2007). *Tasvirlerle Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 469.
- Şenol, S., (2003). *Balıkesir Boncuk Oyaları*. Güngör Matbaacılık, 246.
- Talay, A., (1996). *Yıkılan Bir Şehrin Anatomisi*. Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayın No: 2, İstanbul, 193.
- Talay, A., (1997). *Bizim Eller Van*. Van Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayın No: 1, Erzurum, 302.
- Taner, N., (1982). *Halk El Sanatlarında Nakışların Abecesi ve Halkbilimsel Özellikler*. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, İzmir, 286-324.
- Tanılır, M. N., Uluçam, A., Tanılır, E., Arpa, N., ve Kitapçı, Y., (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Van*. Erk Yayıncılık, Ankara, 461.
- Tansuğ, S., (1982). *Sivas Takıları Başlıkları*. 3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 325-329.

- Tasmacı, M., (1983). *Halk sanatı örme desenlerinin modern örme makinalarında uygulanması*. 3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, İzmir, 233-239.
- Taş, E. (2020). *Beşkonaklar Etnografya Müzesi ve Geleneksel Malatya Evi'nde Bulunan El İşi Keseler*. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 564-578.
- Taş, E., (2005). *Van El Sanatları*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van. 102.
- Taş, E., (2014). *Van El Sanatları*. Funda Ajans, Van, 112.
- Tavman, M. B., ve Oskay, N., (2012). *Örmenin Sanattaki Yeri*. The 46th International Congress IFK, Sinaia, Romanya, 06-08 Eylül 2012, 180-191.
- Taylan, M., (2020). *Van - Hakkari Kilimlerinde Yeni Bir Desen: Aşiret Kavgası*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, (0)30, 778-796.
- Tepe, Y., (2013). *Erzurum'da Farklı Teknik ve Materyallerle Yapılan Oya Sanatı*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. 168.
- Top, M., (2009). *Van'ın kültürel mirasının korunması ve kullanımı üzerine bir değerlendirme: eski Van örneği*. V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, Van, 297-310.
- Toplu, A., (1988). *Oya ve Bartın İşi*. Dilem Yayın Evi, İstanbul, 77.
- TUİK., (2012). *Seçilmiş Göstergelerle Van*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 163.
- Tüfenkçi, Ş., Ünsal, M. C., Kahraman, H., Hamzaoglu, C., ve Turan, Z., (2016). *Van Halk Oyunları. Van 2016 Kültür ve Turizm Envanteri III, Halk Kültürü II*, Davut Tatlı ve Yılmaz Önay. Gündoğu Ofset, Van, 335-400.
- Türk Oyaları Kataloğu, I, (2001). *Boncuk Oyaları*. Cilt: 1, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 253.
- Türk Oyaları Kataloğu, II, (2001). *İğne Oyalar, Değişik Teknik ve Malzemelerle Yapılan Oyalar*. Cilt: 2, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 256.
- Türk, Y., (1994). *Çağdaş Makrome Sanatı*. Dilem Yayınevi, İstanbul, 94.

- Türkiye İller Ansiklopedisi, (2005). *İl İl Yurdu*. Cilt: 2, Prizma Press, İstanbul. 511.
- Ünsal, M., (2016). *Geleneksel El Sanatları. Van 2016 Kültür ve Turizm Envanteri III, Halk Kültürü II*, Davut Tatlı ve Yılmaz Önay. Gündoğu Ofset, Van, 245-297.
- Van TSO, (2019). *Turizm Sektör Raporu*. 41.
- Vanlı, A. Y., (2008). *Balıkesir İli Gönen İlçesi İğne Oyaları ve Halk Eğitimi Merkezinin İğne Oyacılığına Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 478.
- Veziroğlu, M., (2018). *El Örgüsü Çoraplar Konusunda Yapılan Araştırmaların Bir Arada Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta. 75.
- Yağan, Ş., Y., (1978). *Türk El Dokumacılığı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 286.
- Yalçın, H., (2010). *Hakkari Kültürü. T.C. Hakkari Valiliği*, Mehmet Top. Anıt Matbaa, Ankara, 159-154.
- Yeşilmen, N., (2020). *Geleneksel Tığ İşi Dantellerin (Tentenelerin) Çağdaş Takılarda Yorumlanması*. Akademik Sanat Dergisi, 5(11), 18-29.
- Yıldırım, R. ve Gürcüm, B. H., (2018). *Adıyaman İli Geleneksel Patikler Üzerine Etnografik Bir Araştırma*. İdil, 7(44), 409-419.
- Yıldız, G., (2019). *Dantel Teknikleri ve Tek Renkli Dantel Efektlerinin Dijital Baskı Tekniği İle Uygulanması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir. 199.
- Yolal, C. A., (2020). *Dantel Öğesinin Özgün Seramik Yüzeylere Yansımaları*. Sanatta Yeterlilik Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara. 125.
- Yurt Ansiklopedisi, (1984). *Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını*. Cilt: 10, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul. 7582.

İnternet Kaynakça

URL-1: https://tr.wikipedia.org/wiki/Van%27ın_ilçeleri Erişim Tarihi (05.01.2021).

URL-2: <https://www.trhaberler.com.tr/van-golu-ne-oy-yagmuru/1767/> Erişim Tarihi (15.07.2021).

URL-3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Van#cite_note-G%C3%BCncel_N%C3%BCfus_De%C4%9Ferleri-1 Erişim Tarihi (21.01.2022).

URL-4: <https://linehaber.com.tr/dunyanin-bilinen-en-eski-corabi/> Erişim Tarihi (05.01.2021).

URL-5: <https://galeri.uludagsozluk.com/r/tokac-1215696/> Erişim Tarihi (05.01.2021).

URL-6: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ceyizlik-yunler-once-derede-yikaniyor/356721> Erişim Tarihi (09.06.2021).

URL-7: <https://www.elisicalismalari.com/2013/08/ters-orgu-modeli-yapimi.html> Erişim Tarihi (23.05.2021).

URL-8: <https://tekstilbilgi.net/elibelinde-motifi.html> Erişim Tarihi (05.01.2021).

URL-9: <https://www.selvihali.com.tr/blog/icerik/etnik-motiflerin-vazgecilmez-buyusu> Erişim Tarihi (14.03.2021).

URL-10: <https://tr.pinterest.com/pin/824651381764909113> Erişim Tarihi (21.06.2021).

URL-11: <http://www.avsaelleri.com/?pnun=455&pt=8+-+İNSAN> Erişim Tarihi (25.02.2021).

URL-12: <https://onedio.com/haber/can-sikici-misafirliklerde-kurtaricimiz-olan-hali-motiflerinin-ne-anlama-geldigini-acikliyoruz-810148> Erişim Tarihi (05.01.2020).

URL-13: <https://tr.pinterest.com/pin/554435404106265542/> Erişim Tarihi (09.04.2021).

URL-14: <https://www.dekopasaj.com/blog/kilim-desenleri-ve-anlamlari> Erişim Tarihi (18.03.2021).

URL-15: <https://tr.pinterest.com/pin/277675133258433745/> Erişim Tarihi (30.04.2021).

- URL-16: <https://www.mnghalicilik.com/motifler.html> Erişim Tarihi (15.02.2021).
- URL-17: <https://pl.pinterest.com/pin/324399979392631240/> Erişim Tarihi (16.06.2021).
- URL-18: <https://stock.adobe.com/images/anadolu-hal-kilim-motifleri-hac-motifi/118287676> Erişim Tarihi (08.03.2021).
- URL-19: <https://jaimepuebla.blogspot.com/2020/03/kilim-motifleri-png.html> Erişim Tarihi (16.04.2021).
- URL-20: <https://www.kilim.com/kilim-wiki/kilim-motifs/snake> Erişim Tarihi (05.05.2021).
- URL-21: <https://stock.adobe.com/ca/images/anadolu-hal-kilim-motifleri-y-lan-ejder-motifi/118142955> Erişim Tarihi (05.05.2021).
- URL-22: <https://tr.pinterest.com/pin/554435404106265551/> Erişim Tarihi (24.03.2021).
- URL-23: <http://www.turkishfashion.net/mehmet-nuri-gureli-mng-carpets-Collection-2014/7940> Erişim Tarihi (09.06.2021).
- URL-24: <https://twitter.com/yenidenbaslasin/status/967470942644514818> Erişim Tarihi (21.04.2021).
- URL-25: <https://www.artlinecarpetkars.com/motifler> Erişim Tarihi (29.05.2021).
- URL-26: <http://indianfolkdesigns.blogspot.com/2008/07/folk-designs-from-south-india.html> Erişim Tarihi (05.07.2021).
- URL-27: <https://www.sanatsal.gen.tr/turk-minyatur-sanatinin-ozellikleri/> Erişim Tarihi (31.05.2021).
- URL-28: https://sabanciogunlasma.meb.k12.tr/icerikler/motiflerin-dili-projesi_2883798.html#sikayet Erişim Tarihi (13.02.2021).
- URL-29: <https://arkaguverte.com/gundem/bir-insan-mermeri-dantel-gibi-nasil-isler-1626-yili-34723> Erişim Tarihi (24.01.2022).
- URL-30: https://hyperleap.com/topic/Louis_XIII_of_France Erişim Tarihi (20.04.2021).

URL-31:http://turklacemuseum.blogspot.com/2012/02/anadolukulturunde-danteln_26.html Erişim Tarihi (30.05.2021).

URL-32:<https://www.islamiforumlar.net/konu/van-halk-kiyafetleri-van-yoresel-giysiler.13752/> Erişim Tarihi (23.04.2021).

Kaynak Kişiler

Demir, N., (2021). Sözlü Görüşme. Hüsrev Paça İlköğretim Okulu, Van (15.04.2021).

Eryiğit, C., (2021). Sözlü Görüşme. Şerefiye Mah. Gölbaşı Sokak, Van (17.03.2021).

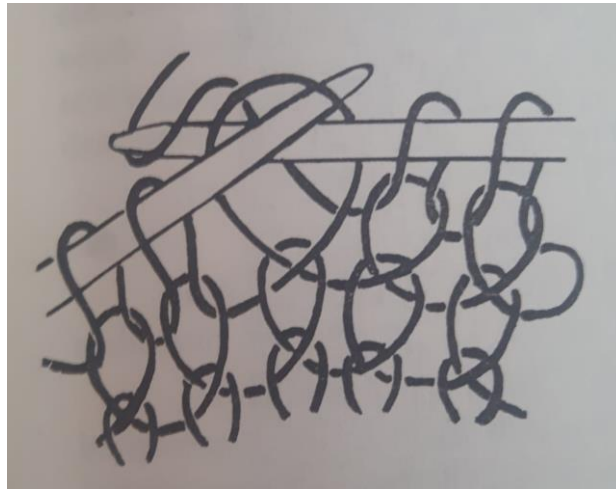
Gökçenay, Z., (2021). Sözlü Görüşme. Kazım Karabekir Cad. Ercişli Emrah Sokak, Van (01.06.2021).

EKLER

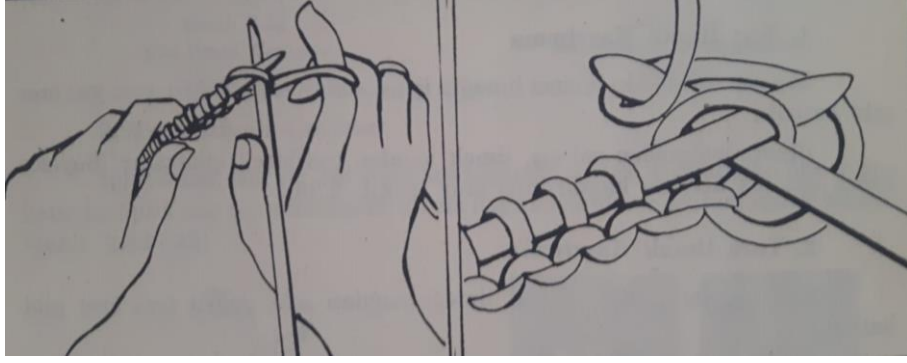
EK: 1 ÇİZİMLER

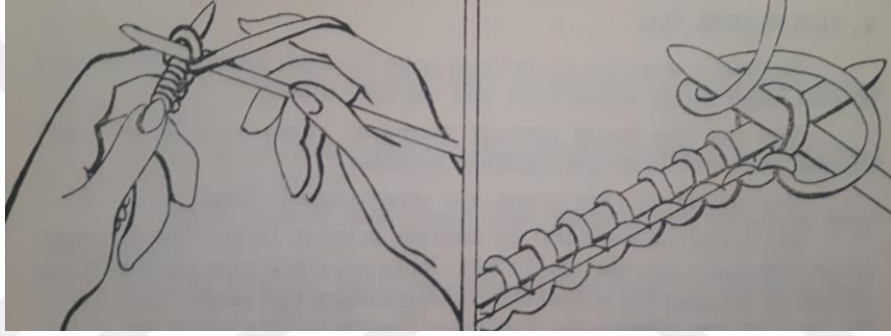
Çizim 1. Van il haritası (URL-1)

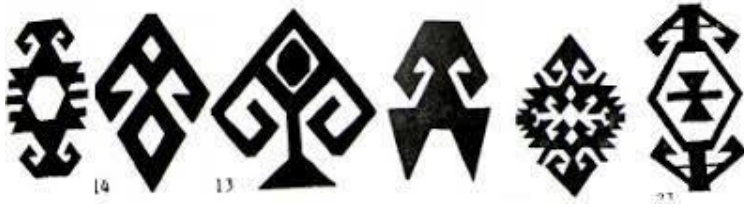
Çizim 2. Çapraz doğu ilmeği (Atay, 1987: 31)

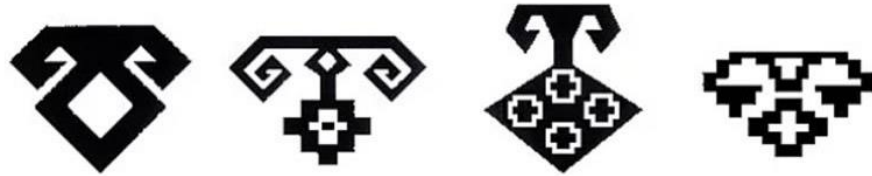
Çizim 3. Düz örgüde ilmek batış ve atış şekli (Atay, 1987: 69)

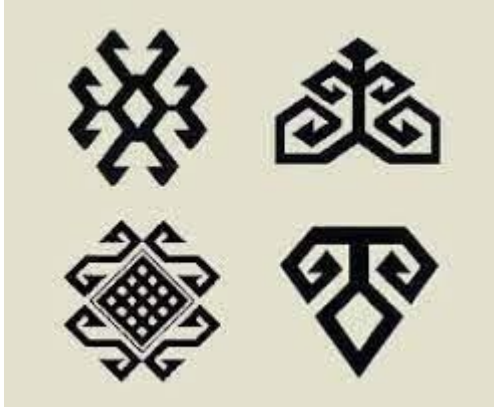
Çizim 4. Ters örgüde ilmek batış ve atış şekli (Atay, 1987: 70).

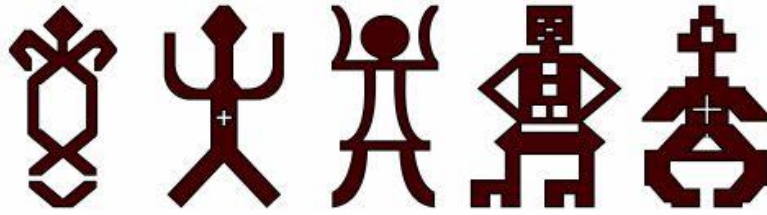
Çizim 5. Eli belinde motifi (URL-8)

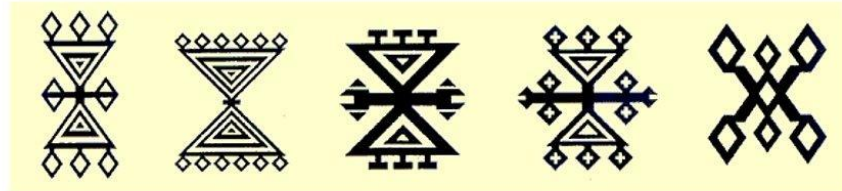
Çizim 6. Koçboynuzu motifi (URL-9)

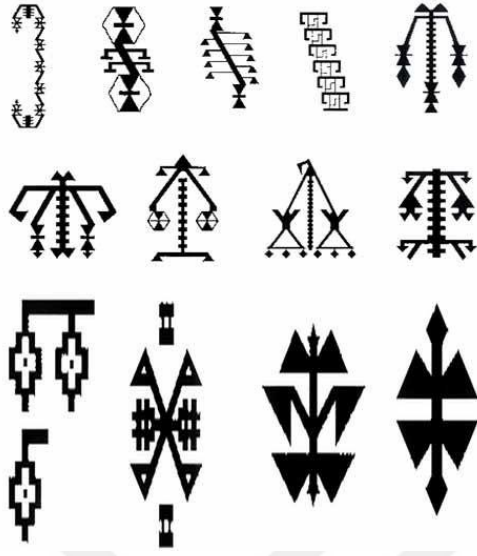
Çizim 7. Bereket motifi (URL-10)

Çizim 8. İnsan motifi (URL-11)

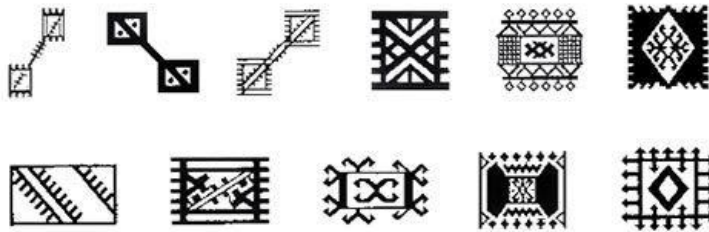
Çizim 9. Saç bağı motifi (URL-12)

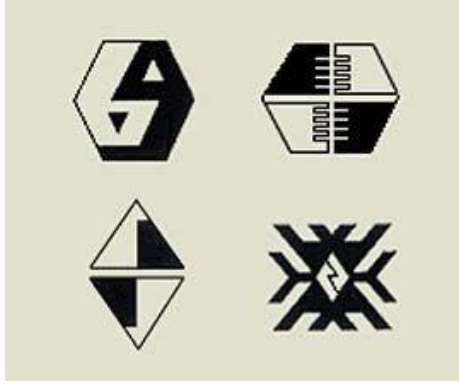
Çizim 10. Küpe motifi (URL-13)

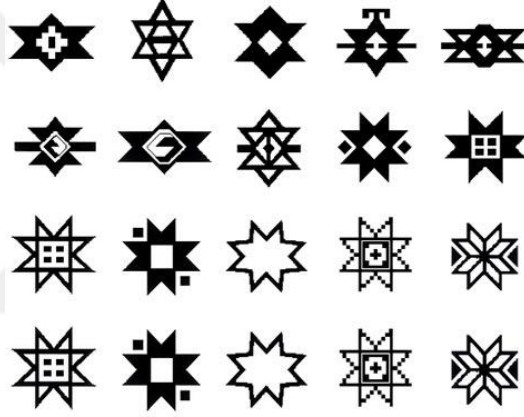
Çizim 11. Bukağı motifi (URL-12)

Çizim 12. Sandıklı motifi (URL-14)

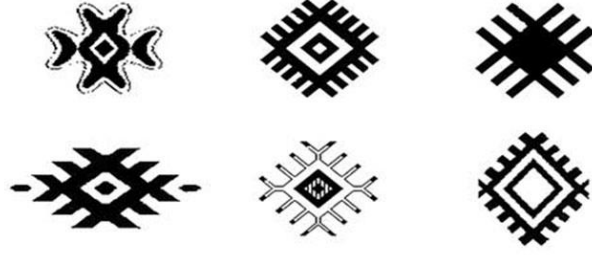
Çizim 13. Ying-yang motifi (URL-15)

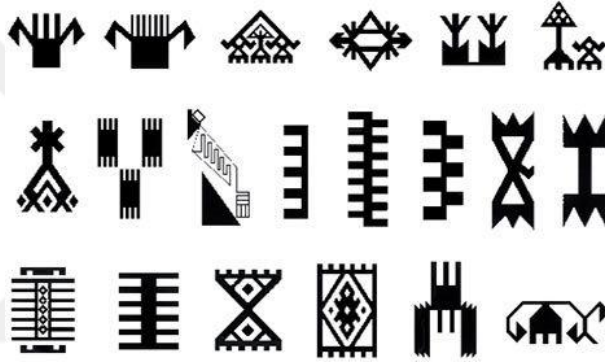
Çizim 14. Yıldız motifi (URL-16)

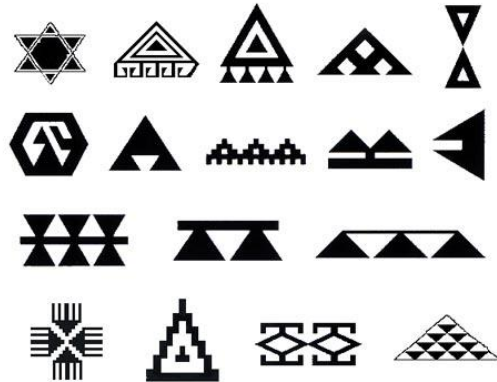
Çizim 15. Suyolu motifi (URL-16)

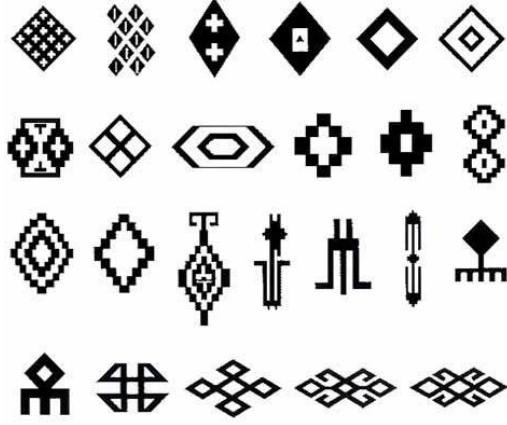
Çizim 16. Pıtrak motifi (URL-14)

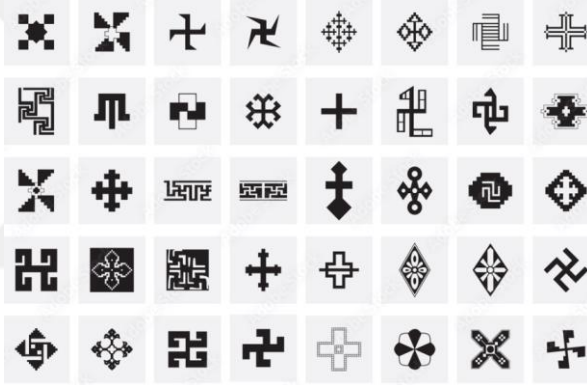
Çizim 17. El, parmak ve tarak motifi (URL-14)

Çizim 18. Muska ve nazarlık motifi (URL-16)

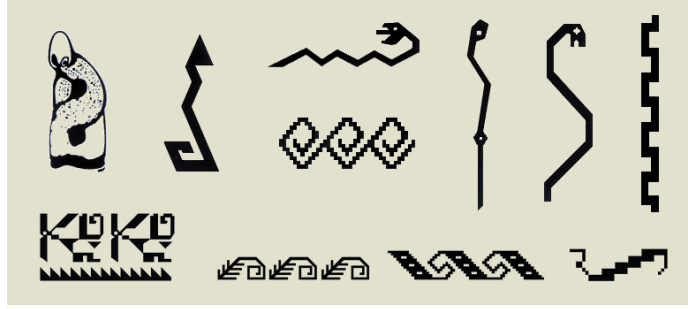
Çizim 19. Göz motifi (URL-17)

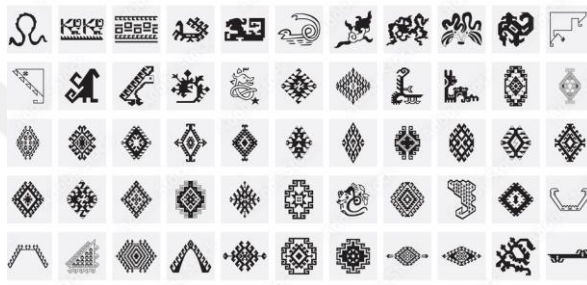
Çizim 20. Haç motifi (URL-18)

Çizim 21. Çengel motifi (URL-19)

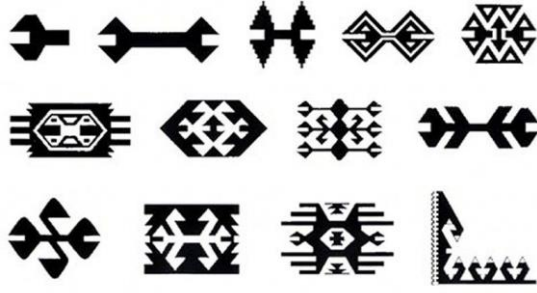
Çizim 22. Yılan motifi (URL-20)

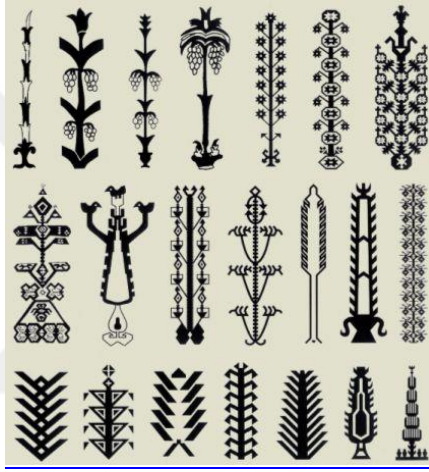
Çizim 23. Ejder motifi (URL-21)

Çizim 24. Akrep motifi (URL-22)

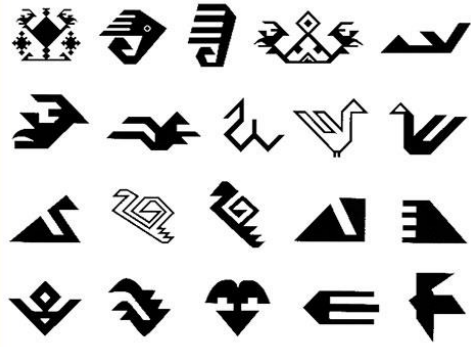
Çizim 25. Kurtağzı, kurt izi ve canavar ayağı motifi (URL-23)

Çizim 26. Hayat ağacı motifi (URL-24)

Çizim 27. Damga (İm) motifi (URL-25)

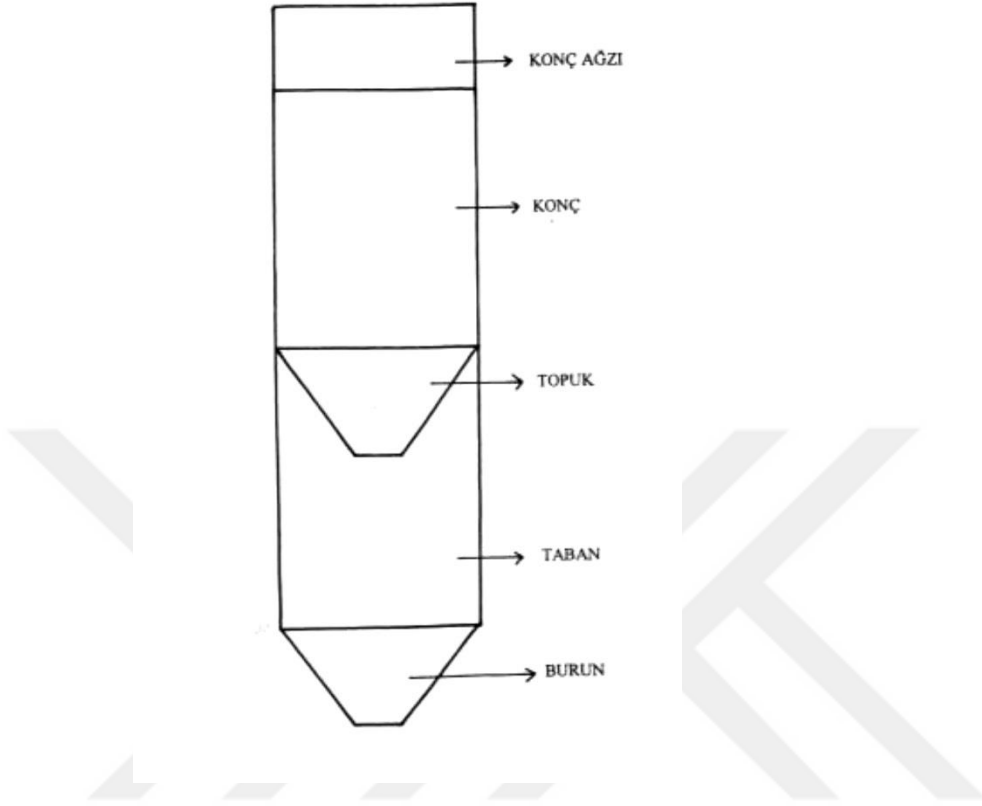
Çizim 28. Kuş motifi (URL-16)

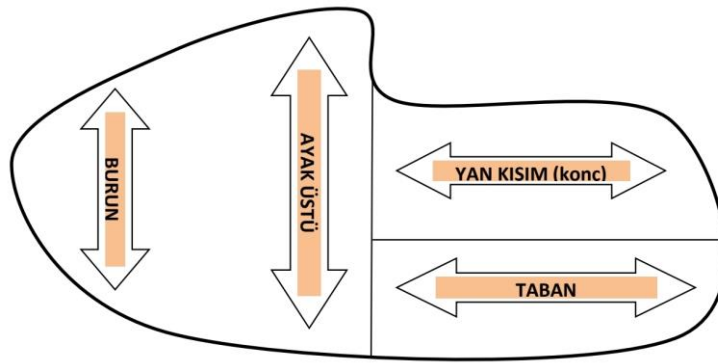
Çizim 29. Tavuskuşu motifi (URL-26)

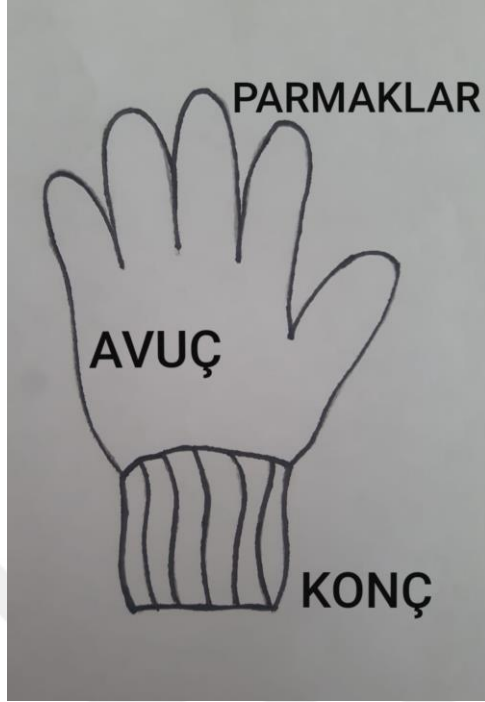
Çizim 30. Pazırık 2. kurgan yün çorap (Diyarbakirli, 1972: 116)

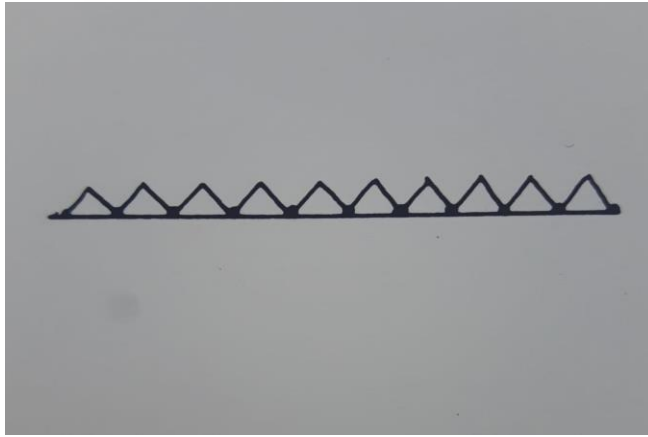
Çizim 31. Çorabın bölümleri (Balkanal, 2016: 154)

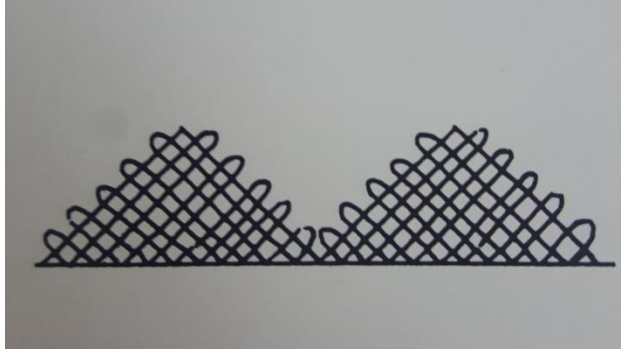
Çizim 32. Patığın bölümleri (Çiçek, 2015: 43)

Çizim 33. Eldivenin bölümleri (Küçükaytan, 1992: 24)

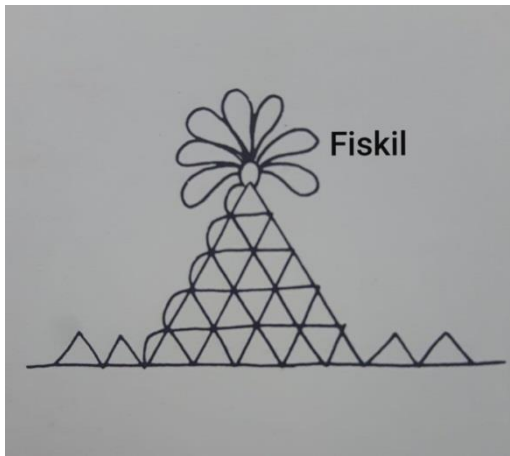
Çizim 34. Zürefa (Onuk, 2005: 25)

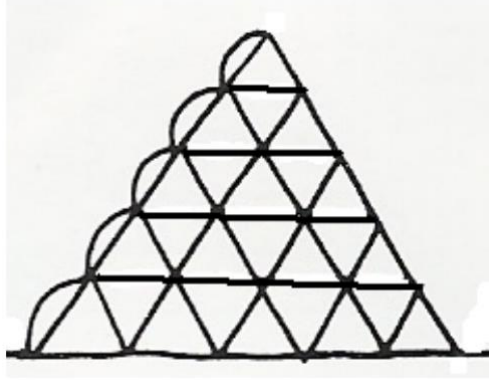
Çizim 35. Kök(ler) (Onuk, 2005: 23)

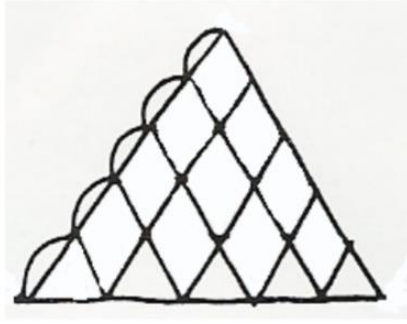
Çizim 36. Bıyık ve boru (Onuk, 2005: 61)

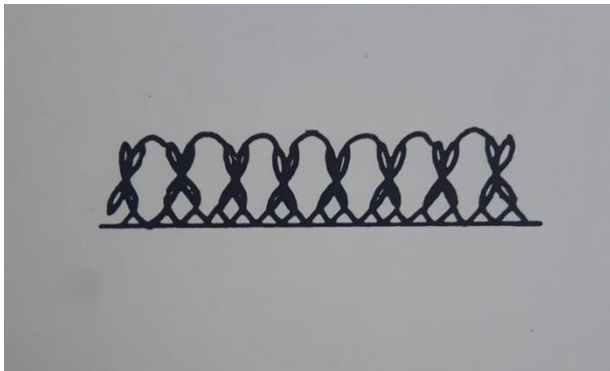
Çizim 37. Fiskil (Onuk, 2005: 61)

Çizim 38. Üçgen ilmek (Vanlı, 2008: 18)

Çizim 39. Dörtgen ilmek (Vanlı, 2008: 17)

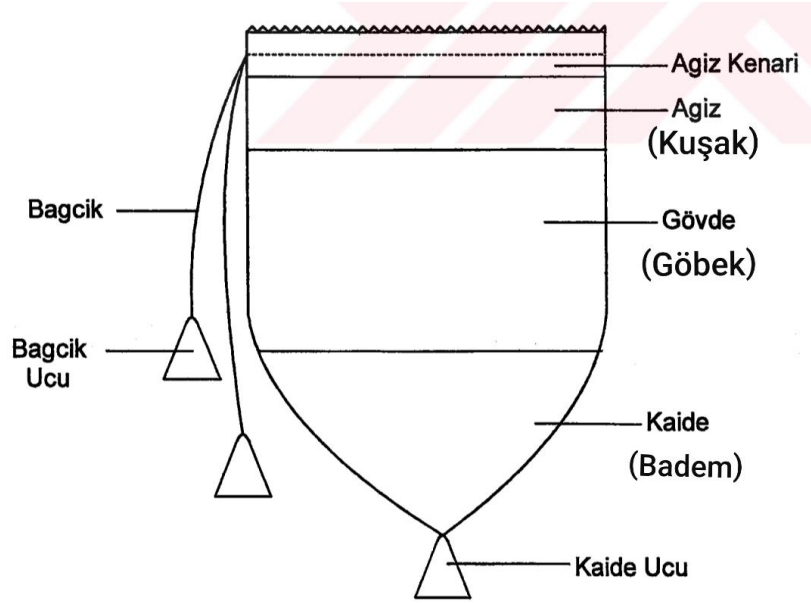
Çizim 40. Trabzan (Onuk, 2005: 29)

Çizim 41. Bir Uyghur beyinin taktığı yançık (çanta) (Ögel, 1991: 85)

Çizim 42. Altay Türklerinde bir kemer ve kemer çantaları (Ögel, 1991: 85)

Çizim 43. Kesenin bölümleri (Kayadibi, 2000: 56)

EK: 2 FOTOĞRAFLAR

Foto. 1. Van Gölü (URL-2)

Foto. 2. Victoria and Albert Müzesi'nde sergilenen, 5. yüzyıla ait Mısır çorapları (URL-4)

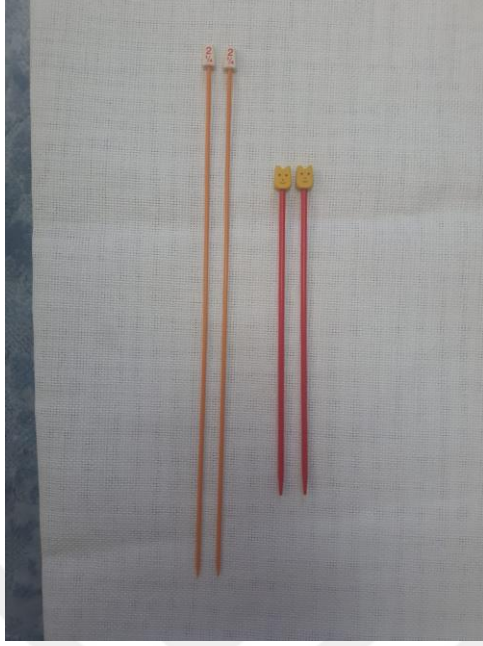

Foto. 3. Bir ucu sivri şişler

Foto. 4. İki ucu sivri şişler

Foto. 5. Farklı kalınlıklarda tığ çeşitleri

Foto. 6. Tokaç (URL-5)

Foto. 7. Tarak

Foto. 8. Teşı

Foto. 9. Yn yıkama (tokaçlama) (URL-6)

Foto. 10. Yıkanmış yünün süzülmesi işlemi

Foto. 11. Boyanmış yün iplikler

Foto. 12. Beş şış ile örgü

Foto. 13. Haraşo örgü örneği (URL-7)

Foto. 14. Ters örgü (Çaylı, 2016: 67)

Foto. 15. Mısırdaki bulunan ve Yale Üniversitesinde sergilenen çorap örnekleri (Tavman ve Oskay, 2012: 201)

Foto. 16. Pazırık 2. kurgan yün çorap (Çırpıcı, 2015: 107)

Foto. 17. 13. Yüzyıla ait, kufi yazı ile tezyin edilmiş çorap (Balkanal, 2016: 153)

Foto. 18. Varka ve Gülşah albümünden, Şam hükümdarının ve Gülşah'ın Şam'ı terk eden Varka'yı uğurlamaları sahnesi (URL-27)

Foto. 19. Rençber orabı

Foto. 20. Sahak

Foto. 21. Çorap kalıbı

Foto. 22. Yüzükten geçme çorap

Foto. 23. Gözeme (iğne ile)

Foto. 24. Gözeme (şış ile)

Foto. 25. Tiliçin çorap

Foto. 26. Çeyizlik gelin - damat eldivenleri

Foto. 27. Farklı yapı ve boyutlardaki tığ çeşitleri

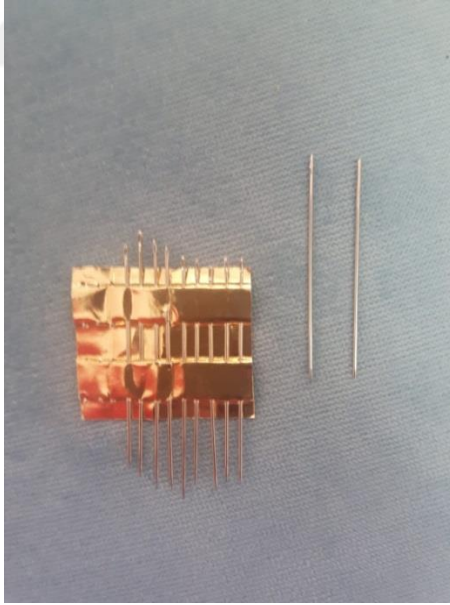

Foto. 28. Oya iğnesi

Foto. 29. Boncuk iğnesi

Foto. 30. Mekik

Foto. 31. Firkete çeşitleri

Foto. 32. Sentetik oya iplikleri

Foto. 33. Oya boncukları

Foto. 34. Yazma örnekleri

Foto. 35. Leçek örnekleri

Foto. 36. Namaz ve mevlit yazmaları

Foto. 37. Tığ oyalı peçete kenarı

Foto. 38. Tığ oyalı yatak örtüsü kenarı

Foto. 39. Dantel masa örtüsü

Foto. 40. Dantel havlu kenarı

Foto. 41. Dantel yastık kenarı

Foto. 42. Louvre Müzesi, dantel işlemeli kadın büstü, 1626 (URL-29)

Foto. 43. 15-16. Yüzyıl dantel kıyafetli Fransız soylusu (URL-30)

Foto. 44. Dantel masa örtüsü (ara dantel ve kenar dantel örnekleri bir arada)

Foto. 45. Takım keseler (para, saat ve mühür keseleri) (Aytaç, 2009: 21)

Foto. 46. Çarşaf bağlama tekniği buzdolabı örtüsü

Foto. 47. Makrome, gazetelik yapımı

Foto. 48. Sentetik ve suni, çeşitli makrome ipleri

Foto. 49. Bitkisel makrome ipi (jüt ipi)

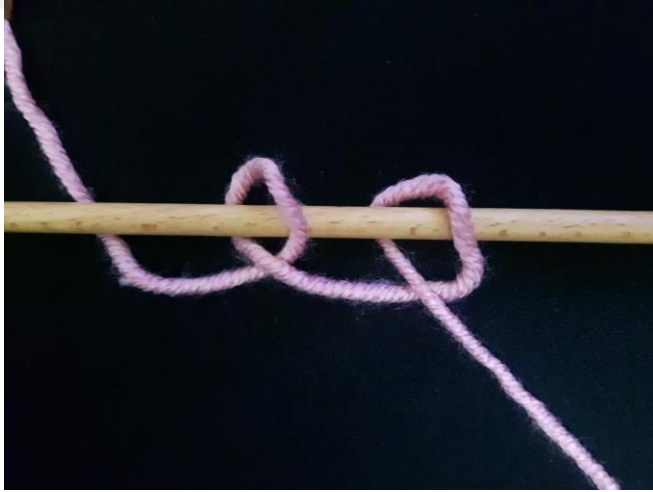

Foto. 50. Makrome, sarma düğüm

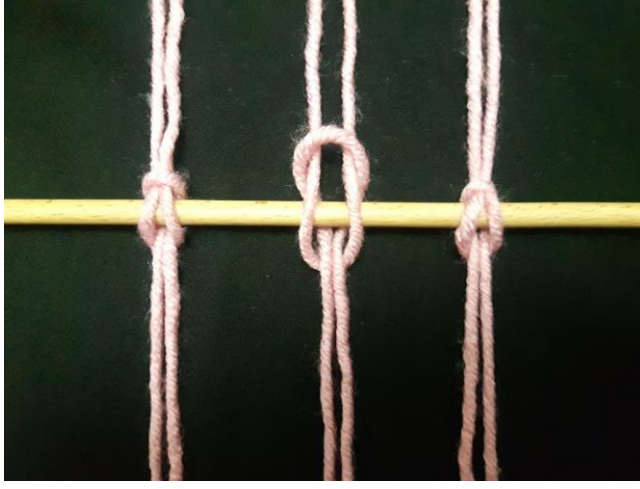

Foto. 51. Makrome, kare düğüm

Foto. 52. Renkli poşı ve gümüş paralar ile süslenmiş saçlı kofi örneği (Tüfenkçi ve ark. 2016:381)

Foto. 53. Kofi örneği

Foto. 54. Mutfak önlüğü ve bandana

Foto. 55. El bezleri

Foto. 56. Diş fırçalık

Foto. 57. Çakmaklık

Foto. 58. Davul fırın örtüsü

Foto. 59. Gaz lambası kılıfı

Foto. 60. Ütü kılıfı

Foto. 61. Teşı aletinin ucundaki engel (nek)

Foto. 62. Hakkari yresi orap rneği (Buğrul, 2018b: 1).

Foto. 63. Hakkari yöresi eldiven örneği (Buğrul, 2018a: 46).

Foto. 64. Hakkari yöresi eldiven örneği (Buğrul, 2018a: 49).

Foto. 65. Bitlis yöresi çorap ve patık örnekleri (Sökmen, 2015: 387).

Foto. 66. Bitlis yöresi harik örnekleri (Sökmen, 2015: 386).